DANTE'S GODDELIKE KOMEDIE

EYCK

DANTE'S GODDELIKE KOMEDIE

VERTAALD DOOR P. Fr. C. KOPS, O.F.M.

UITGEVERIJ DE TORENTRANS
UTRECHT

INLEIDING

Alle groten dezer wereld zijn in hun diepste wezen eenzamen geweest. Evenals de sterren, zo gingen zij hun hoog en lichtend pad. Uit ziele-stilte en ziele-hoogheid zijn alle meesterwerken der wereldkunst geboren. Ook Dante's Goddelike Komedie, *het wereldicht van het Katholicisme*. Immers wat is de Goddelike Komedie feitelik anders dan de dichterlike uitwerking en ontwikkeling van de Katholieke wereld- en levensbeschouwing der dertiende eeuw in heel haar omvang en volheid. Veel uit die forse en wonder-kleurige tijd is verstard en versteend, vergroeid en verbloeid en vergaan, maar de kern van de Katholieke leer is onvergankelik en voor alle volkeren en alle tijden.

Toch is het genoegzaam bekend, dat we hier niet alleen te doen hebben met 'n schitterend leerdicht van het Katholicisme zonder meer. In dit reusachtig gedicht van ver over de veertien duizend verzen geeft Dante de geschiedenis van z'n eigen hart. Hij staat altijd vóór ons, hij spreekt bijna voortdurend over zich zelf. Hij verhaalt ons van zijn lief en leed; hij houdt ons op de hoogte van Florence en zijn bekenden, van z'n studieën en staatkundige idealen. We horen z'n toorn krijsen en z'n liefde jubelen.... Als 'n verzengende vlam schiet het sarkasme uit z'n allerhevigste verzen. De bodem dreunt onder de stap van deze geweldige. En toch, toch vergeten wij hem dikwels en denken dan alleen aan ons zelf; zijn zonden, zijn fouten, zijn tekortkomingen herkennen wij immers als de onze; zijn tranen zijn de onze, zijn vreugden zijn onze vreugden. Evenals de Dichter worstelen ook wij ons op uit de nacht van het kwaad, om van de toppen der loutering onze vlucht te nemen naar het hart van God.

Deze eeuwen-oude en toch altijd nieuwe geschiedenis van het menselik hart, deze ziele-gang van Dante tot God wordt ons in de Goddelike Komedie (het is alweer genoegzaam bekend) *uiterlik* voorgesteld als 'n geheimzinnige tocht van de Dichter door *de Hel, het Vagevuur* en *de Hemel*. Deze voorstellingsvorm is niet geheel nieuw. Voorbeelden van zulke fantastiese tochten aan gene zijde van het graf vond Dante niet alleen reeds bij de oude Klassieken, maar vooral ook in de dùs genaamde *„vizioenaire poëzie"* van Middeleeuwse geesteliken en priesters. In de allerlaatste tijd is wetenschappelik aangetoond, hoeveel Dante zelfs ontleend heeft (of misschien beter: ontleend kan hebben) aan de Middeleeuwse eskato-

logiese litteratuur der Muzelmannen.[1] Men heeft beweerd, dat de oorspronkelikheid van Dante hiermede 'n gevoelige klap is toegebracht. Ik ontken het niet helemaal, maar zou toch willen vragen: Wat doet het er toe bij 'n beeldhouwer, of hij zelf het marmer van zijn kunstwerken uit de groeve kapte of ánderen dit deden voor hèm? Het komt er toch eigenlik maar op aan, hoe het marmer door hem als kunstenaar bewerkt, hoe het door zìjn handen levend werd gemaakt.

Heeft 'n Camœns zich voor zijn epos *„De Lusiaden"* meester gemaakt van de zee, 'n Vondel en 'n Milton van hemel en hel; Dante neemt zonder aarzeling tot toneel van zijn handeling het heelal in de uitgebreidste zin van het woord. En niet als 'n schim, niet als 'n fantoom, zoals ik al aanduidde, daalt hij neer in de helse afgronden, klimt hij op langs de terrassen van de Louteringsberg, vliegt hij door planeet- en sterrewerelden, maar als 'n echte levende mens. Ja, al die ontzaglike en eindeloze ruimten van Hel en Vagevuur en Hemel bevolkt hij met echte levende mensen, die van het begin tot het einde onze volle belangstelling vasthouden. Eén echter uit die onafzienbare beeldengalerij beheerst mèt Dante het gehele gedicht, is mèt Vergilius z'n voornaamste geleide door die regionen van het geheimzinnige en onbekende. Het is Beatrice, de vrouw tot wie Dante's hart in zo wondervolle liefde ontgloeide. Voor hààr dichtte hij zijn „Vita Nuova" (Het Nieuwe Leven), die witte, schemer-stille lentedroom van 'n eerste liefde; voor hààr z'n Divina Commedia, het werk van z'n bitterste levenservaringen en wereld-omvattende idealen, maar ook het werk van zijn tot opperste hoogheid gestegen genie. — De vraag wie deze Beatrice histories wel geweest mag zijn, doet hier weinig ter zake. Ook dat zij op betrekkelik jeugdige leeftijd al gehuwd was met 'n andere man en vroegtijdig stierf, schijnt niet van biezonder belang. Maar van heel groot belang is voor mij altijd deze andere vraag geweest: hoe kon de dichter van de Goddelike Komedie de gestorven Beatrice nog blijven beminnen, daar hij enige tijd na haar dood zelf ook getrouwd was en uit dat huwelik meerdere kinderen had? Vanuit principieel Katholiek standpunt immers is het Katholiek huwelik niet alleen 'n Sakrament, maar iets zo hoogs en heiligs, dat de Apostel

1. Miguel Asin Palacios: La Escatologia Muselmana en la Divina Comedia. Madrid Imprenta de Estanislao Maestre 1919.

zeggen kon: „Mannen, hebt uwe vrouwen lief zoals Kristus de Kerk!" Hoe is dit alles nu overeen te brengen met Dichters liefde voor 'n andere vrouw, al was die dan ook al lang gestorven? Men zal zeggen, dat Dante's huwelik wellicht niet gelukkig geweest is; dat z'n liefde tot Beatrice van zuiver-Platoniese aard moet geweest zijn. Wie ziet niet in, dat hiermee de figuur van de Dichter als principieel Katholiek, ja zelfs, als gaaf en volmaakt Katholiek kunstenaar volstrekt niet te redden is. Nog minder helpt ons de opmerking, dat men deze buiten-echtelike liefde van Dante moet zien in het licht van z'n tijd en beoordelen naar de bestaande liefdegebruiken der andere Middeleeuwse minnezangers. Deze mode n.l. of deze gebruiken kunnen wij met 'n gerust gemoed allergrofste misbruiken noemen. Wat mij betreft, ik weet voor de zaak geen andere verklaring dan deze, dat Dante's liefde — ze moge aanvankelik zelfs van minder Platoniese aard geweest zijn — in de loop der jaren hoe langer hoe meer gelouterd, hoe langer hoe meer vergeestelikt en verhemelst is, zodat alle aardse liefde zich ten slotte in deze hemelse liefde als in 'n hogere eenheid oploste en de zuiverste weerglans werd van Dante's liefde tot God. Zo beschouwd wordt het begrijpelik, dat we noch in Vita Nuova noch in Divina Commedia door Dante's liefde gehinderd of geërgerd worden. Zo wordt het begrijpelik, dat 'n mens zonder heiligschennis of godslastering het bestaan durfde 'n vrouw, 'n schepsel, te verheffen tot het zinnebeeld niet alleen van de hoogste menselike wetenschap, de theologie, maar zelfs tot het symbool van Gods eigen Wijsheid en Genade.
En is het nu niet hoogst treffend, dat *het* gedicht van het Katholicisme, in z'n geheel als gedragen en overschitterd wordt door zulk 'n ideale en verheven liefde van 'n man tot 'n vrouw? Is het niet hoogst belangwekkend, dat we Dante de traditie der Kerk tot veredeling en verheffing der vrouw op zulk 'n aangrijpende wijze zien voortzetten? Is het niet verbazend geniaal, hoe Dante de oorspronkelike, vroeg-Middeleeuwse ridderlike verering der vrouw, maar reeds ontaard en verworden in zìjn tijd, zodat deze ridderlike kultus dikwels maar al te veel onridderliks te bedekken had, is het niet verbazend geniaal, zeg ik, hoe Dante als met één vorstelik gebaar deze verzinkende grote en grootse gedachte ineens uit de sfeer van het tijdelike wist op te heffen in het glanzende licht der eeuwigheid? — Vanuit dit gezichtspunt bezien, wordt Dante's Goddelike Komedie van 'n biezondere

betekenis voor onze hedendaagse zedelik-verworden en verzinkende maatschappij. Te lang reeds heeft de z.g. beschaafde en intellektuele wereld gedweept en gesold met de Dichter van *„das ewig weibliche"* en zijn nog ergerliker epigonen. Het wordt tijd de blik te wenden van *„de grote Heiden"* naar *„de grote Kristen"*. Niet van 'n Goethe, maar wel van 'n Dante heeft de wereld te leren wat 'n grote en sterke liefde is.
Tronen en kronen werden vernietigd.
Rijken en volkeren vergaan.
Dante's schoonheidsdroom leeft onsterflik.
Is misschien Dichters liefde niet het grootste of zelfs het enig geheim dier onsterflikheid?

Er behoort, geloof ik, wel enige moed toe zich te wagen aan 'n vertaling van de Divina Commedia. Heeft Dante zelf niet gezegd, dat iedere vertaling van 'n gedicht op 'n omgekeerd tapijt gelijkt? Maar deze uitspraak van de Dichter is niet geheel in overeenstemming met de ervaring. Er bestaan n.l. vertalingen die toch wel iets meer zijn dan 'n omgekeerd tapijtwerk.
De zaak is deze: men heeft vertalen in lagere en in hogere zin. Vertalen in lagere zin is iets van 'n bepaalde taal in 'n andere overbrengen alleen volgens z'n zakelike inhoud.
Vertalen in hogere zin is 'n kunstwerk overbrengen in 'n andere taal zodanig, dat het ook in deze andere taal min of meer 'n kunstwerk blijft.
Maar is dit laatste mogelik?
Somtijds niet, maar somtijds wel.
Want ofschoon in ieder kunstwerk en dus ook in ieder gedicht het geestelik en stoffelik element *de facto* 'n onverbreekbare eenheid vormen, zo zijn er nochtans sommige grote litteraire kunstwerken, wier geestelike inhoud van zulk 'n algemene menselikheid is, dat deze inhoud niet aan 'n bepaalde taal noodzakelik verbonden schijnt, maar zich met andere beschaafde talen tot 'n nieuwe eenheid verbinden kan. Daar wàs b.v. 'n Sofocles die Grieks sprak, daar ìs 'n Sofocles die alle talen spreekt.[2] Ook moet men niet vergeten, dat zelfs voor de oorspronkelike dichter de taal van z'n gedicht altijd

2. Van 'n schrijver als b.v. van onze Camera Obscura zal men moeilik kunnen beweren, dat hij alle talen vermag te spreken. 'n Werk als de Camera lijkt mij eenvoudig onvertaalbaar. Ik geloof zelfs, dat lang niet alle Nederlanders in staat zijn dit werk volkomen te waarderen en te genieten.

maar instrument en materiaal blijft. Het geestelik element blijft altijd het voornaamste.
Vertalen in hogere zin is dus op de eerste plaats 'n kunst van zielkundige representatie. Evenals 'n toneelspeler of voordrachtkunstenaar heeft de vertaler niet zich zelf te geven, maar 'n ander, ofschoon door zich zelf heen.[3] De taal van het oorspronkelike kan hij vanzelf niet weergeven, maar hij moet zich zozeer indenken in de geest van de oorspronkelike dichter, hij moet z'n eigen taal zozeer meester zijn, dat hij deze kan laten leven *door* en *naar* de geest van het origineel.[4] Het is dus duidelik dat niet alle schoonheden van de oorspronkelike tekst in 'n vertaling tot uiting kunnen komen, ofschoon van de andere kant in verschillende gevallen de taal van de vertaler beter uitdrukkingsmogelikheden aanbiedt dan de taal van het origineel. Ook is het duidelik, dat men sommige uiterlike schoonheden van het oorspronkelike zonder aarzeling moet weten op te offeren, wanneer ze n.l. de innerlike, de geestelike of hogere schoonheid van het origineel op aanmerkelike wijze zouden schaden.
Deze laatste gedachte brengt ons als vanzelf tot 'n vraagstuk, dat in de loop der eeuwen telkens de heftigste diskussies heeft uitgelokt n.l. moet in 'n vertaling van de Divina Commedia het oorspronkelik rijm-schema behouden blijven? Zoals men allicht weet, is Dante's Divina Commedia 'n uiterst kunstig rijm-dicht. Het bestaat uit terzinen of drieregelige strofen, waarvan iedere regel (op enkele uitzonderingen na) eindigt op 'n zwak of vrouwelik rijm en wel zodanig dat de eerste en derde regel van iedere terzine rijmen, terwijl de volgende stroof in de eerste en derde regel het rijm van de midden-regel uit de voorafgaande stroof overneemt. Dus: a-b-a; b-c-b; c-d-c enz.
Zo schakelen de terzinen van iedere zang zich gestadig aan elkaar en vormt iedere zang met z'n afsluitend slot-vers (ritornello genoemd) 'n doorlopend en toch vast klank-geheel. Men heeft beweerd, dat Dante door dit hoogst eigenaardig en onafgebroken rijm-procédé ons 'n eeuwigheidsgevoel heeft willen suggeréren. Het is wel mogelik dat Dante dit bedoeld heeft, maar 't kan even goed wezen, dat het maar 'n bedenksel is van *uit-* of liever gezegd van sommige *inlegkundigen.* In ieder

3. Vgl. Molkenboer in zijn bespreking van Verwey's Commedia-vertaling. Beiaard 1925. — 4. In zoverre 'n vertaler z'n eigen taal volkomen moet beheersen, zou men hem enigszins scheppend kunstenaar kunnen noemen.

geval wil ik er hier terloops op wijzen, dat de rijmen zich niet doorlopend voortbewegen over het *gehele* gedicht, maar bij iedere zang worden afgesloten. Ook wens ik hier nog op te merken, dat Dante's rijm-schema niet eens geheel origineel is, maar 'n zelfstandige kombinatie van reeds bestaande Provençaalse vers-vormen. – Ofschoon het rijm in de Divina Commedia dus inderdaad iets karakteristieks is en het geheel 'n biezondere schoonheid verleent, mag men toch niet zeggen (zoals gezegd wèrd, n.l. door Nijhof in de N. R. C.), dat de Goddelike Komedie voór *alles* 'n rijmdicht is. Geen enkel gedicht ter wereld is vóor *alles* 'n rijmdicht, om de eenvoudige reden dat het rijm nooit tot het wezen van 'n gedicht, maar altijd tot de uiterlike schoonheden behoort. Ook in 'n rijmloze vertaling dus kan volgens mij het wezen van de Divina Commedia ongerept blijven. Deze reden alleen zou 'n rijmloze vertaling echter nog niet wettigen. De motieven, waarom ik het niet gewaagd heb de lezer 'n berijmde vertaling aan te bieden, zijn de volgende: Volgens mijn bescheiden mening blijft de Divina Commedia ondanks alles 'n *epies* gedicht. Nu heeft Dante het wonder klaargespeeld 'n epies *rijm*dicht te schrijven van ruim veertien duizend verzen, dat men leest alsof het proza was. Maar ten eerste ben ik geen Dante en ten tweede: De Nederlandse taal schijnt niet biezonder geëigend voor berijmde *epiese* gedichten. Onze rijmen doen blijkbaar altijd min of meer afbreuk aan de epiese kracht. En wat is erger dan 'n zoetelike of slaapverwekkende Dante?

'n Andere reden is deze: Alle vertalers op rijm, die mij bekend zijn zowel in 't buitenland als in ons eigen land blijken niet opgewassen tegen Dante's rijmrijkdom en rijmvaardigheid.[5] Vandaar doorlopend geforceerde en lelike rijmen. Dikwels zelfs ware monstruositeiten. In ieder geval is 'n rijmloze (doch daarom nog niet onwelluidende vertaling) veel beter dan 'n lelike rijmvertaling, daar het in 'n gedicht toch op de eerste plaats te doen is om de schoonheid. Wat 'n berijmde vertaling echter vooral hoogst bedenkelik maakt is het feit, dat de rijm-dwang de vertalers blijkbaar telkens dwong Dante dingen in de mond te leggen, die hij helemaal niet zegt. Niet

5. Uitgezonderd wellicht de jongste vertaler der Commedia in het Duits, de Nederlander Van Poppel. Jammer genoeg schijnt juist die verbluffende rijmvaardigheid de vertaling wat kleurloos en mat te maken. In dichterlike kracht schijnt mij van de Duitse Dante vertalers Stefan George altijd nog de beste.

alleen fijne gevoels-schakeringen maar zelfs Dante's eigenlike gedachten en bedoelingen gingen door de rijmdwang verloren. Men schrapte, men omschreef, men laste in.... Terecht is opgemerkt, dat vooral vele berijmde Commedia-vertalingen de mensen met schrik vervuld hebben voor de verhevenste aller dichters. Om die reden vooral heb ik mij aan 'n berijmde vertaling niet gewaagd.

Het spreekt vanzelf dat ik voor deze nieuwe vertaling 'n dankbaar gebruik heb gemaakt van de reeds bestaande vertalingen, ook van de rijm-vertalingen. Vooral de Nederlandse vertalingen van voorgangers heb ik mij ten nutte gemaakt. 'n Hoogst enkele maal heb ik mij zelfs de vrijheid veroorloofd 'n versregel in z'n geheel over te nemen om de eenvoudige reden dat iedere andere redaktie minder goed zou geweest zijn. En om 'n goede, vlotte, vooral verstaanbare vertaling was het mij voornamelik te doen.

Wat de bijgevoegde annotaties betreft, heb ik twee dingen op te merken. Vooreerst: bijna alles is het werk van anderen. Hier naar 'n z.g. oorspronkelikheid te streven zou hoogst bedenkelik geweest zijn. Toch heb ik 'n enkele maal niet geschroomd 'n persoonlike en afwijkende verklaring te geven, terwijl de deskundige lezer aanstonds reeds bemerken zal, dat ik bij de annotaties nooit kritiekloos te werk ben gegaan en dat het bewerken der verklarende noten geenszins het geringste deel uitmaakt van de zware arbeid, die mij deze vertaling gekost heeft. Het tweede, wat ik over de aantekeningen wilde zeggen is dit, dat ik naar de mening van velen wellicht wat al te royaal geweest ben met verklaringen.

Maar 'n te-veel leek mij hier beter dan 'n te-weinig. Immers wie de vertaling zonder moeite lezen kan, behoeft niet naar de noten te zien. Diegenen voor wie zelfs de bijgevoegde verklaringen nog niet voldoende mochten zijn, kunnen alvorens met de vertaling te beginnen, 'n algemeen-inleidend werk op de Goddelike Komedie naslaan b.v. de desbetreffende werken van Hauvette, Molkenboer en anderen.

Ten slotte heb ik nog 'n woord van dank te richten tot enkele heren, die mij bij deze Commedia-vertaling de vriendelikste blijken gaven van belangstelling en hulpvaardigheid. Op de eerste plaats m'n dank aan de heer Dr. H. Moller die mij bij de eerste zangen van Inferno van buitengewone dienst is geweest. Zijn zuivere en sobere kunstsmaak heeft mij vooral de weg gewezen, in welke geest ik mijn vertaling zou opvatten. Verder ben ik nog biezonder grote dank ver-

schuldigd aan de heer A. van Straaten te Nijmegen en vooral mijn kollega de eerw. pater Bartholomeus Van Tilburg o.f.m. te Sittard, die mij deze arbeid door hun grote kennis en veelvuldige belangrijke op- en aanmerkingen op waarlik buitengewone wijze verlicht hebben. En hiermede heb ik, naar ik meen, alles gezegd wat ik over deze nieuwe Commedia-vertaling te zeggen had.

P. FR. CHR. KOPS, O. F. M.

DE HEL

Juist midden op de reistocht van ons leven 1
zag ik mij in 'n donker woud verloren,
daar ik van 't goede pad was afgeweken.[1]

Helaas, hoe 't was dat woud, valt zwaar te zeggen. 4
Zo wild was 't en zo woest, zo dicht en donker,
dat in mijn dromen de angsten vaak herleven.

Ja, zelfs de dood kan haast niet erger wezen. 7
Maar om van 't daar gevonden heil te spreken,
zal 'k ook verhalen, wat ik eerst aanschouwde.

Ik weet niet meer, hoe ik er binnendoolde; 10
zo had de slaap mij in dat uur vermeesterd,
toen ik de ware weg de rug toekeerde.

Maar bij de voet eens heuvels[2] aangekomen, 13
daar waar het uiterste einde was der delling
die mij van angst het hart had saamgewrongen,

blikte ik omhoog en zag des heuvels schouders 16
reeds met de stralen dier Planeet[3] omhangen,
die ieder veilig leidt langs alle wegen.

1. v. 1—3 Dante stelt de duur van 't menselik leven in doorsnee op 70 jaar. (zie Convito tratt. IV c. 23) Hij was dus 35 jaar oud, toen hij zijn wonderbare tocht begon. En daar hij in 1265 is geboren, begint zijn tocht dus in 1300 en wel in de nacht van Witte Donderdag op Goede Vrijdag. De aanhef van 't gedicht is klaarblijkelik 'n zinspeling op Isaias XXXVIII v. 10, waar Koning Ezechias zegt: „Op de helft mijner dagen zal ik gaan naar de poorten van de onderwereld." — Het sombere woud, waarin Dante zich verdoold ziet, betekent de toestand van zedelike en maatschappelike verwording, waartoe Italië en West-Europa vervallen waren en waarin ook Dante zelf verwikkeld was geworden. Merk op, hoe de Dichter in de aanvangsregel van z'n gedicht dadelik spreekt van *ons* leven. Hiermede verheft hij zijn poëem onmiddellik tot de hoogte van het algemeen-menselike. — 2. De heuvel betekent volgens de meeste uitleggers het hogere leven van deugd en genade. Volgens enkelen (Van Delft e.a.) zou hij de Kalvarieberg verbeelden. Daar Z. 1 en Z. 2 de inleiding vormen van geheel de Commedia, kan men in de heuvel al 'n symbool zien van de Vagevuursberg. In de morgenhemel boven de heuvel met de stralende Zon (symbool van Kristus) 'n zinnebeeldige voorstelling van het Paradijs. — 3. de Zon: Kristus.

Toen werd de vrees toch wel 'n weinig stiller, 19
die eerst gewoed had op de zee mijns harten
de nacht, die ik doorwaakte in zulk 'n lijden.

En evenals de man, die buiten adem 22
vanuit de diepe zee aan land geworsteld,
zich omkeert en dan tuurt naar 't wilde water,

zo keerde zich mijn geest, die steeds nog vluchtte, 25
weer achterwaarts, om naar het woud te staren,
waaruit geen ziel ooit levend wist te ontkomen.[4]

Dan, na wat rust voor de afgematte leden, 28
ging ik weer verder langs de doodse helling
zò, dat de vaste voet steeds 't laagste toefde.[5]

En zie, bij de aanvang ongeveer der steilte 31
stond daar 'n slanke en uiterst vlugge panter,[6]
wiens leden een gespikkeld vel bedekte.

En niet alleen week hij niet uit mijn ogen, 34
maar bleef zo koppig mij de weg versperren,
dat 'k meer dan eens mij omkeerde om te vluchten.

Het was de tijd van 't eerste morgen-lichten: 37
en hoger steeg de Zon met al de sterren,
die eenmaal bij hem waren, toen Gods liefde

voor 't eerst die schone werelden deed wentlen;[7] 40
zodat ik wis met reden mocht verhopen
de fraai-gevlekte panter te overwinnen

4. In 't sombere woud der zonde sterven allen de geestelike dood. — 5. Het beklimmen der helling reeds was zo moeilik, dat Dante, terwijl hij de ene voet oplichtte, de andere altijd vast op de grond hield om te rusten. Ook kan men er uit lezen, dat de Dichter slechts aarzelend voortging. — 6. Na de panter verschijnt Dante nog 'n leeuw (v. 45) en 'n wolvin (v. 49). Deze drie dieren worden veelal opgevat als zinnebeelden van de wellust, hoogmoed en hebzucht, die de mens op de weg van z'n bekering trachten tegen te houden. — 7. Volgens sommigen is de wereld geschapen in het jaargetij van de Lente, toen de zon in het sterrebeeld stond van de Ram.

zowel om 't uur, als 't lieflik jaargetijde.[8] 43
Toch voelde ik mij opnieuw door schrik bevangen,
toen aan mijn blikken zich 'n leeuw vertoonde,

die als gereed stond op mij aan te vliegen: 46
de kop omhoog en zo van honger razend,
dat zelfs de lucht zijn woede scheen te duchten.

En een wolvin, die zo was uitgemergeld, 49
of alle vraatzucht in haar was gevaren,
en die reeds velen 't leven bitter maakte,

benauwde mij met zulke zwarigheden 52
alleen door de angst, die reeds haar aanblik wekte,
dat ik de hoop verloor op 's heuvels hoogte.

En zoals hij, die gaarne geld verzamelt, 55
maar als de tijd komt, dat hij 't weer moet derven,
bedroefd wordt in zijn geest en weent en weeklaagt,

dùs ging het mij door dat onrustig monster, 58
dat, stap voor stap, mij zocht terug te dringen
naar 't gruwlik oord,[9] waarin de Zon[10] blijft zwijgen.

En toen ik steeds terugweek naar de laagte, 61
verrees daar voor mijn ogen een gestalte,[11]
die almaar zweeg alsof hij niet kon spreken.

Toen ik hem aanzag in de wijde stilte, 64
riep ik met luider stemme: „Ontferm u mijner,
wat ge ook moogt zijn òf schim òf menslik wezen!"

„Mens ben ik niet; ik wàs 't," klonk mij nu tegen. 67
„M'n ouders waren uit het Lombardijse,
en Mantua is 't vaderland van beiden.

8. De zin van v. 41—43 is: De heerlikheid van het lentemorgenuur maakte Dante weer opgewekter en vervulde hem met hoop, dat de panter nog wel zou weggaan. — 9. Het donkere woud. — 10. De Zon: Kristus. In de staat van doodzonde spreekt Kristus als het ware niet meer tot ons. — 11. Die gestalte is, zoals dadelik zal blijken, de schim van de Latijnse dichter Vergilius.

Ik kwam sub Julio,[12] schoon laat, ter wereld 70
en leefde in Rome, toen de goede Augustus
daar heerste met de valse leugen-goden.

'k Was dichter en bezong in mijne verzen 73
Anchises' vrome zoon,[13] die Troje ontvluchtte,
toen 't pralend Ilion verzonk in vlammen.

Maar gij? Waarom terug naar zulk 'n jammer? 76
Waarom de blijde hoogte[14] niet bestegen,
die aanvang is en oorzaak aller vreugde?" —

— „Gij zijt Vergilius dus, die bron en ader, 79
waaruit zo'n brede vloed van verzen stroomde",
antwoordde ik hem, het voorhoofd rood van schaamte.

„Vergeld me, o roem en licht der andre dichters, 82
de stage studie en de grote liefde,
waarmede ik mij verdiepte in uw gedichten.

Gij zijt mijn meester en bezielend voorbeeld. 85
Gij zijt 't alleen, van wien ik heb verworven
de schone stijl, die mij tot aanzien voerde.

Zie 't wilde dier, dat mij tot omkeer noopte. 88
Bescherm mij toch, o gij vermaarde wijze,
want 't doet mij de adren en de polsen beven." —

— „Langs andre weg dient gij de voet te zetten," 91
was 't antwoord van de schim, mijn tranen ziende,
„als ge uit dit gruwzaam oord wenst weg te komen.

Het ondier toch, waar gij zo luide om jammert, 94
laat niemand ongemoeid voorbij zich trekken,
maar houdt hem vast en brengt hem dan om 't leven.

12. „Sub Julio" (spreek uit: Soeb Joelio) d.w.z. onder Julius d.i. Cajus Julius Caesar (100—44 v. Kr.). Vergilius werd geboren 70 v. Kr. Dus te laat om nog onder Caesar 'n beroemd man te worden. Dit gebeurde pas onder „de goede Augustus." — 13. D.i. Aeneas. — 14. De heuvel.

En 't heeft 'n aard zo slecht en zo verworden, 97
dat 't in z'n vraatzucht nimmer wordt verzadigd
en als 't gegeten heeft, steeds meer wil eten.

Groot is het aantal dieren, waar 't mee paarde; 100
en groter wordt het nog, tot zal verschijnen
de Windhond, die 't van pijn en smart doet sterven.

Niet mesten zal hij zich met geld en goedren, 103
maar wijsheid, deugd en liefde zal z'n spijs zijn;
en wonen zal hij tussen beide Feltro's.[15]

Hij wordt het heil ook van 't verneerd Itaalje, 106
waarvoor heur bloed vergoot de maagd Camilla
en Turnus en Euryalus met Nisus.[16]

Najagen zal hij 't dier door alle steden, 109
totdat hij 't andermaal in de Afgrond[17] slingert,
vanwaar het de eerste Nijd[18] had losgelaten.

Ik acht het voor uw welzijn dan ook nodig, 112
dat gij mij volgt; ik wil uw leidsman wezen
en u door 't land der eeuwigheid geleiden,

waar gij 't wanhopig weegeroep zult horen 115
der ongelukkigen uit vroeger tijden,
die allen om de tweede dood[19] daar smeken.

15. De verzen 101—105 behoren tot de moeilikste en duisterste van de gehele Commedia. Van de verschillende verklaringen heb ik gekozen die voor de oudste geldt en als de Windhond aanwijst Can Grande (Can betekent hond) della Scala, heer van Verona en zoveel als de plaatsvervanger van de Duitse Keizer in Italië. Heel goed kan Dante van deze hem sympathieke persoonlikheid, gehoopt hebben, dat hij de universeel-keizerlike wereldheerschappij zou helpen inleiden. — Onder de beide Feltro's heeft men dan te verstaan het stadje Feltro en 't kasteel Montefeltro, waartussen het gebied der Heren van Verona gelegen was. — 16. Camilla, Turnus, Euryalus en Nisus zijn bekende personen uit de Aeneïs. — 17. D.i. de Hel. — 18. De duivel. — 19. De tweede dood is de dood of de vernietiging van de ziel.

Ook zult ge zien, die met geduld verduren 118
het loutrend vuur,[20] wijl zij te komen hopen,
wanneer dan ook, bij 's hemels uitverkoornen.

En wenst ge ook nog tot dezen op te stijgen, 121
zo moge 'n waarder ziel[21] dan ik u helpen,
wier zorg ik u vertrouw, wanneer wij scheiden.

Want Hij, de Keizer, die regeert daar boven, 124
wil niet, omdat ik eens zijn wet weerstreefde,[22]
dat gij door mij zijn rijk zult binnentreden.

Is overal zijn macht, daàr blinkt zijn schepter. 127
Daàr is zijn Stad en staat zijn hoge zetel.
O zalig die Hij daar heeft uitverkoren!

En ik tot hem: „O bij die God, mijn Dichter, 130
die onbekend u bleef, durf ik u vragen:
Om me aan dìt kwaad en erger nog te ontrukken,[23]

leid mij naar 't oord,[24] waarvan gij hebt gesproken, 133
zodat ik èn Sint Pieters-poort[25] aanschouwe
èn hen wier lot gij mij zo somber schildert." —

Toen ging hij voor en volgde ik zijne schreden. 136

20. De zielen in het Vagevuur. — 21. Beatrice, Dante's jeugd-geliefde, die hem de Godd. Kom. inspireerde. — 22. Vergilius bedoelt: omdat ik de wet van het kristendom niet gekend heb. Weerstaan is dus alleen op te vatten in negatieve zin. — 23. „dìt en erger kwaad" d.w.z. het woud der zonde en de eeuwige verwerping. — 24. Zie v. 114 vlgg. — 25. Met Sint Pieterspoort wordt hier 't meest waarschijnlik bedoeld het Vagevuur. Waarom de toegang tot het Vagevuur St. Pieterspoort genoemd wordt, zie Vagevuur Z. IX, 127 en Z. XXI, 54.

De dag ging heen; en 't vallend avond-donker 1
onthief de wezens, die op aarde wonen
aan hun gezwoeg; slechts ìk moest mij bereiden

om heel alleen de zware strijd te voeren 4
zo met de weg als met het mededogen,
'n strijd, die u mijn geest getrouw zal schildren.

O Muzen, o Genie, verleent me uw bijstand! 7
O geest,[1] die wat ik zag, hebt opgetekend,
hier moge uw adeldom voor ieder blijken. —

„O Dichter", hief ik aan, „die mij wilt leiden, 10
zie, of mijn kracht wel groot genoeg zal wezen,
voordat ge mij de grote stap laat zetten.

Gij zegt in uw gedicht, dat Silvîus' vader,[2] 13
schoon sterflik nog, ging naar 't onsterflik leven,
en in zijn stofflik lichaam daar vertoefde.

Maar als de Tegenstander aller zonde[3] 16
die gunst hem schonk, het groots gevolg indachtig,
en 't *wie* en 't *wat*, dat van hem voort moest komen,[4]

dan kan het ook 'n wijze niet bevreemden, 19
dat hij verkoren werd in 't Empyrëum[5]
tot vader van het al-beheersend Rome,

dat Rome, zeg 'k (en waarheid wil ik spreken) 22
toen reeds bestemd om 't heilig rijk te worden
voor de erfgenamen van de grote Petrus.[6]

1. D.i. geheugen. — 2. Silvius' vader (spreek uit: Silvjus) is Aeneas. In 't zesde boek van de Aeneïs verhaalt Vergilius ons diens tocht naar de onderwereld. — 3. God. — 4. Aeneas moest de stichter worden van 't Romeinse rijk en de stamvader van 't beroemde Romeinse volk. — 5. Empyrëum (vuur- of lichthemel), de hoogste der hemelen en 't eigenlik verblijf der Godheid. — 6. De Pausen.

En op die tocht, die u zijn lof deed zingen, 25
vernam hij zaken, die de grondslag waren
van zìjn viktorie en der Pausen glorie.[7]

Ten hemel steeg ook 't „Vat der uitverkiezing"[8] 28
om sterkte en kracht voor dat geloof te vinden,
dat de aanvang is van 't pad ter zaligmaking.

Maar *wìe* (en op *wàt* grond) zou 't mij vergunnen? 31
Ik ben Aeneas niet, ik ben geen Paulus.
Nòch ik nòch iemand keurt die eer mij waardig.

Daarom, liet ik mij tot die tocht bewegen, 34
ik vrees: het zou van mij 'n dwaasheid wezen.
Gij weet het beter dan mijn woorden 't zeggen."

Als hij die niet meer wil, wat hij eerst wilde, 37
en op iets nieuws bedacht, van zin verandert
en dùs z'n eerste plan geheel laat varen,

zo stond ik weiflend op die donkre helling 40
en zag al peinzend af van de onderneming,
waartoe ik eerst zo haastig had besloten.

„Wanneer ik goed uw woorden heb begrepen", 43
hernam de schim van die verheven Dichter,
„dan heeft kleinmoedigheid uw ziel besprongen.

Hoe menigmáal maakt zij de mens 'n talmer, 46
zodat hij afziet van 'n eervol pogen:
als dieren, die 'n schaduwbeeld doet schrikken.

7. Aeneas ondernam z'n tocht naar de onderwereld uit piëteit voor z'n gestorven vader en vernam van deze zeer bemoedigende voorspellingen omtrent z'n toekomst. (zie Aen. Z. VI v. 756 vlgg.) — 8. „'t Vat der uitverkiezing" is de heilige Paulus, aldus genoemd in „De Handelingen van de Apostelen" IX, 15. Over z'n tocht naar de hemel spreekt St. Paulus in het 12de hoofdstuk van z'n 2de brief aan de Korinthiërs.

Maar om u van die angsten te verlossen, 49
zeg 'k tans, waarom ik kwam en wat ik hoorde,
toen ik voor 't eerst uw droevig lot beweende.

'k Was onder hen, die hopeloos verlangen,[9] 52
toen mij 'n Vrouwe[10] riep zo schoon en heilig,
dat ik haar bad heur wil mij te openbaren.

Hare ogen straalden heller dan het zonlicht; 55
en zacht en zoet begon ze mij te zeggen
met woorden die als englenzang mij klonken:

„O hoofse ziel van de eedle Mantuaner,[11] 58
wiens naam en faam nog voortduurt op de wereld
en duren zal, zolang deez' zelf zal duren,

mìjn vriend, maar niet de vriend van de aardse voorspoed, 61
werd op de doodse helling zò belemmerd
om voort te gaan, dat de angst hem om deed keren.

En 'k ben beducht, dat hij te ver reeds doolde 64
en ik te laat oprees tot zijn bevrijding
na al wat 'k in de hemel van hem hoorde.

Maar spoed u tans! En met uw gulden lessen 67
en al wat nodig is om hem te redden,
breng hem die hulp, die ook mìjn hart kan troosten.

Ik, die u heet te gaan, ben Beatrice.[12] 70
Ik kom van daar, waar ik wens weer te keren:
't Is liefde die mij drong en dùs doet spreken.

Als ik weer staan zal voor mijns Heren zetel, 73
zal ik u vaak bij Hem met lof gedenken."
Toen zweeg ze; en ik ving aan met deze woorden:

9. „Die hopeloos verlangen" zijn de zielen der deugdzame heidenen, die volgens Dante in de 1e Kring van de Hel verblijven, waar zij noch de vreugde der zaligen noch de pijnen der verdoemden kennen. Hun enige smart is hun hopeloos verlangen naar God. Zie Hel Z. IV. — 10. Die schone en heilige Vrouw is Beatrice. — 11. Vergilius. — 12. Beatrice. Spreek uit: Beatrietsje.

„O Vrouwe rein, om wie alleen het mensdom 76
in glans en luister alles overschittert,
wat door de kleinste hemel wordt omsloten,[13]

in uw bevelen vind ik zulk 'n vreugde, 79
dat 't snelst volvoeren mij nog traag zou schijnen.
Niet nodig meer uw wil mij te openbaren.

Maar zeg mij slechts, waarom geen vrees u kwelde 82
hier[14] neer te dalen uit die wijde hemel,[15]
waar gij zo vurig wenst terug te keren." —

— „Daar gij zo vurig wenst om dit te weten, 85
„zal ik u dan", dus sprak ze, „in 't kort verhalen,
waarom ik onbevreesd hier nederdaalde.

Te vrezen hebben wij alleen die dingen, 88
die wezenlik in staat zijn ons te schaden;
maar de andre niet, daar zij geen vrees verdienen.

God heeft mij zo gemaakt door zijn genade, 91
dat uw ellende mij niet kan beroeren
en 't vuur der Hel mij niet vermag te deren.

Hoog in de hemel troont 'n zoete Vrouwe,[16] 94
die treurt om 't kwaad,[17] waar gij wordt heengezonden,
en die het harde vonnis weet te breken.

Zij wenkte Lucia[18] en zeide al vragend: 97
„Hij, uw getrouwe, heeft uw hulp tans nodig.
Ik leg zijn heil en lot dus in ùw handen." —

13. De kleinste hemel is de maan-hemel. Volgens het Ptolomëiese wereldstelsel wordt de aarde, het onbewogen middelpunt van 't heelal, omgeven door negen koncentriese hemelsferen, waarvan de eerste en kleinste de Maanhemel en de laatste en grootste de Kristal-hemel is. Met de verzen 76—78 bedoelt Dante dus, dat Beatrice door haar deugden het menselik geslacht verheft boven alles wat er op aarde is. — 14. In de 1e Kring v. d. Hel of 't Voorgeborchte waar de deugdzame heidenen zijn. — 15. Het empyrëum (10de hemel). — 16. Maria. — 17. „Het kwaad" d.i. de zonde, voorgesteld door de drie dieren. — 18. Lucia, de bekende martelares van Syracuse, is de

En Lucia, steeds alle hardheid hatend, 100
rees van haar zetel op en kwam ter plaatse,
waar ik naast Rachel zat, de vrouw van Jakob.[19]

Zij sprak: „O roem van God, mijn Beatrice, 103
vergeet ge hem die u zo vurig minde,
dat hij om u het lager volk ontvluchtte?

Hoort gij zijn klachten niet die meelij wekken? 106
Ziet gij de dood niet die hem tracht te grijpen
op stromen, waar de zee niet op kan roemen?"[20] —

Geen mens ter wereld, die zich ooit zo haastte 109
om winst te halen of om scha te ontlopen
als ik nu deed, na 't horen van haar bede.

Ik daalde neder van mijn hemel-zetel, 112
vertrouwende op de wijsheid uwer woorden,
die u zo eert en allen die ze aanhoren.

En toen ze mij aldus had toegesproken, 115
hief zij de glanzende ogen op, vol tranen,
zodat ze mij nog groter spoed deed maken.

Zo kwam ik dus tot u op hàar verlangen, 118
verloste u van het dier, dat u versperde
de korte weg tot op de schone heuvel.

Wat is er dan? Waartoe, waartoe dat talmen? 121
Waarom voedt ge in uw hart nog zoveel lafheid?
Waarom geen moed en durf tot grote daden,

patrones voor oogziekten en hier 't zinnebeeld van de verlichtende genade. Zij werd door Dante op biezondere wijze vereerd. — 19. Rachel: de vrouw van de aartsvader Jakob. Zie Parad. Z. XXXI, 8 vgl. — 20. De stromen, waarop Dante hier doelt, zijn de woest-bewogen stromen van het lijden. Veel geweldiger stromen dan die welke in de zee uitlopen en waarop de zee zich zou kunnen beroemen.

daar boven drie gebenedijde vrouwen[21] 124
om u bezorgd zijn in 't paleis der heemlen
en hier mijn woord u zoveel heil verkondigt?" –

Als bloempjes, door de nachtelike koude 127
gesloten en verstijfd, bij 't uchtend-gloren
met open kelkjes zich weer opwaarts richten,

zo voelde ik mijn verzwakte kracht herleven 130
en zulk 'n goede moed mijn ziel doorstromen,
dat ik weer frank en vrij vermocht te spreken:

„O zoet is zìj, die kwam om mij te redden. 133
Maar goed ook gìj, die u gehoorzaam toonde,
zodra zij u de loutre waarheid zeide.

Gij hebt mijn hart en zin door uwe woorden 136
zo krachtig opgewekt om u te volgen,
dat ik terugkeer tot mijn eerste plannen.

Nu ga; één wil bezielt ons beider harten. 139
Wees gij mijn Gids, wees gij mijn Heer en Meester!"
Dit zeide ik hem; en onder zijn geleide

sloeg ik het woeste pad in naar de diepte. 142

21. Deze drie gebenedijde vrouwen: Maria, Lucia en Beatrice, beduiden alzo het bovennatuurlik element in het zielkundig proces van onze bekering, terwijl Vergilius het natuurlik element verzinnebeeldt. Maria is de voorkomende genade (gratia praeveniens); Lucia de verlichtende genade (gratia illuminans); Beatrice de volmakende genade (gratia perficiens) en Vergilius het natuurlik licht der rede (ratio naturalis).

DE HEL — ZANG III

Door mij gaat ge in de droeve stad der smarten. 1
Door mij gaat ge in het lijden zonder einde.
Door mij gaat ge in de wereld der verdoemden.

Rechtvaardigheid drong mijn verheven Maker. 4
Mij gaf het aanschijn 't goddlik Alvermogen.
De hoogste Wijsheid, maar ook de eerste Liefde.

Vóór mij bestond van al wat werd geschapen 7
alleen wat eeuwig is;[1] *ook ik duur eeuwig.*
Laat achter alle hoop bij 't binnenkomen!

In zwarte letters zag ik deze woorden 10
als opschrift bovenaan 'n poort geschreven;
ik zeide dus: „Hard is hun zin, o Meester."

En hij tot mij als man van ondervinding: 13
„Hier voegt het alle schroom te laten varen;
hier voegt het alle lafheid te doen sterven.

We zijn nu bij de plaats, waar 'k u van zeide, 16
dat ge er de droeve zielen zoudt aanschouwen:
hen, die het hoogste geestesgoed[2] verloren."

En toen zijn hand de mijne had genomen, 19
bracht hij met blij gelaat, dat mij versterkte,
mij binnen in de wereld der geheimen.[3]

En daar: àl zuchten, klachten, luide gillen, 22
weergalmend langs de hemel zonder sterren,
zodat ik aanstonds al begon te schreien.

1. Dat is: wat wel 'n begin, maar geen einde heeft n.l. de engelen en de hemelen. — 2. Het hoogste goed des geestes is God, door de zaligmakende aanschouwing eens het loon van de zaligen in de hemel. — 3. „de wereld der geheimen": de plaats, waar de beide Dichters nu staan, is 'n brede zoom of strook rondom de helse afgrond. Het is de z.g. Voor-Hel. Hier worden gestraft ten eerste: de engelen, die bij de opstand van Lucifer onzijdig bleven; ten tweede: zij die eens in de wereld goed noch kwaad waren. Natuurlik blijft deze wel schitterende en zinrijke verbeelding geheel voor rekening van Dante.

Wirwar van talen, gruwbre samenspraken 25
en smart-geroep en wilde woede-kreten
en stemmen, schel en schor, en slaan van handen

verwekten een geraas, dat zonder einde 28
rondwervelt in die luchten eeuwig donker,
als 't zand, wanneer de wervelwinden razen.

En ik, het hoofd omsingeld van verwarring, 31
vroeg hem: „Wat is dat, wat ik hoor, o Meester?
En wat voor volk schijnt dùs door smart verslagen?"

En hij tot mij: „Dit leven van ellende 34
is 't droevig lot dier jammervolle zielen,
die leefden zonder eer en zonder schande.

Vermengd zijn zij met die rampzaalge koren 37
der engelen, die nòch opstandig waren
nòch God getrouw, maar zich onzijdig hielden.

De Hemel stoot hen uit, opdat zijn luister 40
niet minder wordt; de Hel[4] laat hen niet binnen,
opdat zij niet tot roem der zondaars[5] strekken."

En ik: „Wat zware last toch is het, Meester, 43
die hen zo luid en jammerlik doet kermen?"
En hij: „Ik zal het u heel kort verklaren:

Voor dezen is geen hoop om eens te sterven;[6] 46
en zo verachtlik is hun donker leven,
dat ieder ander lot hun afgunst prikkelt.

De wereld wil niet eens hun naam meer horen. 49
Gerechtigheid verstoot ze en ook Erbarming![7]
Geen woord van hen! Zie ze aan en dan.... weer verder!"

4. De Hel n.l. als diepste afgrond tegenover de hoogste hemel. — 5. De verdoemden en duivelen. — 6. Zij missen alle hoop op vernietiging van hun bestaan. — 7. De Hemel (Erbarming) wil ze evenmin opnemen als de Hel. (Gerechtigheid)

En ik, oplettend kijkend, zag 'n vaandel, 52
dat rondvloog in 'n kring, met zulk 'n snelheid
alsof 't in eeuwigheid niet meer wou rusten.

En achter 't vaandel volgde 'n sleep van volkren, 55
zo lang, zo lang, dat nooit naar mijn gedachte
de Dood zovelen 't leven had ontnomen.

Nadat ik had gezien wie enklen waren, 58
keek ik nog scherper toe en zag degene,
die eens uit zwakheid afstand deed van 't hoogste.[8]

En plots begreep ik nu en wist ik zeker, 61
dat dit de drom was van die laffe zielen,
aan God en aan diens vijanden mishagend.

Die laffe geesten, die nooit waarlik leefden, 64
ze liepen naakt en werden fel gestoken
door muggen en door wespen, die daar gonsden.

Het bloed liep stromend langs hun aangezichten 67
en viel, vermengd met tranen, aan hun voeten,
waar 't opgezogen werd door vuile wormen.

En toen ik verder nog mijn blik liet weiden, 70
zag 'k bij 'n brede stroom[9] weer andre schimmen,
en zeide: „Meester, sta mij toe te weten,

wie deze schimmen zijn en welke wetten 73
hen blijkbaar zo naar de overtocht doen hunkren,
als 'k bij dit vale licht kan onderscheiden."

8. De meeste uitleggers menen, dat hier de schim bedoeld wordt van Paus Celestinus de Vijfde (Pietro Morone) die, in Julie 1294 tot Paus gekozen, na vijf maanden de Pauselike waardigheid („het hoogste") neerlegde. Hij werd opgevolgd door Bonifacius de Achtste, die door Dante als z'n grootste vijand beschouwd werd. Deze Celestinus de Vijfde is evenwel door de Kerk heilig verklaard! — 9. De Acheron, de eerste grote rivier van de Hel.

CHARON, Zang III, Vers 82

En hij tot mij: „Verklaard wordt u dit alles, 76
wanneer wij straks, aan de Acheron gekomen,
wat rusten zullen op zijn droevige oever."

Toen, met beschaamde en neergeslagen ogen, 79
en vrezend door mijn spreken hem te ontstemmen,
heb ik tot aan de stroom geen woord gesproken.

En zie, daar kwam ons nader in 'n bootje 82
'n man door ouderdom vergrijsd van haren,[10]
die luidkeels riep: „Wee ù verdorven zielen!

Voedt toch geen hoop de hemel ooit te aanschouwen. 85
Want halen kom ik u naar de andere oever,
naar vuur en ijs en eeuwge duisternissen.

En gij daàr, die 't geluk nog hebt te leven, 88
ga heen van dezen, die reeds zijn gestorven!" —
Maar ziende, dat ik zijn bevel niet volgde,

sprak hij: „Langs andre wegen, andre havens, 91
niet hièr zult ge ooit aan de overzijde komen.
U dient 'n lichter vaartuig eens te dragen."[11]

Toen zei mijn Gids: „Charon, wees niet verbolgen! 94
Dàar wordt het zo gewild, waar ieder willen
ook kunnen is. En nu geen vragen verder!"

Toen kwamen weer tot rust de ruige wangen 97
van de oude veerman-op-het-grauwe-water,
die vlammekringen had rondom zijn ogen.

10. Charon, de veerman uit de onderwereld der Klassieken. — 11. Charon wil waarschijnlik zeggen: „Gij, (Dante), zijt niet verwezen naar de Hel en daarom moet ge langs 'n andere weg in het land der eeuwigheid geraken. Hij zinspeelt hier op de weg naar het Vagevuur. Met „de andere wegen" bedoelt hij dan de zee. Met „de andere havens" de Tiber-monding en 't strand rondom de Louteringsberg. 'n Lichter boot dan die van Charon brengt daar de zielen over n.l. de boot, bestuurd door 'n engel. Zie Vag. Z. II, 16 vlgg. Volgens anderen zou Charon hier wèl spreken over het passeren van de Acheron. Z'n woorden zijn dan bittere spot.

Maar gindse zielen, naakt en afgejakkerd, 100
veranderden van kleur en klappertandden,
zodra ze Charons barse woorden hoorden.

Ze vloekten God, hun vader en hun moeder, 103
heel 't mensdom, tijd en plaats van hun geboorte,
hun voorgeslacht en hun nakomelingen.

Dan trokken ze allen onder luid gejammer 106
in dichte drommen naar de onzalige oever,
waarheen zìj allen gaan, die God niet vrezen.

En duivel Charon met z'n vlammende ogen, 109
'n teken gevend, drijft hen allen samen,
en met z'n roeispaan slaat hij hen, die dralen.

Gelijk bij herfst de bladren nederdwarlen, 112
het een na 't ander, totdat alle twijgen
hun lovertooi aan de aarde wedergeven,

zo stort hier 't schuld-beladen kroost van Adam 115
zich, één voor één, van de oever bij het teken,
als vogels door de lokroep aangetrokken.

Zo gaan ze dan het donkre water over; 118
en eer ze nog daarginds zijn uitgestegen,
verdringen zich hier weder nieuwe scharen.

„M'n zoon", dus sprak de vriendelike Meester, 121
„uit alle landen komen hier te samen,
die in Gods gramschap uit het leven scheiden.

Ze haken om aan de overkant te komen, 124
daar Gods gerechtigheid zo fel hen prikkelt,
dat zelfs hun vrees verandert in verlangen.

Nooit vaart 'n brave ziel naar de overzijde; 127
en dùs, toont Charon zich op u verbolgen,
ge kunt nu weten, wat z'n woord betekent."[12]

12. Zie v. 91—93.

Hij zweeg; en plots begon de donkre vlakte
zo sterk te beven, dat ik van ontzetting
nu nog het koude zweet mij uit voel breken.

Uit 't rijk der tranen[13] loeide 'n storm naar boven,
doorbliksemd overal van bloedrood lichten,
zodat ik werd beroofd van al mijn zinnen.

En 'k viel gelijk 'n man, die slaap vermeestert.

13. Uit de afgrond van de Hel.

De diepe slaap werd in mijn hoofd gebroken 1
door zware donderslag, zodat ik trilde
als hij die ruw geweld doet wakkerschieten.

En 't oog, door rust verkwikt, liet ik nu rondgaan; 4
en recht stond ik, met scherpe blikken spiedend,
om goed te zien in wat voor oord ik toefde.

En waarheid is 't, dat ik aan de oever wijlde 7
van 't smarten-rijke dal der helle-diepte,
waar 't eindloos jammrend wee ligt opgestapeld.

Zo donker was 't, zo diep en zo vol nevel, 10
dat ik vergeefs de bodem zocht te peilen
en niets kon onderscheiden daar beneden.

„Nu laat ons dalen in de blinde wereld," 13
verbrak, doodsbleek van kleur, de Dichter 't zwijgen.
„Ik zelf zal de eerste zijn en gij de tweede."

Maar ik die had gezien hoe hij verbleekte, 16
zei nu: „Hoe zou ik gaan, als gij zelfs siddert,
gij die me in angst en twijfel pleegt te steunen?"

En hij tot mij: „Het droeve wee der zielen, 19
in de Afgrond daar, deed mijn gelaat verbleken
van meegevoel, door u voor vrees gehouden.

Gaan wij: de lange weg noopt ons tot ijlen." — 22
Zò ging hij vòor en zò bracht hij mij binnen
in de eerste Kring, die de Afgrond houdt omgordeld.[1]

1. Zoals bekend is, stelt Dante de Hel voor als 'n ontzaglik grote, cirkelvormige ruimte, die naar het middelpunt van de aarde steeds nauwer toeloopt. De omwanding van deze afgrond bestaat uit acht afdelingen, of naar de diepte aflopende omgangen. De negende afdeling is de bodem van de Hel en die bodem loopt ook nog af naar het eigenlik middelpunt van de aarde, waar zich Lucifer bevindt. In de eerste Kring van de Hel zijn de zielen van de ongedoopte kinderen en deugdzame heidenen. Hun enige straf is de z.g. straf van schade d.w.z. nooit zullen ze God zien, naar wie ze van

Daar was, zover mijn oor kon onderscheiden, 25
niets anders dan het droef geluid van zuchten,
die de eeuwge lucht in zachte trilling hielden.

En dit kwam voort uit lijden zonder pijnen, 28
dat daar geleden werd door dichte drommen
van kindren en van vrouwen en van mannen.

„Gij vraagt niet," zeide mij de goede Meester, 31
„wat geesten 't zijn, die gij daar ziet verschijnen.
Voordat ge verder gaat, dient gij te weten,

dat zij niet zondigden, maar om hun deugden 34
ook niets verdienden, daar zij 't doopsel dierven,
de Poort van 't waar geloof, door u beleden.

En zo zij vóór het Kristendom al leefden, 37
aanbaden zij toch God niet als 't betaamde;
en ach, ook ik ben één van deze geesten.

Om dit gemis en niet om andre zonden 40
zijn wij verloren, maar ons enig lijden
is: zonder hoop te leven in verlangen."

Groot leed beving mijn hart, toen ik dit hoorde, 43
want ik begreep, dat in dit Voorgeborchte[2]
veel grote geesten hopeloos verlangden.

„O zeg mij, Meester, zeg mij toch, Gebieder," 46
dus hief ik aan, daar 'k zeker wilde wezen
van dat geloof, dat alle waan vernietigt,

nature toch verlangen. Deze mening van Dante is niet in overeenstemming met het algemeen gevoelen van de Kath. godgeleerden. Dante moet dat gevoelen zeker gekend hebben. Het schijnt me dan ook toe, dat hij hier misschien slechts 'n dichterlike voorstelling heeft willen geven, waarin de eigenlike straf van de erfzonde bestaat en wel in abstracto beschouwd. — 2. Dante identificeert z'n eerste Helle-kring met de z.g. Limbus of Voorgeborchte der Hel uit de H. Schrift. Zoals we dadelik zullen horen, bevonden zich in deze 1e Kring ook eens de h. Oudvaders en andere vrome zielen van het O. T.

„ging ooit om eigen deugd of die van andren 49
hier iemand uit, die later werd gezaligd?" —
En hij, die mijn verholen vraag doorschouwde,

hernam: „Niet lang nog was ik in deez' Voor-hof,[3] 52
toen ik 'n machtig Heerser neer zag dalen,
het hoofd gekroond met 't teken der viktorie.[4]

Hij nam de ziel van de eerste Vader mede; 55
van Abel, Adams zoon, en die van Noë;
en Mozes, die de wetten gaf en volgde.[5]

Aartsvader Abraham en Koning David 58
en Isrel[6] met zijn vader en zijn zonen
en Rachel, die hij won na jaren zwoegen.

Vele andren nog heeft Hij met hen gezaligd. 61
Maar vóór die tijd, mijn zoon, (dit moet gij weten)
is nooit 'n menseziel verlost geworden."

Ofschoon hij sprak, liep hij met mij toch verder; 64
zò trokken wij door 't woud tot aan het einde,
dat woud, zeg ik, van niet te tellen schimmen.

Niet lang nog was de weg vanaf de hoogte[7] 67
tot hier omlaag, toen ik 'n vuur ontwaarde,
dat in 'n halve kring de nacht deed wijken.

Vrij ver nog waren wij ervan verwijderd; 70
niet zo nochtans, of 't bleek mij reeds ten dele,
hoe in dat oord vermaarde schimmen toefden.

3. Of: Limbus. Vergilius stierf anno 19 v. Kr. Hij was bij Kristus' dood dus 52 jaren in het Voorgeborchte. — 4. Deze Heerser is Kristus, neerdalend in het Voorgeborchte. — 5. Fraticelli heeft hier 'n andere lezing. — 6. Isrel of Israël is Jakob. Ook Jakobs vader Isäak was daar met Jakobs's twaalf zonen en ook z'n vrouw Rachel, de dochter van Laban. Maar om haar tot vrouw te krijgen had hij 14 jaar voor Laban moeten werken. — 7. „vanaf de hoogte" d.i. vanaf de oppervlakte der aarde.

„O gij vereerder aller kunst en kennis, 73
wie zijn het die zo hoog 'n eer genieten,
dat zij van de andren dùs zijn afgezonderd?"

En hij tot mij: „De glorie hunner namen, 76
die daar omhoog[8] uw leven nog doorjubelt,
verwierf hun deze voorkeur uit de hemel."

Inmiddels werd door mij 'n stem vernomen: 79
„Breng eer en lof aan de allerhoogste Dichter;[9]
zijn schim, die van ons ging, keert tot ons weder."—

En toen de stem vergaan was in de stilte, 82
zag ik vier grote schimmen nader treden,
wier aangezicht noch smart noch blijdschap toonde.

En reeds begon de goede Gids te spreken: 85
„Zie hem, die in z'n hand het zwaard laat schittren
en de andre drie vooruitstapt als 'n koning:

Dat is Homerus, de opperste der zangers; 88
dan volgt Horatîus, de satiren-dichter;
als derde Ovidius en 't laatst Lukanus.[10]

Daar zij met mij de hoge titel[11] voeren, 91
waarvan zo juist die éne stem gewaagde,
doen zij mij eer — en wèl doen zij hiermede."

8. Op aarde. — 9. Vergilius. — 10. Homerus draagt het zwaard als de Zanger der grote heldendichten en vooral als koning en aanvoerder van alle andere dichters. Horatius wordt de satiren-dichter genoemd, omdat heel veel van zijn gedichten satiren zijn, geestige gedichten op velerlei gebied. (letterkundige hors-d'oeuvre-schotels.) Ovidius Naso (43—17n. Kr.), schrijver van fraaie gedichten, zoals de Metamorphosen, Tristia enz. Lukanus (38—65 n. Kr.) is bekend om z'n onvoltooid gebleven epies gedicht de „Pharsalia", waarin de burgeroorlog tussen Pompejus en Caesar wordt bezongen. Dante's appreciatie van deze 4 dichters als de grootste werelddichters, blijve geheel voor zijn rekening. — 11. N.l. van dichter.

Zo zag ik dan de schone school vergaderd 94
rondom de Meester van de hoogste zangen,[12]
die boven de andren zweeft gelijk 'n arend.

Toen ze onderling zich wat beraden hadden, 97
begroetten zij me met 'n hoofse nijging.
Glimlachend zag mijn Meester naar hun hulde.

En nog veel hoger eer werd mij bewezen, 100
daar zij me als makker in hun midden namen
en ik de zesde werd dier grote geesten. —

Zo schreden wij het licht[13] voortdurend nader, 103
besprekend wat hièr passend wordt verzwegen,
gelijk 't dààr passend was ervan te spreken.

We kwamen nu nabij 'n grootse slot-bouw,[14] 106
die zeven maal omringd door hoge muren,
rondom beschermd werd door 'n helder stroompje.

Wij overschreden 't als 'n vaste bodem; 109
door zeven poorten ging ik met die wijzen,[15]
tot we aan 'n frisse groene weide kwamen.

Daar waren lieden, met streng-rustige ogen 112
en grote waardigheid in heel hun houding.
Bedachtzaam en bescheiden klonk hun spreken.

We kozen ons 'n plaats langs een der zijden, 115
'n open ruimte, licht, en hoog van ligging,
zodat wij ze allen overschouwen konden.

Daar vóór ons, op 't smaragd der groene weide, 118
zijn mij de grote geesten aangewezen,
die 'k mij gelukkig acht aanschouwd te hebben.

12. N.l. van de epiese helden-poëzie. — 13. Vgl. v. 68. — 14. Dit slot betekent het paleis van de Roem. Met de zeven hoge muren en poorten (v. 107 en v. 110) bedoelt de Dichter waarschijnlik de zeven Vrije Kunsten en Wetenschappen of 't M. E. Trivium en Quadrivium. — 15. De 5 grote dichters: Homerus, Horatius, Ovidius, Lukanus en Vergilius.

Ik zag Elektra met haar stoet van helden,
waar 'k Hektor bij herkende en ook Aeneas
en Caesar met z'n zwaard en valkenogen.

Ik zag Kamilla en Pentesiléa
aan de andre zijde; en 'k zag ook Vorst Latinus,
gezeten naast Lavinia, z'n dochter.

'k Zag Brutus, die Tarquinius verjaagde;
Lukretîa, Julîa, Martîa en Kornelîa;
en, heel alleen terzijde, Saladinus.[16]

Toen ik mijn blikken nog iets hoger richtte,
zag ik de Meester aller wetenschappen,[17]
gezeten in de kring der filozofen.

Bewondering en eerbied tonen allen.
Ook zie ik daar èn Sokrates èn Plato,
die dichter bij hem staan dan de andre geesten.

'k Zag Demokriet, 't heelal aan 't toeval wijtend;
Diogenes, Anàxagoor en Thales,
Empédokles en Herakliet en Zeno;

16. Behalve Saladijn (de beroemde Egyptiese Sultan 1169—1193) hebben de bovengenoemde mannen en vrouwen op een of andere wijze mee gewerkt tot de grootheid van Troje en Rome. Met Elektra is hier bedoeld, niet de dochter van Agamemnon, maar de moeder van Dardanos, Troje's stichter; Hektor was Troje's grootste verdediger; Aeneas de grondlegger van 't Romeinse rijk; Caesar het prototype van de Romeinse keizers; Hektor, Aeneas en Caesar stamden af van genoemde Elektra en Zeus. Pentesilea, de koningin der Amazonen, kwam de Trojanen te hulp tegen de Grieken. Voor Kamilla zie Z. I, 106. Latinus, koning der Aborigenes, gaf z'n dochter Lavinia aan Aeneas tot vrouw. Lucius Julius Brutus bevrijdde Rome van de tyrannie van Tarquinius Superbus. Lukretia, Julia, Marcia en Kornelia zijn Romeinse vrouwen, die door hun deugden de eer en de grootheid van het rijk verhoogden. Waarom Saladijn hier genoemd wordt, is niet heel duidelik. Misschien als de enige waardige vertegenwoordiger van het Oosten? — 17. Aristoteles.

en Dioskórides, de planten-kenner. 139
Daar zag ik Tullius, Orfeus en Linus
en Seneka, de zedekunde-schrijver.

Meetkunstenaar Euklídes, Ptolomëus, 142
Hippokrates, Galîeen en Avicenna,
Averröes, de grote Kommentator.[18]

Niet alle namen kan ik hier vermelden, 145
daar mij de rijke stof zo dwingt tot ijlen,
dat vaak bij 't feit de woorden achterblijven. –

Van 't zestal[19] bleven slechts wij beiden over. – 148
Langs andre weg leidt mij de wijze Leider
vanuit de stille lucht naar die der stormen.

En ik kom daar, waar niets meer is, dat licht geeft. 151

18. De hier met name genoemde personen zijn grotendeels wijsgeren en geletterden geweest. Sokrates en Plato waren met Aristoteles de beroemdste wijsgeren van Griekenland. Demokritus, filosoof uit Abdera (5de eeuw v. Kr.) beschouwde als oorsprong van de wereld het blinde toeval. Diogenes uit Sinópe was de voorloper der cynici. Anaxagoras uit Clasomenae de leermeester van Perikles en Euripides; Thales van Milete gold als een der zeven grote Wijzen van de wereld; Empedokles uit Agrigente is de vader van de leer der vier elementen; Heraklitus, de man die altijd en om alles weende, zou men de filosoof van het pessimisme kunnen noemen; Zeno is de voorloper der Stoïcijnen; Dioskorides was 'n geneesheer en beroemd natuurvorser; Tullius (Markus, Tullius Cicero) is de beroemde Romeinse konsul en groot-redenaar; Orfeus en Linus zijn twee wijsgerige dichters. Seneka was de leermeester van Nero. Euklides is 'n beroemd meetkundige en wiskunstenaar; Ptolomëus (sterrekundige en aardrijkskundige) is de grondlegger van het Ptolomëiese wereldstelsel, waarnaar de architektoniese bouw van de Godd. Kom. is gekonstrueerd; Hippokrates en Galienus waren vermaarde geneesheren evenals de Arabier Avicenna. Averroës is de grote Arabiese filosoof, die Aristoteles vertaalde en een beroemde verklaring schreef van diens werken. – 19. 't Zestal d.i. de zes grote dichters: Homerus, Horatius, Ovidius, Lukanus, Vergilius en Dante.

DE HEL ZANG V

Zo daalde ik dan uit de eerste Helle-cirkel 1
af naar de tweede, kleiner ruimte omsluitend,
maar groter smart, die allen luid doet jamm'ren.

Hier nu staat Minos,[1] vreeslik knarsetandend; 4
hij onderzoekt de schuld bij 't binnenkomen,
hij oordeelt en verwijst door staartomwinding.[2]

'k Zeg: als de ziel, te kwader uur geboren, 7
daar vóór hem treedt, belijdt zij àl haar schulden;
en hij, de grote kenner aller zonden,

ziet, welke plaats der Hel haar deel zal wezen, 10
en slaat de staart om 't lijf zovele malen
als hij haar, Kringen, naar omlaag wil storten.

En altijd staan daar vóór hem vele zielen; 13
en op ten oordeel gaan zij, de een na de ander;
ze spreken, horen en.... zijn nèèrgeslingerd.

„O gij, die komt naar 't droeve huis der smarten," 16
voer Minos op mij los, toen hij me ontwaarde
en even 't vreeslik vonnissen liet rusten,

„zie, hoe gij intreedt; wie ge u kiest als leider. 19
Laat door de brede poort u niet verschalken!"
En toen m'n Gids tot hem: „Waartoe dat krijten?

Verhinder niet zijn vastgestelde reistocht! 22
Dàar wordt het zo gewild, waar ieder willen
ook kunnen is. En nu geen vragen verder!"[3]

1. Minos, de bekende koning van Kreta; om zijn strenge rechtvaardigheid later een der rechters in de onderwereld. Vgl. Aen. b. VI, 432 vlg. Minos wordt hier natuurlik voorgesteld als 'n duivel. — 2. Door het aantal omwindingen met z'n staart geeft Minos aan, in de hoeveelste Kring 'n ziel gestraft moet worden. (v. 11 en 12) — 3. Vergilius gebruikt hier dezelfde woorden als in Z. III, 95.

WINDSTRAF, Zang V, Vers 32

Maar nu beginnen ook de jammerklanken 25
mijn oor te treffen; nu ben ik gekomen,
waar veel geween mij 't hart slaat met ontzetting.

Ik kwam nu daar, waar nooit meer licht zal schijnen; 28
waar 't loeit gelijk de zee bij stormgebulder,
als wind en tegenwind haar golven beuken.

De helse orkaan, die nimmer weet van rusten, 31
sleurt in zijn woeste vaart de geesten mede
en kwelt ze door ze als razend rond te zwepen.

Wanneer ze aldus de rand van de afgrond nadren, 34
rijst daar geween, gejammer en gebulder;
daar vloeken zij het goddlik Alvermogen.

En ik vernam, dat tot die martelingen 37
de vleselike zondaars zijn verwezen,
die boven hun verstand hun driften stelden.[4]

Gelijk de vleugelen de spreeuwen dragen 40
in brede en dichte zwerm, in 't koud getijde,
zo draagt de helse orkaan de boze geesten

nu hier, dan daar; nu boven, dan beneden; 43
en nooit verkwikt hun ziel het zoet vertrouwen,
'k zeg niet op rust, maar zelfs op minder pijnen.

Zoals de kraniks[5] gaan, hun klaaglied zingend, 46
en in de lucht 'n lange lijn beschrijvend,
zo zag ik nadren onder slepend jammren

de schimmen, door de stormwind voortgeslagen. 49
Ik vroeg hem dus: „Wie, Meester, zijn de lieden,
die hier de zwarte lucht zo gruwzaam geselt?"

4. In deze tweede Kring worden alleen bestraft de zonden van natuurlike wellust. — 5. Kraanvogels.

„De voorste van de schaar," sprak mijn Geleider, 52
„van wie gij enig nieuws verlangt te horen,
was eenmaal keizerin van vele volkren.

Zozeer gaf zij zich aan de wellust over, 55
dat zij bij wet de lust geoorloofd maakte,
om aan de smaad, waarin zij viel, te ontkomen.

Het is Semiramis, van wie wij lezen, 58
dat zij de vrouw en moeder was van Ninus
en 't land bezat, de Sultan tans behorend.[6]

De tweede is zij, die zich uit liefde doodde, 61
en ontrouw pleegde aan de asse van Sichëus.[7]
Dan volgt Kleopatra, van wellust brandend.[8]

'k Zag Helena, door wie 'n reeks van jaren 64
in leed verging; en 'k zag de grote Achilles,
die voor zijn liefde streed totaan het einde.[9]

'k Zag Paris, Tristan;[10] en hun namen noemend, 67
wees hij mij met de vinger meer dan duizend,
die Liefde eens uit het leven deed verscheiden.

Toen 'k van m'n Gids de namen had vernomen 70
dier vrouwen en dier krijgers uit 't verleden,
stond ik van smart en deernis als verslagen.

6. Semiramis, de legendariese koningin van Assyrië en Babylon, die in bloedschande leefde met haar zoon, Ninus de tweede. Met 't rijk van de Sultan is Babylon bedoeld. — 7. Die „tweede" is Dido, koningin van Karthago. Zij doodde zich uit liefde tot Aeneas, ofschoon ze als weduwe van Sichëus deze eeuwige trouw beloofd had. Vgl. Aen. b. IV, 28 vlg .en 552. — 8. Kleopatra, koningin van Egypte, berucht om haar wellust. — 9. Helena, de oorzaak van de Trojaanse oorlog die tien jaren duurde; Achilles, de beroemde Griekse krijgsheld, die z'n hele leven lang vocht uit genegenheid voor allerlei mannen en vrouwen. — 10. Paris, 'n Trojaan, die Helena schaakte; Tristan, bekend om z'n liefdesverhouding tot Isolde, de gemalin van Mark, koning van Cornwallis.

Dan hief ik aan: „O 'k zou zo gaarne, Dichter,
eens spreken met de twee, daarginds te samen,[11]
die 't stormgeweld zo licht schijnt voort te dragen."

En hij tot mij: „Wanneer ze ons zijn genaderd,
zult gij ze zien en vraag 't dan bij de liefde,
die hen geleidt; en zìj, ze zullen komen."

Zodra de wind ze ons nader had gedreven,
nam ik het woord: „O gij gekwelde zielen,
komt, spreekt met ons, als niet die Ene[12] 't weigert."

Als duiven, door verlangen opgeroepen,
met wijde en vaste vlucht de lucht doorklieven
naar 't zoete nest, als door hun wil gedragen,

zo kwamen beiden uit de schaar van Dido
tot ons gevlogen door de boze luchten.
Zò dringend was mijn liefdevolle bede.

„O gij gevoelvol en welwillend wezen,
dat in deez' Helle-nacht ons komt bezoeken,
— òns, die de wereld met ons bloed bevlekten, —

was ons de Koning van 't heelal goedgunstig,
wij zouden Hem voor u om vrede vragen,
dewijl gij deernis toont met onze ellende.

Wij zullen luistren, als gij wenst te spreken,
wij zullen spreken, als gij wenst te luistren,
zolang het stormgeloei, als nu, blijft zwijgen.

Het oord, waar 'k ben geboren,[13] is gelegen
aan 't zeestrand, waar de Po komt neergezonken,
om rust te vinden met zijn stroomgenoten.[14]

11. Dit tweetal is Francesca da Polenta (gewoonlik Francesca da Rimini genoemd) en haar geliefde Paolo Malatesta. Deze was 'n broer van haar man Joan Malatesta. Aanstonds zal Francesca Dante het verhaal doen van hun zondige liefde. — 12. Die „Éne" is God. Maar éèns wordt in de Hel door 'n verdoemde Gods naam uitgesproken. (Hel, Z. XXV, 3.) — 13. Ravenna. — 14. Z'n bij-rivieren.

De Liefde, ras 'n edel hart ontvlammend,
ontvlamde ook deze voor mijn heerlik lichaam,
mij zò ontrukt, dat 'k nog de smaad voel branden.[15]

De Liefde, steeds om wederliefde vragend,
deed mij in hem zo'n welgevallen vinden,
dat, als ge ziet, Zij nog niet van mij scheidde.

De Liefde was 't, die tot één dood ons voerde;
Kaïna[16] wacht: die ons het leven roofde."
Dit zijn de woorden, die zij tot ons richtten.

Terwijl ik die gefolterden aanhoorde,
boog ik het hoofd en hield het diep gebogen,
tot mij de Dichter zei: „Waar peinst gij over?"

„Helaas," zeide ik, mijn Meester antwoord gevend,
„wat lieflike gedachten, wat verlangen
bewoog hen toch tot deze droeve schrede?"....

Weer wendde ik mij tot beiden en ik zeide:
„Franciska, de aanblik van uw martelingen
doet mij van smart en mededogen schreien.

Maar zeg mij toch: ten tijd der zoete zuchten
waaraan en *hoe* deed u de Liefde kennen
uw weiflende begeerten en verlangens?"

En zij tot mij: „Daar is geen groter lijden
dan aan het uur der vreugd terug te denken
in 't uur der smart; dit weet ook hij, uw Meester.[17]

15. Zij en haar minnaar werden bij 'n geheim liefdesonderhoud door de beledigde echtgenoot gedood. — 16. Kaïna is de vierde of onderste afdeling van de negende of laatste Helle-kring. Daar worden gestraft de verraders van vrienden, verwanten en vaderland. Kaïna heet deze afdeling, naar de eerste broedermoorder Kaïn. — 17. Zinspeling op 'n dergelijk gezegde in de werken van Vergilius of waarschijnliker nog van Boëtius.

Maar voelt ge in u zo vurig een verlangen, 124
te kennen de eerste wortel onzer liefde,
dan zal ik doen als hij, die spreekt in tranen.

We lazen op 'n dag voor ons genoegen 127
van Lanceloot,[18] hoe hem de liefde omstrikte;
we waren heel alleen en zonder argwaan.

De lezing van het boek deed meerdre malen 130
ons de ogen opslaan en van kleur verandren;
maar één plaats was 't, die ons heeft overwonnen.

Want, toen we lazen, hoe 't begeerde lachje 133
werd weggekust door zulk 'n vurig minnaar,
bedekte hij, die nooit mij wordt ontnomen,

al bevend mij de mond met zoete kussen.... 136
'n Koppelaar was 't boek, maar ook z'n dichter.
Niet verder hebben wij die dag gelezen." —

Terwijl ons de ene geest dit alles zeide, 139
brak de andere uit in zulk wanhopig snikken,
dat ik van smart bezwijmde als ging ik sterven.

En ik sloeg neer, zoals 'n lijk zou neerslaan. 142

18. Lanceloot, de bekende middeleeuwse minnaar van koning Arturs vrouw Ginevra.

Toen weder openging mijn geest, gesloten
door 't mededogen met de twee verwanten,
dat mij van droefenis geheel ontzinde,

toen waren 't nieuwe plagen en geplaagden,
die ik rondom mij zag, waar ik me ook keerde,
waar ik me ook wendde, of ook mijn blikken richtte.

'k Ben in de derde Kring: die van de regen,
'n eeuwige èn vervloekte èn koude èn zware,
in regel en in eigenschap steeds eender.

En grove hagel, sneeuw en drassig water,
stort stromend neer vanuit de zwarte hemel:
afschuwlik stinkt de bodem, die dat opzuigt.

En Cerberus,[1] 'n wreed, wanstaltig monster,
bast met drie kelen zoals honden bassen
de schimmen aan, daar in het slijk gedompeld.

Rood zijn z'n ogen, zwart z'n baard en glimmend;
plomp is z'n buik, z'n handen zijn slechts klauwen;
hij grijpt de geesten, vilt ze en scheurt ze in vieren.

Wild huilen doet de regen hen als honden:
de ellendigen, die hèr en dèr zich wentlen
om de ene zij met de andre te beschutten.

En Çerberus, de grote Draak,[2] ons ziende,
laat ons de tanden zien in de open muilen:
geen enkel lid, dat niet van woede siddert.

Maar mijn Geleider opende z'n handen,
nam aarde en wierp ze toen met volle vuisten
in 't gapend gat der hunkerende kelen.

1. Cerberus, de bekende Hel-hond uit de mythologie, hier door Dante verpersoonlikt als 'n duivel. Met z'n drie muilen is hij tevens het zinnebeeld van de gulzigheid, de zonde, die in de derde Helle-kring gestraft wordt.
2. Dante schijnt zich Cerberus voor te stellen als 'n monsterachtige duivel met 'n lange staart.

Gelijk 'n hond, die razend blaft van honger, 28
verstomt, als hij de tanden zet in 't voedsel,
alleen maar in de weer, om 't op te slokken,

zo zwegen nu de afzichtelike muilen 31
van duivel Cerberus, die daar de zielen
zo aanblaft, dat ze zelfs naar doofheid snakken.

We liepen op de schimmen, die de regen 34
plat neersloeg; en we traden met de voeten
hun schijnbeeld, op 'n menslik lichaam lijkend.[3]

Zij lagen languit op de bodem, àllen; 37
slechts éne niet, die oprees en ging zitten,
zodra hij zag, dat wij voorbij hem kwamen.

„O gij die rondgeleid wordt in deze Afgrond," 40
„herken mij" riep hij uit, „als 't u mag lukken:
gìj waart geboren, eer ìk ging verloren."

En ik tot hem: „De pijn, die gij moet lijden, 43
vervreemdt misschien uw beeld voor mijn geheugen,
zodat het schijnt, of ik u nooit aanschouwde.

Maar zeg me, wie ge zijt, die werdt verwezen 46
tot zulk 'n lijdensoord en zulke straffen,
dat — zijn er zwaarder — geen zo aklig schijnen."

En hij tot mij: „De stad, die zo vol afgunst 49
gepropt is, dat de zak haast dreigt te bersten,
was eens mijn woon in 't zonne-lichte leven.

Gij, burgers, gaaft me daar de naam van Ciacco[4]; 52
om 't kwaad der gulzigheid, die vloekbre zonde,
verkwijn ik, als ge ziet, in deze regen.

3. In Vagevuur Z. XXV, 28 vlgg. zal gezegd worden, hoe deze schijn-lichamen of schimmen ontstaan. — 4. Ciacco (spreek uit: Tsjákko), afkorting van Giacopo (Jakob). Deze Jakob moet 'n befaamd lekkerbek en tafelheld geweest zijn uit de Florentijnse grote wereld. Ciacco betekende in 't oud Florentijns: varken. Uit Ciacco's aanspreking „burgers" blijkt, dat de schim

En niet alléén ben ik in deze ellende, 55
want allen dulden wij dezelfde straffen
om 't zelfde kwaad." — En verder bleef hij zwijgen.

Ik nu hernam: „Uw deerlik lijden, Ciacco, 58
weegt mij zo zwaar, dat ik zou kunnen schreien....
Maar zeg mij, zo gij 't weet, waartoe de burgers

der droef-verscheurde stad[5] nog eenmaal komen. 61
Kent ze één rechtvaardige? — En zeg de reden,
waarom haar zulk 'n tweespalt heeft besprongen."[6]

En hij tot mij: „Na twisten zonder einde 64
stroomt eens het bloed en zal met smaad en schande
de Woud-partij[7] haar weerpartij verjagen.

Maar, eer drie jaren om zijn, zal 't geschieden, 67
dat de eerste dalen moet en de andre rijzen,
door de arm van Hem, die nu al ligt te loeren.[8]

Hoog zal zij lange tijd het hoofd verheffen; 70
zwaar drukken hare hand de tegenstander,
hoe deze ook weent en wraak roept om z'n schande.[9]

ook Vergilius aanziet voor 'n Florentijn. — 5. Florence. — 6. Dante stelt hier drie vragen. Op de eerste wordt geantwoord v. 64—72; op de tweede en derde v. 73—75. — 7. De Woud-partij: de Gibellijns-gezinden te Florence, meestal de Witten genoemd, terwijl hun tegenstanders of Welfs-gezinden de Zwarten heetten. Het is niet geheel zeker, waarom de Witten ook de Woud-partij genoemd worden. — 8. Paus Bonifacius de Achtste of volgens anderen, maar minder waarschijnlik: Karel van Valois, broer van Filips de Schone, Koning van Frankrijk. — 9. Van v. 64—73 behandelt Ciacco de maatschappelike en staatkundige geschiedenis van Florence, vanaf Mei 1300 tot verscheiden jaren later. Daar Dante het begin van zijn tocht stelt in Maart 1300, doet hij het bij wijze van profetie. Hij spreekt hier voorn. over de familietwisten en de politieke partijschappen der ongelukkige stad en zinspeelt vooral op drie feiten. Het eerste feit is het eerste bloedvergieten tussen Witten en Zwarten op 1 Mei 1300. (v. 65) Het tweede: de eerste grote uitdrijving van de Zwarten door de Witten in Mei 1301. (v. 65—66) Het derde feit is de grote verbanning der Witten door de Zwarten van Mei tot Okt. 1302. (v. 67—68) Deze overwinning der Zwarten weet Dante vooral aan Bonifacius de Achtste. Deze immers had

Rechtvaardig zijn daar twee;[10] wie hoort hun woorden? 73
Hoogmoed en nijd en hebzucht zijn de vonken,
die in de harten 't helse vuur ontstaken."

Hier eindigde zijn jammervolle rede. 76
Maar ik tot hem: „Ga voort mij te onderrichten
en laat mij langer nog uw woord genieten.

Tegghîa' en Farinata, wakkre mannen, 79
Arrigo, Mosca, Jakob Rusticucci
en de andren die iets groots te stichten zochten,[11]

zeg, waar ze zijn, en, hoe ze zijn te kennen; 82
want groot is mijn verlangen om te weten,
of hemel-zoet hen streelt of hel-gif foltert."

En hij toen weer: „Ze zijn bij zwarter zielen. 85
'n Groter kwaad wierp dieper hen in de Afgrond;
ge zult ze zien, als ge ook zo laag zult komen.

Maar als ge ooit weerkeert naar de blijde wereld,[12] 88
zorg, bid ik u, dat zij mij weer gedenken.[13]
Niets zeg ik meer, niets antwoord ik u verder."

Van recht vooruit trok hij nu schuins z'n ogen; 91
zag me even aan, boog toen het hoofd voorover
en viel er zò mee neer als de andre blinden.[14]

zich al lang met de inwendige aangelegenheden van Florence bemoeid en hij was het, die op 't laatst van 1301 Karel van Valois als z. g. vredestichter (altijd volgens Dante) naar Florence stuurde, waar deze zonderlinge pacificist alles overhoop zette en de Zwarten weer op het kussen bracht. Het einde van de heerschappij der Zwarten (v. 70—73) heeft Dante niet gezien, omdat hij, die in 1302 eveneens door de Zwarten verbannen was, nooit meer in Florence is teruggekeerd. — 10. Wie Dante met deze twee rechtvaardigen precies bedoelt, is niet bekend. — 11. De hier genoemde grote Florentijnen worden later nog eens vermeld in de Hel, behalve Arrigo. Tegghîa' (spreek uit: Tekja) afkorting van Tegghiaio; Rusticucci spreek uit: Roestikoetsji. Het grote waar zij naar streefden zal wel voorn. gelegen hebben op staatkundig en maatschappelik terrein. — 12. hier op aarde. — 13. Z'n vrienden en verwanten. — 14. Dante noemt de verdoemden blinden, omdat ze geen oog hadden voor het geestelike, maar alleen voor het stoffelike.

„Niet eer staat hij weer op," zei mijn Geleider, 94
„dan bij de klank der engelen-bazuinen,
wanneer de gramme Rechter gaat verschijnen.

Dan zullen allen weer hun graf-kuil zoeken, 97
zich met hun menslik lichaam weer bekleden
en horen wat hun eeuwig na zal dondren."[15] —

Zo gingen wij door 't weerzinwekkend mengsel 100
van schimmen en van regen langzaam verder,
en spraken even van 't toekomstig leven.

Ik vroeg dan: „Meester, zullen deze pijnen 103
eens, na het grote vonnis,[16] zwaarder worden
òf minder zwaar òf even pijnlik blijven?"

En hij tot mij: „Denk aan uw wijsbegeerte, 106
die iets méér vatbaar noemt voor vreugde en lijden,
naarmate dit volmaakter is van wezen.

Al zal dus deze schaar verworpelingen 109
in ware zin nooit tot volmaaktheid komen,
verwacht zij ééns toch meer te zijn dan héden."[17]

Wij liepen in 'n boog de weg ten einde, 112
veel meer besprekend dan ik zal herhalen,
en kwamen, waar de weg leidt naar beneden.

Daar vonden wij de grote vijand Pluto.[18] 115

15. — N.l. het vonnis van hun verwerping, dat hun eeuwig in de oren blijft klinken. — 16. D. i. het algemene en laatste oordeel. — 17. De wijsgerige stelling in v. 107—108 is van Aristoteles. Het menselik wezen is dan eerst volmaakt, als lichaam en ziel verenigd zijn. De verdoemden wacht dus na hun verrijzenis (in betrekkelike zin vgl. v. 110) groter volkomenheid, maar dan ook groter lijden. In v. 111 horen we duidelik 'n sterk sarkasties akcent. — 18. „Pluto" dit is 'n andere naam voor Hades, de god van de heidense onderwereld. Men heeft gemeend, dat Dante deze naam verward heeft met Plutus, de god van de rijkdom. Het is mogelik. Omdat echter ook Hades als brenger van de rijkdom beschouwd werd (vandaar z'n naam Pluto) is het m.i. niet noodzakelik de naam Pluto door Plutus te vervangen. Pluto is hier vanzelf 'n duivel en bewaker van de toegang tot de vierde Kring, waar de geld-opstapelaars en de geld-vermorsers gestraft worden.

„Pape Satan, pape Satan aleppe....”[1]
begon nu Pluto met zijn schorre gorgel;
maar hij, die alles wist, die edle Wijze,

sprak om mij op te beuren: „Laat geen angsten
u deren, want, al is zijn macht geweldig,
't afdalen langs de rots zal hij niet keren.”

Dan wendde hij zich tot de bolle kaken
en sprak: „Zwijg stil jij wolf, vermaledijde![2]
Vreet je eigen hart op in je dolle woede!

Deez' tocht naar de Afgrond is niet zonder reden:
Men wil het zo daarboven, waar Sint Michel
eens wraak nam op verwaten overspelers.”[3]

Gelijk de zeilen door de wind gezwollen,
wanneer de mast breekt, plat te samen vallen,
zo plofte 't logge monster plat ter aarde. —

We daalden in de vierde Kring nu neder,
steeds verder schrijdend langs de onzalige oever,
die 't kwaad van gans 't heelal houdt ingebuideld.

O God van recht, wie stapelt zoveel pijnen
en straffen weder op, als ik aanschouwde!
Waarom doet eigen schuld zoveel ons lijden!

1. Een voor Dante onverstaanbaar duivelstaaltje. Maar Vergilius, die alle dingen kende, verstond het wel. Pluto's woorden, blijkbaar 'n uitroep van toorn of verwondering, kunnen ongeveer wel betekend hebben: „Koning Satan, Koning Satan, verschijn” of „Koning Satan, Koning Satan, wat wil dit?” Men zou ook kunnen lezen „Paus Satan” enz. òfwel omdat Dante hiermee de hiërarchie van de Hel wilde persifléren, ofwel omdat hij hier weer 'n houw wil geven aan Bonifacius de Achtste. — 2. Vergilius noemt Pluto 'n wolf, omdat deze het zinnebeeld is van de geldzucht, die zoals bij de vorige zang al gezegd werd (v. 115), in deze Kring wordt gestraft. — 3. „'t Vermetel overspel” is de opstand van de hovaardige engelen. In de Bijbel heet de zonde dikwels overspel.

Gelijk de golven gindsdaar bij Charybdis
zich breken op de golven, die ze ontmoeten,
zò dansen hier de schimmen in de rondte.[4]

Hier zag ik lieden, veel meer nog dan elders,
van links en rechts, en onder luide kreten,
met borst en schouders lasten voorwaarts stuwen.

Zij botsten op elkaar; en bij dat botsen
draaide ieder zich weer om, z'n last meesleurend
en brullend: „Waarom spaar je?" en „Waarom spil je?"[5]

Zo draaiden ze allen door de sombre cirkel
van 't éne ontmoetingspunt terug naar 't andre,
gedurig de gemene schimp-deun[6] krijsend.

Dan zwoegde 'n ieder, tot dit punt genaderd,
z'n halve kring terug om wéér te stoten.
En ìk, die mij het hart haast voelde breken,

sprak: „Meester, zeg me nu, wie zijn die lieden;
en ook, of ze allen 't geestlik ambt bekleedden
die met geschoren kruin ter linkerzijde?"[7]

4. Charybdis en Scylla zo heten twee tegenover elkaar liggende draaikolken (anderen spreken van twee rotsen of van 'n rots en 'n draaikolk) in de straat van Messina, waar de golven van de Joniese en Tyrreense zee op elkaar stoten. Met bijtende spot spreekt Dante hier van 'n reidans. De geldzuchtigen immers uit deze Kring zijn in twee klassen verdeeld: gierigaards en verkwisters. De eersten begeerden het geld eens om het te behouden; de tweeden om het op te maken. De gierigaards trekken de verkwisters en dezen de gierigaards tegemoet, allen luid schreeuwend en zware lasten voortduwend. Deze lasten betekenen de aardse goederen, die ze eens najoegen. De ongelukkigen beschrijven in het gaan 'n halve cirkel of de halve omtrek van de Kring, stoten dan op elkaar en gaan terug om aan het tegenoverliggende punt andermaal op elkaar te botsen. En zo wordt dit eentonig, maar vreeslik spel, deze helse rondedans, voortgezet tot in eeuwigheid! — 5. De verkwisters roepen tot de gierigaards: „Waarom spaar je?" en de gierigaards tot de verkwisters: „Waarom spil je?" of, vol snijdend sarkasme, misschien omgekeerd? — 6. „Waarom spaar je?" en „Waarom spil je?" — 7. Dante stelt Vergilius twee vragen. Hij vraagt eerst naar de schimmen in 't algemeen. Dan naar enigen in 't biezonder aan hun linkerzijde. Op de algemene

En hij tot mij: „Zij waren eens te samen 40
zo scheel van geest in hun voormalig leven,
dat ze in 't gebruik van geld nooit maat behielden.[8]

Dit blaffen klaar genoeg hun eigen stemmen, 43
als ze in de Kring aan bèide punten komen,
waar tegenstrijdig kwaad[9] hen houdt gescheiden.

En die daar links met hun geschoren hoofden, 46
zij waren.... priesters, pausen, kardinalen,[10]
in wie de hebzucht oppermachtig heerste."

En ik: „O Meester, onder al die geesten 49
moest ik er enigen toch wel herkennen,
die zich bezoedelden met zulke zonden."[11]

En hij tot mij: „Wat schept ge u hersenschimmen! 52
Het eerloos leven, dat hen eens besmeurde,
verduistert nu geheel hun aangezichten.

Zò zullen ze eeuwig op elkander botsen.[12] 55
Deèz' zullen zich verheffen uit hun graven
met dichte vuist, en diè met naakte schedel.[13]

Èn spil- èn schraapzucht heeft hun eens ontnomen 58
het schoonste Rijk en dit krakeel berokkend.[14] —
Geen schone taal zoek ik om 't u te schildren.

vraag antwoordt Vergelius van v. 44—45. Op de biezondere vraag van v. 46—48. Uit v. 48 schijnt men te moeten opmaken, dat de gierigaards, waaronder vele geesteliken, van links; de verkwisters van rechts opkomen. — 8. De gierigaards geven te weinig, de verkwisters te veel uit. — 9. N.l. de gierigheid en de verkwisting. — 10. Dus geesteliken in 't algemeen. — 11. Gierigheid en verkwisting. — 12. Zie v. 28 en 35. — 13. Die met gesloten vuist eens uit hun graven verrijzen zullen, zijn de gierigaards; die met geheel kaal geplukte schedel, de verkwisters. Voor deze laatsten brengt Bohl ons de Italiaanse spreekwijze in herinnering: „Alles verkwisten tot zelfs de haren van z'n hoofd." — 14. De zin dezer twee verzen is: Schraapzucht en spilzucht hebben hun de hemel ontnomen („het schoonste Rijk") en in deze twist- en kijfpartijen geworpen. (Zie v. 30.)

Nu kunt ge zien, mijn zoon, de korte vreugde
der goedren, die Fortuin zijn onderworpen
en 't mensdom in zo droeve twisten domplen.

Al 't goud toch, dat er is op 't ondermaanse
of ooit eens wàs, zou geen dier moede zielen
één ogenblik wat rust verschaffen kunnen." —

— „Maar Meester," zeide ik hem, „nu laat mij horen,
wat die Fortuin toch is, die gij juist noemde,
met al het goed der wereld in haar klauwen."[15]

En hij tot mij: „O domme en dwaze schepslen,
hoe groot is de verblinding die u foltert!
Nu wil ik, dat ge u voedt met mijne lering:

Hij dan, wiens Wijsheid alles overschittert,
schiep eens de heemlen en gaf elk 'n Leider,
zodat ze elkaar van deel tot deel bestralen,

in schone harmonie het licht verspreidend;[16]
gelijklik nu schonk Hij aan 's werelds schatten
'n opperste bestuurster en geleidster,

die ter gestelder tijd die ijdle goedren
van volk tot volk, van bloed tot bloed[17] zou stieren,
trots alle tegenstand van 't menslik inzicht.

15. Uit het woord „klauwen" blijkt, dat Dante de Fortuin aanziet voor 'n wezen uit de Hel. In de volgende verzen zal Vergilius Dante leren, dat deze mening geheel vals is en de Fortuin integendeel 'n hemelse geest is, 'n z.g. Geleigeest of Intelligentie. Over deze Intelligentieën spreekt Dante uitvoerig in „Il Convito" (Het Gastmaal) tr. II, hfdst. 5 en 6. Evenals deze Intelligentieën de loop der sferen regelen, zo heeft de Fortuin het bestuur over de aardse goederen. Tegen haar regelingen kan de mens zich niet verzetten, daar zij slechts de uitvoerster is van de goddelike Wil. 't Is dus dwaas en onrechtvaardig zich over de wisselingen der Fortuin te beklagen en haar te berispen en te beschimpen. — 16. God gaf aan alle hemelen afzonderlik 'n geleider, die ze zo bewegen moest, dat ze elkaar beurtelings in de schoonste harmonie hun licht zouden toestralen. — 17. geslacht of familie.

Zo bloeit het ene volk en kwijnt het andre, 82
al naar het leidend oordeel van die éne,
die als 'n slang-in-'t-gras zich houdt verborgen.

Uw wetenschap staat tegen haar onmachtig; 85
want zij voorziet, zij oordeelt en zij regelt
haar rijk, gelijk het hunne de andre goden.[18]

Haar wisselingen weten van geen rusten. 88
Noodzaaklikheid bevleugelt hare daden;
dùs wisselt 's mensen staat en stand voortdurend.

Zij is 't, die vaak aan 't kruishout wordt geslagen 91
door lieden, die haar eerder loven moesten
dan haar met schimp en laster overladen.

Maar zalig is zij, en zij hoort dit nimmer; 94
en vrolik met der schepping eerstgeboornen[19]
draait zij heur rad en voelt zich zelf gelukkig[20]

Nu moeten wij tot groter lijden dalen. 97
Reeds zinkt 't gestarnte, dat, toen ik op weg ging,
nog rees;[21] en lang vertoef is ons verboden."

We kruisten dus de Kring naar de overzijde[22] 100
tot bij 'n bron, die kookt,[23] en, overvloeiend,
uitwatert in 'n geul, die afwaarts kronkelt.

18. de Intelligentieën. — 19. de Intelligentieën en de Engelen. — 20. De Fortuin, zoals bekend, wordt dikwels voorgesteld met 'n rad. De zin van deze terzine is dus: „Laat velen maar schimpen op de Fortuin, zij is 'n hemels wezen, 'n intelligentie, die zich van die beschimpingen niets aantrekt; zij vervult het haar opgelegde werk getrouw en zij vindt daarin haar geluk en haar vreugde. — 21. Bij het dalen van de schemer (Z. II, 1) op de avend van Goede Vrijdag (25 Maart 1300), toen de sterren opgingen. Daar de sterren nu dalen, is 't na middernacht en dus Paas-Zaterdag (26 Maart 1300). — 22. D.w.z. naar de beneden-rand, die grenst aan de volgende Kring. — 23. 'n Zinnebeeld van de hevige gramstorigheid, die Dante in de vijfde Kring zal aanschouwen.

Niet purper-zwart, neen, zwárter nog zag 't water; 103
en, in gezelschap van die zwarte golven.
geraakten wij omlaag langs woeste paden. —

Er vormt zich een moeras (de Styx[24] geheten) 106
daar waar de droeve beek omlaag geschoten,
de voet besproeit der stugge en grauwe rotsen.

En ìk, die ingespannen stond te turen, 109
zag in de vuile poel beslijkte schimmen,
gans naakt, en 't aangezicht door toorn verwrongen.

Zich zelf bevochten zij, niet slechts met vuisten, 112
maar met het hoofd en met de borst en voeten,
en reten met de tanden zich in stukken.

„Nu ziet ge, zoon," dus sprak de goede Meester, 115
„de zielen, die de Gramschap overmande;
en ook nog dìt moet gij voor waarheid houden,

dat onder 't water grote scharen zuchten, 118
die 't water bruisen doen aan de oppervlakte,
als 't oog u zegt, waar 't zich ook heen mag wenden.[25]

Vast in de modder, klagen zij: „We waren 121
bedroefd bij heldre lucht en vrolik zonlicht,
wijl wij 'n smeulend vuur in 't harte droegen.[26]

Nù zijn we droevig in de zwarte modder." — 124
Dit feestlied reutlen zij in hunne kelen,
wijl niemand spreken kan met gave woorden.

24. De Styx: de tweede grote Helle-rivier, die de vijfde Kring vormt. — 25. De schimmen, die zich aan de oppervlakte van het water vertonen, zijn de hevig-toornigen, de opvliegende driftkoppen; die zich onder het water verborgen houden, zijn de traag-toornigen, de gémeliken en norsen. — 26. N.l. het smeulende of rokende vuur van gemelikheid of in zich zelfgekeerde norsheid.

In wijde boog omschreden wij de slijk-poel, 127
steeds tussen harde rots en weke bodem,
het oog gericht op hen, die modder zwelgen.

Zo kwamen wij ten laatste bij 'n toren. 130

Lang voor wij nog, zo zeg ik voortverhalend, 1
de voet bereikten van die hoge toren,
verhieven wij onze ogen naar zijn tinnen,

wijl wij twee vlammetjes daar flikkren zagen, 4
waarop 'n ander antwoord gaf van verre,
zo ver, dat 't oog het nauw kon onderscheiden.

Mij naar de zee van alle kennis wendend, 7
vroeg ik: „Wat zegt dit sein? En wat is 't antwoord
van 't andre licht? En wie ontstak die vuren?"[1]

En hij tot mij: „Wat straks ons staat te wachten, 10
kunt ge alreeds zien op gindse troeble golven,
als 't walmen van de poel 't u niet verhindert."

Nooit werd er van 'n boog 'n pijl geschoten, 13
wegsnorrend door de lucht met zulk 'n snelheid
als in dit ogenblik òns, over 't water,

'n bootje nader kwam, 'n heel klein bootje, 16
door één man slechts bestuurd, die snauwend schreeuwde:
„Zo, ben je er eindelik, verdorven wezen!"—

— „O Flegias, o Flegias,[2] je grauwen 19
is ditmaal tevergeefs," sprak mijn Gebieder.
„Alleen voor de overvaart heb je ons in handen." —

Gelijk 'n man, die bitter werd bedrogen, 22
't bedrog ontdekt en zich verbijt van schaamte,
zo stond daar Flegias, z'n drift verkroppend.

1. Zoals uit de volgende verzen blijkt, zijn de twee kleine vlammen op de toren 'n signaal, dat er twee schimmen over de Styx gezet moeten worden. De kleine vlam aan de overkant geeft te kennen, dat de schimmen door iemand afgehaald zullen worden. Met de zee van alle kennis wordt Vergilius bedoeld. — 2. Flegias is 'n mythologiese koning uit Boeotië. Uit wraak over de smaad z'n dochter aangedaan door Apollo, stak hij in z'n woede diens tempel te Delfi in brand. Hier is hij natuurlik 'n duivel en tegelijk 'n personifikatie van de gramschap.

M'n Leidsman daalde neder in het bootje 25
en wenkte ook mij na hèm er in te komen.
En eerst, toen ìk er in was, scheen 't beladen.[3]

Zodra de Gids en ik in 't vaartuig waren, 28
schoot de oude kiel vooruit, de golven klievend
veel dieper dan hij 't pleegt te doen met andren.[4]

Terwijl we door de dode slijk-poel snelden, 31
verscheen me daar 'n schim, vol slijk, die zeide:
„Wie zijt gij, vóór uw tijd, reeds hier verschijnend?"[5]

En ik tot hem: „Ik kom, maar zal niet blijven. 34
Maar wie zijt gij, 'n stinkend aas geworden?" —
— „Zie zelf," sprak hij, „'k ben één van hen, die wenen."

En ik tot hem: „O gij vermaledijde, 37
blìjf dan voor eeuwig bij uw rouw en tranen!
Ik ken u wel, al zijt ge ook louter modder."

Toen greep hij naar de boot met beide handen, 40
maar mijn ervaren Meester stiet hem neder
en zeide: „Pak je weg met de andre honden!"

En mij omarmend en op 't voorhoofd kussend, 43
zei hij, mijn Gids: „O ziel, met recht hier toornig,
gezegend zij wier schoot u heeft gedragen![6]

Hìj[7] was 'n trotse kerel op de wereld. 46
Ik ken geen deugd, zijn heugnis nog omstralend:
daarom is hier zijn schim zo dol van woede.

3. Daar Dante nog 'n stoffelik lichaam had. — 4. N.l. als het bootje slechts beladen is met schimmen. — 5. D.i. vóór uw tijd van sterven daar is. — 6. Met deze plechtige en bijbelse woorden gedenkt Dante hier door de mond van Vergilius zijn moeder. Het is de enige plaats in al zijn werken waar hij over haar spreekt, en over zijn vader spreekt hij nergens. — 7. „Hìj" d.i. de schim van v. 12. Uit v. 61 zal blijken, dat hij Filips Argenti heet.

Hoevelen wanen ginds[8] zich grote heren, 49
die hier eens staan als zwijnen in de modder,
niets achter latend dan 'n naam vol schande."

En ik: „O Meester, 't zou zo lief mij wezen 52
hem in deez' modder-brij te zien verstikken,
eer wij de brede plas verlaten moeten."

En hij tot mij: „Nog vóór zich de overzijde 55
aan u vertoont, ziet ge al uw wens bevredigd.
En om die wens moet zich uw hart verheugen."[9]

En kort nadien zag ik hem aangegrepen 58
en zo mishandeld door de vuile schimmen,
dat ik aan God nòg lof en dank moet brengen.

Zij schreeuwden allen: „Naar Filips Argenti!"[10] 61
En die verdwaasde en dolle Florentijner
ging toen zich zelf te lijf met eigen tanden.

Ik liet hem daar, en spreek van hem niet langer. — 64
Opeens snerpt mij 'n jammerkreet in de oren
en 'k tuur vooruit, m'n ogen wijd geopend.

„M'n zoon, nu komt", dus sprak de goede Meester, 67
„de stad, die Dis[11] geheten wordt, ons nader,
vol sombre burgers, in ontelbre drommen."

8. D.i. op aarde. — 9. Tegenover de hardvochtigheid en gramstorigheid betaamt het gestreng te wezen en krachtig op te treden. Over zulk 'n verontwaardiging past het verheugd te zijn. Daarom had Vergilius Dante ook omhelsd en op het voorhoofd gekust. — 10. Filips Argenti, spreek uit: Ardzjenti. Deze schim heette eigenlik Filips Caviciullo. De „zilveren Flip" was z'n spotnaam, omdat hij eens z'n paarden liet beslaan met zilver. — 11. De stad Dis (eigenlik 'n bijnaam van Pluto) d.w.z. de stad van de Duivel in tegenstelling met de stad van God. Zoals later zal blijken, vormt de stad Dis met haar naaste omgeving de zesde Kring.

En ik: „In waarheid, Meester, haar moskeeën[12] 70
zie ik al duidelik daar in de diepte[13]
zo rood, alsof ze uit 't vuur gekomen waren."

En hij tot mij: „Door 't eeuwig vuur, wiens hitte 73
ze gans doorgloeit, zijn zij zo somber rossig
als ze uit deze Onder-Hel[14] u tegengloeien." —

Dan voeren wij de diepe grachten binnen, 76
die deze troosteloze stad omgorden,
wier muren, naar 't mij leek, van ijzer waren.

Niet vóór we 'n wijde bocht beschreven hadden, 79
bereikten wij de plaats, waar hevig snauwend
de veerman[15] riep: „Stapt uit! hier zijn de poorten."

'k Zag op hun tinnen zeker duizend geesten, 82
de hemel uitgevlaagd,[16] die spijtig riepen:
„Wie is hij toch, die zonder dood te wezen,

z'n voeten voort laat gaan door 't rijk der doden?" — 85
M'n wijze Meester gaf hun nu 'n teken,
dat hij met hen eerst heimlik spreken wilde.

Toen toomden zij hun woeste drift 'n weinig. 88
Men riep: „Kom gìj alleen," en heen ga de ander,
die zo vermetel in dit rijk dorst dringen.

12. De hoge gebouwen met torens in de stad Dis noemt Dante moskeeën, omdat het de stad der leugen en dwaling is, en ook om zijn verachting te kennen te geven voor het Mahomedanisme. — 13. De zesde Kring was van de vijfde niet afgescheiden door hoge rotsen, zodat hij *ineens* veel lager lag. De zesde Kring schijnt 'n geleidelike voortzetting geweest te zijn van de vijfde, maar zo nochtans dat de eerste lager lag dan de tweede; vanaf de Styx immers zag Dante de stad Dis als in 'n dal. — 14. Dante verdeelt de gehele Hel in twee grote delen t.w. de Boven-Hel en de Beneden-Hel. In de eerste worden gestraft de zonden van zwakheid; in de tweede de zonden van boosheid. De zesde Kring of de stad Dis, behoort eigenlik al tot de Beneden-Hel, maar hij vormt tevens de overgang van de Boven- naar de onder-Hel. 15. Flegias. — 16. De gevallen engelen, nu duivelen.

Laat hij alléén zijn dwaze weg hernemen, 91
en tonen, of hij 't kan; want gìj moet blijven,
gìj, die zijn gids waart in dit oord van jammer."

Bedenk, o lezer, hoe mijn moed verflauwde 94
bij 't horen dier vermaledijde woorden,
want nooit dacht ik op aarde weer te keren.

„O goede Gids, die meer dan zeven malen[17] 97
in veiligheid mij bracht door mij te onttrekken
aan 't ijselik gevaar, dat mij bestormde,

laat," smeekte ik hem, „mij niet zo treurig achter; 100
en, als het verder gaan ons wordt verboden,
dan saâm teruggesneld op onze schreden."

En die mij daar[18] geleid had, mijn Gebieder, 103
hij sprak: „Vrees niet, want niemand kan verhindren
de tocht, ons toegestaan door hoger machten.

Maar wacht mij hier; en daar uw geest verzwakte, 106
versterk en voed hem met het vast vertrouwen,
dat gij niet blijven zult in de onderwereld."

Zó gaat hij heen en laat mij eenzaam achter, 109
die lieve vader; en ik ben vol zorgen,
daar 't *ja* en 't *neen* elkaar in 't brein bekampen.[19]

Niet horen kon ik, wat hij tot hen zeide; 112
maar niet zo lang nog stond hij bij de duivlen,
of allen vlogen als om strijd naar binnen.

17. „Zeven malen." 'n Bepaald getal voor 'n onbepaald, zoals ook in de Bijbel: „zeven malen zal de rechtvaardige vallen en weer opstaan"; of de zeven gevaren waarvan Dante tot heden in zijn Commedia gesproken heeft, nl. de gevaren die hem bedreigd hadden bij de drie Dieren, bij Charon, Minos, Cerberus, Pluto, Flegias en Filips Argenti. — 18. In de Hel. — 19. Dante verkeerde n.l. in twijfel of Vergilius àl dan niet terug zou komen.

De poorten wierpen onze tegenstanders
vlak voor de Meester dicht en hij.... bleef buiten,
en kwam bij mij terug met trage schreden.

Zijn ogen hield hij neer en uit zijn blikken
was alle fierheid heen, terwijl hij zuchtte:
„Wie heeft me ontzegd de woningen der smarten?"

En toen tot mij: „Ben ik ook wat neerslachtig,
wees gij daarom niet bang;[20] verwinnen zál ik,
wàt zich daarbinnen ook ten strijd verzamel.'

Niet nieuw in hen is dit vermetel pogen,
daar ze eens bij min geheime Poorte al woedden,
die steeds nog zonder grendel wordt gevonden;

en waar ge 't vreeslik Opschrift hebt gelezen.[21] —
En reeds daalt van de Poort[22] in de Afgrond neder,
(de helle-kringen kruisend zonder leidsman)

Hij, door wiens hand de stad ons wordt ontsloten."[23]

20. Vergilius was vergramd en terneergeslagen, omdat z'n onderhandelingen met de duivelen mislukt waren en hem de toegang tot de stad Dis was ontzegd. — 21. De minder Geheime Poort met het vreeslik Opschrift is de Poort van de Hel. Bij Kristus' hellevaart zouden de duivelen zich tegen z'n intocht verzet hebben. Maar Hij ging de Poort niettemin binnen, die sindsdien ongegrendeld bleef. — 22. N.l. de Helle-poort. — 23. Hij die de stad Dis hun openen zal, is 'n engel, zoals beschreven wordt in de volgende zang.

De kleur, die angst mij op 't gelaat verspreidde,
toen ik mijn Gids tot mij terug zag komen,
deed rasser ook zìjn nieuwe kleur verdwijnen.[1]

Stil bleef hij staan gelijk 'n man, die luistert,
wijl 't oog niet verre hem vermocht te leiden
door 't donkre luchtruim en de dichte nevel.

„Toch zàl en moet aan òns de zege blijven,"
dus hief hij aan, „zo niet.... Maar Zìj toch daalde....
Wat duurt het lang, eer ons die andre nadert!"[2] —

Ik zag wel, hoe hij de aanvang zijner rede
te omhullen zocht met 't andre dat toen volgde;
want 't waren woorden met zijn eerste strijdend.[3]

Maar niettemin ontstelde ik door zijn spreken;
wellicht omdat ik de afgebroken woorden
'n erger zin gaf dan hij zelf bedoelde. —

„Daalde in deez' diepte van het sombre bekken[4]
ooit één der schimmen neer van de eerste Cirkel,
die lijden slechts door hopeloos verlangen?"[5]

1. Toen Dante Vergilius ongewoon bleek van de duivelen zag terugkomen, was hij zelf ook doodsbleek geworden. Vergilius was bleek van toorn en opwinding; Dante van angst. Om de angst van z'n leerling niet groter te maken, trachtte de Meester z'n gewone gelaatskleur zo gauw mogelik terug te krijgen. — 2. Vergilius, door het overmoedig optreden der duivelen niet al te gerust over het verder verloop van de gebeurtenissen, uit zich in weifelende en onsamenhangende woorden. De zin ervan schijnt deze: „Wij dienen de duivelen toch eens te overwinnen, anders moeten wij naar de aarde terug. Maar Zìj n.l. Beatrice, daalde toch uit de hemel om u bij te staan (zie Z. II, 53 vlgg.). O hoe verlang ik er naar, dat die ander (de engel) nu ook komt om ons binnen de stad Dis te helpen". (zie Z. VIII aan het einde.) — 3. Zijn eerste woorden: „Wij moeten overwinnen of anders moeten we naar de wereld terug", voorspelden niet veel goeds. De volgende woorden over Beatrice en de Engel beoogden de slechte indruk van die begin-woorden wat weg te nemen. — 4. „Deez' diepte van het sombre bekken" (de Hel) wil zeggen: het lager gedeelte van de Afgrond of de z.g. Onder-Hel. — 5. Zie Z. IV, 34 vlgg. De eerste Cirkel w. z. de eerste Kring.

Die vraag[6] stelde ik; en toen: „'t Gebeurt maar zelden,"
dùs klonk zijn wederwoord, „dat een der onzen
de weg betreedt, tans ook door mìj betreden.

't Is waar, dat ik nog eens omlaag vertoefde,
bezworen door de afgrijselike Erichto,[7]
die schimmen weer hun lichaam deed bewonen.

Eerst kort was ik ontbloot van 't stofflik hulsel,
toen zij mij ingaan deed tot deze muren[8]
om uit de Judas-kuil[9] 'n ziel te halen.

Dat is het diepste en donkerste aller oorden
en van diè hemel 't verst, die 't àl omcirkelt.[10]
Bekend is mij de weg: schep dus vertrouwen.

Deez' poel die zulk 'n grote stank uitwasemt,
omgordelt te alle kant de stad der smarten,
waar niemand ongemoeid kan binnentreden."

Nog meer sprak hij, wat ik mij niet herinner,
omdat geheel mijn aandacht had getrokken
de hoge toren met zijn rode tinnen,[11]

waar plots drie helse furies zich vertoonden,
hoog opgericht en als met bloed bedropen,
wier lichaamshouding was als die van vrouwen.

6. Deze vraag stelde Dante aan Vergilius om te weten te komen, of deze inderdaad de weg kende in de Hel. (Dr. Carl Bertrand). — 7. 'n Thessaliese tovenares, over wie Lukanus spreekt in het zesde boek van zijn „Pharsalia". Op welke Vergiliaanse tovergeschiedenis Dante hier doelt, is niet bekend.
8. De grote ringmuur van de stad Dis en tevens de grens van de onder-Hel.
9. De Judas-kring is de vierde en laatste afdeling van de negende of laatste Kring van de Hel. Daar worden gestraft de verraders van hun weldoeners. Dante noemt deze afdeling Giudecca (spreek uit: Dzjoedekka) naar Judas, de verrader van zijn goddelike Weldoener. (Vgl. Z. V, 107.) — 10. Deze hemel is de Kristal-hemel (de 9de in het Ptolomeïese wereldstelsel) en het z.g. Primum Mobile, waarvan alle beweging uitgaat in het heelal. — 11. Deze hoge toren aan deze zijde van de Styx is de toren, waarvan het tegensein gegeven werd naar de toren aan de andere zijde van de Styx. (zie Z. VIII, 5.)

Fel-groene hydra's[12] droegen zij als gordel; 40
als lokken adderbroedsel en cerasten,[13]
die kronklend om de wrede slapen hingen.

En hij, bekend met deze dienaressen 43
der koningin van 't eeuwig-durend jammer,
„Aanschouw," sprak hij, „de woeste Wraakgodinnen!"[14]

Dit is Megera, aan de linkerzijde; 46
zij die daar weent ter rechter is Alekto;
Tisifone is[15] in 't midden." En toen zweeg hij. —

Ze krabden zich de borsten met de nagels 49
en sloegen zich voor 't hoofd, zo ijslik gillend,
dat ik van angst mij aan de Dichter klemde.

„Medusa kom! Stèèn zullen wij hem maken,"[16] 52
zo riep het drietal, naar beneden starend.
„Te zwak werd Theseus'[17] aanval eens gewroken". —

„Keer vlug u om, dek de ogen met uw handen; 55
want, toont de Gorgo[18] zich en zoudt gij ze aanzien,
nooit vondt ge meer de weg terug naar boven."[19]

12. 'n Soort waterslangen. — 13. 'n Soort gehoornde, slak-achtige slangen. 14. Bedoeld is hier nièt Hékate, maar Prosérpina, Pluto's gemalin en koningin van de mythologiese onderwereld. Vergilius was wel bekend met de Wraakgodinnen, zo spreekt hij over hen: Aen. b. VI, 555 vlgg.; b. VII, 324—562; b. XII, 846. — 15. Megera d.i. de Jaloerse; Alekto d.i. de Rusteloze; Tisifone d.i. de Moord-wrekende. Waarom Dante de Furieën hier *bij naam* vermeldt en *in deze volgorde* is me niet duidelik. Voor z.g. dichterlike ornamentiek zonder meer is bij Dante geen plaats. — 16. Medusa, 'n dochter van de zeegod Phorkus, had de tempel van Pallas Athene ontheiligd. Daarom veranderde de beledigde godin de goudkleurige lokken van de misdadigster in slangen en maakte de aanblik van haar gelaat zo verschrikkelik, dat allen, die het aanzagen, in steen veranderd werden. — 17. Theseus, 'n koning van Athene, was met z'n vriend Peirithous de onderwereld binnengedrongen om Prosérpina te bevrijden. Maar hij slaagde niet. De Wraakgodinnen lieten hem tot straf vastgroeien aan 'n rots. Later werd hij evenwel door Herkules uit de onderwereld verlost. Toen beklaagden de Furieën zich, dat ze in hun wraak te zwak geweest waren. Zo iets mocht met Dante niet gebeuren. — 18. De Gorgo of de Gorgone is Medusa. Zij met haar beide zusters worden ook de Gorgonen genoemd. — 19. Naar de aarde.

Dùs sprak de Gids; en eigenhandig keerde 58
hij mij reeds om, mijn handen zo mistrouwend,
dat hij ze met de zijne nog bedekte. —

O gij, begiftigd met gezonde rede, 61
doorgrondt de lering, die zich houdt verborgen
diep onder 't waas der ongewone verzen![20] —

En nader joeg daar over 't troeble water 64
'n daverend geluid vol van verschrikking,
zodat 'n siddring voer door beide de oevers.

Niet anders was 't, dan als de stormwind losbarst 67
door de ongelijke hitte van de dampkring,
het woud berènt en in ontembre woede

20. Voor de eerste maal wijst hier de Dichter zo nadrukkelik mogelik op de verborgen of diepere zin van zijn gedicht. Inmiddels bestaan van de allegories-symboliese gebeurtenissen in deze zang en de voorafgaande allerlei verklaringen. Kortheidshalve en zo beknopt als 't mij maar mogelik is, geef ik hier alleen datgene waardoor m.i. de allegories-symboliese hoofdgedachte tamelik duidelik wordt. In Zang I en II van de Hel is al uiteengezet waarom Dante z'n wonderbare tocht moet ondernemen. Om het nog duideliker te doen blijken zal ook Beatrice in Zang XXX van het Vagevuur (v. 136 tot 138) nog eens zeggen, dat Dante zedelik alleen nog maar te redden was door hem de Hel en de verdoemden te laten zien. Geen wonder dan ook, dat op z'n tocht door het rijk der zonde allerlei boze machten zich tegen hem verzetten. Het begon al met de drie wilde dieren bij de heilsheuvel. Hier aan de ingang van de Onder-hel, bij de stad Dis, verzetten zich de gevallen engelen tegen hem en zijn vooral de drie Furieën (parallel-plaats met de drie dieren) er op uit om hem te verderven. Eens toch hebben deze wraak genomen op Theseus, die in de onderwereld was afgedaald om Prosérpina te schaken. — Dante nu is de nieuwe, veel edeler Theseus, die de onderwereld binnentrok om z'n eigen ziel te redden, en mèt en in de zijne als het ware die van alle mensen. Maar dat zal niet gebeuren. Daarom roepen de Furieën Medusa te hulp. Waarom Medusa? — In en bij de stad Dis worden de ketters gestraft. Medusa, die eens de tempel onteerd had, moest door haar verstenende blik Dante's geloofsleven doden. Om aan dit nieuwe en verschrikkelike gevaar te ontkomen, was 'n geheel biezondere genade nodig, waartoe de hulp van Vergilius niet voldoende is, al was hij ook gezonden door Beatrice. Daarom moest er 'n hoger wezen ('n engel) uit de hemel dalen om de beide Dichters de stad Dis en de Beneden-Hel te doen binnengaan.

de takken breekt, åfrukt en rond zich slingert. 70
Tròts raast hij voort, in wolken stof zich hullend,
en doet de kudden vlieden met de herders. —

Mijn Gids heropende mij de ogen, zeggend: 73
„Richt tans de blik op 't oud en schuimend water,[21]
daar waar het dichtst de nevelwolken hangen."

Gelijk de vorsen bij 't vijandig sissen 76
der slang naar alle kant door 't water vluchten
om straks aan de oever weder saam te drommen,

zo zag ik meer dan duizend doemelingen 79
voor iemand vluchten, die van de andre zijde
de Styx-poel over kwam met droge voet-zool.

Hij weerde van 't gelaat de zware nevel 82
door telkens met de linkerhand te wuiven,
als had hij van de walm alleen maar hinder.

Al spoedig bleek hij mij 'n hemel-bode; 85
en weer ging 'k tot de Meester, die mij wenkte
om stil te staan en diep voor hem te nijgen.

En o, hoe verontwaardigd scheen mij de Engel! 88
Hij was al bij de poort en met 'n staafje
ontsloot hij haar, want niemand meer bood weerstand.

„O hels gespuis, de hemel uitgeslingerd," 91
begon hij op de gruwelike drempel,
„hoe waagt ge 't u zo driftig te verzetten?[22]

Waarom toont ge u die Wil[23] toch wederspannig, 94
die nimmer van zijn doel wordt afgehouden,
en die al meer dan eens uw straf verzwaarde?[24]

21. Het schuimende water van de eeuwen-oude Styx, niet alleen nù onstuimig bewogen door de losbrekende storm, maar altijd in beweging door de onrustige schimmen. (vlg. Z. 7, 119) — 22. „Dat wil zeggen om u te verzetten tegen Dante en Vergilius. — 23. Gods wil. — 24. De grote, eigenlike

Wat baat het tegen 't Lot[25] de vuist te heffen? 97
Uw Cerberus, als gij 't u wèl herinnert,
mist dies zijn haardos nog aan kin en gorgel"[26]

Toen keerde hij terug, de slijk-weg[27] over; 100
òns zeide hij geen woord, de man gelijkend,
die 't hart zich voelt beklemd door andre zorgen

als die voor dingen, die hem nù te doen staan. — 103
Wij echter richtten stadwaarts onze schreden,
ons na die hemel-woorden[28] veilig voelend.

We gingen binnen zonder strijd of moeite. 106
En ìk, die zeer verlangend was te aanschouwen,
wat deze helle-vesting hield omsloten,

keek haastig rond, toen 'k binnen was getreden; 109
en links en rechts zag ik 'n grote vlakte,
vervuld van smart en zware folteringen.

Gelijk bij Arles, waar de Rhône 'n poel wordt; 112
gelijk bij Pola, waar de golf Quarnaro
Italje sluit en om haar kusten klatert,[29] —

en essentiële pijnen van de verdoemden blijven altijd dezelfde, maar er kunnen nog biezondere of akcidentele pijnen aan toegevoegd worden. — 25. Gods onwankelbaar raadsbesluit. — 26. Zoals gezegd werd bij v. 54 van deze Zang was Theseus door toedoen der Furieën vastgegroeid aan 'n rots in de onderwereld. Toen daalde Herkules daarin neer om hem te verlossen. Cerberus echter, de Hel-hond, wilde die bevrijding verhinderen. Daarom sloeg Herkules hem 'n ijzeren ketting om de hals, waaraan hij hem met zich voortsleurde. De Hel-hond verloor bij dit gevecht 'n gedeelte van z'n baard. (zie Aeneïs Z. VI, 392 vlg.) Zo nu zal de Engel, als 'n hemelse Herkules, de duivelen bestraffen, wanneer zij het wagen zullen zich blijvend te verzetten tegen de nieuwe Theseus n.l. Dante. — Het bevrijden van Theseus en 't wegsleuren van Cerberus zijn eigenlik twee op zich zelf staande feiten. Door de boven genoemde plaats bij Vergilius (Aen. b. VI, 392 vgl.) hebben sommigen deze feiten maar met elkaar in verband gebracht. — 27. De Styx. — 28. De woorden door de Engel gesproken. — 29. Zodra Dante binnen de muren van Dis was, zag hij 'n vlakte vol graven, die hem deed denken aan de overblijfselen van oude Romeinse kerkhoven bij Arles in Provence, waar

de graven heel de grond oneffen maken:
zo deden zij 't ook hier aan alle zijden,
maar op 'n wijze, die veel droever stemde.

Want tussen deze tomben laaiden vlammen,
waardoor zij overal nog feller gloeiden
dan 't ijzer gloeien moet bij de ijzergieter.

Al hunne zerken stonden opgeheven;
en uit de graven rees 'n droef gejammer
als van rampzaligen en zwaar-beproefden.

En ik: „Wie Meester, zijn toch deze lieden,
die, neergeworpen in deez' doden-kerkers,
zich horen doen met zulke zware zuchten?"

En hij tot mij: „Hier zijn de ketterhoofden
met hun gevolg van iedre sekte, en voller
dan gij vermoeden zoudt, zijn deze groeven.

Gelijk ligt met gelijke hier begraven.[30]
En alle tomben gloeien mèèr of minder." —
En toen hij zich naar rechts gewend had, kwamen

wij tussen 't smart-veld[31] en de hoge tinnen.[32]

de Rhône in 'n moeras verandert; en nabij Pola aan de Adriatiese zee in Istrië, aan de golf van Quarnaro (spreek uit: Kwarnaro) of Quarnero, aan de uiterste grenzen van het toenmalige Italië. — 30. Meerdere ketters van dezelfde sekte liggen samen in één graf. — 31. „'t smart-veld" d. i. de vlakte met de gloeiende graven. — 32. De hoge gekanteelde muren van de stad Dis.

Zo gaan we dan het smalle voetpad over,
juist tussen 't muur-werk en de martel-graven,
mijn Meester en dan ik, dicht aan zijn schouders.

„O hoogste kracht,[1] die door de boze kreitsen
mij rondleidt," hief ik aan, „is 't u naar 't harte,
spreek dan en geef gehoor aan mijne wensen.

De lieden, die in deze graven liggen,
zou men ze ook kunnen zien? Want opgeheven
zijn al de zerken; — en ik zie geen wachter."

En hij tot mij: „Elk graf wordt eens gesloten,
als zij uit Jozaphat hier wederkeren
met 't lichaam, dat ze boven achterlieten.[2] —

Aan deze zijde van de doden-akker
ligt Epikurus met zijn volgelingen,
die mèt het lichaam ook de ziel doen sterven.[3] —

Wat nu de vraag betreft, die gij mij stelde:
vanuit 'n graf wordt ze aanstonds ingewilligd,
alsook de wens, die gij nog houdt verzwegen."[4]

1. „O hoogste kracht" n.l. Vergilius als vertegenwoordiger van de menselike rede, het edelste vermogen van de mens volgens de Thomistiese wijsbegeerte. — 2. „Uit Jozaphat" d.w.z. uit het dal van Jozaphat, waar eens het laatste oordeel zal plaats hebben. (Joël III.) Omdat er daarna geen ketterijen meer bijkomen, zullen de graven dan voorgoed gesloten worden. 3. De Dichters zijn nu genaderd tot 'n gedeelte der graven, waar 'n erger soort van ketters in ligt dan in de graven die ze al voorbij zijn. Hier liggen Epikurus en z'n volgelingen. Epikurus was 'n Grieks wijsgeer (342—270 v. Kr.) die leerde dat het hoogste geluk gelegen is in 'n kalm en genoeglik leven hier op aarde. Hij beschouwde de ziel als iets stoffeliks. Zoals dadelik blijken zal, schijnen vooral vele voorname Gibellijnen aanhangers geweest te zijn van Epikurus of Epikuristiese denkbeelden. De leer van Epikurus is dikwels verkeerd en onvolledig begrepen. Najagers en aanbidders van uitsluitend lager genot noemde men eenvoudig Epikuristen. — 4. Voor de vraag zie v. 7 en 8. Dante's niet uitgesproken wens was blijkbaar, enige verdoemden uit de Kring werkelik te zien en er mee te spreken.

En ik: „Geliefde Gids, 'k verheel u nimmer 19
mijn hart, tenzij om kort te zijn in woorden.
En niet eerst nù werd mij aldus bevolen."[5] —

— „O gij Toskaan, die door de stad der vlammen 22
nog levend voortschrijdt, steeds zo hofflik sprekend,
behage 't u 'n weinig hier te toeven.

Uw spraak alleen maakt u bekend aan ieder, 25
als uit dat edle vaderland[6] geboortig,
dat ìk misschien te grote zorgen baarde."

Gans onverwachts ontstegen deze woorden 28
aan één der groeven; en van schrik bevangen,
drukte ik mij vaster nog aan mijn Geleider.

Maar deze sprak: „Wend u weer om! Wat doet ge! 31
Zie Farinata[7] daar, hòòg zich verheffend.
Van heup tot kruin zult gij hem daar aanschouwen." —

Reeds was mijn blik op zijn gelaat gevestigd; 34
en borst en hoofd hield hij dùs opgeheven,
of hij de Hel met heel zijn hart verachtte.

En 's Meesters handen, sterk en rap, zij drongen 37
mij tussen al die graven door naar 't zìjne,
terwijl hij sprak: „Bereken goed uw woorden!"[8] —

5. Maar al dadelik bij 't begin van de tocht, bij het zien van de lauwen en tragen en bij de overvaart van de Acheron. (Z. III, 51 en 76.) — 6. Florence waar èn Dante èn Farinata geboren waren. — 7. Omstreeks de helft van de dertiende eeuw waren de partijschappen te Florence in volle gang. Gibellijnen en Welfen verbanden elkaar om beurten. Farinata (vgl. Z. VI, 79), uit het oud-adellik geslacht der Uberti's, was een der voornaamste leiders van de Gibellijnen. Door zijn toedoen waren de Welfen, waartoe Dante's voorvaderen behoorden, tot tweemaal toe verjaagd n.l. in 1248 en 1260. Beide keren kwamen zij echter terug. (in 1251 en 1268) In het volgend jaar trokken de Gibellijnen (tenminste de Uberti's) definitief de stad uit. Farinata was inmiddels al overleden. (1264) — 8. Vergilius wil wellicht zeggen: „Let goed op uw woorden, want ge krijgt met 'n man te doen, strijdvaardig en uiterst gevat.

Zohaast ik aan de voet stond zijner tombe, 40
bezag hij mij 'n wijle, en als verachtend
klonk toen zijn vraag: „Wie waren uwe vadren?"[9]

En ik, verlangend hem van dienst te wezen, 43
verborg hem niets, en zeide hem dus alles;
hij nu trok slechts de wenkbrauw wat naar boven

en sprak: „Zij waren bittre tegenstanders 46
van mij, mijne ouders en partijgenoten,
zodat ik hen tot tweemaal toe verbande."[10]

— „Verjaagd eens, keerden zij van alle kanten 49
toch weer," antwoordde ik hem, „en.... beide malen;[11]
maar de uwen wisten nooit die kunst te leren."[12]

Toen rees er langs z'n zijde uit de open groeve 52
'n tweede schim, tot aan de kin slechts zichtbaar;
ik gis, dat hij zich knielend had verheven.

Rondom mij tuurde hij als vol verlangen 55
te ontwaren, of geen ander mij verzelde;
maar, toen hij zijn verwachting zag vernietigd,

sprak hij al schreiend: „Staat deez' blinde kerker[13] 58
u open om uw hoge geestesgaven........,
waar is mijn zoon? Waarom niet aan uw zijde?"[14]

9. Dante's voorvaderen hebben waarschijnlik behoord tot de lagere adel, terwijl de Uberti's tot de hoogste adel behoorden. — 10. Zoals gezegd: in 1248 en 1260. — 11. N.l. in 1251 en 1266. — 12. Dit ziet op hun definitieve uittocht in 1267. — 13. De Hel. — 14. De schim, die hier uit Farinata's graf te voorschijn komt, is Cavalcante de'Cavalcanti, Farinata's schoonvader en bekend Epikurist. Zijn zoon Guido Cavalcanti was eens Dante's innigste jeugd-vriend en litteraire medestander. Vandaar Cavalcante's verwondering hem niet in Dante's gezelschap te zien. Dante geeft als vermoedelike reden van diens afwezigheid op: zijn geringschatting van Vergilius. (v. 63) Er valt hier moeilik te denken aan 'n soort litteraire minachting. Veeleer geldt die geringschatting Vergilius in de godsdienstig-staatkundige betekenis die hem in de Middeleeuwen werd toegekend. Bovendien was hij hier het zinnebeeld van de menselike rede (zie deze zang v. 4) en die rede leert

— „Ik kom," zeide ik „niet door mijn eigen krachten. 61
Die ginds mij wacht, hij is hier mijn geleider.
Uw Guido,[15] vrees ik, had voor hem geen achting." —

Zijn woorden en de straf die hij verduurde, 64
zij hadden mij zijn naam al doen begrijpen;
daarom ook was mijn antwoord zo volledig.

Plots opgevlogen, riep de schim: „Hòe zegt ge: 67
Hij *had?*.... Maar is hij dan niet meer in leven?
Straalt hem de lieve zon niet meer in de ogen?"

En toen hij zag, dat ik 'n weinig draalde, 70
voordat ik antwoord gaf, daar sloeg hij ruglings
terug in 't graf en kwam niet meer naar boven.

Maar die hooghartige, wien ik ter wille 73
was blijven staan, verwikte niet van wezen
en draaide nòch de nek nòch een der heupen.

„En als," sprak hij (ons eerst gesprek vervolgend)[16] 76
„als zij die kunst zo slecht zich eigen maakten,[17]
dan foltert dìt mij meer dan deze sponde.

Maar nog geen vijftig maal ontvlamt in luister 79
't gelaat der Vrouwe, hier de schepter voerend,
of ál 't gewicht dier kunst zal ook ù drukken.[18]

Zo wààr ge eens weerkeert naar de blijde wereld,[19] 82
zeg mij, waarom uw volk toch zo verbitterd
de mijnen achtervolgt in al zijn wetten."[20]

de onsterfelikheid der ziel. In later jaren nu zou Guido Cavalcanti niet vrij gebleven zijn van de Epikuristiese denkbeelden van z'n vader. — 15. Guido: spreek uit: Gwiedo. — 16. Zie v. 51. — 17. De kunst n.l. om uit de ballingschap terug te keren. — 18. „De Vrouwe, hier de schepter voerend" is Prosérpina, in de bovenwereld ook vereerd als Diana of de Maan. Nog geen vijftig maal zal de maan verlicht worden, of ook Dante zal ondervinden, hoe moeilik het is verlossing te vinden uit de ballingschap. Klaarblijkelik doelt Farinata hier op de vruchteloze pogingen der Welfen in 1304 om in Florence terug te komen. — 19. De aarde. — 20. Telkens als er 'n raadsbesluit viel

En ik tot hem: „De strijd en grote slachting 85
die de Arbia[21] 'n kleur van purper gaven,
doen zulk 'n bede in onze tempel rijzen.[22]

Toen zuchtte hij en schudde 't hoofd en zeide: 88
„Dáár[23] was ik niet alleen; en zonder reden
was 'k zeker niet met de andren opgetrokken.

Maar wèl was ik alleen, waar werd besloten 91
door allen, dat Florence verdelgd zou worden;
want openlik heb ik haar toen verdedigd."[24] —

— „Ach, bij de rust die eens uw zaad moog vinden," 94
bezwoer ik hem, „wil mij de knoop ontwarren,
die hier mijn geest en oordeel houdt gebonden.

Gij schijnt (versta ik goed) vooruit te weten, 97
wat in haar schoot de toekomst houdt verborgen,
terwijl gij 't heden ziet op andre wijze" —

— „Wij zien (als zij die aan vèr-ziendheid lijden)"[25] 100
sprak hij „de dingen, die nog verre liggen;
zoveel straalt ons nog toe van 't Opperwezen.

Maar zìjn of kòmen ze ons nabij, ontledigd 103
wordt dan ons brein; en bracht ons niemand tijding,
we bleven van uw menslik lot onkundig.

om de Gibellijnen terug te roepen, of hen genadig te behandelen, werden de Uberti's door de Welfen uitdrukkelik uitgezonderd. — 21. De Arbia, 'n beek bij Monte-Aperti, waar de Gibellijnen met Farinata in 1260 de Florentijnse Welfen 'n bloedige nederlaag toebrachten. — 22. Met vlijmend sarkasme vergelijkt Dante de verbanningsdekreten tegen de Uberti's en Gibellijnen bij gebeden in de kerk. Anderen menen dat Dante hier doelt op het gebruik in Farinata's tijd om de belangrijke raadsvergaderingen in de kerken te houden. Daar vielen dus ook de verbanningsdekreten tegen de Uberti's. Vanzelf moet men het vers dan anders vertalen. — 23. „Dàar" d.i. bij Monte-Aperti. — 24. Na de slag van Monte-Aperti kwamen de Gibbellijnen bijeen te Empoli, waar werd voorgesteld Florence geheel te vernietigen. Alleen Farinata verzette zich tegen dit besluit en wist het te voorkomen. — 25. D.w.z. mensen die wel ver-af maar niet dicht-bij kunnen zien.

Begrijpen kunt ge nu, dat al ons weten 106
volkomen dood zal zijn vanaf de stonde,
waarop de poort der toekomst wordt gegrendeld."

Toen, door mijn schuldgevoel als overweldigd,[26] 109
sprak ik: „Zeg toch aan hem, die straks daar neersloeg,
dat steeds zijn kind nog is bij hen die leven.

En bleef ik op zijn vraag toen 't antwoord schuldig, 112
meld hem, dat ik dùs deed als nog bevangen
door 't waan-beeld, dat uw woord heeft weggenomen."[27]

En reeds riep mij de Meester weer ter zijde; 115
en juist daarom bad ik de geest[28] nog sterker,
dat hij mij zeggen zou, wie bij hem waren.

„Hier lig ik," zeide hij, „met meer dan duizend; 118
daarbinnenin is Frederik de Tweede[29]
en ook „de Kardinaal"[30]; ik zwijg van de andren."—

Dan zonk hij weg; en tot de aloude Dichter 121
richtte ik m'n schreden weer, gestaâg bepeinzend
de woorden, die mij zo vijandig schenen.[31]

Reeds ging hij voort; en aldus verder gaande, 124
vroeg hij: „Waarom toch zijt ge zo verbijsterd?"
En antwoord heb ik op zijn vraag gegeven. —

26. N.l. omdat hij Cavalcante niet geantwoord had. — 27. Dante had n.l. gedacht, dat Cavalcante wel weten moest, dat zijn zoon nog leefde. Daarom had hij met zijn antwoord geaarzeld. — 28. N.l. Farinata. — 29. Keizer Frederik de Tweede († 1250), Frederik Barbarossa's kleinzoon, de allerkristelikste sultan der Middeleeuwen. — 30. De uitleggers zien in deze schim Oktaviano degli Ubaldini. In de volksmond heette hij „de Kardinaal." Dezelfde volksmond noemde hem 'n Epikurist en verwoed Gibellijn en kende hem de volgende, niet zeer stichtende uitroep toe: „Als ik 'n ziel bezit, dan heb ik 'r verloren voor de Gibellijnen." De latere historiese kritiek heeft 'n andere opvatting omtrent z'n persoonlikheid. — 31. De woorden van v. 81.

„Prent in uw geest, wat gij hier hebt vernomen 127
van 't kwaad, dat u bedreigt," beval die Wijze.
„En geef nu acht: (en hoog hief hij de vinger)

„Wanneer ge eens staan zult in de stralen-schittring 130
van Haar, wier heerlike ogen alles schouwen,[32]
zult ge ook van haar uw levensgang vernemen."[33]

Toen wendde hij zijn voet ter linkerzijde; 133
en van de muur begaven we ons naar 't midden,[34]
'n voetpad langs, dat naar 'n diepte[35] voerde,

die tot hier boven reeds z'n stank deed walmen. 136

32. Zij „wier heerlike ogen alles schouwen," is Beatrice. — 33. Niet alleen *onmiddellik* in het aards Paradijs (laatste zangen van het Vagevuur) en vooral met betrekking tot zijn *zielegang:* maar ook *middellik* door de mond van zijn voorvader Cacciaguida (Paradijs, Z. XVII) en met betrekking tot z'n verder *uiterlik levenslot.* — 34. D.w.z. in de richting van de afgrond. — 35. De eigenlike Onder-Hel.

Aan 't uiterste einde van 'n hoge steilte 1
— 'n cirkel-rond, gevormd door rots-ruïnen —
bereikten wij nog gruweliker straffen.[1]

En dààr, om de overmaat van vuile dampen 4
die uit de peilloze afgrond steeg, verborgen
we ons achter 't deksel van 'n grote tombe.

En in het stenen deksel[2] stond gebeiteld: 7
Hier ligt Paus Anastasius begraven,
die van het rechte pad week door Photinus.[3] —

„Nu langzaam neergedaald in deze diepte, 10
zodat zich 't zintuig eerst 'n weinig wenne
aan damp en stank: dan hindren ze ons niet langer."

Aldus de Meester; en toen ik: „Bedenke 13
uw geest iets, om geen tijdverlies te lijden."
En hij: „Ge ziet: dat is ook mijn gedachte.—

„Mijn zoon, daarbinnen gindse rotsgevaarten," 16
dus hief hij aan, „zijn drie min-ruime Kringen,
die trapsgewijze elkaar, als de andre, volgen.

Vól zijn die kringen met verdoemde geesten. 19
Maar om bij de eerste blik ze alreeds te kennen:
hoor *hoe* en ook *waarom* dit oord ze kerkert.[4]

1. De straffen uit de zevende, achtste en negende Kring. De dichters staan nu aan het einde van de zesde Kring en staren vanaf de hoge rotsen in de eigenlike Onder-Hel. — 2. Zoals in de vorige zang werd gezegd, stonden de zerken van de graftomben opgeheven. — 3. Dat Photinus, 'n diaken uit de Kerk van Thessalonika in de vijfde eeuw, paus Anastasius de Tweede (496 tot 498) verleid zou hebben tot ketterij, is 'n historiese fabel. (zie Kirchenlexicon 2e aufl. 1e B. kol. 786.) Onnodig dus met sommige uitleggers aan te nemen, dat Dante hier 'n paus Anastasius verward zou hebben met 'n keizer van die naam. Ook 'n paus toch kan als privaat-persoon in dwaling vallen; en bovendien de onfeilbaarheid van de pauselike Stoel (ook buiten en los van 'n algemeen koncilie) was in Dante's tijd nog niet tot geloofspunt verklaard. 4. Om dus de tijd niet verloren te laten gaan (zie v. 3—5) geeft Vergilius in de volgende verzen 'n uiteenzetting van de verschillende zonden, die in

Van alle kwaad dat haat wekt in de hemel, 22
is onrecht 't einde en ieder onrecht foltert
'n ander door geweld of door misleiding.

Maar is misleiding 's mensen eigen zonde, 25
dan haat haar God ook 't meest, en ligt daaronder[5]
't bedriegersvolk, door zwaarder smart besprongen.

Heel de eerste Kring[6] is vol geweldenaren; 28
maar wijl geweld geschiedt aan drie personen,
bestaat die Kring uit drie verscheiden ronden.[7]

Aan God en aan zich zelf en aan z'n naaste 31
kan men geweld doen in persoon of goedren,
zoals ge horen zult met klare reden.

Door doodslag of door zwaar lichaamlik letsel 34
treft men z'n naaste zelf; zijn goèdren schenden
afperserij, brandstichting en verwoesting.

de laatste drie Kringen gestraft worden. (in de eigenlike Onder-Hel) Het komt in 't kort hierop neer: Het grootste kwaad van alles is onrecht. Dit geschiedt op twee wijzen n.l. door geweld of door bedrog. Bedrog is echter groter kwaad dan geweld, daar bij bedrog de mens uitsluitend zijn edelste en eigenlik-menselike gave misbruikt n.l. zijn verstand. Daarom wordt 't geweld bestraft in de zevende, 't bedrog in de achtste en negende Kring. Geweld echter geschiedt aan de *evennaaste*, aan *ons zelf* of aan *God*. Daarom heeft de zevende Kring drie onder-afdelingen. In de eerste onder-afdeling worden dus gestraft de geweldenaars tegen *de naaste* (tegen zijn *persoon* of tegen zijn *goederen*); in de tweede de geweldenaars tegen *zich zelf* (tegen z'n *eigen persoon* n.l. zelfmoordenaars) en tegen z'n *eigen goed* (n.l. *gewelddadige* verkwisters); in de derde onder-afdeling geweldenaars tegen *God* en tegen *de natuur* en *kunst* of menselike werkdadigheid. De laatste twee soorten zijn dus *indirekte* geweldenaars tegen *God*. In de achtste Kring ten laatste worden de gewone bedriegers gestraft (tien onder-afdelingen) zoals dieven, vleiers, koppelaars e.a.; en in de negende Kring 'n biezonder en erger soort van bedriegers n.l. de verraders (vier onder-afdelingen). — 5. Terwijl de geweldenaars in de zevende Kring liggen, zijn de bedriegers in de achtste en negende. — 6. D.i. de eerste Kring van de *Onder-Hel*, maar de zevende van de Hel in z'n geheel. 7. Onder-afdelingen.

Dus, moordenaars en die uit boosheid wonden, 37
vrijbuiters en vernielers: allen foltert
deze eerste ronde in allerlei schakering.

De mens kan ook de hand slaan aan zich zelven 40
en eigen goed; en in de tweede ronde
behoren dus in eeuwigheid te treuren

alwie zich zelf wegrukken uit uw wereld,[8] 43
of hun bezit verspelen of verspillen
en schreien, waar zij vrolik moesten wezen.[9]

Zelfs aan de Godheid kan men zich vergrijpen 46
door haar in 't hart te loochnen en te lastren
en door natuur en 't hare te verachten.

En daarom drukken op de kleinste ronde 49
Cahors en Sodoma hun vlammen-stempel
en die door woord of daad de Godheid honen.[10] —

't Bedrog, dat ieder hart heeft aangevreten,[11] 52
wordt jegens hen gepleegd, die ons vertrouwen,
of jegens hen, die dat vertrouwen missen.

Dit laatste kwaad nu[12] schijnt alleen te breken 55
de band der liefde door Natuur gevlochten;
en dus ziet ge in de tweede Kring[13] zich nestlen

8. alwie enz. d. w. z. die zich beroven van het leven. — 9. „waar zij vrolik moesten wezen" d. w. z. òf in de speelhuizen of plaatsen van vermaak òf op aarde zelf in 't algemeen, waar ze met hun geld goed konden doen en verblijd moesten zijn over het geluk van anderen. Deze geweld-verspillers van al hun hebben-en-houden uit de zevende Kring moet men dus wel onderscheiden van de gewone pret-verspillers uit de vierde Kring, die alleen onmatig waren in het uitgeven van geld. — 10. In de derde onder-afdeling van de zevende Kring zijn dus de *bewuste* Godslasteraars en zij die zich schuldig maken aan de zonde van Sodoma en Cahors (spreek uit: Ka-or) d. i. aan tegennatuurlike wellust en woeker. Cahors was 'n stad in Zuid-Frankrijk, berucht om z'n woekeraars. Aanstonds zal Dante uitleggen, waarom woeker geweld is tegen God. (indirekt) — 11. hyperboliese uitdrukking van de dichterlike boetprediker. — 12. D. i. het bedrog jegens de laatstgenoemden. 13. De tweede Kring van de onder-Hel, de achtste van de gehele Hel.

de huichelaars, de vleiers en die tovren,
vervalsers, dieve-volk en simonisten,[14]
omkopers, koppelaars en zulk geboefte.

Door 't eerste kwaad[15] sterft niet alleen de liefde,
die reeds Natuur verwekt, maar ook die andre,
die voortvloeit uit 'n inniger vertrouwen.

Daarom wordt in de kleinste Kring,[16] waar 't punt is
van ons heelal, dat Dis verstrekt tot zetel,[17]
in eeuwigheid 't verradersvolk verslonden."

En ik: „O Meester, uw betoog vloeit rustig
en helder voort; en 't onderscheidt uitmuntend
deze afgrond en de volkren die er wonen.

Maar zeg mij nu: „Zij, die 't moeras om-moddert,
de stormwind jaagt, en die de regen geselt;
en zij, die scheldend op elkander botsen, —

wat is de grond, dat ze in deez' stad der vlammen[18]
niet zijn gestraft, ofschoon ze aan God mishagen?
En doen zij 't niet, waarom dan zulke pijnen?"[19]

14. simonisten d.i. die zich schuldig maakten aan de zonde van Simonie. 15. Zie v. 53. — 16. de kleinste Kring d.i. de derde van de Onder-Hel en de negende of laatste van de gehele Hel. — 17. In het middelpunt van de aarde en van het heelal, het verst-verwijderd punt van hemel en God, bevindt zich Dis of Lucifer. — 18. de stad Dis. — 19. Nadat Vergilius 'n overzicht gegeven heeft van de zonden in de Onder-Hel bestraft, (van v. 22—66 inkl.) vraagt Dante waarom eigenlik in de Onder-Hel ook niet gestraft zijn de bewoners van de Boven-Hel n.l. de gramstorigen uit de Styx (vijfde Kring), de wellustigen die door de stormwind voortgezweept worden (tweede Kring), de gulzigen in de regen (derde Kring), en de vrekken en verspillers. (vierde Kring) Vergilius verwijst Dante nu naar de drievoudige verdeling van het kwaad door Aristoteles n.l. in *kakía, akrasía* en *theriótes,* dus: boosheidzonden, zwakheidzonden en dolle dierlikheid. —Wil men beweren, dat Dante deze drieledige verdeling aanneemt als grondslag voor de indeling van zijn gehele Hel, dan moet men aannemen, dat Dante z'n zonden toch anders groepeert dan de Stagyriet. Aan de *akrasía* beantwoorden dan de zonden uit de Boven-Hel. Voor de Onder-Hel moet de ketterij wegvallen. Aan de *theriótes* beantwoorden dan de zonden van dierlik geweld (de zevende Kring) en aan

En hij tot mij: „Waarom verdoolt uw rede
van 't rechte pad, dat ze anders pleegt te volgen?
Of is uw geest vervuld van andre dingen?

Herinnert ge u niet meer de gulden woorden,
waarmede uw Zedeleer[20] voor u behandelt
't drievoudig kwaad, verafschuwd door d'n Hemel:

onmatigheid, boosaardigheid en 't razen
der blinde dierlikheid? En hoe die eerste[21]
God minder kwetst en minder blaam moet treffen?

Wanneer ge alzo goed achtslaat op die lering
en voor uw geest herroept het beeld dier schimmen,
die bòven en niet hièr[22] hun straf ontvangen,

zult ge ook wel zien, waarom ze zijn gescheiden
van deze zondaars hier,[23] en om wat reden
Gods wraakgericht hen minder hevig tuchtigt." —

— „O Zon, elk ziek gezicht genezing schenkend,
zozeer verkwikt ge mij door uwe stralen,
dat twijflen mij niet min verheugt dan weten....[24]

de *kakia* de zonden van de twee laatste Kringen n.l. bedrog en verraad. Men kan echter even goed, zo niet beter, aannemen, dat naar Aristoteles verwezen wordt alleen met 't oog op de verdeling in zwakheid- en boosheid-zonden, die aan de indeling van de gehele Hel in bovenst en onderst gedeelte ten grondslag ligt. De hoofd-verdeling van de Onder-Hel in zonden van geweld en bedrog ontleende Dante bovendien niet aan Aristoteles, maar aan Cicero. (De Officiis I, 13) Vgl. K. Witte. Danteforschungen t. II p. 132: Des Aristoteles Dreitheilung unsittlicher Handlungen. — 20. de Zedeleer van Aristoteles: Moralium Nicomachiorum l. VII C. I. — 21. N.l. de onmatigheid, alle zwakheidzonden omvattend en bestraft in de Boven-Hel. 22. zij die in de Boven- en niet in de Beneden-Hel gestraft worden. — 23. de gestraften in de Beneden-Hel. — 24. Dante vergelijkt Vergilius bij 'n zon, die de wolken van alle twijfel verdrijft; en de vreugde, door Vergilius onderwezen te worden, lijkt hem niet minder groot dan het bezit van vaste wetenschap.

Keer even nog terug in uw gedachten," 94
sprak ik, „tot waar gezegd werd, dat de woeker[25]
Gods goedheid krenkt; en wil die knoop me ontwarren." —

Hij sprak: „Wie haar verstaan, leert Wijsbegeerte 97
— en waarlik niet alleen op enkle plaatsen —
op welke wijs Natuur haar loopbaan aanvangt

uit 't goddelik Verstand en uit diens Werken; 100
en zo ge uw Fysika[26] met aandacht inziet,
zult gij na weinig bladen daar reeds vinden,

hoe steeds uw Kunst[27] (zo ver haar krachten reiken) 103
Hààr[28] volgt, gelijk de leerling volgt de Meester,
zodat uw Kunst het kleinkind Gods mag heten.[29]

Uit deze twee[30] — wanneer ge u ook herinnert 106
't begin van Genesis[31] — behoort het mensdom
zijn leven en zijn voortbestaan te putten.

Maar wijl de woekraar gaat langs andre wegen, 109
veracht hij èn Natuur èn die haar volgen;
zijn hoop toch is gegrond op andre dingen.[32]

25. Vgl. v. 50. — 26. Het werk van Aristoteles over de natuurkunde l. II c. 2. 27. Kunst, genomen voor alle menselike werkzaamheid in hogere zin. — 28. „Haar" d.i. de natuur. De desbetreffende plaats bij Aristoteles luidt: „De kunst volgt de natuur, zo goed ze kan." — 29. De natuur is het kind van God. De natuur brengt in zekere zin (in heel betrekkelike zin!) de menselike kunst voort. Dus kan deze laatste het kleinkind van God genoemd worden. — 30. N.l. natuur en kunst. — 31. In het begin van Genesis (hoofdst. II v. 15 en hoofdst. III v. 19) wordt gezegd, dat de mens natuur en arbeid nodig heeft om te leven en te blijven leven. — 32. Zoals gezegd, zijn natuur en kunst, de twee enige bronnen, waaruit de mens bestaan en voortbestaan moet putten. De woekeraar echter volgt 'n andere weg, daar hij de vrucht van zijn bestaan en voortbestaan wil plukken van het geld, dat volgens de algemeen-scholastieke opvatting in Dante's tijd als iets onvruchtbaars werd beschouwd.

Maar volg mij nu, want 't lust mij voort te wandlen:
reeds dartelen de Vissen aan d'n einder
en op 't Noord-Westen ligt geheel de Wagen.[33] —

En ver, heel ver van hier eerst, daalt de steilte."[34]

33. Sterrekundige aanduiding van de tijd. In de Lente was het sterrebeeld van de Vissen 'n paar uur voor zonsopgang aan de horizon. (Vergilius spreekt alsof hij en Dante nog op aarde zijn.) De Wagen of de Grote Beer vertoonde zich in 't Noord-Westen. Tien uur had Dante doorgebracht in het donkere woud; bij 't opgaan van de zon beklom hij de heuvel en bij z'n ondergang ging hij de Hel binnen; hij passeerde de Kring der vrekken en verspillers bij middernacht en kwam tegen 't aanbreken van de dag in de stad Dis. De eerste volle dag van de wonderbare tocht is ten einde. (Bohl.) — 34. D. w. z. Eerst 'n heel eind verder is het punt, waar men naar beneden kan komen.

Wèl was de plaats, waar wij nu dalen moesten 1
als 't Alpenland, en ook om andre dingen[1]
zo vreeslik, dat zich ieder af zou wenden.

Gelijk de bergval[2] dezerzijds van Trente 4
eens de Etsch trof in zijn flank, òfwel door 't beven
van de aarde òfwel door elk gemis aan steunsel,

zodat vanaf zijn kruin (waar de aarde scheurde) 7
totaan zijn voet de berg dùs werd verbrokkeld,
dat voor wie boven stond 'n pad zich vormde,

zodanig was om de afgrond hier de steilte;[3] — 10
En bovenop 't verbrijzeld rotsgesteente
lag languit op de bodem Kreta's schande,

eens in 'n nagebootste koe ontvangen.[4] 13
En toen 't ons nadren zag, beet zich het monster,
als een, die innerlik vergaat van woede.

„Je denkt misschien," riep reeds m'n Gids van verre. 16
„dat deze hier[5] de vorst is van Athene,[6]
die je eens de dood injoeg ginds op de wereld?

1. „En nog om andere dingen." Daar was ook b.v., zoals straks gezegd zal worden, als bewaker van de achtste Kring de Minotaurus, 'n mythologies monster, half stier en half mens. — 2. Over welke bergstorting Dante hier eigenlik spreekt is niet geheel zeker. Misschien bedoelt hij de bergval van 1309 tussen Trente en Verona, toen 'n deel van de berg Bacco bij 't plaatsje Rovereto in de rivier de Etsch (Adige) neerstortte. Anderen menen, dat de Dichter hier spreekt over 'n oudere bergstorting in 883 bij Mori en dichter naar Trente toe, wat wel waarschijnliker lijkt. — 3. De achtste Kring. — 4. De schande van het eiland Kreta is de z.g. Minotaurus, zoals gezegd 'n mythologies monster, half stier en half mens, schandelike vrucht van Pasiphaë, de gemalin van Minos, en 'n stier! Om dit schandstuk klaar te spelen zou deze waardige koningin zich verscholen hebben in 'n houten koe. De Minotaurus huisde in 'n hol of doolhof op 't eiland Kreta. Aan het monster moesten zelfs mensenoffers gebracht worden. — 5. Dante. — 6. Theseus, genoemd in Zang VIII.

Ondier, van hier! Hij toch is niet gekomen,
geleid en onderwezen door je zuster;[7]
hij kwam alleen maar om je straf te aanschouwen."

Gelijk de stier, die met geweld zich losrukt
juist dan als hij de doodsteek heeft ontvangen,
niet verder kan, maar her- en derwaarts tuimelt,

zo zag ik ook de Minotaur zich wentlen.
Toen riep de ervaren Gids: „Nu naar beneden!
Zolang hij razen blijft, is 't goed te dalen." –

Dùs baanden we ons 'n weg omlaag door hopen
van stenen, die om de ongewone zwaarte
zich onder mijne voeten vaak bewogen.[8]

'k Ging peinzend voort; – „Wellicht zijn uw gedachten,"
sprak hij, „bij deze berg-val, die tot wachter
het razend monster heeft, dat ik juist temde.

Toen ik die andere maal, dus moet gij weten,
naar de Onder-Hel 'n tocht mocht ondernemen,[9]
was deze rots nog niet omlaag getuimeld.

Maar kort voordat (als ik mij goed herinner)
Diegene kwam, die zulk 'n buit van zielen
ontrukte aan Dis uit de eerste helle-cirkel,[10]

daar beefde te alle kant de Helle-diepte
zo hevig, dat 't Heelal naar mijn gedachte
de liefde voelde, die (als enklen menen)

7. Ariadne, die door Theseus 'n draad te geven, deze de weg wees in de doolhof, waarin de Minotaurus was opgesloten en hem zo hielp om het monster te doden. – 8. De eigenlike schimmen of schijn-lichamen hadden geen gewicht. – 9. N.l. bezworen door Erichto. Zie Z. IX, 23. – 10. Hij die Dis d.i. Satan zoveel zielen ontnam uit de eerste helle-cirkel, was Kristus, toen hij neerdaalde in 't voorgeborchte van de Hel (zie Z. IV, 52 vlgg), terwijl de aarde beefde en zelfs de rotsen in de Hel scheurden en omlaag vielen.

de wereld meer dan eens tot chaos maakte;[11] 43
en toen is ook dit oude rotsgevaarte
zo hier als elders gans tot puin verbrokkeld.

Maar richt het oog nu dalwaarts,[12] want reeds nadert 46
de bloed-rivier, waarin de schimmen koken,
die door geweld hun medemensen schaadden." —

O blinde hebzucht,[13] o uitzinnig woeden, 49
dat in dit korte leven ons zo prikkelt
en dan in 't bloed stort in het eèuwig leven! —

Ik zag 'n brede gracht, zo rond gebogen, 52
alsof hij heel de laagte hield omstrengeld,
gelijk mijn Leidsman mij zo juist verklaarde.[14]

En tusschen stroom en rotswand draafden drommen 55
Centauren[15] voort, gewapend met hun pijlen,
zoals ze op aarde zich ter jacht begaven.

Ons ziende dalen, draafden zij niet verder; 58
en drie van hen verlieten hun gezellen,
na pijl en boog zich uitgezocht te hebben.

En één kreet al van verre: „Tot wat foltring 61
komt gij naar hier de rotswand afgeklauterd?
Geef antwoord daar, of anders zal ik schieten."

11. Deze zonderlinge leer van de Kosmos is van de filosoof Empedokles. (zesde eeuw v. Kr.zie Z. IV, 138) Als bewegingsfaktoren nam hij aan: haat en liefde. Daar de haat het ongelijk-soortige gescheiden houdt, maar de liefde alle tegenstellingen oplost, bracht deze de samensmelting van de elementen te weeg en veroorzaakte zo de chaos. — 12. Naar de achtste Kring. — 13. Hebzucht als veelvuldige grond van geweld. — 14. In Z. XI, 30 had Vergilius gezegd, dat de achtste Kring drie onder-afdelingen had. De bloedrivier nu is de eerste onder-afdeling en legt zich als 'n cirkel van bloed om de lagere onder-afdelingen n.l. 'n woud en 'n zandwoestijn. — 15. Centauren: mythologiese wezens: half paard en half mens. Zij vlogen met duizenden langs de rivier. Zie v. 73.

Mijn Meester toen: „Wij zullen antwoord geven 64
aan Chiron[16], als we u dichter zijn genaderd.
Uw onberaden drift bracht u steeds rampen."

Dan stiet hij me aan en zeide: „Dat is Nessus, 67
die sneefde voor de schone Deianira
en door z'n eigen bloed zich wist te wreken.[17]

In 't midden staat, steeds maar zijn borst beschouwend, 70
de wijze Chiron, die Achilles grootbracht;
en de andre is Folo,[18] die van toorn haast berstte.

De gracht omrennen zij met duizendtallen, 73
doorpijlend allen die zich hoger heffen
vanuit het bloed dan hunne schuld veroorlooft." —

Al nader kwamen wij de snelle monsters; 76
en Chiron nam 'n pijl en met de veder
streek hij zijn baard naar achtren langs de kaken.

Toen dùs de grote mond was vrij gekomen, 79
sprak Chiron tot z'n makkers: „Ziet gij allen,
hoe alles zich beweegt, wat de achterste[19] aanraakt?

Zo plegen niet te gaan der doden voeten." — 82
Mijn goede Gids, reeds bij de borst gekomen,
waar zich de twee naturen samenvoegen,[20]

16. Chiron, de Centaur, die zoals in v. 71 zal gezegd worden, de opvoeder was geweest van Achilles. (Homerus Ilias XI, 832). — 17. Nessus, de Centaur, die verliefde op Deianira, de vrouw van Herkules, en daarom door deze gedood werd. Stervend schonk hij aan Deianira zijn met bloed bevlekte mantel om deze aan haar man te geven. Toen Herkules hem omsloeg, kreeg hij zulke verschrikkelike pijnen, dat hij op 'n brandende houtmijt sprong en in de vlammen omkwam. — 18. Folo, 'n Centaur, berucht om z'n hevige gramstorigheid. — 19. Dante. — 20. Bij de borst van de Centaur, waar de natuur van paard en mens zich verenigen.

sprak dan: „Hij lééft! En mìj werd opgedragen 85
hem, dùs alleen, het donkre Dal[21] te tonen.
't Is noodzaak, die ons leidt en geen genoegen.[22]

Eén[23] daalde neer uit de Alleluja-koren, 88
die mij met deze nieuwe taak belastte.
Geen roversziel ben ik en hij geen rover.[24]

Maar bij die Kracht,[25] waardoor ik mijne voeten 91
mag zetten in 'n oord zo woest en somber,
laat een van u ons tot geleider wezen,

om ons de plaats voor de overtocht[26] te wijzen 94
en dan m'n makker op z'n rug te dragen,
daar hij als mens niet door de lucht kan zweven."

Dan wendde Chiron zich ter rechterzijde. 97
„Keer om en wees hun gids," zei hij tot Nessus,
„en jaag uiteen, wat je in de weg mocht komen."[27]—

Zo gingen wij met ons vertrouwd geleide 100
langs de oever van dat kokend-hete purper;[28]
en die daar kookten, gilden hartverscheurend.

Ik zag: die 't bloed totaan de wenkbrauw reikte; 103
en 't grote Paard-mens zei: „Dit zijn tierannen,
die zich op aarde aan bloed en goed vergrepen.

Hier wenen ze om hun godvergeten gruwlen. 106
Zie Alexander[29] hier en Dionysîus,
de booswicht, die zo lang Sicielje kwelde.[30]

21. De Hel. — 22. N.l. de noodzakelikheid van Dante's zieleheil, zoals Beatrice nog zeggen zal. (Vagev. Z. XXX, 136—138). — 23. Beatrice. — 24. Vergilius spreekt hier van rovers bij wijze van voorbeeld, omdat in de eerste afdeling van de achtste Kring veel rovers gestraft worden. — 25. God of Gods genade. — 26. N.l. van de bloedrivier. — 27. N.l. andere Centauren of verdoemden. — 28. De bloedrivier. — 29. „Alexander." Welke Alexander bedoeld wordt, is niet zeker. Alexander de Grote of Alexander, tieran van Pherea. 30. Dionysius, de bekende tieran van Syrakuse.

NESSUS, Zang XII, Vers 100

En ginds dat voorhoofd met die zwarte lokken
is Azzolino;[31] en dat andre, blonde,
behoort Obizzo d'Esti, eens — 't is waarheid! —

door eigen zoon — geen zoon! — verstikt daar boven."[32]
Dan zag 'k weer naar de Dichter, maar hij zeide:
„Hij[33] zij u de eerste tans en ik de tweede."

'n Weinig verder bleef het Paard-mens toeven
bij scharen, die naar 't scheen, tot aan de gorgel
zich uit het kokend bloed verheffen mochten.

Daar wees hij ons 'n schim alleen ter zijde,
en sprak: „Door hem werd in Gods schoot doorstoken
het hart, dat ze aan de Theems nog steeds vereren."[34]

Nog zag ik schimmen, die vanuit de bloedstroom
het hoofd en zelfs geheel de borstkas hieven;
en 't waren velen, die ik daar herkende.

Zo zonk het bloed geleidelik steeds lager,
totdat 't alleen de voeten nog bedekte;
en daar was 't punt, waar wij de vloed doorwaadden.

„Gelijk ge aan deze zijde kunt aanschouwen,
„hoezeer de bloed-rivier gestadig mindert,"
zei 't Paard-mens ons, „zo wees ervan verzekerd,

31. Azzolino, (spreek uit: Atsolino), vikarius of stadhouder van keizer Frederik de Tweede in Noord-Italië, berucht om z'n gruweldaden te Padua en Treviso. († 1259) — 32. Obizzo (spreek uit: Obietso) d'Esti, 'n markies van Ferrari († 1293), 'n bloeddorstig man, door z'n eigen zoon met kussens versmoord. Daar sommigen deze afschuwelike vadermoord betwijfelden, verzekert Dante nog eens nadrukkelik, dat hij wel degelik heeft plaats gehad. — 33. Nessus, die hier voor Dante de eerste meester en gids werd, terwijl Vergilius op de tweede plaats kwam. — 34. De hier bedoelde schim is die van Guido van Montfoort; z'n vader Simon van Montfoort, graaf van Leicester, was wegens oproer door Hendrik de Derde, koning van Engeland, ter dood gebracht. Om de dood van z'n vader te wreken, doorstak hij 'n neef van Hendrik te Viterbo (1271) in de kerk. (in Gods schoot.) Het hart van de vermoorde prins werd overgebracht naar Londen.

dat ginds aan de andre zijde 't bloed z'n bedding 130
steeds dieper graaft, totdat 't is weergekomen,
waar tierannie haar boosheid heeft te boeten.

Daar slaat Gods wraakgericht nog met z'n straffen 133
'n Attila,[35] die de aarde was tot gesel;
Pyrrus en Sextus;[36] en ontperst daar eeuwig

de tranen, die met kokend bloed zich mengen, 136
aan Reinaart van Kornete en Reinaart Pazzo,
die zoveel onrust zaaiden langs de wegen."[37]

Dan, kerend zich, stak hij de vloed weer over. 139

35. Attila, de bekende Hunnen-Koning (uit de vijfde eeuw n. Kr.) die zich zelf de gesel Gods noemde. (Zie v. 102—112) — 36. Pyrrus, koning van Epirus, bekend om z'n oorlogen tegen de Romeinen, of waarschijnliker Pyrrus, 'n zoon van Achilles, en berucht om z'n moorden op de Trojanen (zie Paradijs Z. VI, 44); Sextus n.l. Sextus Pompejus, zoon van Pompejus, de Grote. Na Caesars dood bestreed hij de Romeinen als 'n machtig en geducht zeerover. — 37. Renier Korneto of eigenlik: *van* of *uit* Korneto, 'n berucht Italiaans roverhoofdman uit de 13e eeuw; Renier Pazzo (spreek uit: Patso), 'n befaamd Italiaans roofridder en straat-bandiet uit dezelfde tijd.

En nog was Nessus[1] niet aan de overzijde,
toen onze voeten reeds 'n woud betraden,
dat door geen enkel voetpad werd doorsneden.

Niet groen, maar grauw van kleur was daar het lover;
niet glad de takken, maar gedraaid en knoestig;
geen vruchten daar, maar gif-beladen dorens.

In zulke dichte en sombre wouden huizen
de wilde dieren niet, die van Korneto
tot Cecina[2] 't bewoonde land ontwijken.

Daar nestelen de afzichtlike Harpijen,
die 't Trojersvolk van de Strofaden dreven
door 't droef verhaal van naderende rampen.[3]

Met brede vlerken, hals en hoofd van mensen,
beklauwde voet, de plompe buik bevederd,
weeklagen zij op 't zonderling geboomte.

En weer begon de goede Gids te spreken:
„Weet, eer ge voortgaat, dat de tweede ronde[4]
U tans omsluit en dat ge daar zult blijven,

1. „Nessus" d. i. de Centaur, die de beide Dichters over de bloed-stroom gebracht had en nu over de stroom terugkeerde. — 2. Dante spreekt hier van de z. g. Toskaanse Maremma, de woeste, bosrijke kuststreek, tussen 't stadje Korneto in de vroegere kerkelike Staat en de meer noordelike rivier de Cecina (spreek uit: Tsjé-tsjina) die beneden Livorno in zee loopt. — 3. „Harpijen": mythologiese monsters. (half vrouw en half vogel) Symbolen van de wroeging. Ze huisden vooral op de Strofaden, 'n eilandengroep in de Ioniese zee; ze worden tegenwoordig de Strivali genoemd. Op z'n tocht van Troje naar Italië ging Aeneas met z'n gezellen er aan land. Maar de Harpijen maakten het hun erg lastig en voorspelden allerlei onheilen, zodat ze weer gauw wegtrokken. (Aen. b. III, 210 vlgg.). — 4. N.l. de tweede ronde van de Zevende Kring. Zoals gezegd, worden daar gestraft zelfmoordenaars en gewelddadige verspillers. De eersten zijn veranderd in bomen en struiken, omdat ze vrijwillig hun menselike gestalte afwierpen. (zie v. 105 van deze Zang.) De anderen worden hier achtervolgd en in stukken gescheurd door bloeddorstige honden. Of hun ziel sindsdien verenigd blijft met de losse stukken van hun verscheurd lichaam of dat ze hun schijn-lichaam in z'n geheel hernemen, zegt de Dichter niet. Het laatste lijkt me wel waarschijnliker. Zie Hel, Z. XXIV en XXV.

tot ge in de barre zandzee[5] zijt gekomen. 19
Dus geef wèl acht; en dingen zult ge aanschouwen,
die ge op mijn woord alleen niet zoudt geloven."[6]

Aan alle kanten hoorde ik jammerkreten; 22
maar nergens zag ik hen, die daar zo klaagden:
en roerloos bleef ik staan, geheel verbijsterd.[7]

Ik denk wel, dat hij dacht, dat ik zou denken:[8] 25
of al die stemmen-in-'t-geboomte kwamen
van lieden, die zich daar verborgen hielden.

Dies zei de Meester: „Als ge 'n enkel twijgje 28
slechts breken wilt uit één van deze planten,
zal alles wat ge denkt u kreupel schijnen."

Ik stak m'n hand 'n weinig nu naar voren 31
en trok 'n twijgje van 'n grote heester:
en luide riep de stam: „Waartoe dit plukken?"

En toen de stam door 't bloed was zwart geworden, 34
kreet hij opnieuw: „Waarom mij zo gemarteld?
Gloeit dan in u geen sprank van mededogen?

Wij waren mensen; en tans zijn wij tronken; 37
wèl had uw hand wat zachter moeten wezen,
al hadden we ook 'n slange-ziel bezeten." —

5. De derde ronde van de Zevende Kring. — 6. Fraticelli geeft hier 'n andere lezing, die juist het tegenovergestelde zegt, n.l. „die u geloof doen schenken aan mijn woorden." Bij deze lezing verwijst Vergilius blijkbaar naar zijn Aeneïs b. III, 22 vlgg. Vgl. v. 41—48 van deze Zang. — 7. Dante hoorde dus niet alleen het weeklagen van de Harpijen, die hij *zag*, maar ook jammerklachten van menselike wezens, die hij *niet* zag. — 8. 'n Vrij kinderachtige, nietszeggende woordspeling, waardoor de Dichter m. i. eigenlik valt uit de algemene toon van zijn verheven en sober dichtwerk. 'n Enkele maal offert Dante wel meer aan deze, wellicht litteraire mode van z'n tijd. B.v. in v. 67 en 68 van deze Zang en in v. 124 van de 25e Zang van het Paradijs.

Als bij 'n stuk groen hout, waar één der einden 40
van brandt, terwijl het andre sist en knettert
doordat de lucht 'n weg zich baant naar buiten,

zo stroomden uit de heester[9] bloed en woorden 43
te saam; en aan mijn hand ontviel het twijgje;
en 'k stond gelijk 'n man, door schrik bevangen. —

„Als hij weleer geloof had kunnen schenken, 46
gekrenkte ziel," hernam mijn wijze Meester,
„aan wat hij eens aanschouwde in mijne verzen,[10]

nooit had z'n hand zich aan uw stam vergrepen; 49
maar wijl hij deze zaak niet kon geloven,
liet ik hem doen, wat nu me zelf zo pijnigt.

Maar zeg hem, wie ge waart, zodat bij wijze 52
van eerherstel hij eens uw roem hernieuwe
ginds op de wereld, waar hij weer mag keren."

En toen de tronk: „Zó zoet zijn mij uw woorden 55
dat ik niet zwijgen kan; wil dus niet klagen,
als ik 'n weinig langer hier blijf spreken.

Ik[11] ben, die eertijds droeg de beide sleutels 58
van Fredriks hart, en deze steeds zo zachtjes
te draaien wist bij 't sluiten en 't ontsluiten,

9. Zie v. 32. — 10. In het 3e boek van de Aeneïde (v. 22 vlgg.) verhaalt Vergilius, hoe Aeneas tijdens z'n verblijf in Thracië het graf bezocht van 'n zekere Polydorus. Toen hij op diens graf 'n tak plukte van 'n mirte-struik, begon deze te klagen en stroomde er bloed uit de stam. — 11. De schim, die hier begint te spreken is de schim van Piëtro della Vigna, kanselier van keizer Frederik de Tweede. Eerst diens hoogste gunsteling, viel hij later in ongenade. Men beweert dat hij zich in de gevangenis gewelddadig van het leven beroofde. (1249) Met de beide sleutels, die sloten en ontsloten, kan de Dichter bedoelen de onbeperkte macht, die Piëtro had op het hart van z'n keizerlike meester; de macht als het ware om te binden en te ontbinden d.w.z. de macht om Frederik te bewegen tot wrekende gerechtigheid en ontfermende genade. Vgl. nog Vagevuur Z. IX, 124—127, waar gesproken wordt over de sleutelmacht van Petrus en van de priester.

dat ik schier allen drong uit zijn geheimen. 61
Getrouw bleef ik aan mijn verheven plichten,
zodat ze mij m'n bloed en leven kostten.

Want die Boeleerster,[12] die de lonkende ogen 64
nooit afgewend hield van 't paleis des Caesars,[13]
Zij, aller dood en 't grote kwaad der hoven,

ze ontvlamde tegen mij eens aller harten; 67
en dùs ontvlamd, ontvlamden ze ook Augustus,[14]
dat vreugde in rouw en roem in smaad verkeerde.

Mijn ziel, in de overmaat van haar verbittring, 70
dacht door de dood te ontkomen aan de schande,
en liet mij onrecht doen aan mij, gerechte![15]

Maar 'k zweer u bij de pas ontsproten wortels[16] 73
van deze tronk, dat ik nooit ontrouw pleegde
aan mijn Gebieder, aller lof zo waardig.

En keert één uwer ooit weer naar de wereld, 76
laat hij mijn nagedachtenis herstellen,
die door de Nijd nog steeds ligt neergeworpen."—

Hij toefde 'n wijle en dan: „Daar hij[17] blijft zwijgen," 79
zei mij de Dichter, „laat het uur niet vluchten,
maar spreek en vraag, als gij nog meer wilt weten."

12. Met die „Boeleerster" bedoelt Dante de Nijd of Afgunst. — 13. 't Paleis van de Keizer. — 14. „Augustus" d.i. Frederik de Tweede. Vleiend noemt de dienaar de meester zo, omdat Augustus wel de schitterendste figuur was onder de beheersers van het oude machtige Romeinse wereldrijk. — 15. Ofschoon hij wist onschuldig te zijn, voltrok Piëtro della Vigna toch aan zich zelf de doodstraf en beging daarmede 'n onrechtvaardigheid jegens zich zelf; hij die in de uitoefening van zijn ambt en jegens zijn meester altijd zo strikt rechtvaardig geweest was. — 16. Men is gewoon te zweren bij iets, dat men zeer hoogacht of liefheeft. Gelijk nu 'n vader zou kunnen zweren bij z'n pasgeboren kind, zo kon de boom-schim zweren bij z'n nieuwe opgeschoten wortels. — 17. De schim van Piëtro della Vigna.

En ik dus tot m'n Gids: „Vraag zelf hem liever
wat, naar uw oordeel, mij van nut kan wezen.
Ik kan het niet; zo is mijn hart bewogen."

En toen m'n Gids tot hem: „Als deez'[18] met vreugde
voor u wil doen, wat hem uw lippen vragen,
gevangen geest,[19] wees gij dan zo welwillend

te zeggen, hoe de ziel in deze knoesten
verwikkeld wordt; en laat, als 't kan, ook horen,
of ooit 'n ziel zich loswringt uit deez' leden?" —

Geweldig blies de tronk toen; en zijn sissen
veranderde daarop in deze woorden:
„In 't kort zal op uw vraag dìt antwoord volgen:

Wanneer de woeste ziel scheidt van haar lichaam,
dat ze eigenmachtig van zich heeft geworpen,
wijst Minos haar de zevende der Kringen:[20]

Zij valt in 't woud, — nièt op 'n plek naar keuze;
doch, waar het toeval haar ter aarde slingert,
daar kiemt ze omhoog gelijk 'n tarwekorrel,

schiet op tot loot en wordt 'n woud-geboomte.
't Harpijen-broed, op hare bladren weidend,
maakt pijn voor hààr en voor de pìjn 'n venster.[21] —

Als de andren keren we eens tot ons omhulsel,[22]
maar niemand zal er zich weer mee bekleden:
want nooit wordt 't onze weer, wat we eens verwierpen.

18. Dante. — 19. „Gevangen geest" d.w.z. verwikkeld en vastgebonden àan en ìn de knoesten en takken van boom of struik. — 20. Zie Z. V, 4 vlgg.
21. Met dit „venster" bedoelt de Dichter de wonden of openingen, waardoor de ongelukkige boom-schimmen bloed en smart-kreten doen uitstromen.
22. Evenals de andere zielen op de laatste Oordeelsdag, zullen ook de zelfmoordenaars hun lichaam terug komen halen.

Hier sleuren wij 't dan heen; en allerwegen 106
in 't vreeslik woud komt lijf naast lijf te hangen:
elk aan 't struweel, dat reeds zijn schim omkerkert." —

We waren nog vol aandacht voor de heester 109
en dachten, dat hij meer zou willen zeggen,
toen ons opeens 'n wild rumoer verraste,

zoals 't 'n jager gaat, die in zijn schuilhoek 112
plots de ever en de honden aan hoort komen,
die snuivend door de dichte struiken rennen.

En zie, daar kwamen naakt en stuk gereten, 115
twee schimmen, links van ons, voorbij gevlogen,
zodat ze àl 't kreupelhout van 't bos vertrapten.

„Kom, Dood,[23] o kom!", kreet de eerste dezer zielen. 118
En de andre, die, naar 't scheen, meer spoed nog wenste,
riep uit: „O Lano, niet zo haastig repten

uw voeten zich bij 't steekspel aan de Toppo!"[24] 121
En toen — misschien wijl 't hem aan adem schortte —
wond hij zich met 'n heester tot 'n kluwen.

En achter hen was 't woud vol zwarte honden, 124
die hen vol bloeddorst op de hielen zaten
als brakken, van hun ketting losgebroken.

23. Met „de Dood" is hier natuurlik bedoeld de tweede dood of algehele vernietiging. — 24. De eerste der twee schimmen, die voorop liep, is 'n zekere Lano uit Siëna, 'n befaamd gewelddadig verkwister. Daar hij er alles doorgejaagd had en in armoede niet kon leven, zocht hij de dood in de slag bij Piëve, aan de rivier de Toppo. (1284) 'n Eigenlik zelfmoordenaar is hij dus niet. Daarom werd hij ook niet veranderd in 'n boom of struik. Spottend noemt de tweede schim de veldslag 'n steekspel. Deze tweede schim is Jakob van St. Andreas uit Padua (zie v. 133), eveneens 'n berucht verkwister. Zo stak hij eens, als 'n Nero-in-'t-klein, z'n landhuis in brand om z'n gasten 'n fraai schouwspel te kunnen aanbieden.

Ze wierpen zich op wie zich had verscholen, 127
en scheurden met de tanden hem in stukken,
en renden dan met 't lillend vlees weer verder.

Toen nam de Gids me bij de hand en voerde 130
me naar de grote struik,[25] die uit z'n wonden,
z'n bloedig-rode wonden, hooploos schreide.

„O Jakob van Sint Andries," klonk het droevig, 133
„wat baatte 't u, van mij 'n schild te maken?
Wat schuld heb ik aan uw misdadig leven?"

En staande naast de struik, vroeg hem de Meester: 136
„Wie waart gij eens, die bloed en jammerklachten
ontstromen laat aan uw ontelbre wonden?"

En hij tot ons: „O zielen, hier gekomen 139
om dit onterend martelen te aanschouwen,
dat mij van al mijn bladeren beroofde,

verzamelt ze rondom de droeve heester![26] — 142
'k Was burger uit de stad,[27] die voor de Doper
haar eerste schutspatroon eens heeft verwisseld,

zodat hij met zijn kunst haar steeds zal kwellen. 145
En ware niet aan de overgang van de Arno[28]
van hem nog enig zichtbaar spoor te vinden,

25. De struik, waarin Jakob van Sint Andries zich had verborgen. — 26. In de volgende zang v. 2—3 wordt gezegd, dat Dante de verstrooide bladeren aan de schim-heester teruggaf. De heester moest zijn bladeren weer terugkrijgen, omdat ze hem nog meerdere malen afgerukt moesten worden. — 27. De schim, die in deze heester verblijft en nu tot de beide Dichters spreekt, maakt zich bekend als 'n burger uit Florence, dat, Katholiek geworden, zijn heidense schutspatroon Mars verwisselde voor Johannes de Doper. Daarover verstoord zal Mars Florence altijd plagen en kwellen met zijn kunst d.w.z. met zijn krijgskunst, dus met oorlog, twist en tweedracht. — 28. Bij de oudste stadsbrug over de Arno was lang 'n overblijfsel te zien van 'n oud standbeeld van Mars, dat eerbiedig bewaard werd. En dat was maar goed ook. Anders zou de stad na de verwoesting door Attila(?) of Totilas, koning der Gothen, vergeefs herbouwd zijn d.w.z. Mars had haar uit wraak zeker weer laten verwoesten. (v. 148—v. 150)

de burgers die nadien de stad herbouwden 148
op 't puin, door Attila daar nagelaten,
ze hadden tevergeefs hun werk begonnen. —

Ik maakte tot 'n galg m'n eigen woning."[29] 151

29. De schim hing zich op in z'n eigen huis. Hoe de schim heette, wordt niet gezegd. Waarschijnlik waren de hier gegeven biezonderheden in Dante's tijd voldoende om te weten, wie er bedoeld werd.

Door liefde tot mijn vaderstad gedreven, 1
verzamelde ik de in 't rond verspreide bladren
en bracht ze aan hem, die nauwliks meer kon spreken.[1]

Toen kwamen we aan het punt, waar aan de tweede 4
de derde ronde grenst, en waar voor de ogen
ontzettend Kunstwerk rijst van Godsvergelding.[2]

Om u die nieuwe dingen klaar te schildren, 7
verhaal ik, hoe wij aan 'n vlakte kwamen,
die van haar bodem ieder plantje weerde.

Gelijk 'n krans omgeeft haar 't woud der smarten,[3] 10
zoals de droeve gracht[4] dit houdt omstrengeld.
We bleven stilstaan aan de zoom der vlakte.

'n Droge en dikke zandlaag was de bodem, 13
en van die andre zandzee niet verschillend,
die eens betreden werd door Cato's[5] voeten.

O Godsgericht, met welk 'n angst en siddring 16
moet u niet duchten ieder die zal lezen,
wat hier geopenbaard werd aan mijne ogen!

Van naakte zielen zag ik ganse scharen, 19
die alle samen allerdroevigst weenden,
maar niet, naar 't scheen, dezelfde straffen torsten.

Daar waren er, die lagen op hun ruggen, 22
en ook, die gans ineengedoken zaten;
weer andren liepen zonder ooit te rusten.[6]

1. D.i. aan de schim-heester, die door 't vele spreken, wenen en jammeren hees was geworden. — 2. De ontzettende straffen van Gods gerechtigheid. 3. Het woud der zelfmoordenaars en gewelddadige verspillers. — 4. De bloedrivier of de eerste ronde van de achtste Kring. — 5. „Cato" d.i. de beroemde Romein, Cato van Utica, die in 48 v. Kr. het overschot van Pompejus' leger door de woestijn van Libyë leidde. (Lukanus in zijn Pharsalia b. IX). — 6. Die op de rug liggen zijn de Godslasteraars; die ineengedoken zitten, de woekeraars; die lopen, de zondaars van tegennatuurlike wellust.

Het grootst in aantal waren zij die liepen; 25
het minst, die tot hun straf ter aarde lagen;
maar dèzer mond ontsteeg het luidst gejammer.

En traagzaam dwarrelde over heel de vlakte 28
'n zee van vuur, in grote en dichte vlokken,
zoals 't in de Alpen sneeuwt op stille dagen.

Als Alexander in de hete landen 31
van Indië, daar op zijn legerscharen
vuur vallen zag, dat op de grond nog gloeide;

en hij daarom de bodem plat liet treden 34
door zijn soldaten, om aldus de vlammen,
eer ze om zich grepen, beter te doen doven,[7]

zo daalde hier deze eeuwge vlammen-regen, 37
waardoor het zand als tonder onder vuurslag
ontvlamde, om dùs het lijden te verdubblen.

En nimmer was er rust voor 't razend dansen 40
der arme handen, die nu hier, dan ginder,
het vuur, dat nimmer uitdooft, van zich sloegen.

Dan hief ik aan: „O Meester, gij die alles 43
verwint, de wrede duivlen uitgezonderd,
die ons bij de ingang van de poort[8] weerhielden,

wie is die reus daarginds,[9] die 't felle branden 46
niet te achten schijnt en neerligt, bars en honend,
zodat de regen[10] hem niet schijnt te deren?"

7. In 'n brief (waarschijnlik apokrief) van Alexander de Grote aan z'n leermeester Aristoteles, wordt melding gemaakt van wonderbare sneeuw- en vuur-regens in Indië. — 8. De poort van de stad Dis. Zie Z. VIII, 115. 9. Zoals uit de volgende verzen zal blijken, is deze schim Kanapeus, een der bekende zeven koningen, die samen Thebe belegerden. Toen Kanapeus de muren van Thebe beklommen had, tartte en hoonde hij Zeus of Jupiter, door wie hij toen doodgebliksemd werd. — 10. N.l. de vuur-regen.

En zie, de reus, die zelf misschien al hoorde,
hoe 'k nopens hem mijn Leidsman ondervraagde,
hij kreet: „'k Ben in de dood zoals in 't leven.

Laat Jupiter zijn smid[11] maar braaf vermoeien,
wie hij in toorn de bliksemstraal ontrukte,
die op mijn laatste dag mij heeft verpletterd;

laat hij ook de andren,[12] beurt om beurt, doen zwoegen
in Mongibello's[13] zwart-berookte smidse,
steeds roepend: „Help, Vulkaan, jij sterke kerel!"

„gelijk hij deed op 't bloedig veld van Flegra;[14]
laat hij uit al zijn kracht de bliksem slingren;
geen vreugde zal hij aan zijn wraak beleven!"

Toen sprak mijn Gids met zulk 'n stemverheffing,
als ik van hem nog nimmer had vernomen:
„O Kanapeus,[15] dat nooit uw trots zal sterven,

ziedaar, waardoor gij 't zwaarste wordt getuchtigd.
Geen foltring toch dan juist uw eigen woeden
kon voor uw razernij meer passend wezen."

Dan weer met kalmer blik tot mij zich wendend,
sprak hij: „Deez' hier was één der zeven vorsten,
die Thebe omsingelden.... Eens God verachtend,

schijnt hij Hem nòg en mèèr zelfs te verachten;
maar die verachting, als ik hem reeds zeide,
is voor zijn borst het enig passend siersel.

Maar volg mij nu en geef wèl acht, de voeten
toch niet op 't gloeiend-hete zand te zetten,
maar blijf gestadig langs de woud-zoom lopen."

11. Vulkanus, die, meestal in de Etna, voor Jupiter de bliksem smeedde. — 12. De medehelpers van Vulkanus: de Cyklopen. — 13. Mongibello (spreek uit: Mondzjibello), 'n andre naam voor „de Etna." — 14. In het dal van Flegra (in Thessalië) had de z.g. Titanenslag plaats, waarbij de reuzen de Olymp trachtten te bestormen. — 15. Kanapeus, spreek uit: Kanapuis. —

Al zwijgend waren wij 'n plaats genaderd,
waar uit het woud 'n heel klein beekje stroomde,
waarvan de rode kleur[16] mij nog doet rillen.

Gelijk uit Bulicame 't beekje kronkelt,
dat zich de zondaressen voorbehouden,[17]
zo drong door 't zand dit stroompje naar de diepte.

Z'n bedding en z'n beide kanten waren
van steen, alsook de dam langs beide zomen;
die dam moest ons dus tot 'n weg verstrekken.

„Van al het andre, dat ik u reeds toonde,
nadat wij door de Poort zijn ingetreden,
waarvan de toegang niemand wordt geweigerd,[18]

heeft hier uw oog nog nooit iets waargenomen
zo vreemd en wonderbaar gelijk dit stroompje,
dat alle vuurgloed uitdooft op zijn spiegel."[19]

De Meester was 't, die deze woorden zeide.
Dies bad ik hem de spijs[20] mij toe te reiken,
waarnaar hij mijn verlangen had ontstoken.

16. „De rode kleur." Het stroompje zag rood door al de gloed van het brandende zand en de vurige vlammen-regen. — 17. Bulicame (spreek uit: Boelikame), 'n zwavel bevattende en zwavel uitdampende geneeskrachtige bron in de nabijheid van Viterbo. Uit deze bron, waar velen genezing kwamen zoeken, ontsprong 'n beekje, dat uitsluitend toegewezen was aan 'n zeker soort vrouwen om er te baden. Volgens anderen was boven en over deze beek 'n weelderig, maar verdacht huis gebouwd, waarvan lange tijd (misschien nog?) overblijfselen bestonden. Het water van de beek werd gebruikt voor de badkamers in het gebouw. — 18. De ingangspoort van de Hel. Zie Z. VIII, 125—126. Vgl. nog Aen. b. XI, 126. — 19. Zie volgende zang v. 2 en 3. — 20. N.l. de spijs van zijn kennis en wetenschap.

„Verwoest, ligt midden in de zee 'n eiland,
dat Kreta[21] heet," ving hij weer aan te spreken.
„Kuis was de wereld, toen diens vorst regeerde.[22]

Daar is 'n berg, die eens het oog bekoorde
door bos en beek, en Ida wordt geheten.
Nu ligt hij, als iets ouds, geheel verlaten.

Die berg koos eenmaal Rhea voor haar zoontje
als veilge wieg, en tot nog meer beschutting
liet zij, wanneer het kreet, geraas verwekken.[23]

Rechtop staat in de berg 'n grote grijzaard,
die zijne schouders keert naar Damiate
en de ogen richt naar Rome als naar z'n spiegel.[24]

21. Kreta of Kandia in de Middellandse zee. In de oudheid is het dikwels geteisterd door binnenlandse oorlogen. Deze verwoestingen moeten Dante voor de geest gezweefd hebben, want van 'n verwoest Kreta in 1300 is niets bekend voor zover ik weet. — 22. Toen Saturnus regeerde, was het mensdom nog deugdzaam en rein. — 23. Zoals bekend, verslond Saturnus of Kronos z'n eigen kinderen. Rhea, z'n gemalin, bracht daarom haar zoontje Jupiter naar de Ida en deed, telkens als het weende, haar priesters 'n hevig rumoer maken. — 24. De grote grijzaard is 'n stoute en grootse dichterlike voorstelling van de tijd. De dichterlike voorstelling is blijkbaar geïnspireerd door 't bekende droomgezicht van Nabuchodonosor. (Daniël II, 31—33) Zeer zinrijk plaatst Dante het beeld op Kreta, dat niet alleen als 't ware het middelpunt was der drie bekende werelddelen, maar ook het stamland van Saturnus, 'n persoonsverbeelding van de tijd. De grijzaard keert zich af van Damiate (Mahomedanisme) en wendt zich naar Rome (Katholicisme), de twee grootste wereldmachten in de M. E. Evenals bij Nabuchodonosor bestaat dit beeld van de grijzaard uit verschillende metalen n.l. goud ('t hoofd), zilver (armen en borst), koper (romp), ijzer (benen); en uit leem bestaat de rechtervoet. Hiermede doelt Dante op de bekende opeenvolgende tijdperken der mensheid, zoals die gevonden werden bij de klassieke schrijvers. (zie b.v. Ovid. Metamorph) Het is echter in het geheel niet duidelik, hoe Dante deze tijdperken toegepast wil zien vanuit het M. E. Kath. standpunt. In ieder geval zal de lemen voet Dante's eigen tijd moeten voorstellen, waarvan Dante de zonden en gebreken zo scherp zag en zo hevig voelde. Dat het beeld vooral op de lemen voet rustte, kan betekenen, dat de zwakheid en zonden van eigen tijd de ineenstorting der maatschappij ten gevolge kan hebben.

Zijn hoofd is uit het fijnste goud gedreven; 106
van zuiver zilver zijn de borst en de armen;
de romp totaan de dij bestaat uit koper.

Vandaar omlaag is alles glanzend ijzer; 109
de rechtervoet slechts is gebakken aarde;
en meer op dèze steunt hij dan op de andre,

Elk deel, behalve 't gouden[25], is geborsten 112
en heeft 'n breuk, waardoor steeds tranen drupplen,
die, samenvloeiend, door de grot-wand[26] breken.

Langs rotsen storten zij dan naar beneden[27] 115
om Ach'ron, Styx en Flegeton[28] te vormen,
en dalen door dit nauw kanaal[29] nog lager,

totdat ze, waar men dieper niet kan dalen,[30] 118
Cocytus vormen; aanstonds zult ge aanschouwen,
wat vloed dit is; hierover dus gezwegen."

En ik tot hem: „Als dan dit rossig stroompje 121
begin en voortgang neemt uit onze wereld,
hoe zien we 't dan pas hier te voorschijn komen?" –

– „Dat de Afgrond rond is, weet ge," sprak de Meester, 124
„en schoon ge al diep daarin zijt doorgedrongen,
aldoor naar links afdalend naar de bodem,

25. Het gedeelte, dat uit goud bestond, was niet gebarsten, omdat dit het gouden tijdvak van het mensdom verbeeldt, toen er geen zware zonde, misdaad of ziekte bestond, die de mensheid tranen deed storten. – 26. De wanden van de grot, waarin het beeld stond. – 27. N.l. in de Hel. – 28. Acheron, Styx, Flegeton en Cocytus (v. 119) zijn de vier grote Hellerivieren. 29. Het wonderbare stroompje van v. 77. – 30. Omdat men het middelpunt van de aarde nadert en dit punt het verst verwijderd is van God. –

hebt gij geheel zijn kring nog niet doorlopen.[31] 127
Vertoont zich dus wat nieuws aan onze blikken,
laat uw gelaat dan geen verbazing tonen."

En ik toen weer: „Maar, Meester, waar bevinden 130
zich Lethe en Flegeton?[32] Ge zwijgt van de eerste,
en de andre, zegt ge, ontstaat uit 's werelds tranen." —

— „In al uw vragen ligt voor mij steeds vreugde", 133
sprak hij, „maar 't koken van het rossig water,
moest op uw vraag toch deels al antwoord geven.

De Lethe zult ge eens zien, — niet hier beneden —, 136
doch, waar de zielen opgaan tot hun loutring,
als door berouw de zonde is weggenomen."

Dan sprak hij: „Nu is 't tijd ons af te wenden 139
van 't sombre woud;[33] tracht me op de voet te volgen.
'n Weg zijn hier de dijken, die niet branden;

want boven hen dooft heel die vlammen-regen." 142

31. Vergilius wil zeggen: „Ofschoon het stroompje van de oppervlakte van de aarde naar het middelpunt loopt, hebt gij het nog niet gezien, omdat wij van iedere Helle-kring maar 'n gedeelte ('n tiende deel) doorlopen, en gij zodoende de gehele Helle-ronding pas afgemaakt hebt, als ge op de bodem zult zijn." — 32. Dante wist, dat hij Acheron en Styx gezien had. (zie Z. III, 76—78, Z. VII, 106 en Z. VIII, 76) Cocytus zou hij nog zien, zoals Vergilius hem had gezegd. Maar waar is de Lethe, de rivier der vergetelheid, die volgens de klassieke schrijvers toch ook in de onderwereld moest zijn? En waar is de Flegeton, waarvan Vergilius wel gezegd had, hoe hij heette (v. 116) en hoe hij ontstond (v. 112—116), maar niet, waar hij was. Vergilius zal nu antwoord geven. (van v. 133—138) „Als ge erop gelet had," zeide hij, „wat „Flegeton" eigenlik betekent, n.l. „brandend" of „kokend", dan zoudt gij geweten hebben, dat ge de Flegeton voor u hadt in het kokendhete riviertje. Wat de Lethe betreft, die zult ge eens zien op de Louteringsberg n.l. op zijn top, in 't aards paradijs. Zie Vagevuur Z. XXVIII. — 33. De Dichters bevonden zich nog altijd aan de zoom van het woud; om de derde ronde (de gloeiende zandwoestijn) door te komen, moesten ze lopen over één van de stenen dijken langs de Flegeton.

Nu draagt ons een dier marmer-harde[1] dijken, 1
door 't dampen van de vliet dùs overneveld,
dat stroom en dijk voor 't vuur beveiligd blijven.

Gelijk de Vlaming, van Wissant[2] tot Brugge, 4
beangstigd voor de vloed die aan komt stormen,
daar dijken opwerpt om de zee te keren,

als ook de Paduaan doet langs de Brenta,[3] 7
tot dekking zijner dorpen en kastelen,
eer Chîarentana[4] 't zomer-vuur voelt gloeien –

het beeld dier dijken toonden deze wallen, 10
schoon niet van zulk 'n hoogte en zoveel breedte,
wie ook de meester[5] was, die ze eenmaal bouwde.

Reeds waren wij zo ver van 't woud[6] verwijderd, 13
dat ik de plaats niet had teruggevonden,
al ware ik weergekeerd op mijne schreden,

toen wij 'n schaar verdoemden tegenkwamen, 16
die voortjoeg langs de dijk;[7] en elk dier geesten
tuurde op naar ons, als wandelaars in 't donker,

bij nieuwe maan, elkander steeds begluren. 19
Ze knipten dus naar ons met hunne wimpers,
als naar het oog der naald 'n grijze snijder.

1. Zie zang XVII, 6. – 2. „Wissant" (spreek uit: Vissàn), stad in het tegenwoordige Noord-Frankrijk tussen Boulogne en Calais. Anderen lezen in plaats van Wissant Cadzand, vroeger 'n eiland tegenover Brugge. – 3. „Brenta", rivier bij Padua, die in het voorjaar sterk wast door het smelten van de sneeuw op de bergen. (zie v. 9) – 4. „Chiarentana," spreek uit: Kjarentana. Wellicht de naam van 'n berg in Tyrol, waar de Brenta ontspringt. Vele uitleggers zien in Chiarentana Karinthe. Maar de zin van de versregel wordt er dan niet bepaald duideliker op. – 5. Of God zelf, of 'n engel, of 'n duivel. – 6. De tweede ronde van de zevende Kring. – 7. De schimmen, die Dante hier ziet, (derde ronde van de zevende Kring) zijn zij die zich schuldig maakten aan zonden van tegen-natuurlike wellust. Ze lopen op de gloeiende zandvlakte, waarover in de vorige Zang.

Eu dùs begluurd door zulke vreemde gasten, 22
werd ik door één herkend, die zich aan 't boordsel
van mijn gewaad vastklemde en kreet: „Wat wonder!"

En ìk, toen hij z'n arm naar boven strekte, 25
ik hield m'n oog op zijn verschroeide wangen
en dat verzengd gelaat kon niet beletten,

dat in m'n geest z'n vroeger beeld herleefde; 28
En, mijn gelaat toen nijgend naar het zijne,
riep ik hem toe: „Gij, gij hier, heer Brunetto?"[8]

En hij: „M'n zoon, dat 't u toch niet mishage, 31
wanneer met u Brunett' Latini even
terugkeert en die troep daar voort laat draven."

Ik zeide: „'k Smeek erom uit al mijn krachten. 34
En als ge wilt, dat ik met u wat ruste,
ook dàt zal 'k doen, als 't goed is bij m'n Leider." —

— „O zoon," sprak hij, „alwie van deze kudde 37
één oogwenk stilhoudt, ligt dan honderd jaren
hier hulpeloos, terwijl het vuur hem geselt.

Loop daarom voort; ìk, hier omlaag, loop mede, 40
en voeg me straks weer bij m'n lotgenoten,
die, lopend steeds, hun eeuwig leed bewenen."

8. „Brunetto" (spreek uit: Broenetto), met z'n volledige naam Brunetto Latini (1220—1294), beroemd Florentijns geleerde, geletterde en staatsman, maar boven alles: Dante's geestelike vader en leermeester. 'n Leermeester of docent in eigenlike zin is hij waarschijnlik niet geweest, daar hij voortdurend allerlei openbare ambten bekleed heeft. Niet alleen voor Dante en andere jonge geleerden en kunstenaars, maar voor geheel Florence is hij 'n man van buitengewone betekenis geweest. Hij heeft de Florentijnen geestelik ontbolsterd; hij was de pionier van Florence's plotseling òpschitterende kulturele grootheid. Zedelik schijnt deze grote geleerde minder gunstig bekend gestaan te hebben.

Ik waagde 't niet van de oever af te springen 43
om zij aan zij te gaan, maar liep gebogen
als die, nog lopend zelfs, hun eerbied tonen.

Hij nu hief aan: „Wat toeval of beschikking 46
voert vóor uw laatste dag u hier beneden?
En wie is hij, die u de weg moet wijzen?"—

—„Daar boven in het zonne-lichte leven," 49
antwoordde ik hem, „verdoolde ik in 'n delling,[9]
vóor mijner jaren kring zich nog voleindde.

Eerst gistren-ochtend toonde ik 't dal de schouders. 52
Maar hìj[10] verscheen, toen ik er wèer wou keren,[11]
en brengt mij langs dìt pad terug naar Vader."[12]

En hij tot mij: „Volgt gij getrouw uw sterre,[13] 55
dan mist ge nooit de glorievolle haven,
wanneer ik wèl zag in het schone leven.[14]

En ware ik zo ontijdig niet gestorven, 58
'k zou, daar de hemel zich u gunstig toonde,
uw steun en kracht geweest zijn bij uw zwoegen.

9. „'n Delling" d. i. het sombere woud van Z. I, 2, het sombere woud van zedelike verwording en maatschappelike ontreddering. — 10. Vergilius. — 11. Zie Z. I, 35—61. — 12. In deze versregel komt de verborgen grondgedachte van de Commedia weer sterk tot uiting n.l. de godsdienstig-zedelike wedergeboorte van de mens. „Langs dìt pad," zegt Dante, d. i. „door de kennis mijner zonden leidt Vergilius mij, evenals de verloren zoon, weer huiswaarts d. w. z. naar het vaderhuis der goddelike liefde." — 13. „Uw sterre". In de M. E. kende men aan de sterren grote invloed toe op de natuur en het menselik leven. In hoever deze astronomiese en astrologiese kundigheden enz. samenhingen met de M. E. kath. levens- en wereldbeschouwing en met de toenmalige theologie en filosofie, kan hier veilig buiten beschouwing blijven. De ster, waar Brunetto Latini hier over spreekt als Dante's ster, is het sterrebeeld van de Tweelingen; de ster, waaronder naar het heette, grote schrijvers en geleerden werden geboren. Vgl. Par. Z. XXII, 112—114. — 14. Het leven op aarde.

Maar dat ondankbaar, goddeloos gepeupel, 61
dat eeuwen hèr uit Fìesole[15] reeds daalde
en nog de hardheid heeft van berg en rotsen —

dàt volk wordt u ten vijand om uw deugden. 64
Met reden ook; want tussen wrange bessen
behoort geen zoete vijg ooit vrucht te dragen.

'n Oud verhaal op aarde noemt ze „blinden";[16] 67
'n volk geldzuchtig, nijdig en hovaardig.[17]
Zorg onbesmet te blijven van hun zeden!

Nog zoveel roem is u door 't lot beschoren, 70
dat déze en dìe partij[18] nog eens zal hongren
naar u; doch ver blijv' van hun muil dit voedsel.

Laat 't Fìesolaanse vee zich zelf vertrappen 73
tot stalstroo, maar laat 't niet de plant[19] beroeren,
(als er nog één op zulk 'n vaalt kan bloeien!),

waarin opnieuw het heilig zaad mag kiemen 76
van die Romeinen, die eens achterbleven,
toen 't nest gebouwd werd van zo grote gruwlen." —[20]

15. „Fiesole" (spreek uit: Fjèsolé), heel oud Etruskies berg-stadje in de nabijheid van Florence. Met dat „gepeupel", dat eertijds uit Fiesole kwam, bedoelt Dante 'n groot gedeelte van de bevolking van Florence. Florence is n.l. gesticht door de Romeinen, nadat zij onder Julius Caesar Fiesole hadden ingenomen en verwoest. De inwoners van het verwoeste Fiesole sloten zich aan bij de Romeinse kolonisten en vormden zo één bevolking. Tot in Dante's tijd echter bleef blijkbaar de tegenstelling bestaan tussen de grover aangelegde Fiesolanen en de fijnere Romeinen. — 16. Om hun kortzichtigheid in zaken doen, werden de oude Florentijnen „blinden" genoemd. Op welk oud verhaal Dante precies doelt, is onzeker. — 17. Vgl. Z. VI, 74—75.
18. De partij van de Witten en van de Zwarten. Voor de partijen in Florence zie Z. VI, 64—69. Later zal Dante met geen enkele partij meer iets te doen willen hebben en 'n partij op zich zelf vormen. Zie Paradijs Z. XVII, 68—69. — 19. D.i. Dante, die er groot op ging, af te stammen van de eigenlike Romeinen. — 20. Zie de noot bij v. 62, „het nest van zo grote gruwlen" is natuurlik Florence.

— „Als eens mijn wens volkomen was bevredigd," 79
antwoordde ik hem, „nog waart ge niet verbannen
uit 't land der levenden naar deze kerker!

Want diep staat in mijn geest — en 't breekt me 't harte — 82
uw goed en dierbaar beeld als van 'n vader,
daar gij, van uur tot uur, mij op de wereld

mocht leren, hoe de mens zich zelf vereeuwigt. 85
En hoe mijn dank u bloeit voor heel het leven,
o moge 't in mijn taal zich openbaren!

'k Grif in mijn geest, wat ik u hoor voorspellen. 88
En eens verklaart het mij (ook àndre woorden[21])
de Vrouw,[22] die 't weten zal, als ik mag komen.

Dit éne nog wil ik oprecht getuigen, 91
dat ik, zo mij 't geweten niets verwijte —
gereed sta voor het Lot met al z'n grillen.

Niet voor het eerst hoor ik dit handgeld rinklen:[23] 94
laat vrij Fortuin haar rad dus rond doen draaien,
laat vrij de landman zijn houweel hanteren!"[24] —

En toen naar rechts en achterwaarts zich wendend,[25] 97
zag mij de Meester aan, terwijl hij zeide:
„Wèl luistert hij, die acht geeft op deez' spreuken."[26]

21. N.l. de voorspelling van Ciacco (Z. VI, 64) en van Farinata (Z. X, 79). — 22. Beatrice. — 23. De zin is: Niet voor het eerst worden mij zulke voorspellingen gedaan. 'n Voorspelling is als 'n onderpand voor de toekomst. 24. Deze twee sententies kunnen opgevat worden als 'n nadere uiteenzetting en uitbreiding van v. 93. — 25. Daar Vergilius aan Dante's linkerzijde ging en wat vooruit liep, moest hij zich rechts wenden en naar achteren zien. — 26. Zie v. 95 en 96. In 't Italiaans staat: „Bene ascolta, chi la nota." (Hij luistert goed, die goed oplet of goed opschrijft) In z'n kortheid 'n zeer duister vers, waarover allerlei verklaringen bestaan en dat dus op verschillende wijze vertaald kan worden."

En niettemin ging ik, al sprekend, verder 100
met heer Brunett';[27] en 'k vroeg hem naar de namen
van zijn beroemdste en hoogste lotgenoten.

„'t Is goed," sprak hij, „van enklen die te weten; 103
van de andren zal het loflik zijn te zwijgen;
voor al die namen zou de tijd ontbreken.

Verneem in 't kort, dat 't àl geleerden waren, 106
en grote schrijvers en gevierde mannen,
eens allen door hetzelfde kwaad bezoedeld.

Daar in die droeve stoet loopt Priscianus[28] 109
en Frans d'Accors';[29] en ook kont ge er ontwaren,
(hadt ge ooit uw lust gehad aan zulk 'n vuilnis!)

de boze zondaar,[30] door de Knecht der Knechten[31] 112
verstuurd van de Arno naar de Bacchiglione,[32]
waar zijn ontzenuwd lichaam ligt begraven.

Nog meer zou 'k zeggen, maar dit gaan en spreken 115
kan langer niet meer duren, want m'n ogen
zien nieuwe rook[33] ginds uit de zandzee stijgen:

27. Ondanks zijn gesprek met Vergilius sprak Dante toch ook met Brunetto, terwijl zij steeds verder gingen. — 28. Priscianus, 'n bekend Latinist en taalgeleerde uit Caesarea. (6e eeuw n. Kr.) — 29. Frans d'Accorso, beroemd Florentijns rechtsgeleerde, professor aan de hogeschool van Bologna in de tweede helft van de 13e eeuw. (1294) Ofschoon over het zedelik gedrag van de beide geleerden tegenwoordig niets ongunstigs bekend is, kan men toch niet aannemen, dat Dante ze zonder enige gegevens bij deze zondaren plaatst. Ook niet, zoals sommigen menen, om bij wijze van voorbeeld 'n hele klas van personen te typeren. — 30. De hier aangeduide schim is Andrea de' Mozzi, bisschop van Florence, volgens sommigen berucht om zijn onzedelik leven. — 31. De „Knecht der Knechten", Paus Bonifacius de Achtste. Deze titel, 'n vertaling van het Latijnse „Servus servorum", is het eerst aangenomen, meen ik, door Paus Gregorius de Grote. — 32. Bacchiglione (spreek uit Bakkieljone) rivier, waaraan Vicenza ligt. Andreas de' Mozzi was dus verplaatst van Florence naar Vicenza. — 33. „Nieuwe rook," opstijgend van het brandende zand, door het voetgestamp van de aanrennende schimmen.

er nadert volk, waar ik niet bij mag wezen. 118
U blijve mijn „Trésor"[34] steeds aanbevolen,
waarin ik voortleef. Meer is niet te vragen." —

Dan wendde hij zich om gelijk de mannen, 121
die op Verona's veld 'n wedloop houden
om 't groene kleed;[35] en hij geleek van dezen:

hij die verwìnt, en niet die wòrdt verwonnen. 124

34. „Trésor". (Schatkamer) Het hoofdwerk van Brunetto, geschreven in de franse taal, 'n soort wetenschappelike encyklopedie. Later maakte hij daaruit 'n soort uittreksel: „Il Tesoretto" (de kleine Schatkamer) in het Italiaans. Het is 'n allegories-symbolies leerdicht, en door de vorm der behandeling kan het Dante enigszins tot voorbeeld gediend hebben voor zijn G. K. — 35. Op de eerste Zondag in de Vasten werd in de nabijheid van Verona bijwijze van volksspel 'n wedloop gehouden door mannen. De prijs van de wedstrijd was 'n kleed of stuk laken van groene kleur.

Reeds was ik daar, waar 't ruisen zich liet horen
der watren, die in de andre Kring[1] zich wierpen,
—'n ruisen als 't gegons van bijen-korven —,

toen zich, àl lopend, tegelijk drie schimmen
losmaakten uit 'n schaar,[2] die langs ons rende
beregend door de woeste martel-vlammen.

Ze kwamen op ons af; en ieder schreeuwde:
„Gij daar, sta stil, die volgens uwe kleding
'n burger onzer boze stad moet wezen."[3]

Wee mij! wat wonden zag ik, nieuwe en oude,
hun door de vlammen in het lijf gesneden!
Ik huiver nog, als ik er aan moet denken.

Door hunne kreten werd m'n Gids oplettend;
hij draaide 't hoofd naar mij en sprak: „Toef even!
Voor deze lieden voegt het heus te wezen.[4]

En was 't niet om het vuur, dat in deez' ronde
z'n felle pijlen schiet, haast zoude ik zeggen,
dat eerder ù dan hùn deez' spoed betaamde."

En zij begonnen weer, zohaast wij stònden,
hun oude lied;[5] en toen ze bij ons waren,
zag ik het drietal tot 'n wiel zich vormen.[6]

1. N.l. in de Achtste Kring. Vgl. echter v. 92 en v. 103—104 van deze Zang. 2. Zie Z. XV, 118. — 3. De middeleeuwse Florentijnen uit de betere standen droegen 'n lang oppergewaad en 'n kap op het hoofd. (Bohl) — 4. Zoals uit de volgende verzen zal blijken, zijn deze schimmen lieden van aanzien en grote verdiensten voor het openbaar leven. — 5. Hun eeuwig-durende jammerklachten (vgl. Z. XV, 42) of hun bede uit v. 8. — 6. De verdoemden uit de derde ronde van de zevende Kring mogen, zoals gezegd, (vorige zang v. 38—39), nooit stilstaan. Brunetto liep daarom met Dante 'n eind terug. Deze drie schimmen, juist omdat ze met meerderen zijn, geven er de voorkeur aan, tegenover Dante in 'n kring rond te lopen. Zo konden zij hem nog het gevoeglikst zien en het best met hem spreken, zoals uit de volgende verzen (25—28) duidelik wordt.

Als worstelaars met glimmend-naakte lijven
het voordeel van hun eerste greep beloeren,
voordat ze met elkander slaags geraken,

zò, draaiend in het rond, keerde elk van drieën
't gezicht naar mij, zodat aldoor hun halzen
de tegen-weg van hunne voeten maakten.

„Ach, als de ellende dezer rulle zand-zee,"
sprak één, „en onze zwart-geschroeide wangen,
ons zèlf en ons gebed verachtlik maken,

moge onze faam u dan voor 't minst bewegen
te zeggen wie ge zijt, gìj, die zo veilig
met levend lichaam nog de Hel doorwandelt.

De schim, wiens sporen gij me ziet bestampen,
al loopt hij naakt en als van vel verstoken,
was eens van weidser stand dan gij zoudt menen.

'n Kleinzoon was 't van de edele Waldrada;[7]
hij heette Guidoguerr';[8] en in zijn leven
deed hij met hoofd en zwaard veel grote dingen.

De tweede, die nà mij het zand doet stuiven,
is Tegghìa' Aldobrandi,[9] die op aarde
meer dank verdiend had voor z'n wijze woorden.

7. Aanzienlike Florentijnse vrouw, bekend om haar hoge opvatting van de huwlikstrouw. — 8. Haar kleinzoon Guido was 'n beroemd krijgsman. Aan zijn beleid en dapperheid zou Karel van Anjou de overwinning te danken hebben op Manfred in de slag bij Benevento. (1266) Daarna kreeg Guido de bijnaam van Guerra (spreek uit: gwerra); guerra betekent: oorlog. — 9. Tegghìa (spreek uit: Tekja) Aldobrandi, Florentijns edelman en Welf. Hij ontried de Florentijnen hun tocht tegen de Siënezen. (1260) Maar ze stoorden zich niet aan zijn raad en het gevolg was de nederlaag bij de Arbia. (zie Z. X, 86) Op die raad van Aldobrandi ziet v. 41 en v. 42.

En ik, met hen aan 't zelfde kruis geslagen, 43
was Jakob Rusticucci;[10] en — 't is zeker —
mijn preutse vrouw was 't grootste kwaad van alles."[11] —

Als ik maar veilig was geweest voor 't branden, 46
ik had mij tussen hen omlaag geworpen;
en ook de Meester had 't wel goedgevonden.

Doch wijl het vuur me zeker had geroosterd, 49
verwon de vrees mijn edelmoedig willen,
ofschoon 't mij hunkren deed naar hun omarming.

'k Hief aan: „Verachting niet, maar mededogen 52
riep in mijn hart uw allerdroefste ellende
(zodat het laat, heel laat in mij zal sterven)

zodra mijn Heer tot mij die woorden[12] richtte, 55
waardoor ik dacht en reden had te denken,
dat lieden, zoals gij, in aantocht waren.

Ik ben uit uwe stad; en heel m'n leven 58
heb ik uw daden en beroemde namen
met liefde aanhoord en in mij opgenomen.

'k Verlaat de gal en zoek de zoete vruchten,[13] 61
me toegezegd door deze oprechte Leider;
schoon 'k eerst nog naar het Middelpunt[14] moet dalen." —

„Zo waar de ziel nog lange, lange jaren 64
uw lichaam leidt," heeft toen die schim[15] gesproken,
„zowaar eens na uw dood uw faam zal lichten,

10. Jakob Rusticucci (spreek uit: Roestikoetsji), eveneens zeer bekend Florentijns edelman. — 11. Uit de woorden, hier gezegd over z'n vrouw, wordt gewoonlik opgemaakt, dat zij, wat het echtelik samenleven betreft, zeer onhebbelik geweest moet zijn en zodoende de oorzaak werd, dat haar man verviel tot de zonde waarvoor hij hier gestraft wordt. — 12. N.l. in v. 15. 13. De zin is: „Ik verlaat de zonde en haar bitterheid voor de zoetheid der deugd." — 14. N.l. het middelpunt der aarde, dat het definitief eindpunt is van de Hel. — 15. Jakob Rusticucci.

zeg, of nog ridderzin en moed[16] verblijven 67
in onze stad, zoals in vroeger dagen,
of dat hen iedereen heeft uitgeworpen.

Want Willem Borsiere,[17] die ons jammer 70
pàs deelt en gindsdaar voortholt met z'n makkers,
hij pijnigt ons genoeg met zijne woorden."[18] —

— „Het nieuwe volk en 't plots ontstaan vermogen 73
verwekten trots en overdaad, Florence,[19]
zodat ge u zelf reeds bitter moet beklagen."

Zò riep ik, mijn gelaat gekeerd naar boven.[20] 76
En 't drietal, dat 't als antwoord opnam,[21] staarde
elkander aan of zij de waarheid hoorden.

„Als 't u ook andermaal niet méer zal kosten," 79
antwoordden zij, „om iemand te behagen,
heil u dan, die zo frank[22] en vrij durft spreken!

Stijgt ge eens dus op uit deze ongure krochten 82
en zien uw ogen weer de schone sterren,
wat u 'n blij: „Daar wàs ik,"[23] zal ontlokken,

zorg dan het volk van ons wat nieuws te melden." — 85
Toen braken zij de kring; en bij hun vluchten,
was 't, of de snelle voeten vleugels waren.

16. Zie Vagevuur Z. XVI, 115—116. — 17. „Willem Borsiere", (spreek uit: Borsière), aanzienlik Florentijn, door Boccaccio in de Decamerone *„'n vrolike rat"* genoemd. — 18. N.l. door alles wat hij over Florence vertelt. — 19. In het laatste kwartaal van de 13e eeuw was Florence sterk vooruit gegaan in bevolking en welvaart. Maar ridderlikheid en moed waren er niet op vooruitgegaan. Ook de 13e eeuwse demokratie had 'er schaduwzijden. (vgl. nog Paradijs Z. XVI, 48—49.) — 20. Bij zijn pathetiese uitroep tot Florence had Dante zich eensklaps uit zijn gebogen houding opgericht en naar boven gestaard. — 21. N.l. wat Dante rechtstreeks Florence had toegeroepen. — 22. De zin van deze verzen is: Uw openhartigheid kan hier geen kwaad, maar in de wereld zal ze u duur te staan komen. — 23. D.w.z. al die ellende is nu geleden en voorbij.

Geen „Amen" zou zo snel de mond ontglippen, 88
als zij reeds uit het oog verdwenen waren. —
En 't dacht de Meester goed, weer voort te wandlen.

Ik volgde hem; en reeds na luttle schreden 91
weerklonk van zo nabij 't gedreun der watren,
dat luid gepraat haast niet gehoord zou wezen.

Gelijk de stroom,[24] eerst eigen weg zich banend 94
vanaf des Veso's hoogten[25] naar het Oosten,
ter linkerzij van de Apennijnen-toppen, —

daar boven[26] Acquachetta[27] nog geheten, 97
voordat hij neervalt in z'n diepe bedding,
maar bij Forlì[28] die naam al heeft verloren;[29]

gelijk die stroom dan bij San Benedetto[30] 100
van de Alpen dreunend neerstort in 'n diepte,
waar wel voor duizend diepten plaats zou wezen:[31]

zo hoorden wij vanaf 'n hoge steilte 103
de zwarte watren[32] naar beneden dondren,
zodat ze al ras 't gehoor ons schenden zouden. —

24. De stroom, waarvan Dante hier zal spreken, lag met nog andere rivieren en riviertjes nabij de Po. Hij was de enige die rechtstreeks naar zee liep, terwijl de andere eerst uitliepen in de Po. Tegenwoordig loopt ook de rivier de Lamòne regelrecht naar zee. (Basserman) — 25. Berg in de Alpen, waarop de Po ontspringt. Veso (spreek uit: Wezo). 26. „Daar boven" d.i. in 't bergland of op de hoogvlakte. — 27. „Acquachetta": het stille Water. (spreek uit: Akwakwetta) — 28. Stad aan de voet der Apennijnen. — 29. Daar kreeg hij de naam Montone. Tegenwoordig moet de gehele rivier Montone heten, en alleen de waterval waarover in v. 101 Aquachetta genoemd worden. — 30. San Benedetto (Sint Benediktus), 'n beroemd klooster bij de Alpen; in de nabijheid van dit klooster viel de Acquachetta als 'n geweldige waterval naar beneden. — 31. D.w.z. het was 'n afgrond zo groot als duizend andere aardse afgronden. — 32. Deze wateren zijn 'n voortzetting van het wonderbare stroompje uit Z. XIV, 76 vlgg. n.l. de derde grote Hellerivier, de Flegeton. Het komt mij voor, dat de Dichter bij deze uitvoerige en vrij ingewikkelde vergelijking twee uitgangspunten heeft gehad. 1e. De Aquachetta krijgt later 'n andere naam. (Montone) De Flegeton wordt later Cocytus. 2e. De Acquachetta viel in 'n geweldige waterval van de Al-

Ik droeg de lenden met 'n koord omgordeld,
en met dat koord had ik gedacht te vangen
de panter, die 't gespikkeld vel bedekte.[33]

Toen ik het heel en al had losgewikkeld,
zoals 't mij door de Leider was bevolen,
gaf ik het hèm als kluwen opgewonden.[34]

Dan wendde hij zich naar de rechterzijde;
en even maar van de oeverrand verwijderd,
wierp hij het vlug in 't gapend diep naar onder.

„Nu zal er wel iets vreemds als antwoord volgen,"
(zei 'k in mezelf) „op 't ongewone teken,
daar zelfs de Gids 't zo naloopt met z'n ogen."

Ach, hoe behoedzaam moet de mens toch wezen
voor allen, die niet slechts de daad aanschouwen,
maar met hun geest ook 't diepste denken peilen."[35]

M'n Leidsman sprak: „Haast zal nu boven komen,
wat ik verwacht; en waar uw geest van mijmert,
moet zich al ras ook voor ùw oog onthullen."—

pen; de Flegeton stort met 'n geweldige vaart z'n watermassa's langs de bijna loodrechte rotswand, die de zevende Helle-kring scheidt van de achtste. 33. Dante zegt, dat hij 'n koord om de lenden droeg. Op last van z'n Gids zal hij het straks losknopen en Vergilius zal het de diepte inslingeren, als 'n middel of teken om de bewaker van de achtste Kring, het monster Geryon, naar boven te lokken. In dit alles ligt niets biezonders. Maar Dante zegt, dat dit koord hetzelfde was als dat, waarmede hij eens (alcuna volta) de panter dacht te vangen (zie Z. I, 42), d.w.z. de zinnelikheid of wellust. Bijgevolg heeft het koord ook nog 'n symboliese zin. Uit de kontekst lijkt het mij niet onwaarschijnlik, ja zelfs, zeer waarschijnlik, dat Dante hier toch nog 'n bepaald koord op het oog heeft n.l. het boetekoord van de derde Orde van Sint Franciskus, waarmede Dante zich blijkbaar al op jeugdige leeftijd omgord heeft. Naast deze eenvoudige verklaring zijn er nog vele andere, die met deze uitleg overigens heel goed samengaan. De kommentaren over dit koord vormen zelfs 'n hele litteratuur van allerlei geleerdheden en spitsvondigheden. — 34. De reden hiervan in de volgende terzine. — 35. De waarschuwing, vervat in v. 118—120, vindt blijkbaar z'n grond in het feit, dat Vergilius wist, wat Dante dacht. (v. 122)

Van waarheid, die de trekken draagt van logen, 124
behoort de mens, zolang hij kan, te zwijgen,
of schande-zonder-schuld zal hij belopen.

Hier zwijgen kàn ik niet. — En 'k zweer, u lezer, 127
bij deez' Commedia[36] en hare verzen —
zo waar ze nooit de lof der eeuwen derven —

dat ik daar door de zware en zwarte ruimte, 130
al zwemmend een gedaante omhoog zag komen,
voor 't koenste hart 'n huivringwekkend monster!

Zò keert de man, die, in de zee gedoken, 133
het anker lossen wil (dat vastgeraakte
aan rots of klip of iets omlaag verborgen):

uiteen gaan de armen, en te saam de voeten.[37] 136

36. Dante noemde zelf zijn dichtwerk „Commedia". Volgens de gangbare M. E. vak-terminologie betekende dat ongeveer „eenvoudig gedicht"! De bewondering van het nageslacht heeft er het woord „goddelik" aan toegevoegd. — 37. Met deze woorden schildert de Dichter de arm- en beenbewegingen, als men zwemmend naar boven komt.

„Zie ginds daar met z'n spitse staart, het monster, 1
dat over bergen gaat en vestingmuren.
Ziedaar wat als verpest geheel de wereld!"[1]

Aldus begon de Gids tot mij te spreken 4
en wenkte 't wangedrocht aan wal te komen
aan 't eind der dijken waar wij zelf eerst liepen.

En dat afzichtlik beeld van list en logen, 7
het kwam en naderde met hoofd en schouders;
maar niet de staart trok 't met zich òp naar de oever.

Z'n aangezicht was als van vrome lieden: 10
zoveel welwillendheid lag in z'n trekken;
maar slangelijf was àl wat dan nog restte.

Twee klauwen had het, dik-behaard tot de oksels; 13
en 't droeg de rug, de borst en beide flanken
bemaald met cirkeltjes en ronde krullen.[2]

1. Het monster, dat hier uit de diepte opstijgt, is niet alleen de bewaker van de achtste Kring, maar ook het zinnebeeld van het bedrog, dat in deze Kring wordt bestraft. In v. 97 spreekt Vergilius het monster aan als Geryon. Deze nu was volgens de mythologie 'n koning van het eiland Erythéa (in het uiterste Westen) en 'n sluw bedrieger, die vreemdelingen binnen z'n rijk lokte, om ze te beroven en te doden. Hij zelf werd gedood door Herkules. Hij zou drie hoofden en drie bovenlichamen gehad hebben. De uiterlike vorm van Dante's Geryon komt eigenlik meer overeen met de gestalte van Geryons zuster Echidna, half nymf en half slang en o.m. ook moeder van de Sfinx. Heeft Dante deze mythologiese wezens misschien verward? In ieder geval schijnt de dichterlike voorstelling van dit hellemonster bij Dante ook sterk beïnvloed door de grootse dier-voorstellingen uit de Bijbel, b.v. van de Slang (Gen. III, 1), het Beest uit de Afgrond, Leviathan, enz. (Apokalyps) In v. 1—2 wordt gezegd, dat zelfs de sterkste dingen in de wereld niet bestand zijn tegen het bedrog. Voor de verdere beschrijving van Geryons staart zie v. 25—27 van deze Zang. — 2. Het hellemonster Geryon (zinnebeeld van het bedrog) heeft dus 'n innemend gelaat als van 'n eerlik man, dat de mensen aanlokt, maar z'n lijf is 'n slangelijf, hoewel de twee geweldige klauwen ook weer bedekt en verborgen zijn door ruige haren. De bontkleurige krullen en kringen op z'n lichaam zijn zinnebeelden van de fraaie verzinsels en fijne draaierijen, waarmede het bedrog dikwels zo sukcesvol weet te werken.

Tartaar noch Turk[3] vond ooit zo'n kleureweelde
voor de inslag en de schering van tapijten;
op zulke weefsels zwoegde nooit Arachne."[4]

Zoals wel meer de schuiten staan aan de oever,
die deels in 't water zijn en deels op 't droge;
en ook als ginds bij schrokkerige Duitsers[5]

de bever op z'n jacht neerhurkt aan 't water,[6]
aldùs bevond zich 't ondier op de richel,[7]
die als van steen het zand houdt opgesloten. —

Geheel z'n staart sloeg trillend door de ruimte
en kromde omhoog de gif-beladen gaffel,
die schorpioensgewijs de punt beschermde.

De Leidsman zeide: „Nu zal 't nodig blijken,
ons pad 'n weinig zijwaarts te doen draaien
naar 't boze beest, dat ginds aan de oever legert" —

We daalden dan ook af ter rechterzijde
en zetten nog tien stappen op de richel,[8]
om goed èn 't zand èn 't vallend vuur te mijden.

3. „Tartaar noch Turk" d.w.z. de Oosterlingen in het algemeen, waren uiterst bedreven in het vervaardigen van bontkleurig tapijtwerk. — 4. „Arachne": beroemde Lydiese weefster. Ze daagde zelfs Minerva uit tot 'n wedstrijd in het weven, waarbij de godin werd overwonnen. Uit wraak veranderde deze Arachne in 'n spin. (Ovid. Metamorf. b. VI). Zie Vag. Z. XII, 43. — 5. Dante spreekt hier over de Duitsers als zwelgers. Misschien omdat bij de soberder Romanen de Germanen in 't algemeen (terecht of ten onrechte) voor veelvraten en drinkers golden. Zie Tacitus: De Moribus Germanorum (Over de zeden der Germanen) c. XXII. — 6. Volgens 'n oude mening ging de bever langs de waterkant zitten om met z'n afhangende staart vissen te vangen. Maar de bever eet geen vis! Hoe dit al heel oude fabeltje in de wereld kwam, kan ik niet zeggen. — 7. „De richel" n.l. de rand of zoom om de diepte. — 8. De omranding of stenen wal rondom de diepte. Zie v. 7—9. Blijkbaar lag deze wal wat lager dan de beide dijken langs de Flegeton.

En toen we 't dier nabij gekomen waren, 34
zag ik 'n weinig verder in de zandzee
'n schimmen-schaar,[9] gezeten bij de diepte.

De Meester zeide daar: „Om van deez' ronde[10] 37
geheel-volkomen kennis mee te dragen,
ga nu, en zie, hoe 't lot is dezer schimmen.

Maar zorg uw onderhoud wat kort te maken. 40
Tot gij terugkomt, zal ik dan eens praten,
of 't dier zijn sterke schouders ons wil lenen."[11]

Zo ging ik, heel alleen,[12] naar 't uiterste einde 43
van deze kring, (de zevende der cirkels)
waar bij elkaar de droeve schimmen zaten.

De smart zocht zich 'n uitweg door hunne ogen; 46
ze sloegen links en rechts met hunne handen,
nù naar het vuur, dàn naar de hete bodem.

Niet anders doen de honden in de zomer 49
met bek of poot, als zij de beten voelen
van muggen of van vliegen of van horzels.

Toen 'k enigen van hen in de ogen staarde, 52
op wie het vreeslik vuur der smarten regent,
herkende ik er niet eén; maar ik bespeurde,

hoe ieder om de hals 'n beurs had hangen, 55
die eigen kleuren droeg en eigen wapen[13]
en die zij met hunne ogen als verslonden.

9. Deze schimmen zijn de woekeraars. (zie Z. XI, 50 en v. 94—114 van deze Zang.) — 10. De derde ronde. — 11. D.w.z. om de beide Dichters op z'n sterke schouders omlaag te dragen naar de achtste Kring. — 12. De woeker is zulk 'n lage en als vanzelf duidelike zonde, dat het geleide van Vergilius (de natuurlike rede) als 't ware niet nodig is. Of ook: de woeker is zulk 'n lelike zonde, dat zelfs de natuurlike rede zich niet verwaardigt er notitie van te nemen. — 13. N.l. 'n familie- of geslachtswapen. Geweldige hekeling van de woeker! Van aanzien herkent Dante geen enkele van die woekeraars in de Hel, maar het wapen van hun geldbeurs verraadt ze. De woekeraars van die tijd waren blijkbaar voornamelik adellike heren.

En toen ik hen aandachtiger beschouwde, 58
zag 'k op 'n gele beurs 'n blauw borduursel,
de kop en houding van 'n leeuw vertonend.[14]

De kring van mijn gezicht nog wijder trekkend, 61
zag ik 'n tweede beurs, bloedrood, neen, roder,
waar, blanker nog dan room, 'n gans op prijkte.[15]

En één dier schimmen, op wiens witte buidel 64
'n blauwe en vette zeug stond weergegeven,[16]
vroeg mij: „Wat voert gij uit in deze diepte?

Nu scheer je weg; maar, als nog steeds in leven, 67
verneem, dat eens m'n buurman Vitalîano[17]
hier aan m'n linkerzijde komt te zitten.

'k Ben Paduaner bij deez' Florentijnen, 70
die vele malen de oren doof mij dondren
door hun gebrul: „Nu kome de Opperridder,

die dragen zal de buidel met drie snavels!"[18] 73
Scheef trok hij toen z'n mond, de tong uitstekend,
gelijk 'n os, die zich de snuit wil likken.

En ìk, beducht (zo 'k langer bleef) te krenken 76
hèm, die op kort verwijl had aangedrongen,
ging henen weer van deez' vermoeide zielen.

Ik vond mijn Gids, die reeds was opgeklauterd 79
naar 't kruis van dat verschrikklik beest en monster;
en hij gebood me: „Wees nu sterk en moedig!

14. 'n Blauwe (lazuren?) leeuw op 'n geel (gouden?) veld. Dit was het wapen van de Florentijnse Welfiese adel-familie der Gianfigliazzi's. — 15. 'n Witte (zilveren?) gans op 'n veld van rood (keel?) was 't wapen van de Ubriachi's, Florentijnse adellike Gibellijnen. — 16. 'n Blauwe (lazuren?) en vette zeug op 'n wit (zilveren?) veld: het wapen van de adellike familie der Scrovigni's uit Padua. — 17. Vitaliano (spreek uit: Vitaaljano), 'n aanzienlik woekeraar uit Padua, die nog in leven was. — 18. De Opper-ridder of de Koning der ridders was 'n spot- of bijnaam van de beruchtste woekeraar van z'n tijd, n.l. de Florentijnse edelman Giovanni Buiamonti de' Bicci. Op z'n wapen stonden drie snavels van 'n wouw.

Van nu af dalen wij langs zùlke trappen.[19] 82
Klim voòr mij op; ik wil in 't midden blijven,
zodat de staart geen letsel u kan brengen." —

Gelijk 'n man, die 't koortsvuur op voelt komen, 85
zodat het bloed al wegtrekt van z'n nagels
en hem het zien van schaduw al doet beven,

zo ging het mij bij 's Meesters laatste woorden; 88
doch zijn vermaning wekte in mij die schaamte,
die sterke dienaars maakt bij goede heren.

Ik koos m'n plaats uit op die monster-schouders. 91
„Zòrg," wilde ik zeggen, maar er kwam geen uiting,
als ik ze dàcht: „Zorg mij omarmd te houden!" —

Doch die mij anders ook, in andre noden, 94
de sterke was, sloeg, mèe 'k was opgestegen,
zijn armen om mij heen en hièld me omstrengeld.

Toen sprak hij: „Geryon, de tocht begonnen! 97
Laat wijd de bochten, traag het dalen wezen!
Bedenk, wat nieuwe last[20] je schouders dragen."

Zoals het scheepje henenvaart van de oever, 100
stééds, stééds maar achteruit, zò deed daar 't monster;
en toen 't volop vrij-spel kreeg in de ruimte,

kwam, waar de borst was, nu de staart gewenteld; 103
en, als 'n aal, gestrekt bewoog het deze.
terwijl 't zich met de klauwen lucht vergaarde.[21]

19. D.w.z. tot heden daalden wij van de ene kring in de andere op onze voeten; naar de zevende Kring zal Geryon ons dragen en in de achtste zullen we nèer gezet worden n.l. door de reus Anteus. Zie Z. XXXI, 130 vlg. — 20. N.l. Dante, niet 'n schim, maar 'n levende mens. — 21. De vergelijking met de zwemmer, begonnen in Z. XVI, 133—136 wordt hier voltooid. Voor v. 100 vgl. nog v. 8—9 en 19 van deze Zang.

Niet groter, gis ik, was eens de angst en 't beven, 106
toen Faëton, de tomen plots liet schieten,[22]
zodat, als steeds nog blijkt, de lucht ontbrandde,[23]

noch toen de onzalige Ikarus door 't smelten 109
van 't zachte was de schouders voelde ontvleuglen,[24]
en 's vaders angstkreet klonk: „Je valt te pletter," —

dan nu mijn vreze was, toen ik bespeurde, 112
hoe louter lucht me omringde en 'k alle dingen
verneveld zag, het monster uitgezonderd.

En langzaam, langzaam, gaat het zwemmend verder; 115
het tolt en daalt, schoon ik het eerst ontwaarde
aan 't waaien van de wind om hoofd en benen.

Reeds hoorde ik rechts,[25] diep onder onze voeten, 118
de maalstroom dondrend naar beneden vallen;
en mèt m'n ogen neigde ik 't hoofd naar onder.

Toen werd ik voor de diepte nog beduchter, 121
want vuren zag ik en ik hoorde snikken:
en 'k klemde al siddrend, vaster nog de dijen.

En 'k zag nu, wat ik nog niet zag te voren: 124
ons cirklend neergaan, door de grote plagen,
die van verscheiden kanten nader kwamen.[26]

22. Faëton, de zoon van de zonnegod Helios, wilde in jeugdige overmoed eens de zonnewagen langs de hemel mennen, maar hij kon de paarden niet in bedwang houden. Jupiter trof de overmoedige bovendien met z'n bliksem. Faëton viel in de rivier Eridanus en de hemel vloog in brand. — 23. Volgens de Pythagoristen zou de tegenwoordige melkweg 'n gevolg zijn van die geweldige hemelbrand. — 24. Ikarus, 'n zoon van de Athener Daedalus, wou met z'n vader op wassen vleugels door de lucht vliegen; hij kwam echter met z'n vleugels te dicht bij de zon, waardoor de vleugels begonnen te smelten. Hij zelf viel omlaag en verongelukte. — 25. De Dichters zijn dus met Geryon blijkbaar over de Flegeton heengegaan. — 26. De folteringen en straffen van de achtste Kring.

GERYON, Zang XVII, Vers 115

Gelijk de valk, die lang de vleugels roerde 127
en nòch het lokdier[27] zag nòch echte vogel,
de valkenier: „O wee, je valt!" doet roepen,[28] —

en waar hij driftig klom, in honderd cirkels 130
vermoeid nu daalt, om, verre van z'n meester
zich spijtig en gramstorig neer te laten,

zò zette ook Geryon ons langzaam neder 133
nabij de zoom der steile rotsen-wereld;
en toen hij zich ontlast had van ons beiden,

wèg schoot hij, als de pijl schiet van z'n koorde. 136

27. 'n Instrument, bestaande uit 'n paar beweegbare kunst-vleugels, dat door de valkenier in de hoogte werd geworpen om de valk te lokken, als hij hem wilde voederen. — 28. De valkenier is uit z'n humeur, omdat de valk zonder buit naar beneden komt.

'n Plaats is in de Hel[1] (de Gruwel-zakken 1
genaamd) geheel van steen en ijzerkleurig,
gelijk het rotsen-heir, dat haar omtorent.

In dat kwaadaardig land, precies in 't midden, 4
spert, wijd en diep, 'n put z'n kaken open;
z'n aard beschrijf ik u, als wij er komen.[2]

De ruimte, die vanaf de rotsgevaarten 7
zich uitstrekt tot de put, is cirkelvormig.
De bodem is verdeeld in tien valleien.

Gelijk soms tot bescherming hunner muren, 10
kastelen als 'n ring van grachten dragen;
gelijk die grachten zich aan ons vertonen,

aldus was 't beeld, dat deze groeven boden; 13
en evenals van dier kastelen drempels
naar de andere oevers smalle bruggen leiden,

zo schieten onderuit de rotsmuur klippen, 16
die al de wallen en de groeven snijden
totaan de put, die ze afknot en verenigt.[3]

1. „'n Plaats is in de Hel": die plaats is de achtste Kring, waar het bedrog wordt bestraft. Het is 'n lichtelik schuins-aflopende ronde vlakte; midden in die vlakte bevindt zich 'n grote diepte, 'n soort ronde put (toegang tot de negende Kring). De ronde ruimte tussen die put en de rotsen-cirkel is verdeeld in tien koncentriese dalen of valleien, van elkaar gescheiden door hoge stenen oevers, die onderling verbonden zijn door rotsklippen, als bruggen over de valleien lopend naar de put in het midden. In die tien valleien worden tien soorten van bedriegers gestraft. In het Italiaans heten deze valleien „*Malebolge*". Bolgia betekent volgens de meesten „zak". Volgens enkele oude Kommentatoren ook „groeve". Al neemt men aan, dat het woord eigenlik „zak" betekent, dan moet de betekenis hier toch figuurlik opgevat worden. Zakken werden deze valleien dan genoemd, omdat zij enigszins de vorm van 'n beurs of buidel hadden. — 2. Zie Z. XXXI en XXXII. — 3. Men kan zich de achtste Kring plasties *enigermate* voorstellen als 'n reusachtig, liggend wiel. De Gruwel-groeven zijn dan de koncentriese banden van het wiel, de klipbruggen de spaken.

Dit nu was 't oord, waarin wij beiden waren, 19
toen Geryon ons van z'n rug liet glijden.
De Dichter hield naar links, terwijl ik volgde.

'k Zag aan m'n rechterzijde nieuwe smarten 22
en nieuwe folteringen, nieuwe beulen:
en de eerste „Zak" was volgepropt er mede.

Beneden liepen naakt de doemelingen: 25
op 't voorste half-breed van de weg ons tégen,
op 't andre met ons méé, schoon vlugger stappend:[4]

zoals de Romers, om de duizendtallen, 28
in 't jaar van 't Jubilé[5] 'n middel vonden,
om 't heen- en weergaan op de Brug[6] te reglen,

doordat langs éne kant alleen mocht lopen 31
die, met 't Kasteel[7] in 't oog, ging naar Sint Pieter;
langs de andre kant, die naar de Berg[8] zich richtte. —

En links en rechts zag ik op 't zwart gesteente, 34
hoe met hun lange zweep gehoornde duivels
als razend op der zondaars ruggen sloegen.

4. De zondaars of verdoemden in de eerste Gruwel-groeve zijn verdeeld in twee soorten. De eersten zijn de verleiders voor anderen (Koppelaars, enz.), de tweeden zijn de verleiders voor eigen rekening. De eersten lopen langs de dam waar Dante en Vergilius op voortwandelen, en wel met het gezicht naar de beide Dichters gekeerd; de tweeden lopen aan de andere kant van de groeve in dezelfde richting als de Dichters, maar veel sneller. De twee groepen van verdoemden lopen elkaar dus voortdurend tegemoet, ieder echter op z'n eigen baan (de helft van de groeve), zonder op elkaar te botsen, zoals de twee groepen van verdoemden in de vierde Helle-kring. (zie Z. VII) Door de vergelijking van v. 18—33 blijkt duidelik wat Dante's bedoeling is. — 5. N.l. in het jaar 1300, toen Paus Bonifacius de Achtste het grote jubilé had uitgeschreven. — 6. „De Brug" d.w.z. de Brug over de Tiber, die naar de St. Pieter leidt. — 7. De tegenwoordige Engelenburcht, onmiddellik over de Tiber, rechts van de St. Pieter. — 8. D.i. de berg Janiculus of de Giordano, die tegenwoordig niet meer bestaat.

Ach, ach, hoe deden zij bij de eerste striemen 37
hen al de hielen lichten! — En niet éne
wachtte op de tweede nog, laat staan de derde. —

Terwijl ik voortging, kruisten mijne blikken 40
die van 'n zondaar, en ik riep almede:
„Niet voor het eerst aanschouw ik deez' verdoemde."

Ik bleef dus staan, om nog eens scherp te kijken; 43
en ook de lieve Gids weerhield z'n schreden,
en stond me toe zelfs even weer te keren.[9]

En die gegeselde (door 't hoofd te neigen) 46
dacht ons te ontkomen, doch het baatte luttel,
daar ik al zei: „O gij, die staart ter aarde,

indien de trekken die ge draagt, niet liegen, 49
zijt gij Venedico Caccîanimico.[10]
Wat brengt u wel aan zulk 'n fijne tafel?"[11]

En hij tot mij: „Ik zeg 't u heel niet gaarne; 52
maar ben gedwongen door uw helder spreken,[12]
dat mij weer denken doet aan de oude wereld.

De schone Ghisola heb ik bewogen, 55
zich naar de wil van haar Markies[13] te voegen,
al zingt de schand-kroniek 'n ander liedje.

9. Doordat de schim in tegenovergestelde richting liep als Dante, moest deze op z'n schreden terugkeren. — 10. „Venedico Caccianimico (spreek uit: Venédiko Katsjanimíko), 'n edelman uit Bologna. Uit v. 54—57 zal blijken, dat hij de schone Ghísola (zijn zuster) overreedde zich over te geven aan 'n edelman, ofschoon de chronique scandaleuse 'n andere lezing van 't geval gaf. 11. Bittere ironie. In plaats van rustig te zitten aan 'n goede tafel, worden de schimmen met zwepen onophoudelik voortgejaagd. De Italiaanse woorden *„pungenti salse"* betekenen eigenlik *„pikante sausen"* of *„pikante gerechten"*. Volgens enkele kommentatoren zou *„salse"* hier 'n eigennaam zijn. Aldus zou n.l. 'n zekere groeve geheten hebben bij Bologna waarin de lijken van grote misdadigers werden neergeworpen, die geen kerkelike begrafenis konden krijgen. — 12. „Uw helder spreken". In tegenstelling met de stemmen der schimmen, die dof en hees klonken, waren die der levenden klaar en helder. 13. Obizzo de Tweede da Este.

Niet ik alleen ween hier als Bolognezer;[14] 58
„de Zak" is zelfs zo vol van deze heren,
dat zoveel tongen nooit hun „*Sipa*"[15] leerden

vanaf de Reno totaan de Savena.[16] 61
En vraagt ge naar bewijs of naar verklaring,
roep dan ons goud-ziek brein u maar te binnen!"[17]

Terwijl de geest nog sprak, sloeg hem 'n duivel 64
met zijn karwats en beet: „Mars, hoeremaker!
Hier zijn geen vrouwen, die je geld opbrengen."

Ik voegde mij opnieuw bij mijn Geleider; 67
en voorts geraakten wij met enkle schreden
tot waar vanuit de rand 'n klip[18] komt schieten.

Met niet veel moeite klommen wij naar boven; 70
en op zijn ruige rug naar rechts ons kerend,
ontgingen ons die eeuwige ommegangen[19]

En toen we stonden, waar de klip van onder 73
'n poort-gang wordt voor de opgejaagde schimmen,
hoorde ik mijn Gids: „Wacht hier en zoek de trekken

dier anderen, ter kwader uur geboren,[20] 76
wier aangezicht uw oog nog niet aanschouwde,
daar zij met ons dezelfde weg uitgingen."

Van de oude brug beoogden wij de bende, 79
die onze kant op kwam uit de andre richting
door 't zweep-gestriem gelijklik voortgeranseld.

14. Bologneser, spreek uit: Bolonjezer d.i. inwoner van Bologna. — 15. „*Sipa*" of „*Sepa*" Bolognezer uitspraak van „si" (ja) of „*sia*". (het zij zó) — 16. Twee kleine rivieren bij Bologna. — 17. Deze hebzucht der Bolognezen mag niet beschouwd worden als de gewone hebzucht der verdoemden uit de vierde Kring, daar zij dikwels voortkwam *uit* of gepaard ging *met* de zonde van koppelarij, en dus in laatste instantie 'n veel zwaarder vergrijp was dan de hebzucht zonder meer. — 18. De eerste klip-brug over de eerste Gruwelgroeve. — 19. „Die eeuwige ommegangen" zo noemt Dante de ronde dammen of oevers langs de Gruwel-groeven. — 20. De verdoemden.

En, vóor ik vroeg, zeide al de goede Meester: 82
„Nu let eens op die reus, die aan komt stappen
en in z'n smart geen traan zelfs schijnt te laten.

Hoe blijft zijn houding nog als van 'n koning! 85
Dat is die Jason,[21] die door hart en hersens
de Kolchers van hun „Schapenvacht" ontlastte.[22]

Hij kwam naar 't eiland Lemnus eens gevaren, 88
nadat de goddeloze en woeste wijven
er al wat man was in de doods-kuil ploften.[23]

Door zijn gebaren en gepoetste woorden 91
misleidde hij Hypsipyle,[24] 't jong-meisje,
bedriegster eerst van al haar mede-vrouwen.

Daar liet hij haar alleen en zwanger achter. 94
Die schuld veroordeelt hem tot deze pijnen.
En ook Medea[25] ziet zich hier gewroken.

Met hèm gaan zìj, die in deez' trant bedriegen. 97
Genoege u dit van 't eerste dal te weten
en van de onzaalgen door dit hol verslonden." —

21. Jason, de Griekse held. Met vijftig andere Griekse helden, waaronder Herkules, ging hij per schip op heldendaden uit. Het schip heette Argo. Daarom heten de helden de Argonauten. — 22. In Kolchis, in Klein-Azië, werd de gouden vacht bewaard van 'n wonder-ram. Door z'n dapperheid en sluwheid wist Jason de vacht in z'n bezit te krijgen. — 23. Lemnus, 'n eiland in de Aegëiese zee. Opgehitst door Venus hadden de vrouwen van Lemnus alle mannen vermoord. Het verblijf van Jason op Lemnus had plaats gedurende de tocht naar Kolchis en zou twee jaar geduurd hebben. — 24. Hypsipyle, dochter van Toas, koning van Lemnus, had door list haar vader aan het algemene bloedbad onttrokken. (v. 93) Het meisje liet zich door Jason verleiden. Dat hij haar op Lemnus achterliet, schijnt niet geheel zeker. Volgens anderen n.l. zou hij haar meegenomen en eerst later verstoten hebben voor Medéa. — 25. Medéa, dochter van de koning van Kolchis, en 'n befaamde tovenares. Door haar tovermiddelen hielp ze Jason bij z'n roof van het Gulden Vlies. Ook haar bedroog en verstiet hij later terwille van Crëusa, dochter van Kreon, koning van Korinthe.

We waren reeds op 't nauwe pad gekomen,
dat als 'n kruis-balk dwerst de volgende oever
en voor 'n nieuwe brug hem maakt tot pijler.

We hoorden lieden daar, die smartlik kreunden
in 't tweede dal en door de neus maar bliezen
en met de vlakke hand zich razend sloegen.[26]

De wanden waren overkorst met schimmel,
daar opgetast door 't dampen uit de diepte,
dat steeds in oorlog lag met neus en ogen.

De bodem is zo diep, dat de ogen falen
bij 't afwaarts zien, wordt niet de brug bestegen,
daàr waar de klip het hevigst staat gespannen.

We kwamen op de top; en in de groeve
zag ik 'n volk in vuil en drek gedompeld,
of 't uit 'n aardse beerput kwam gekropen.

En met het oog rondspeurend daar beneden,
zag ik 'n hoofd, zo vuil, dat 't mij niet klaarde,
of 't aan 'n geestlike of 'n leek behoorde.[27]

Woest riep de schim: „Waarom zijt gij zo gretig
eer mìj te zien dan de andre vuile beesten?"
En ik toen weer: „Wijl, als 'k me wèl herinner,

ik u al eer zag, maar.... met droge haren.
Alex Interminéi zijt ge uit Lucca.[28]
'k Let meer op ù dus dan op de andren samen." —

En op de kop zich beukend, hìj aan 't razen:
„Dit frisse bad dank ik mijn vleierijen,
waaraan ik nooit genoeg mijn tong verzaadde."

26. Zoals later blijken zal, bevinden zich in de tweede groeve verachtelike pluimstrijkers, mouwvegers, mooipraters en hoe men deze kreaturen anders belieft te betitelen. — 27. Men kon n.l. niet zien of de verdoemde de kruinschering droeg of niet. — 28. Alex Interminéi, 'n edelman uit Lucca (spreek uit: Loekka) en bekend als 'n aartsvleier.

Nadien heeft weer de Gids het woord genomen: 127
„Tracht nu het hoofd wat meer vooruit te steken,
zodat uw oog ook bij 't gelaat kan komen

dier vuile deerne met verwarde haren, 130
die ginds zich krabt met haar bedrekte nagels,
nù neergehurkt, dàn recht op hare voeten:

Taïs,[29] de lichtekooi, die eens haar liefste, 133
toen deze vroeg: „En ben je mij nu dankbaar?"
ten antwoord gaf: „O 't is kompleet 'n wonder!" —

Doch laat het nu genoeg zijn wat we zagen." 136

29. Taïs, 'n figuur uit Terentius' blijspel: De Eunuuch. Haar minnaar Thraso liet haar door Gnatho 'n slavin aanbieden. Thaïs antwoordde niet persoonlik haar minnaar, maar door middel van Gnatho. Misschien kende Dante Terentius' spel alleen maar van 'n uittreksel bij Cicero. (Haghebaert). — Thaïs met haar antwoord figureert hier als type van overdadige vleierij, maar 't antwoord klinkt wel 'n beetje overdreven.

O Simon tovenaar, o droeve volgers! 1
Gìj, die de gaven Gods, die van Zijn liefde
de bruiden moesten zijn, om goud en zilver,

der geilheid prijsgeeft, o gij roverszielen, — 4
tans dient voor u de wraakbazuin gestoken,
ùw huis toch is de derde Gruwel-buidel.[1] —

We waren reeds het volgend graf[2] genaderd 7
en boven op de brug, op dàt gedeelte,
dat juist in 't lood staat op der groeve midden.

O hoogste Wijsheid, van wat kunstkracht schittert 10
de hemel, 't aardrijk en „de boze wereld."![3]
En hoe rechtvaardig is uw alvermogen!

'k Zag op de hellingen en op de bodem[4] 13
de grauwe rotssteen als bezaaid met holten,
die alle rond en van éen omvang waren.

Niet kleiner leken zij, maar ook niet groter 16
dan die van „mijne schone Sint Johannes,"
waar binnenin de priesters staan bij 't dopen:[5]

1. In de eerste zeven verzen richt de Dichter zich tot de verdoemden in de derde Gruwel-groeve d.i. tot Simon de tovenaar (zie Hand. der Apost. VIII, 18) en tot z'n rampzalige volgelingen: de simonisten. De zin van v. 2—4 is deze: Gewijde zaken (Godsgeschenken) moeten alleen gegeven worden uit goedheid, niet uit hebzucht. Goedheid nu is de natuur van God. Geestelike dingen zijn dus als 't ware de bruiden van God, en hij die heilige zaken uit winzucht koopt of verkoopt of overlevert aan onwaardigen, leent zich aldus, volgens Bijbelse spreekwijze, voor geestelik overspel. — 2. de volgende groeve. — 3. „De boze wereld" d.i. de Hel. — 4. De hellingen en bodem van de derde groeve. — 5. De grote doopvont in het baptisterium of de doopkapel van St. Jan de Doper te Florence, had in z'n stenen of marmeren omrandingen vier grote openingen, waarin de priesters plaats namen om te dopen. Deze openingen waren daar aangebracht met 'n dubbel doel. Vooreerst konden de priesters zo gemakkelik bij het water komen. In Dante's tijd toch werd het Doopsel nog toegediend door indompeling. En vervolgens waren de priesters aldus beveiligd tegen de aandrang van het volk. In de M. E. doopte men alleen op bepaalde dagen en zodoende was er altijd 'n buitengewoon grote volksmenigte aanwezig.

dier ronden brak ik eén, voor niet veel jaren,
toen er de dood 'n spelend kind bedreigde:
en zij dìt woord 'n zegel tans voor allen![6]

En uit de mond van elk dier holten staken
de voeten van 'n zondaar en de benen
totaan de knie: wat ovrig was, school binnen.

Van alle zondaars gloeiden beide zolen;
en zo geweldig spartelden hun enkels,
dat alle touw of zeel verscheurd zou wezen.

Zoals bij iets, dat werd gedrenkt in olie,
de vlam slechts schuurt langs de uiterste oppervlakte,
zò gleed hier 't vuur alleen van hiel tot tenen.

„Wie, Meester," vroeg ik, „is 't, die zich zo martelt
en wilder spartelt dan zijn leed-genoten,
en aan wiens voeten roder vlammen zuigen?"

En hij tot mij: „Wil 'k u naar onder dragen[7]
de helling af, die dieper ligt dan de andre?[8]
Dan hoort ge iets van hem zelf en van z'n zonden."

En ik: „Als 't ù behaagt, is 't mìj 'n vreugde.
Gij zijt de Heer; gij weet, dat van uw willen
ik nimmer scheid, gij kent wat blijft verzwegen."[9] —

6. Deze verzen zien op het volgende voorval: 'n Jongetje uit Florence was eens al spelende in een der openingen van de doopvont gevallen. Om de een of andere reden scheen men niet op de gewone wijze de ruimte te kunnen binnengaan, en het kind liep groot gevaar om in het water te vallen en te verdrinken, volgens anderen om te verstikken. De toegelopen mensen wisten geen raad, totdat Dante met 'n bijl 'n groot gat sloeg en het kind aldus van de dood redde. Zijn vijanden trachtten deze daad als 'n heiligschennis voor te stellen. Maar door de juiste toedracht der zaak verhaald te hebben, hoopt Dante nu bij allen gerechtvaardigd te zijn. — 7. Zie v. 42. — 8. Daar de Gruwel-groeven trapsgewijze afdalen naar het middelpunt van de aarde, is de tweede wand van elke groeve lager dan de eerste. — 9. Vgl. Z. X 18, en Z. XVI, 118—120.

Zo kwamen we op de vierde dezer oevers; 40
we zwenkten en we daalden links naar onder
in 't nauwe dal met zijn doorboorde bodem.[10]

Daar liet de goede Meester mij niet eerder 43
neerglijen van z'n heup dan bij de holte
van hem die zo misbaarde met de voeten.

„O wie ge ook zijt die 't bovenst keert naar onder,[11] 46
bedroefde ziel gelijk 'n paal in de aarde,
'n enkel woord, als 't kan," zo klonk mijn bede.

'k Stond als de monnik, wie 'n sluipmoord-pleger 49
z'n schuld beleed en nu vanuit de diepte
hem nogmaals roept, om 't sterven te vertragen.[12] —

„Zò, zijt ge er al? En recht nog op de voeten? 52
Rechtop daar? vroeg de schim[13] „gij Bonifacius?[14]
En 't boek der toekomst loog dus enkle jaartjes![15]

Hebt ge al zo vlug genoeg van al die schatten, 55
waarom ge u niet ontzaagt „de schone Vrouwe[16]
met list te schaken en haar dan te schenden?"[17]

10. Zie v. 13—14. — 11. Dus met het hoofd omlaag. Dit was eigenlik al duidelik uit het voorafgaande. Maar wat is de symboliese zin van deze straf? Deze: De simonist heeft eens de door God gewilde orde ten onderste boven gekeerd doordat hij het stoffelike verhief boven het geestelike. Daarom moet hij in eeuwigheid met het hoofd omlaag begraven blijven. — 12. In de M. E. werden de sluipmoordenaars levend begraven met het hoofd omlaag. Wanneer de ongelukkige al in de kuil was neergelaten, riep hij dikwels de priester, die hem bijstond, nog eens terug. Kwansuis om nog iets te biechten, in waarheid alleen om z'n doodsuur nog wat te vertragen. — 13. Deze schim, zoals blijken zal uit de volgende verzen, is Paus Nikolaas de Derde († 1280). — 14. „Bonifacius", is Paus Bonifacius de Achtste. Nikolaas meent, dat *Dante Bonifacius de Achtste is!* — 15. Zoals in Z. X, 100—101 gezegd werd, zien de verdoemden in de toekomst. Nikolaas verwachtte Bonifacius eerst drie jaar laten n.l. in z'n sterfjaar 1303. — 16. de Kerk. — 17. In deze verzen verwijt Nikolaas aan Bonifacius, dat hij zich uit geldzucht door list meester gemaakt heeft van het bestuur der Kerk en dit onwaardig heeft gevoerd. Bonifacius werd tot paus gekozen in 1298.

En 't ging me nu zoals 't ook gaat met lieden, 58
die, wijl ze soms 'n antwoord niet begrijpen,
als overbluft, ook zelf geen antwoord weten.

Toen sprak Vergilius: „Zeg hem toch haastig:
„Ik ben niet, wie ge denkt. Ik ben 'n ander."
En 'k gaf hem 't antwoord dat me was bevolen. — 61

Wijd uit elkander sloeg de geest z'n benen; 64
en zuchtend toen en met 'n stem vol tranen,
riep hij me toe: „Wat komt ge mij toch vragen?"

Als 't weten wie ik ben, zòzeer u prikkelt, 67
dat gij daarvoor naar onder zijt gekomen,
zo weet, dat mij de grote mantel sierde.[18]

Als echte nazaat van de Beren-moeder,[19] — 70
begerig om haar welpen voort te helpen,[20]
heb 'k bòven[21] goud en hier mezelf gebuideld.[22]

Diep onder 't hoofd staan de andren ingehamerd, 73
die me in de simonie tot gidsen waren,[23]
door deze nauwe spleet[24] als plat gedrongen.

Ook ìk moet eenmaal naar beneden zinken,[25] 76
als komen zal, waar 'k u voor hield daareven,
toen 'k u zo onverhoeds mijn vraag liet horen.[26]

18. „De grote mantel": zinnebeeld van de pauselike waardigheid. — 19. Nikolaas de Derde was uit het beroemde geslacht der Orsini. Orso betekent in het Italiaans „beer" en orsa „berin". — 20. Volgens sommigen zou Nikolaas niet vrij geweest zijn van nepotisme d.i. 'n overdreven ijveren om zijn familieleden aan waardigheden of rijkdommen te helpen. — 21. „Boven" d.i. op aarde. — 22. Met 'n soort van galgenhumor zegt Nikolaas, dat hij op aarde gèld, en hièr zich zèlf in de beurs stak. Met die beurs bedoelt hij ofwel de gehele derde Gruwel-groeve zelf, ofwel het ronde gat, waarin hij begraven ligt. — 23. Met die anderen, die Nikolaas in simonie voorgingen, bedoelt Dante enkele andere ongenoemde pausen. — 24. De ronde holten, waarover in v. 14. — 25. Bij Van Delft vond ik de ingenieuse veronderstelling, dat die misdadige pausen steeds dieper zullen wegzinken, tot ze op de bodem van de Hel terecht komen bij de verraders. Immers: zij zijn het die verraad pleegden jegens Kristus en de Kerk. — 26. Zie v. 52—53.

Al langer voel ik mij de voeten roostren 79
sinds ik, dùs omgedraaid, werd ingekerkerd,
dan hìj hier prijken zal met rode zolen.[27]

Want nà hem komt er één[28] van bozer zeden, 82
'n herder zonder wet, vanuit het Westen,[29]
een, die en hèm en mìj dan moet bedekken.

Hij zal als Jason[30] zijn, van wie we lezen 85
in 't Macchabeënboek;[31] en was dìen gunstig
zìjn vorst, hèm zal 't eens wezen Frankrijks heerser."[32]

Ik weet niet of ik mij te veel verstoutte, 88
toen ik zijn woord met deze wijs begroette:
„Ei, zeg me toch, wat sommen het wel waren,

die onze Heer eerst van Sint Pieter eiste, 91
eer Hij de sleutels aan zijn zorg vertrouwde?
Niets dan: „Kom, volg Mij!" werd van hem gevorderd,

27. Deze verzen betekenen, dat Bonifacius z'n rood-gloeiende voetzolen niet zoveel tijd uit de holte zal steken als Nikolaas. Deze moest er n.l. drie en twintig jaren staan (1280—1303); Bonifacius maar elf (1303—1314). In 1314 zou n.l. Clemens de Vijfde z'n plaats komen innemen. — 28. Paus Clemens de Vijfde. (in 1314) — 29. Clemens de Vijfde, Bertrand de Goth, was geboortig uit Gaskonje, en toen hij tot paus werd gekozen, aartsbisschop van Bordeaux. Ten opzichte van Rome kwam hij dus uit het Westen. — 30. Jason, die hogepriester der Joden werd, omdat hij koning Antiochus Epiphanes voor die waardigheid grote geldsommen bood. — 31. II Macch. IV. 32. Clemens de Vijfde werd paus gekozen door invloed van Filips de Schone, koning van Frankrijk. Zoals bekend, verplaatste Clemens de pauselike stoel van Rome naar Avignon. Ofschoon hij 'n zwak karakter had en de belangen der Kerk misschien enigszins opofferde aan die van Frankrijk, staat het geenszins vast, dat hij zich aan eigenlike simonie heeft schuldig gemaakt. Dit laatste geldt ook voor Nikolaas de Derde en Bonifacius de Achtste. Onbekendheid met de juiste feiten en blinde partijzucht doen Dante dan ook zo hard oordelen over deze drie Opperherders.

En Petrus niet en niemand[33] vroeg Matthias 94
om geld, toen hem door 't lot was toegewezen
de plaats, die „*'t slechte hart*"[34] al had verloren.

Blijf staan dus zo ge staat: uw straf is eerlik; 97
en houd goed vast de slecht-verkregen schijven,
die u zo moedig maakten tegen Karel.[35]

En als m'n tong niet werd in toom gehouden 100
door mijn ontzag voor de allerhoogste sleutlen,[36]
die gìj gedragen hebt in 't blijde leven,[37]

'k zou met nòg zwaarder woorden u bestormen: 103
de wereld toch stort tranen om uw schraapzucht,
die braven trapt en bozen leidt ten zetel.[38]

Ù, Herders,[39] had de Evangelist[40] voor ogen, 106
toen hij de Vrouw,[41] die op de watren zetelt,[42]
met koningen haar overspel zag drijven.[43]

hàar, die, geboren eens met zeven hoofden,"[44] 109
steeds sterk en machtig was door haar tien hoornen,[45]
zolang haar Bruidegom[46] de deugd beminde.

33. N.l. van de andere apostelen. — 34. „*'t Slechte hart*" d.i. Judas Iskariothes. In zijn plaats werd (door loting) Matthias gekozen. — 35. Karel van Anjou. Volgens sommigen zou Paus Nikolaas de Derde van de Griekse keizer Paleòlogus grote sommen ontvangen hebben om genoemde Karel tegen te werken. — 36. Zinnebeelden van het pauselik gezag. — 37. „In 't blijde leven" d.i. het leven op aarde. — 38. Paus Nikolaas de Derde zou (altijd volgens Dante), aan deugdzamen de kerkelike waardigheden onthouden hebben om ze uit hebzucht aan onwaardigen te geven. — 39. „Herders" d.i. Herders van Rome: Pausen van Rome. — 40. De Evangelist Johannes in het boek der Openb. hfdst. XVII. — 41. Rome. — 42. De wateren zijn de volkeren, waarover Rome heerst. 43. Haar overspel met de koningen is de slechte behandeling die ze dezen deed ondergaan, of de misdadige bondgenootschappen met de vorsten der aarde. — 44. De hoofden zijn de zeven heuvelen, waarop Rome gebouwd is. 45. Wat de tien hoornen betekenen, is niet geheel duidelik. Sommigen denken aan de tien geboden; anderen weer aan de genoemde koningen. (zolang zij n.l. dezen goed behandelde.) — 46. De Paus. Uit het woord „Herders" en „Bruidegom" blijkt, dat Dante hier 'n vrije toepassing maakt van het boven-

Gij hebt uw God gemaakt van goud en zilver,[47] 112
en wàt maakt de afgodist en u nog anders
dan dat hij knielt voor één en gij voor honderd?[48]

Ach, Konstantijn, van wat al kwaads werd moeder, 115
nìet uw bekering, neen, maar wèl uw gave,
die gift van ù aan de eerste rijke Vader."[49]

Terwijl ik hem mijn lofgedicht toedeunde 118
— was 't toorn of wroeging, die hem beet en prikte? —
geweldig sloeg hij met de beide benen.

Ik denk wel, dat m'n lied de Gids bekoorde, 121
want met tevreden lachje bleef hij luistren,
naar wat zo breed de waarheid uit deed klinken.

Hij trok mij naar zich toe met bei z'n armen, 124
en toen mijn hoofd zich aan zijn boezem vlijde,
beklom hij 't pad weer waar hij eerst langs daalde.

Hij werd niet moede mij omklemd te houden, 127
tot hij me bovenop de brug mocht dragen,
die van de vierde dam leidt naar de vijfde.

genoemd Apokalypties vizioen op de Roomse kurie. Dat Johannes aan het dièr zeven hoofden of koppen geeft en tien hoornen, Dante aan de vròuw zelf, maakt weinig uit voor de betekenis. Immers de Evangelist zag de vrouw-op-het-beest. Aestheties is Dante's toepassing wellicht bedenkelik. Want 'n vrouw met zeven hoofden en tien hoornen is 'n wangedrocht, terwijl het toch, blijkens de tekst, Dante geenszins er om te doen is, de vrouw die hoofden en hoornen als iets leliks aan te rekenen. Tenslotte. Volgens sommigen slaat deze hele passus niet op Rome of de pauselike kurie, maar op de Kerk. Strikt genomen zou deze uitleg er m.i. nog wel door kunnen. — 47. Ziet op Osee hfdst. VIII. — 48. Ofschoon de afgodendienaar meerdere goden erkent, vereert hij er toch in 't biezonder gewoonlik maar één; gij echter aanbidt er honderd n.l. ieder goud- of zilverstuk. — 49. Deze verzen zien op de z.g. afstand van Rome als wereldlik gebied door keizer Konstantijn de Grote aan Paus Sylvester, „de eerste rijke vader". Deze schenking is 'n historiese dwaling, maar in de M. E. geloofde men er vast aan. Dante veroordeelt het tijdelik bezit der Kerk niet; hij klaagt er alleen over, dat het zo dikwels, vooral voor de geestelikheid, 'n oorzaak van zedeverval was.

Zacht legde hij z'n lieve last daar neder;
de klip toch was van zulk 'n ruige steilte,
dat zelfs de geit er slecht 'n pad zou vinden.

Van daar werd mij 'n ander dal ontsloten.[50]

50. Vanaf de top van de brug kon de Dichter in 'n nieuw dal zien n.l. de vierde Gruwel-groeve.

Van nieuwe pijnen moet ik verzen dichten 1
als stoffe voor het twintigste der zangen
van 't eerste Lied: het lied der doemelingen.[1]

Reeds had ik al mijn kracht weer opgeroepen 4
om neer te schouwen in de ontsloten diepte,[2]
die overliep van droefenis en tranen.

En in het rond ravijn ontwaarde ik schimmen, 7
die stil en stom en schreiend naderschreden,
zoals processies gaan hier op de wereld.[3]

Toen ik de blik nog dieper af liet dalen, 10
bleek ieder hunner wonder-vreemd verbogen
vanaf de kin tot waar de borst zich welfde,[4]

zodat het hoofd zich naar de lenden keerde; 13
en 't was hun nodig achterwaarts te stromplen,
daar allen het vooruit-zien bleef benomen.[5]

Misschien uit kracht van heftige verlamming 16
werd de een of ander zo geheel verwrongen,
schoon ik het nimmer zag noch mooglik achtte

Als God u, lezer, vrucht wil laten plukken 19
van wat ge leest, bedenk dan bij u zelven,
of ik m'n wangen droog vermocht te houden,

toen 'k van nabij ons evenbeeld[6] aanschouwde 22
zozeer verwrongen, dat de wenende ogen
de billen hun tot in de spleet besproeiden.

1. Het lied der doemelingen d.i. „De Hel," het eerste deel van de goddelike trilogie. — 2. N.l. de vierde Gruwel-groeve, waarin bestraft worden waarzeggers, wichelaars, tovenaars, heksen en dergelijke zondaars. — 3. De verdoemden in deze Groeve liepen dus langzaam in één lange rij *achter* of in twee lange rijen *naast* elkaar. — 4. De gehele hals was dus verdraaid, zodat het gezicht naar achteren stond gekeerd, als blijkt uit het volgende vers. 5. Vgl. v. 37—39. — 6. N.l. ons menselik evenbeeld d.i. de schimmen in deze Groeve.

O ja, ik schreide, op één der punten leunend 25
der harde klip, tot mij m'n Leidsman zeide:
„Ook gìj behoort dus nog tot de andre dwazen?[7]

Hier leeft de liefde pas, als ze is gestorven! 28
Wie is misdadiger dan de onbeschaamde,
die deernis meebrengt bij Gods wraakgerichten?[8]

Omhoog het hoofd, omhoog! en zie, wie de aarde 31
eens binnenzwolg voor de ogen der Thebanen,
toen alles luidkeels riep: „Waar valt ge henen,

Amfiaraüs?[9] Wàt! Ontloopt ge 't vaandel?" 34
En ach, hij hield niet op met lager vallen,
eer hij voor Minos stond, die allen rechtert.[10]

Let op, wat van zijn schouders borst hem maakte: 37
omdat hij eens te ver vooruìt wou schouwen,
ziet hij tans òm, en gaat de gang der kreeften.[11]

Aanschouw Tiresias, van uitzicht andrend, 40
toen hij weleer van man in vrouw verkeerde
en al de leden van z'n lichaam ruilde.

7. Wie die „andre dwazen" zijn, wordt duidelik door de volgende verzen. 8. De betekenis van deze verzen is: De smarten en de pijnen van de verdoemden zijn in abstracto en op zich zelf, wel voorwerp van medelijden voor ons, maar niet in zoverre ze straffen zijn van Gods rechtmatige gramschap. Het woord „*liefde*" in v. 28 heeft 'n dubbele betekenis. De eerste is de liefde tot God, en wel: in zoverre zij vreugde is over Gods rechtvaardige straffen; de tweede is de liefde tot de evennaaste, en wel: in zoverre zij mededogen is met het lot der verdoemden. Eerst als deze laatste liefde of mededogen met de verdoemden werkelik dood is, kan de liefde tot God of de vreugde over zijn rechtvaardigheid levend in ons worden. — 9. Amfiaräus, 'n waarzegger uit Argos, en één der zeven koningen die Thebe belegerden. (zie Z. XIV, 64—69) Bij de strijd rondom Thebe verdween hij met z'n strijdwagen plotseling in de aarde. — 10. Zie Z. V, 4—25. — 11. Hier geeft Dante de reden aan, waarom waarzeggers (enz.) tot zulk 'n pijn verwezen zijn. (Haghebaert)

Eerst later moest hij met zijn toverroede
't ineengekronkeld slangepaar weer treffen,
eer hij opnieuw het manlik haar mocht dragen.[12]

En hij, wiens rug zijn buik[13] haast raakt, is Arons,[14]
die hoog op Luni's[15] bergen (waar beneden
in 't dal, Carrara's[16] landliên 't onkruid wieden)

als woon 'n hol had tussen 't witte marmer[17]
waar nimmer hem de blik werd afgesneden
om naar de zee te zien en naar 't gestarnte. —

En zij die met haar losgerukte vlechten
de borsten dekt, tans aan uw oog onttrokken,
en gans heur haar-dos heeft aan de andre zijde,[18]

was Manto,[19] die door vele landen dwaalde,
en zich dan neerliet, waar ik werd geboren.[20]
't Verkwikt m'n hart, als ge even naar me luistert:

Nadat haar vader heenging uit het leven
en Bacchus' stad in 't dienstjuk werd gespannen,[21]
zwierf zij 'n reeks van jaren door de wereld. —

Daarboven ligt 'n meer in 't schone Itaalje
bij de Alpen, die het Duitse rijk bemuren
in 't Noorden langs Tyrol: het heet Benaco.[22]

12. Tiresias, 'n waarzegger uit Thebe, werd eens in 'n vrouw veranderd, toen hij twee ineengerolde slangen sloeg. Zeven jaar later sloeg hij de twee slangen met z'n staf opnieuw en nu kreeg hij z'n mannelike gestalte weer terug. 13. „Zijn buik", d.i. de buik van Tiresias. — 14. Befaamd Etruries waarzegger en sterrewichelaar. — 15. Luni (spreek uit Loenie): oude Etruriese stad, die sinds lang niet meer bestaat. — 16. Carrara, stad in Lunigiana. 17. Het beroemde Karrariese marmer. — 18. N.l. aan de kant van haar borsten. — 19. Manto, 'n waarzegster en dochter van bovengenoemde Tiresias. 20. Vergilius is eigenlik geboren te Andes, 'n vlek in het gebied van Mantua. Gewoonlik echter wordt Mantua zelf Vergilius' vaderstad genoemd. 21. „Bacchus stad" is Thebe. Zo genoemd, omdat Bacchus daar werd geboren. Met de dienstbaarheid, waartoe zij geraakte, zinspeelt de Dichter waarschijnlik op het tyranniek bestuur van Kreon na Thebe's val. — 22. Het tegenwoordige Lago di Garda of Garda-meer.

Van duizend beekjes zeker druipt Pennino,[23] 64
waar tussen Val-Camonica en Garda
hun water in 't genoemde meer komt sterven.

Het meer bezit 'n eiland, waar de Herders 67
van Brescîa[24] en van Trente en van Verona —
liep daar hun weg — de zegen konden geven.[25]

Hoog troont Peschîera,[26] sterk en statig bolwerk, 70
(om Bergamo en Brescîa stout te trotsen)[27]
waar wijd in 't rond zijn oevers lager zinken.

Daar werpt in snelle vaart zich naar beneden, 73
alwat Benaco's schoot niet meer kan dragen,
en wordt omlaag 'n stroom door groene weiden.

Zohaast het water nu begint te vloeien, 76
dan heet het niet Benaco meer, maar Mincîo[28]
tot aan Governo[29] waar de Po-vloed 't gadert.

Niet verre vloeit het nog, of 't vindt 'n vlakte, 79
die 't overspoelt en in moeras verandert,
dat 's zomers vaak de mensen pleegt te plagen. —

Terwijl dit oord doortrok de zure Jonkvrouw,[30] 82
zag ze in 't moeras 'n strook van droge gronden,
nog onbebouwd en als ontbloot van mensen.

23. Pennino: 'n Berg. Val-Camonica is de vallei Camonica, een der schoonste van Lombardije. Garda was 'n Kasteel van deze naam aan de oever van het Benaco-meer. Val-Camonica lag ten opzichte van de Pennino noord-westelik. Garda lag aan de zuid-oostelike oever van het meer. — 24. Brescîa, spreek uit: Bresja. — 25. De betekenis van deze verzen is de volgende: Ongeveer in het midden (?) van het meer Benaco lag 'n eilandje vlak voor de mond van de rivier Tignalga. De rechteroever van deze rivier behoorde tot het diocees van Brescia; de linker tot het diocees van Trente en het meer zelf behoorde tot het diocees van Verona. Op genoemd eilandje grensden de drie diocesen dus aan elkaar en konden de respektievelike bisschoppen hun jurisdiktie uitoefenen. (de zegen geven.) — 26. „Peschiera" spreek uit: Peskjèra. — 27. De sterkte Peschiera was opgeworpen om Verona te dekken tegen Bergamo en Brescia. — 28. De rivier de Mincio; spreek uit: Miensjo. 29. Governo of Governolo: 'n kasteel. — 30. Zie v. 55 en v. 61 vlgg.

Daar bleef ze, om, al wat mens was, te vermijden,
alleen met slaven-volk, haar kunsten[31] drijven;
daar leefde zij, daar bleef haar lijk ook achter.

En allen, die verspreid in de omtrek woonden,
verenigde die plaats, als sterk te roemen,
omdat haar te alle kant 't moeras omgordelt.

Men bouwde 'n stad daar op 't ontzield gebeente;
om haar, die 't eerst die plek had uitverkoren,
zelfs zonder loting,[32] Mantua[33] geheten.

'n Dichter burgerdrom vulde eens haar muren,
eer de onbenulligheid van Casalodi
haar schijn-geschenk ontving van Pinamonte.[34]

En 'k waarschuw u: hoort ge ooit op andre wijze[35]
van de oorsprong mijner stad verklaring geven,
laat nooit de waarheid door de leugen doden!" —

En ik: „Zo sterk staat uw betoog, o Meester,
en wekt zo groot geloof, dat andre woorden
mij zullen zijn als uitgebrande sintels.

Maar zeg me nu van deez' processie-gangers,[36]
of ge één er ziet, wiens naam dient opgetekend:
dit aanbeeld blijft m'n geest maar steeds beham'ren.

31. N.l. haar toverkunst. — 32. Bij de stichting van 'n stad werden voor de keuze van 'n naam òf de wichelaars geraadpleegd òf er werd om de naam geloot. Hier gebeurde dat niet. — 33. Over de stichting van Mantua bestonden verschillende verhalen. Vgl. v. 97—98. Dante hield zich aan Vergilius die de stichting toeschreef aan Manto's zoon Ocnus. Zie Aen. X, 198—200. — 34. Alberto Casalodi, heer van Mantua, liet zich in 1271 door Pinamonte Buonacossi overreden de adel uit de stad te jagen, om zo de gunst van het volk te winnen. Toen de edelen verjaagd waren, ruide Pinamonte het volk op tegen Casalodi en wist zo zelf 't gezag over de stad in handen te krijgen. Sinds die inwendige twisten zou de bevolking van Mantua sterk verminderd zijn. — 35. Sommigen b.v. schreven de stichting van Mantua toe aan 'n zekere Farco, 'n Etruriese prins. — 36. Zie v. 7—9.

Toen zeide hij: „Die van z'n kinnebakken 106
de baard laat zwieren op z'n bruine schouders,
was (toen in Griekenland geen mannen bleven,

zodat er nauw nog restten voor de wiegjes)[37] 109
'n wichelaar en gaf met Kalchas 't teken
op Aulis' strand, om 't eerste touw te kappen.

Zijn naam „Eurypylus"[38] wordt ook bezongen 112
in één der zangen van mijn Aenëide;[39]
ook gìj weet dit, die àlles weet dier zangen.

Die andre, die zo smal is in z'n heupen 115
was Michel Scotus,[40] onbetwist 'n meester
in 't kunstig spel der toverstok-bedriegers.

Aanschouw Guido Bonatt';[41] aanschouw Asdente,[42] 118
die nu mocht wensen, trouw te zijn gebleven
aan leer en pek; maar 't is te laat gejammerd.

Aanschouw de onzaligen die, wars van 't rokken 121
en spoel en naald, waarzegsters zijn geworden
en toverden met kruiden en met beelden.[43]

37. In de Trojaanse oorlog trokken alle mannen en zelfs alle jongens(?) mee, zodat alleen overbleven de knaapjes die pas geboren waren. — 38. De schim, die Vergilius Dante aanwijst, was volgens Vergilius' eigen woorden Eurypylus, de wichelaar der Grieken voor Troje. Met Kalchas had hij zelfs het teken gegeven, toen de Griekse vloot van Aulis moest uitvaren. — 39. N.l. in zang of boek II, v. 114 vlgg. Vergilius noemt z'n gedicht „tragedie" d.w.z. „*zeer verheven* gedicht." — 40. Michel Scotus, lijfarts van keizer Frederik de Tweede, — 'n groot geleerde, maar bekend als waarzegger en sterrewichelaar. — 41. Guido (spreek uit: Gwiedo) Bonatti, bekend astroloog uit Forlì. 42. Asdente, waarzegger, redenaar en schoenlapper uit Parma. Hij was een der beruchtste geestdrijvers van z'n tijd. — 43. Waarzegsters, heksen enz. gebruikten bij hun kunsten vaak allerlei geheime kruiden en ook wassen beelden of maskers, de personen voorstellend die ze moesten betoveren. Vgl. Horatius 1e. b. Sat. VIII.

Doch kom nu mee, want Kaïn met z'n doornen[44] 124
staat op de grens der beide hemel-helften
en raakt der golven kruin voorbij Sevilla.[45]

En rond was reeds de maan, de nacht van gistren.[46] 127
Herdenk dit wèl, want in de diepe delling
was u niet éne keer haar licht tot schade." —[47]

Zò sprak de Gids, terwijl we verder togen. 130

44. Kaïn met z'n doornen betekent de maan. (Mannetje in de maan.) Volgens het volksgeloof immers was Kaïn om z'n armzalig doornen-offer en om z'n broedermoord door God naar de maan verbannen. — 45. Vers 125—126 betekenen: de maan nadert de horizon, die de grenslijn is van ons boven- en beneden-halfrond; voorbij Sevilla gaat zij onder in de zee, ver naar het Westen. — 46. D.w.z. gisteren nacht was het volle maan. Wanneer het volle maan is, gaat deze juist onder, als de zon opkomt. Het is dus nu enige tijd na zonsopgang. (de tweede dag van Dante's tocht.) Vgl. Z. XI, 113 en zie Bassermanns astronomiese opmerking bij dit vers. — 47. Vaak voorkomende negatieve omschrijving. Vergilius bedoelt: „Dat de maan scheen, kwam u in 't donkere woud (zie Z. I, 2) dikwels goed te pas."

Van brug tot brug[1] nu gaande en saam besprekend, 1
wat mijn Commedia niet voegt te zingen,[2]
bereikten wij de top[3] en bleven rusten,

om 't volgend dal[4] te zien der Gruwel-groeven, 4
en 't nieuwe leed van hopeloze tranen. —
En vreemde[5] duisternis zag ik daar onder.

Gelijk in 't Wapenhuis der Venetîanen 7
bij winter-dag de taaie pek-brij bobbelt,
tot heling hunner zieke zeekastelen,

en 't scheepsvolk werken moet in plaats van varen:[6] 10
deez' bouwt 'n nieuwe boot, die stopt de naden
van de oude kiel, die meerdre tochten maakte;

deez' hamert op de boeg, gene op de spiegel,[7] 13
de een beitelt riemen, de ander kabelt touwen,
terwijl weer andren fok- en marszeil boeten,[8] —

zò, niet door vuur, maar door Gods hoge werking, 16
lag in het dal 'n dikke brij te koken,
die overal in 't rond aan de oevers kleefde.

Ik keek naar 't pek, doch zag alleen de bobbels,[9] 19
die naar omhoog gestuwd door 't heftig zieden
volop eerst zwollen, en dan eensklaps berstten.

1. N.l. van de vierde naar de vijfde brug. — 2. N.l. dingen, die voor 't plan der Commedia niets ter zake doen. — 3. De top of het hoogste punt van de vijfde brug. — 4. De vijfde Gruwel-zak. — 5. Vgl. vorige Zang v. 11. — 6. De hier door Dante aangebrachte, zeer lange en zeer ingewikkelde vergelijking heeft twee delen: de pek-massa en de bedrijvigheid van het scheepsvolk òm en bìj die pek-massa. De bedrijvigheid der duivelen bij de helse pek-brij wordt eigenlik pas beschreven in 't vervolg van deze Zang en in de volgende Zang. — 7. Achtergedeelte van 'n schip. — 8. Boeten betekent herstellen. Fokzeil is 'n minder belangrijk, marszeil 'n belangrijk zeil van 't schip. — 9. Dante zag wel 't pek, maar al z'n aandacht werd nog in beslag genomen door het geweldig zieden van de brij. Hij zag daarom ook nòch duivels nòch verdoemden. De verdoemden die in deze groeve gestraft worden, zijn omkoopbare rechters, veile magistraten en dergelijke zondaars. Het

Terwijl ik roerloos in de diepte staarde, 22
riep mij m'n Gids: „Voorzichtig! O voorzichtig!"
en trok me van m'n standplaats aan z'n zijde.

Toen keek ik om als hij die talmt en treuzelt 25
en eerst wil zien, wat hij behoort te ontvlieden,
maar die de schrik dan plots zozeer ontmoedigt,

dat hij, om 't zien, niet langer draalt met vluchten: 28
en achter ons zag ik 'n zwarte duivel
al hollend bovenop de klip-brug komen.

O wee, wat woestheid flikkerde uit z'n ogen! 31
Hoe bitter-wreed scheen hij me in zijn gebaren,
met de open vlerken en de vlugge voeten.

Z'n schouder, scherp gepunt en dik-gebocheld, 34
bezwaarde 'n zondaar met de beide heupen;[10]
en met z'n vuist omklauwde hij diens enkels.

Van onze brug[11] riep hij: „O Gruwel-klauwen,[12] 37
hier heb je nou 'n hoge van Sint Zita.[13]
In 't pek er mee! Ik maak nog gauw 'n toertje

taaie en vasthoudende pek, waarin ze gepijnigd worden, is het zinnebeeld van hun gehechtheid aan het geld, waarom zij hun ambt misbruikten. Merk op, hoe Dante deze, in zekere zin, wereldlike simonisten in 'n lager groeve werpt dan de kerkelike simonisten. Terwijl kerkelike simonie door leek en priester bedreven kan worden, maakten deze ongelukkigen misbruik van hun ambt als zodanig. De tierannen lagen in het bloed, de veilen en omkoopbaren in het verachtelike pek! — 10. De zondaar lag dus schrijlings achterover op de schouders van de zwarte grimmige duivel. — 11. „Van onze brug" d.w.z. vanaf de brug, waarop de beide Dichters stonden. — 12. „Gruwelklauwen": algemene benaming voor de duivels in deze Gruwel-groeve. — 13. „'n Hoge van Sint Zita" (spreek uit: Tsieta.) d.w.z. een der voornaamste magistraatspersonen uit de stad Lucca, die de H. Zita (geb. 1270) tot patrones had gekozen. Volgens sommige uitleggers zou deze overheidspersoon geweest zijn 'n zekere Martino Bottai.

naar 't lieflik oord, dat berst van zulke schurken. 40
Veil — op Bonturo[14] na — is daar 'n ieder.
Van *„nee"* maakt men daar *„ja"* om 't lieve geldje."

Hij smeet de schim omlaag en vloog weer henen 43
de rotsklip af: geen bloedhond werd ooit vlugger
ontkettingd, om 'n rover na te jagen.

De zondaar zonk en kwam gekromd weer boven. 46
Maar onder 't brug-dak klonk 't gebrul der duivlen:
„Hier hangt geen „heilig Aanschijn"[15] ter verering.

Hier zwemt men anders dan in 't Serchîo-water;[16] 49
en als je dus niets voelt voor onze krauwels,
zorg dan maar niet te ver uit 't pek te kruipen."

Ze priemden hem met meer dan honderd gaffels 52
en sarden nog: „Hier houdt men bal in 't donker,[17]
en heb je kans dus in 't geniep te gappen."

Niet anders doen de koks hun keukejongens 55
het vlees, dat naar omhoog komt in de ketel,
met lange vorken, naar beneden drukken. —

„Opdat de duivlen," sprak de goede Meester, 58
„u hier niet zien, hurk achter één der blokken
van deze klip, dat u tot scherm kan dienen.

En hòe ze mij met ruwe woorden kwetsen, 61
vrees niet, want ik versta me op zulke zaken,
en hoorde al meer zo'n storm van duivelswoede."[18]

14. „Bonturo" (spreek uit: Bontoero.) van het geslacht der Dati's. Natuurlik bedoelt Dante, dat hij de meest omkoopbare was van allen. — 15. „Heilig Aanschijn": 'n oud beroemd schilderij van Kristus te Lucca, dat biezonder vereerd werd. De gebogen houding, waarin de verdoemde weer naar boven kwam, gaf de duivel aanleiding tot deze tergende spot. — 16. „Serchîo" (spreek uit: Serkjo.) riviertje bij Lucca, waarin men 's zomers zeer genoeglik kon baden. — 17. N.l. in 't zwarte pek. — 18. Zie Z. VIII, 124 en Z. IX, 22—30.

Hij daalde 't brug-hoofd af aan de andre zijde, 64
doch nauw had hij de zesde dam[19] betreden,
of hoge moed moest hem van 't voorhoofd stralen.

Want met die woeste vaart en wilde woede, 67
als honden uit hun hok naar de arme vliegen,
die plots iets vraagt vanuit z'n bedel-hoekje,

zo kwam van onder 't brug-dak 't zwart geboefte 70
en zwaaide tegen hem met al de gaffels,
maar hìj riep uit: „Geen één van u zij toornig!

Eer uwe krauwels mij in stukken scheuren, 73
trede één van u vooruit om mij te aanhoren;
houdt dan eerst raad, of gij me nog wilt vorken."

En allen schreeuwden: „Kwaad-staart moet het wezen!" 76
Toen kwam er één en roerloos stonden de andren.
„Och, wat zal 't baten?" sprak hij tot m'n Leider.

„Gelooft ge, Kwaad-staart," zeide toen de Meester, 79
„dat gij me in deze holen zaagt gekomen,
en ongedeerd nog steeds door al uw wapens,

als niet Gods wil en 't lot mij gunstig waren? 82
Laat mij dus gaan: de Hemel heeft bevolen,
dat ik 'n mens[20] dit woeste pad[21] zou wijzen."

Toen lag z'n overmoed plots zo verslagen, 85
dat hij de vork liet vallen aan z'n voeten
en de andren toeriep: „Halt! Geen één mag steken!"

En luid tot mij de Gids: „Gìj, neergedoken 88
ginds tussen blokken van het brug-gesteente,
o keer met rustig hart weer aan m'n zijde!"

19. „De zesde dam" d.w.z. de wal tussen de vijfde en de zesde Gruwelgroeve. — 20. Dante. — 21. De Hel.

Ik rees dus op en kwam hem haastig nader, 91
maar al de duivels stormden mee naar voren;
en 't werd me bang, dat zij hun woord niet hielden.

— Zo zag ik eens het stoere krijgsvolk beven, 94
toen 't bij verdrag Caprona's burcht ontruimde,
doch niets dan moordlust zag aan alle kanten.[22]

Met heel m'n lichaam drong ik langs m'n Leider 97
en hield de blik niet af van hunne tronies,
die mij, helaas, maar weinig goeds voorspelden.

De gaffels gingen néer; en de een vroeg de ander: 100
„Zal 'k nou 'ns flink z'n lelik kruis bespelen?" —
— „Doe dat," was 't antwoord, „prik 'em maar 'ns fijntjes!"

Maar 't duivel-heerschap, dat reeds had gesproken 103
met mijn Geleider, boog zich snel naar achter
en zei: „Zacht wat, zacht wat, jij Haren-plukker!"

Dan zeide hij tot ons: „Het verder wandlen 106
langs deze klip[23] zal wel niet gaan: verbrijzeld
ligt heel de zesde brug-boog in de diepte.[24]

Maar is 't uw wens de reistocht voort te zetten, 109
loopt verder door langs deze steigrende oever,[25]
dichtbij draagt u 'n andre brug[26] dan over.

22. In 1290 gaven de Pisanen onder beding van vrije aftocht het kasteel Caprona over aan de Luccanen en Florentijnen. Toen ze overeenkomstig het verdrag, dwars door de vijandelike troepen afmarcheerden, riepen de vijandelike soldaten allemaal: „Slaat ze dood!" Er gebeurde echter niets. Volgens deze verzen schijnt Dante aan deze expeditie tegen Caprona persoonlik te hebben deelgenomen. — 23. Het woord „klip" moet hier opgevat worden als de gehele weg van tien achtereenvolgende klip-bruggen. — 24. „In de diepte" d.i. op de bodem van de zesde Gruwel-groeve. — 25. De eerste wal-zijde van dezelfde zesde Gruwel-groeve. — 26. De eerst-volgende klipbrug over dezelfde zesde Gracht. Zoals later zal blijken (Z. XXIII aan het einde.) beliegt deze duivel beide Dichters.

Hoor: op de dag vóor deze (vijf uur later)
was juist twaalf honderd zes en zestig jaren
voorbij, sinds deze weg in puinen stortte.[27]

'k Stuur enklen van de mijnen als verspieders,
of éen dier pek-broers niet wat lucht komt happen.[28]
Gaat dus met hen, ù zal geen leed geschieden."

„Treedt voorwaarts, Vleermuis-vlerk en IJsbaan-renner
en Honds-snoet ook," begon hij nu te roepen;
„en Vuil-baard zal de dux van 't tiental[29] wezen.

Nog trede voor: Bloed-gier en Bulle-bijter,
Draak-muil, Zwijns-borstel met z'n lange tanden,
en Storm-geraas en 't malle Hane-kopje.[30]

Het borrlend vogel-lijm[31] goed afgesnuffeld! —
Tot de andre klip,[32] die over al de holen[33]
nog gaaf is, mag niet éen dit tweetal[34] hindren." —

Ik riep: „Wee mij, wat moet ik zien, o Meester!
Ach, gaan we alleen en zonder dit geleide,
als gij de weg weet; ìk begeer geen gidsen.

27. De zin van deze verzen is: Gisteren was het 1266 jaar geleden, dat Kristus stierf. Bij z'n dood beefde de gehele aarde. Ook in de Hel veroorzaakte dit verschuivingen en instortingen. Omdat de Dichter zegt, dat dit alles gebeurde: gisteren 1266 jaar geleden, maar *vijf uur later,* is 't op het ogenblik ongeveer tien uur in de morgen van Paas-Zaterdag of de tweede dag van Dante's wonderbare tocht. — 28. D.w.z. of een der verdoemden het waagt z'n hoofd buiten het pek te steken. Vgl. v. 51. — 29. „De dux van 't tiental," d.w.z. de aanvoerder van de tien duivels, die het geleide zullen uitmaken voor de beide Dichters. — 30. Wellicht 'n potsierlike, roodharige duivel. — 31. Het kleverige pek. — 32. Zoals blijkt moet het woord „klip" hier in dezelfde betekenis genomen worden als in v. 106, dus als de gehele weg van tien achtereenvolgende bruggen. — 33. „Holen" d.w.z. de Gruweldalen. — 34. Vergilius en Dante.

Ach, ziet ge niet, wanneer ge als naar gewoonte 130
opmerkzaam blijft, hoe ze op de tanden knersen
en met de brauwen ons al strikken spannen?"[35]

En hij tot mij: „'k Wil niet, dat ge u beangstigt. 133
Laat hen naar hartelust maar knarsetanden:
Die branden in het pek, die geldt hun woede." —

Ze namen reeds hun zwaai ter linker-oever;[36] 136
maar eerst had elk de tong nog uitgestoken
als een of ander teken voor hun leider,[37]

die duchtig met z'n achterste trompette.[38] 139

35. De duivels gaven elkaar door knip-oogjes of door andere oog-seinen te kennen, dat ze de Dichters zouden bedriegen. — 36. N.l. de rotswand tussen de vijfde en zesde Gruwel-groeve. — 37. Kwaad-staart. — 38. Met dit zonderling getoeter gaf Kwaad-staart waarschijnlik het signaal tot de opmars. Zie volgende Zang v. 10.

Vaak zag ik ruiters 't legerkamp opbreken, 1
ten aanval rennen, wapenschouwing houden,
maar soms tot lijfsbehoud ook de aftocht blazen.

'k Zag in uw beemden vliegende kolonne's, 4
o Aretijners,[1] en verspiedersbenden;
toernooien zag ik daar en schijn-gevechten.

Somtijds met klokken,[2] soms ook met trompetten, 7
met trommels en met seinen-uit-kastelen,
met eigen en met vreemde krijgsgebruiken.

Maar nooit zag ik met zulk 'n vreemd getoeter[3] 10
voetvolk of ruiterij ten strijde trekken,
noch schip-op-zee, bij land- of lucht-signalen.[4]

Zo trokken wij dan op met 't tiental duivels. 13
O wee, wat woest gezelschap! Doch: ter kerke
met heiligen, en in de kroeg met slempers! —

En aldoor bleef ik naar de pek-poel kijken, 16
om alles goed te zien, èn van de groeve
èn van het volk, dat brandde in 't zwarte kooksel.

Gelijk dolfijnen, als ze 'n teken geven 19
aan 't scheepsvolk door het krommen hunner ruggen,
dat dit bedacht moet zijn om 't schip te bergen,[5]

zo kwam soms, tot verlichting zijner pijnen, 22
'n zondaar met de rug uit 't pek naar boven,
en dook meteen, nog sneller dan de bliksem.

1. Dante wendt zich hier in 't biezonder tot de bewoners van Arezzo, omdat vooral hun gebied het toneel was geweest van allerlei oorlogsellende. — 2. In Dante's tijd werden in de oorlog ook klokken meegevoerd, die het teken gaven voor aanval en terugtocht. — 3. Vgl. v. 139 van de vorige Zang. 4. Seinen vanaf de kust of vanuit de lucht. — 5. Volgens de mythologie vertoonden zich de dolfijnen aan de oppervlakte van de zee, als er storm op komst was.

En ook, gelijk wel aan de zoom der poelen
de vorsen met de kop uit 't water steken,
terwijl ze romp en poten onder houden,

zo zag ik overal de zondaars loeren,
doch niet zohaast zich Vuil-baard maar vertoonde,
of weg was alles, onder 't pek-geborrel.

Ik zag – en nog krimpt mij het hart te samen –
hoe één wat treuzlen bleef, als soms aan de oever
ook één dier vorsen blijft en de andre duiken.

En Bulle-bijter, dichterbij geslopen,
sloeg woest de haak in zijn bepekte haren
en rukte hem naar boven als 'n otter.[6]

Van al de duivels wist ik reeds de namen;
zò had ik opgelet bij hun verkiezing,[7]
zò luisterde ik, wanneer ze elkander riepen.

„Zeg, Hane-kop, plant jij hem eens je klauwen
diep in de rug en trek z'n leer[8] aan flarden,"
zo brulden die vervloekten[9] al te samen.

En ik: „Ach, Meester, tracht, als 't gaat, te horen,
wie 't wezen mag, dat deerniswaardig schepsel,
gevallen in de handen zijner beulen."

M'n Leidsman kwam de schim nu dicht op zijde
en vroeg van waar hij was; en 't antwoord luidde:
„Geboren ben 'k in 't koninkrijk Navarre.

M'n moeder bracht me als dienstknaap bij 'n meester,
daar zij me had gewonnen bij 'n brasser,
verderver van zich-zelf en van z'n goedren.

6. De schim zag door 't pek zo zwart als 'n otter. – 7. Zie vorige Zang, 115–123. – 8. „Z'n leer" d.i. z'n huid. – 9. „Die vervloekten" d.w.z. òf de duivels òf misschien de duivels mèt de andere verdoemden.

Toen nam me in dienst, Thiboud,[10] de goede koning. 52
En daar begon m'n vette-baantjeshandel;
en daarvoor boet ik tans in deze hitte."

Zwijns-borstel, uit wiens muil aan elke zijde 55
'n grote tand omhoog stak als bij de ever,
deed hem eens voelen, hoe er één van prikte.

Zo viel daar 't muisje tussen boze katten! 58
Doch Vuil-baard hief de zondaar in z'n armen
en zei: „Blijf af, zolang ik hem omstrengel."[11]

Hij draaide nu z'n tronie naar m'n Meester 61
en zei: „Vràag tans, verlangt ge meer te horen,
voordat 'n ander hem uiteen komt rijten." —

De Gids: „Meld ons dan iets van de andre schelmen; 64
kent ge één, daaronder in het pek-gebobbel,
die uit Itaalje komt?" — En hij:[12] „Daar even

verliet ik één, die in m'n buurt eens woonde. 67
Och, zat ik nog maar naast 'em in het donker,[13]
dan had ik klauw noch krauwel tans te duchten."

Doch Bloed-gier kreet: „Te lang zijn we al lankmoedig!" 70
en greep één zijner armen met z'n krauwel,
en scheurde 'n stuk er af door 't heftig rukken.

Vol woede wilde ook Draak-muil hem nu grijpen 73
van onder bij de benen, doch hun hoofdman[14]
wierp fonkelende blikken in de rondte.

En toen nu allen weer wat rustig waren, 76
vroeg mijn Geleider fluks aan die verdoemde,
die almaar, almaar staarde naar z'n wonde:

10. De schim die hier spreekt, is 'n Navarrees, 'n zekere Ciampolo of Giampolo. De goede koning Thiboud is Thiboud de Tweede, koning van Navarra (1270), 'n schoonzoon van Lodewijk de Heilige. Volgens anderen zou hier bedoeld zijn Thiboud de Zesde. — 11. Zie v. 61—63. — 12. Ciampolo. — 13. N.l. in 't zwarte pek. — 14. Vuil-baard.

„Wie was die geest, die ge om uw oever-tochtje 79
verliet, en, als ge zegt,[15] zeer tot uw schade?"
En hij hernam: „'n Monnik was 't: Gomita,

Gallura's gouverneur, vat aller zonden. 82
Zijns Meesters vijanden had hij in handen,
en was zo streng, dat elk zijn strengheid loofde!....

Geld beurde hij van hen en liet ze lopen, 85
naar eigen woord; en ook in de andere ambten
was hij 'n fielt: geen kleine, maar 'n grote![16]

Gezelschap houdt hem vaak heer Michel Zanche[17] 88
uit Logodore; en nimmer is 't hun tongen
te veel om van Sardinië te spreken.

Wee mij! zie ginds die andre[18] knarsetanden! 91
'k Zou meer nog zeggen, maar ik vrees, dat 't monster
zich alreeds opmaakt mij de kop te krabben."

Doch 't Opperhoofd,[19] tot Storm-geraas zich wendend, 94
die reeds van vilderslust met de ogen rolde,
riep: „Scheer je weg van hier, jij onheilsvogel!" —

„Indien ge wenst te aanschouwen en te aanhoren," 97
begon de ontstelde schim opnieuw te spreken,
„Toskanen of Lombarden, 'k laat er komen.

15. Zie v. 68—69. — 16. De in v. 81 genoemde Gomita, 'n Sardinies ordesgeestelike (men weet niet tot welke orde hij behoorde.), gunsteling en vikaris van Nino de' Visconti van Pisa (zie Vagev. Z. VIII, 46), die gouverneur of opperrechter was van Gallura (spreek uit: Galloera.) vanaf 1215—1296. Hij schijnt alles aan Gomita overgelaten te hebben, daar Dante deze gouverneur noemt. Sardinië was in vier rechtsdistrikten verdeeld n.l. Gallura, Lagodoro, Cagliari en Arborea. — 17. „Michel Zanche" (spreek uit: Mikel Dsanke.), hofmeester of hofmaarschalk van Enzio, 'n natuurlike zoon van keizer Frederik de Tweede en koning van Sardinië. Ook deze Sardiniër schijnt zich schuldig gemaakt te hebben aan 't verkopen van ambten. Van Michel Zanche wordt ook nog gesproken in Z. XXXIII, 144. — 18. D.i. Storm-geraas, zoals blijken zal uit v. 94. — 19. Vuil-baard.

Als nu de Gruwel-klauwen rustig blijven, 100
en geen van ons hun wraak dus heeft te duchten,
zal ik, gezeten op m'n eigen plekje,

in mijn plaats zeven andren doen verschijnen, 103
zohaast ik fluit; want dit is ons het teken,
om één der schimmen uit het pek te lokken."

Honds-snoet stak bij dit woord de snuit naar boven 106
en schudde 't hoofd en zei: „Hoor nu, hoe listig
hij dit verzon, om zich in 't pek te werpen."

Doch hìj, in listen rijker dan 'n koning, 109
hìj sprak: „Ik zou de grootste deugniet wezen,
als ik de mijnen groter leed bezorgde."

En Vleermuis-vlerk, zich tegen de andren kantend, 112
bedwong zich niet, doch snauwde: „Duik maar onder!
Ik zal je heus niet in galop vervolgen,

maar boven 't pek wat met m'n vleugels kleppren. — 115
De brug ontruimd en allen[20] achter de oever!
Laat zien, of jìj alleen 't van ons kunt winnen." —

'n Nieuwe klucht, o lezer, gaat ge horen. 118
Reeds keerden allen 't oog naar de andre zijde;
en hij het eerst, die 't felst verzet eerst toonde.[21]

Gòed koos de Navarrees z'n tijd; vàst drukte 121
z'n voet de bodem; en in één sekonde
nam hij z'n sprong, en was de dans ontkomen.

Hoe stonden ze allen als van spijt verslagen! 124
en 't meest wel hij, die 't ongeval verwekte.[22]
Hij vloog de schim dus na en kreet: „Ik heb je!"

20. De duivelen. — 21. N.l. Honds-snoet. Zie v. 106—108. — 22. Vleermuis-vlerk.

Doch 't hielp hem weinig; want de vleugels renden 127
zo snel niet als de vrees;[23] de schim dook onder,
en de ander schoot omhoog, de borst naar boven.

Niet anders plompt meteen 'n eend in 't water, 130
wanneer hij door de lucht de valk ziet nadren;
zò keert de valk terug, vermoeid en toornig. —

Maar woedend om de klucht, vloog IJsbaan-renner 133
z'n makker na, dol-blij, daar gene[24] ontsnapte,
en hij nu reden had eens fijn te twisten.

En toen hij de ambten-kwanslaar zag verzonken, 136
sloeg hij de klauwen naar z'n mededuivel
en greep hem boven 't pek-dal[25] om de lenden.

Doch de andre bleek zowaar 'n echte sperwer, 139
die ook van klauwen wist, zodat ze beiden
al worstelend in 't kokend pek-meer ploften.

De hitte scheidde al gauw de vechtersbazen, 142
doch niets vermocht ze meer omhoog te heffen:
zò kleefde 't taaie pek hun aan de vleugels.

Vuil-baard, die met z'n makkers stond te treuren, 145
liet vier van hen naar de andre zijde vliegen,
elk met z'n gaffel; en zo gauw ze konden,

kwam 't viertal, links en rechts, omlaag geklauterd, 148
hun gaffels strekkend naar de drenkelingen,
die in de taart[26] reeds als gebraden waren. —

En zó verlieten wij de ontstelde duivlen. 151

23. D.w.z. de schim dook sneller dan Vleermuis-vlerk. — 24. De Navarrees Ciampolo of Giampolo. — 25. De vijfde Gruwel-groeve. — 26. N.l. de warme pek-massa.

Stilzwijgend, eenzaam, en 't geleide[1] ontbérend,
vervolgden we onze weg, hìj voor, ìk achter,
zoals de Minderbroeders in de wereld.[2]

En in mijn geest was door 't krakeel der duivlen[3]
het beeld gerezen van Esopus' fabel,[4]
waarin hij over muis en kikvors handelt.

Want *„nu"* en *„tans"* zijn min elkaar gelijkend
dan deze twist en fabel, als ons denken
begin en einde goed weet saam te knopen.[5]

Zoals gedachte voortkomt uit gedachte,
aldus steeg uit de mijne[6] al ras 'n tweede,[7]
die mij m'n eerste vreze[8] als dubbel maakte.

„Door onze schuld",[9] zo dacht ik, „zijn de duivlen
bedrogen, en met zulk 'n schade en schande,
dat ik wel gissen kan, wat spijt ze voelen.

1. D.i. het geleide van de tien duivelen. — 2. De eerste Minderbroeders mochten volgens voorschrift van de H. Franciskus nooit alleen uitgaan, minstens met tweeën. Onderweg moesten zij het stilzwijgen bewaren. Enkele oude schrijvers beweren, dat ze steeds achter elkander liepen, hetzij ze met tweeën of met meerderen waren. — 3. Zie Z. XX, 133—151. — 4. De fabel van Esopus: De muis vroeg de kikvors haar over de sloot te helpen; de kikvors willigde het verzoek in, maar met de bedoeling haar te verdrinken; bond haar aan z'n poot en ging zo te water. Toen kwam de wouw en zag de muis aan 't oppervlak van 't water; dies haalde hij met de muis ook de kikvors weg en vrat beiden op. (Dr. H. J. Boeken) — 5. Zoals de kikvors, van 't begin af, het al kwaad voorhad met de muis, evenzo IJsbaanrenner, toen hij Vleermuis-vlerk navloog; aan 't einde van de fabel komen muis en kikvors beiden om door de wouw; aan 't einde van de twist vallen de twee duivels beiden in 't kokende pek. — 6. N.l. Dante's gedachte over twist en fabel. — 7. Wat de tweede gedachte inhield, wordt verhaald vanaf v. 13 tot 18. — 8. Dante's vrees voor de duivelen (zie Z. XXI en XXII.), vooral toen Kwaadstaart aan beide Dichters Vuil-baard met z'n negen duivels als geleide had toegewezen. — 9. Het verlangen van de beide Dichters om te spreken met Ciampolo (zie Z. XXI, 44 en 64.) was de aanleiding, dat de duivels door deze bedrogen werden en dat IJsbaan-renner en Vleermuis-vlerk met elkander in twist geraakten.

Komt bij de boze wil ook nog de woede,
dan zullen ze ons nog wreder achtervolgen,
dan ooit 'n hond het haasje komt te grijpen." —

Reeds voelde ik, hoe m'n haren zich verhieven
van angst; en vaak zag 'k om, in angstig luistren,
en 'k zeide: „Meester, vlug toch, vlug verborgen

u zelf en mij, of 'k vrees de Gruwel-klauwen.
O, 'k ben zo bang: ze zijn ons op de hielen.
O, ik verbeeld me zelfs ze alreeds te horen."

En hij: „Ware ik van glas met lood beslagen,[10]
niet eerder werd uw lichaams-beeld[11] weerspiegeld
dan 'k reeds uw ziele-beeld[12] heb opgenomen.

Want ùw gedachten kwamen tot de mìjne,
gebaren en gelaat in niets verschillend,
zodat ik één besluit ontleende aan beiden.

Zou deze rechter wand[13] zo zachtjes hellen,
dat 't mooglik is in 't naaste dal[14] te dalen,
wèg dan de jacht, die ons het hoofd verbijstert."[15]

Nog had hij zijn besluit niet uitgesproken,
of 'k zag ze al komen met ontplooide vlerken,
niet verre meer, vol drift om toe te grijpen.

Maar mée nam mij de Leidsman op z'n armen,
zoals de moeder, door 't rumoer ontwakend,
en door de gloed der vlammen al beschenen,

10. Vergilius wil zeggen: Als ik 'n spiegel was. — 11. Het beeld van uw lichaam. — 12. Het beeld van uw ziel. — 13. „De rechterwand" d.w.z. die zijde van de Gruwel-groeve, die 't meest naar de diepte ligt. Zie Z. XVIII, 5 en Z. XXIV, 37—40. — 14. N.l. de zesde. — 15. D.w.z. de achtervolging der duivelen, die de Dichter nog met angst vervult.

haar jonkske grijpt en heen ijlt zonder talmen,
veel meer om 't kind dan om zich zelf bekommerd,
en enkel met 'n hemd haar naaktheid dekkend.[16]

En boven van de top der harde omlijsting[17]
liet hij zich rugglings langs de helling glijden,
die éen der zijden sluit van de andre groeve.

Nooit schoot zo snel het water door de leiding,
om 't rad van water-molens rond te draaien,
zohaast het op z'n dichtst de schoepen[18] nadert,

als reeds de Meester neervloog van de helling,
mij aan z'n boezem mee naar onder dragend,
gelijk z'n zoon en niet gelijk 'n makker.

Nauw raakten nog z'n voeten aan de bedding
van 't dal, of boven onze hoofden kwamen
de duivlen op de dijk; — doch de angst was henen.

Want die Voorzienigheid,[19] die eenmaal wilde,
dat zij het vijfde dal[20] bewaken zouden,
onthield hun ook de macht er uit te ontsnappen. —

Beneden[21] vond ik opgesmukte lieden,[22]
die liepen daar in 't rond met trage schreden,
droef-schreiend en vermoeid en als gebroken.

Ze hadden pijen aan met lage kappen
tot over de ogen, en van éender maaksel,
als in Clugny de monniken ze dragen.[23]

16. In de M. E. was het de gewoonte, geheel ongekleed in bed te slapen. 17. De wal van de Groeve. — 18. „De schoepen" d.w.z. de schepborden van 't rad, waar 't water het vlugste loopt. — 19. D.i. de goddelike Voorzienigheid. — 20. D.i. de vijfde Gruwel-groeve. (vgl. Z. XVIII, 10—15.) — 21. In de zesde groeve. — 22. De vreemd-opgesierde schimmen, die Dante hier ziet, zijn, zoals ze aanstonds zelf zullen zeggen (v. 92) de huichelaars. Ze dragen het uitwendig kleed van boete en van versterving n.l. 'n soort van kloosterpijen. — 23. Volgens sommigen zou men in v. 63 in plaats van Clugny moeten lezen òfwel Keulen òfwel Cologna. (in 't gebied van Verona.)

Van buiten schittren zij van fel verguldsel; 64
van binnen zijn ze lood, en van 'n zwaarte,
dat die van Frederik[24] er stroo bij waren.[25]

O mantel, die hen eeuwig zal vermoeien! — 67
We hielden steeds nog links,[26] juist als de schimmen,
gestadig luistrend naar hun droeve klachten.

Maar door hun mantels gingen die vermoeiden 70
zo traag, dat we ons bij iedre heupbeweging[27]
voortdurend weer in nieuw gezelschap zagen.

Ik zei dus tot m'n Gids: „Tracht éen te ontdekken, 73
die uitblinkt door z'n naam of door z'n daden;
en kijk goed rond bij dit zo trage lopen."

En éen, die mij Toskaans[28] daar hoorde spreken, 76
riep luide ons na: „Beteugelt toch uw voeten,
gij, die zo rent door deze duistre luchten.

Ge hoort wellicht van mij, wat gij wilt weten." —[29] 79
M'n Leider zag dus om en zei:[30] „Toef even
en regel dan uw schreden naar de zijne."

Ik wachtte, en zag nu op twee aangezichten 82
'n sterke zielsdrang om nabij te komen;
doch 't smalle pad hield ze op en 't lood der pijen.

Toen ze ons bereikten, werd ik lang bekeken 85
met loensende ogen, zonder dat ze spraken;
dan wendden zij zich tot elkaar en zeiden:

24. N.l. Keizer Frederik de Tweede. — 25. De mantels van Keizer Frederik de Tweede, waarop hier gezinspeeld wordt, zouden 'n soort folter-mantels geweest zijn n.l. loden mantels, waarmee men hoogverraders omhulde, om ze, aldus gekleed, in het vuur te werpen. Waarschijnlik 'n historiese fabel.
26. „Steeds nog links." Vgl. Z. XVIII, 21. — 27. D.w.z. bij iedere stap.
28. Dante sprak het Toskaans dialekt, dat zich later verhief tot algemeen-italiaans. — 29. Dante wilde n.l. dat een der schimmen hem bekend gemaakt zou worden. — 30. D.i. tot Dante.

„Déez' schijnt te leven, want hij haalt nog adem; 88
doch zijn ze dood, door welk 'n voorrecht blijven
ze dan toch vrij van onze zware mantels?"

Toen zeiden ze tot mij: „Toskaan, gekomen 91
bij 't droeve gilde van de huichelaren,
versmaad het niet, u zelf bekend te maken."

En ik tot hen: „'k Aanschouwde 't licht en leefde 94
aan Arno's schone stroom ter grote stede,[31]
en woon in 't lichaam, waar ik steeds in woonde.[32]

Maar wie zijt gìj, wie zulk 'n bitter lijden, 97
zover ik zie, neerdruppelt langs de wangen?
En wat is toch uw straf, dat gij zo schittert?"

En één hernam: „Wee mij! de gele mantels 100
zijn zo bevracht met lood, dat ze als gewichten
de schalen onzer schoudren dùs doen knarsen.

Vreugd-broeders[33] waren wij en Bolognezen: 103
ìk eenmaal Catalaan, hìj Loderingo
genaamd, en saam gekozen door uw burgers

(zoals er anders één wordt uitverkoren) 106
tot hoeders hunner vree; en hòe we 't waren,
blijkt uit Gardingo tot de dag van heden."[34]

31. Florence. — 32. Dante bedoelt: „Ik draag nog altijd m'n eigen stoffelik lichaam zoals gij." — 33. In 1261 werd door paus Urbanus de Vierde 'n geestelike ridderorde goedgekeurd n.l. de Ridders van de glorierijke Maagd Maria. De orde was gesticht door enige edellieden uit Bologna. Daar zij niet de eigenlike kloostergeloften aflegden, werden zij door het volk schertsend „de Vrolike Broeders" (Fraters Gaudentes) genoemd. Ernstige onregelmatigheden zijn nochtans in de orde niet voorgekomen, (P. Gioach. Berthier O.P.)
34. De inhoud van v. 104—108 is deze: In plaats van één podesta of burgemeester, zoals gewoonlik, koos Florence in 1266 er twee n.l. Catalano de' Malavalti ('n Welf) en Loderingo degl' Andalo ('n Gibellijn), beiden behorend tot de stichters van de orde der Fratres Gaudentes. De bedoeling dezer keuze was, de Welfen en Gibellijnen in de stad tot verzoening te brengen. Het schijnt, dat de beide mannen de verwachtingen omtrent hun onbaat-

En ik hief aan: „O Broeders, uwe smarten....”—
Meer zeide ik niet, want op de grond ontwaarde
m'n oog 'n schim, gekruisigd aan drie palen.

Toen hij me zag, verwrong hij al z'n spieren
en blies zich in de baard met zware zuchten;
en Broeder Catalaan, die 't ook bemerkte,

zei toen: „Die hier uw ogen zien gekruisigd,
ried eens de Farizeeën, dat 't zou voegen,
éen mens voor heel het volk te laten lijden.[35]

Dwars over 't pad en naakt ligt hij hier neder,
zoals ge ziet; en eerst heeft hij te voelen,
hoe zwaar ze zijn, die door dit dal zich slepen.[36]

De vader[37] van z'n vrouw trof éender lijden
in deze krocht, met de andre Sannedristen,[38]
die voor de Joden 't zaad van onheil waren.”[39]

Toen zag ik, hoe verbaasd Vergilîus staarde[40]
op hèm, die daar in eeuwige verwerping
lag uitgestrekt op 't kruis, in zulk 'n schande.

zuchtigheid en onpartijdigheid niet hebben vervuld. Dante laat hier doorschemeren, dat ze beiden zowel de Welf als de Gibellijn, stelling hadden genomen tegen de Gibellijnen, vooral tegen het leidend adellik geslacht dezer laatsten n.l. de Uberti's. Zo zouden ze meegewerkt hebben om de Uberti's uit de stad te doen verbannen en hun paleizen te doen verwoesten. De Uberti's nu hadden hun paleizen in de stadswijk, die Gardingo genoemd werd. — 35. Blijkens de woorden van v. 117 (zie Evang. v. d. H. Joh. XI, 49 vlg.) is deze kruisling Kaïfas. — 36. De schimmen hebben uit zich zelf geen gewicht. Hun zwaarte hier wordt veroorzaakt door hun loden pijen of mantels. — 37. Annas. — 38. De leden van de hoge raad of het Sannedrin. 39. Door het doodvonnis over Kristus uit te spreken, werden zij de oorzaak van de vervloeking der Joden. (De leden van het Sannedrin vooral hielden de Joden af van Kristus' leer.) — 40. Bij de eerste afdaling in de Hel (zie Z. IX, 22.) had Vergilius vanzelf Kaïfas daar nog niet aangetroffen. —

Dan richtte hij deez' woorden tot de Broeders:[41]
„Is 't u vergund, 't misvalle u niet te melden,
of rechts van hier 'n rots-mond wordt gevonden,

waarlangs we ontsnappen kunnen met ons beiden,
ook zonder één van 't zwart gespuis[42] te nopen,
ons weg te helpen uit dit hol van smarten." —

En de éne sprak: „Eer dan ge hoopt, komt nader
'n klip, ontschoten aan de grote Cirkel;[43]
hij overspant nog al de Gruwel-dalen

behalve dìt,[44] waar 't boog-werk[45] ligt verbrijzeld.
Doch langs het puin kunt gij naar boven klautren,
làag aan de kant, doch hòger in de diepte."[46]

Heel even hield de Gids nu 't hoofd gebogen
en zeide toen: „Dat was 'n boos verzinsel
van 't hel-beest,[47] dat daar ginds de zondaars krauwelt."

De Broeder weer: „Ik wist al in Bologna[48]
veel kwaads van 't duivel-volk, en 'k hoorde 't noemen:
'n leugenaar en vader aller logen."[49]

Toen ging de Leidsman heen met grote stappen,
en even lichtte er gramschap in z'n ogen.
Snel nu verliet ook ìk de zwaar-belasten,[50]

en drukte 't spoor van die beminde voeten.[51]

41. N.l. Catalano en Loderingo. (zie v. 103.) — 42. De duivels. — 43. „De grote Cirkel" d.w.z. de grote cirkel van rotsen waarover in Z. XVIII, 3. 109—111. — 44. De zesde Gruwelgroeve. — 45. De brug. — 46. D.i. de ingestorte brug is midden in 't dal nog hoog en aan de kanten lager; ge kunt er dus makkelik opklimmen. — 47. Kwaad-staart. — 48. In Bologna (spreek uit: Bolonja.) n.l. aan de beroemde Universiteit van die stad. — 49. Zie Evang. van de H. Johannes VIII, 44. — 50. De schimmen met hun zware pijen. — 51. N.l. de voeten van Vergilius.

In 't vroeg-jaar, als de Zon z'n gouden haren 1
in 't bekken van de Waterman komt domplen
en reeds ter halver dag de nachten vluchten;[1]

als ons de rijp op 't grote doek der aarde 4
het beeld uittekent van haar blanke zuster,[2]
doch maar voor korte tijd de stift mag voeren:

dan staat de landman, die 't aan vee-voer mangelt, 7
vroegtijdig op, schouwt rond en ziet de velden
en akkers wit,[3] en slaat zich op de heupen;[4]

hij keert naar huis, zich links en rechts beklagend, 10
als de arme, die geen weg weet uit de ellende;
komt nogmaals weer, en schept opnieuw vertrouwen,

als hij na luttel tijds 't gelaat der wereld 13
veranderd ziet;[5] grijpt de oude staf vol vreugde
en drijft de schaapjes uit de stal ter weide. —

Aldùs deed mij de Gids van angst verbleken, 16
toen ik door drift z'n voorhoofd zag verduisterd,[6]
maar even snel ook zalfde hij m'n wonde.[7]

Want toen we kwamen bij de brug-ruïne,[8] 19
straalde uit des Meesters oog dezelfde liefde
als ik aanschouwd had aan de voet der hoogte.[9]

Hij breidde de armen uit, nadat hij even 22
stil nagedacht en vorsend eerst de puinen
had aangestaard; — dan hief hij mij naar boven.

1. Deze verzen bevatten 'n dichterlik-omschrijvende tijdsaanduiding. Van einde Januarie tot einde Februarie staat de zon in het sterre-teken van de Waterman. Z'n stralen worden dan al krachtiger. De derde versregel betekent, dat de nachten niet langer meer duren dan twaalf uur. — 2. D.i. de sneeuw. — 3. Door de rijp. — 4. Onwilkeurige beweging van teleurstelling of ergernis. — 5. N.l. als door de zonnewarmte de rijp alweer verdwenen is. — 6. Zie Z. XXIII, 146. — 7. N.l. de wonde van Dante's angst en ontsteltenis. — 8. Zie Z. XXIII, 134 vlgg. — 9. De heuvel des heils bij het donkere woud. Zie Z. I, 61 en Z. II, 127—132.

En als de man, die werkt, doch nadenkt tevens, 25
en steeds, als schijnt, zich op de toekomst wapent,
zo hielp hij mij 'n machtig blok beklimmen,

maar zocht almee met de ogen naar 'n volgend 28
en zeide toen: „Straks dáar u op geslingerd!
Doch eerst beproefd, of 't u vermag te dragen."

Dit was geen weg voor die gemanteld gingen,[10] 31
wijl 't hèm, zo licht,[11] en mìj, door hem geholpen,
nauw mooglik was van blok tot blok te klautren.

En ware 't niet, dat hier de groeve-helling 34
veel korter was dan ginds aan de andre zijde,[12]
'k weet niet, of hìj, maar wel was ìk bezweken.

Doch wijl de Gruwel-dalen naar de monding 37
van de allerdiepste put[13] steeds lager zinken,
zo brengt dier dalen ligging met zich mede,

dat de ene zijde valt, en de andre steigert.[14] —
We kwamen toch nog aan, en zagen boven, 40
het laatste rotsblok[15] in de ruimte steken.

Zò weggepompt was de adem uit m'n longen, 43
toen 'k boven kwam, dat ik, tot gaan onmachtig,
meteen bij de aankomst mij liet nederzinken.

„Tans voegt het alle traagheid af te schudden," 46
klonk 's Meesters stem, „want niet op zachte zetels
komt ge ooit tot roem, noch onder donzen spreien.

10. D.w.z. voor de schimmen, die met de zware straf-mantels omhangen waren. — 11. Vergilius had, als schim, geen gewicht. — 12. Dante wil zeggen: De tweede dam of rand van de zesde Gruwel-groeve d.i. de dam naar de kant van de zevende groeve is kleiner en lager dan de eerste dam van die groeve d.i. de dam die ligt naar de kant van de vijfde groeve. De verklaring hiervan wordt gegeven in v. 37—40. — 13. De diepe put, waarover in Z. XVIII, 5. — 14. De kant naar de diepte ligt lager dan de kant naar de Boven-Hel. — 15. „Het laatste rotsblok" n.l. van de ingestorte brug. Over de ruïne van die ingevallen brug waren de Dichters naar boven geklommen.

Wie zonder roem z'n levensdagen eindigt, 49
geen ander spoor laat hij ter wereld achter
als dampen in de lucht en schuim in 't water.

Rijs op dan en verwin uw moeizaam hijgen 52
door geestkracht, die de lauwer steeds verovert,
als 't logge stof u niet tot slaaf vernedert.

Beklimmen moet ge nog veel hoger ladder. 55
't Genoegt niet aan de Hel te zijn ontkomen.
Verstaat ge mij, zorg, dat het u gedije!"[16]

Toen rees ik op, me aan adem rijker tonend 58
dan mij in waarheid nog de longen vulde;
en 'k zei: „Ga voort, tans ben ik sterk en moedig."

De klip-boog[17] was 't, die we ons als weg nu kozen; 61
en hobblig was de brug en nauw en lastig
en steiler nog dan die we 't laatst beklommen.

Ik spràk bij 't gaan, om niet vermoeid te schijnen, 64
toen uit het andre dal[18] 'n stem weergalmde,
onmachtig zich in woorden uit te spreken.

Ik weet niet, wat ze zeide, al stond ik boven 67
op 't brug-gesteente, dat de diepte kruiste;
doch hij die sprak, scheen mij in woede ontstoken.

Ik boog me omlaag, doch kon met levende ogen[19] 70
in 't diepe duister niet de bodem vinden;
dies zeide ik: „Meester, ga naar de andre zijde,[20]

16. De zin van deze terzine is de volgende: Het is niet genoeg de Hel verlaten te hebben; om naar de Hemel te gaan, moet ge eerst de Louteringsberg ('n hoger ladder.) beklimmen. Dat wil dus zeggen: om tot de volmaaktheid te komen, is geen natuurlike overwinning voldoende, is het niet genoeg z'n zonde (de Hel) te kennen en te verlaten; men moet ook boetvaardigheid doen en zich daadwerkelik louteren. — 17. De brug over de zevende groeve. — 18. D.i. het zevende. — 19. D.w.z. met de ogen van 'n levend mens. — 20. N.l. de rotswand tussen de zevende en de achtste groeve.

en daal met mij de brug af naar beneden;
gelijk ik ginds[21] iets hoor, maar niet kan volgen,
zo zie 'k omlaag, doch kan niets onderscheiden." —

— „Geen ander antwoord breng ik," sprak de Leider,
„dan dat ik ga; want op gepaste beden
behoort de daad te volgen zonder woorden."

We daalden dus de brug af aan dat einde,
waar hij zich samenvoegt met de achtste om-walling;[22]
en voor m'n ogen lag het dal tans open.

En in z'n diepte zag 'k 'n gruwzaam leger
van slangen, allerlei; zo'n woest gekronkel,
dat nòg het bloed me stilstaat bij 't herdenken.

Laat 't zandig Lybië[23] niet langer roemen
op vlek- en brilslang bos- en waterslangen
en monsters, voor- en achterwaarts zich werpend.

Neen, zoveel ontuig zou 't ons nimmer tonen,
al was 't met heel der Moren land[24] verenigd
en alles, wat de Rode Zee omgordelt.[25] —

En tussen al die vuile en wrede monsters
vloog naakt en radeloos 'n volk van schimmen,[26]
dat nooit op toversteen[27] of schuilplaats hoopte.

21. N.l. in het zevende dal. — 22. Dat is met de oeverrand tussen het zevende en achtste dal. — 23. De volgende opsomming van Lybiese slangen is voornamelik ontleend aan Lucanus' Pharsalia. (9de boek v. 711—719.) Ten tijde der Romeinen noemde men Lybië dat gedeelte van Afrika, dat zich uitstrekte ten Westen van Egypte. — 24. D.i. Aethiopië, ten Zuiden van Egypte. — 25. Waarschijnlik de z.g. Arabiese Woestijn. — 26. Deze schimmen zijn de dieven, de sluwe, listige dieven, wel te onderscheiden van de meer spontane, geweldplegende rovers. De slang is het zinnebeeld van list en sluwheid. — 27. 'n Toversteen, die z'n bezitter onzichtbaar maakt, de z.g. heliotroop.

De handen droegen ze op de rug gekneveld 94
met slangen, die hun door de lenden staken,
èn kop èn staart, van voren[28] saamgestrengeld.

En ziet, op één, langs onze wal[29] aan 't zwerven, 97
wierp zich 'n grote slang, die hem doorboorde,
daar waar de hals zich vastschroeft op de schouders.

Nooit werd zo vlug nòch O nòch I geschreven, 100
als deze schim in vlam vloog en verbrandde,
om als 'n handvol as ineen te storten.

Nauw lag hij dùs vernietigd op de bodem, 103
of uit zich zelf bond de as zich weder samen
en werd opeens weer schim, zoals te voren.

Zò, naar de grote wijzen ons verhalen,[30] 106
moet ook de Feniks sterven en herrijzen,
als vijf maal zich 'n eeuw-kring heeft voltrokken.

Met kruid noch koren voedt hij zich in 't leven; 109
alleen met wierook-tranen en amome;[31]
en myrre en nardus zijn z'n laatste windsels.[32] —

En als de man, die zonder 't „hoe" te weten, 112
ter aarde stort òfwel door duivelswerking[33]
òfwel door andre stoornis die hem ketent,

en, als hij dan weer rijst, in 't rond blijft staren, 115
geheel versuft door de uitgestane ellende,
en, almaar starend, zucht en moeizaam ademt,

28. Op de buik. — 29. D.w.z. langs die rand van de groeve, waar de Dichters zich op bevonden. — 30. De geleerden en dichters, die over de Feniks (de mythologiese wonder-vogel.) geschreven hebben, zijn voorn. Pomponius, Tacitus, Plinius, Solinus, Claudianus en Ovidius. — 31. „Amome": 'n soort gemberachtig gewas. — 32. Vóór z'n sterven bouwt de Feniks zich 'n geurig nest, waarin hij zich zelf verbrandt. Voor de beschrijving van de Feniks zie vooral Ovidius. (Metam. b. XV, v. 392 vlgg.) — 33. Misschien door bezetenheid.

zó stond de zondaar, weder opgerezen. — 118
O Gods Gerechtigheid! Wat strenge rechter,
die zich te wreken weet met zulke slagen!

„Wie zijt gij?" vroeg vervolgens mijn Geleider. 121
En de ander sprak: „Ik vloog vanuit Toskane
in deze barre Keel,[34] eerst kort geleden.

Als dìer en niet als mèns zocht ik te leven 124
gelijk me als muildier past: 'k ben Vanni Fucci,
het Beest! en 't hol, mij waardig, was Pistoja!"[35]

Toen ik: „O zeg hem, Meester, niet te vluchten, 127
en vraag, wat schuld hem neersmeet in de diepte,
daar ik hem kende als man van bloed en tranen."[36]

De zondaar vluchtte niet, toen hij dit hoorde, 130
doch keerde zich naar mij met hart en ogen,
terwijl 'n woedend rood z'n wangen kleurde.

Hij sprak: „Méer smart het mij te zijn gevonden 133
in deze ellende, die uw oog aanschouwde,
dan weggerukt te zijn uit 't andre leven.

Ìk mag niet weigeren, wat gìj moogt vragen. 136
Zo diep lig ik in de Afgrond[37] neergeslingerd,
wijl 'k uit de sakristie gewaden roofde;[38]

en toch is toen 'n ander[39] vals beschuldigd. 139
Maar, om geen roem te dragen op mìjn schande,[40]
(wordt ge ooit verlost uit deze gruwel-krochten)

34. De Hel. — 35. Vanni Fucci (spreek uit: Wannie Foetsjie.), 'n edelman uit Pistoja, 'n bastaard (vandaar noemt hij zich 'n muildier.), en om z'n schandelik-zedeloos leven bijgenaamd „het Beest". — 36. Dante is verwonderd, de onzedige, bloedgierige geweldenaar hier aan te treffen en niet in de zevende Kring. (eerste ronde) Zie Z. XII. De reden, waarom Vanni Fucci hier is, wordt door de verdoemde zelf aangegeven in de verzen, die volgen. — 37. De Hel. — 38. De gewaden-diefstal, waaraan Vanni Fucci zich hier schuldig bekent, was gepleegd in 1293 in de sakristie van de dom te Pisa, door hem zelf en enige anderen. — 39. 'n Zekere Rampino. — 40. N.l. mijn vernederend lijden in de Hel.

ontsluit uw oren voor mijn woord en luister:[41] 142
Eerst slinkt Pistoja door 't vertrek der Zwarten;
Florence hernieuwt zich dan èn volk èn wetten.

Mars trekt 'n vuur-damp op uit 't dal van Magra, 145
'n vuur, omhuld door dreigende onweerswolken. —
En met de wilde daver van orkanen

raast op Piceno's velden de oorlogswoede, 148
tot plots het vuur de zwarte nacht vaneenflitst
en al de Witten liggen neergebliksemd. —

O, wat ik zei, moet u van pijn doen kreunen." 151

41. Wat Vanni Fucci in de volgende verzen zegt, is 'n profetie van de staatkundige gebeurtenissen en partij-twisten in 1301 en 1302. (vgl. wat Ciacco zeide in Z. VI, 64—75.) Eerst zullen de Zwarten uit Pistoja verdreven worden door de Witten. In Florence zullen zij zich verenigen met de Zwarten aldaar. Dan zullen de Witten op hun beurt door de Zwarten uit Florence gejaagd worden. Met hen Dante. Onder het beeld van 'n geweldige storm en onweer wordt nu 'n veldslag aangekondigd van de Zwarten tegen de Witten, waarin deze laatsten de nederlaag zullen lijden. De vuurgloed, die Mars (de Oorlogsgod of de Planeet?) zal oproepen, is Moroëllo Malaspina, markies van Giovagalo, aanvoerder der Zwarten. (de dreigende onweerswolken.) De bezittingen van Moroëllo lagen in de vallei van Magra, in Lunigiana. De beslissende slag zou geleverd worden bij Piceno (spreek uit: Pi-tsjeno.) op de z.g. Piceense vlakte in 't gebied van Pistoja. Daar Dante in 1300 nog tot de Witten behoorde, moesten de woorden van Vanni Fucci hem hevig pijn doen.

DE HEL — ZANG XXV

Daar stak de dief[1] aan 't einde zijner woorden
de twee doorduimde vuisten[2] naar de hemel
en brulde: „God,[3] pak aan, jòu wil ik honen."

Sindsdien heb ik de slangen liefgekregen,
want éen hield ijzervast zijn nek omkronkeld
alsof hij zei: „Niet langer zal je schimpen."

'n Tweede omwond en knevelde zijn armen,
daar hij zo vast zich vóor in 't lichaam[4] schroefde,
dat elk gebaar de schimper bleef benomen.

Helaas, Pistoja, steeds nog niet besloten,
Pistoja toch, uw huizen néer te branden,
gìj, eigen zaad in gruwlen vóor gevlogen![5]

In heel de Hel, in al haar sombre Kringen,[6]
vond ik geen geest zo driest de Godheid tartend;
ook hèm niet, die van Thebe's muren stortte.[7] —

De zondaar[8] rende heen, geen woord meer sprekend.
En 'k zag 'n woedende Centaur[9] verschijnen,
dic bulderde: „Waar is, waar is de vloeker?"

1. Vanni Fucci (zie vorige Zang, 133—151.) — 2. „De twee doorduimde vuisten." Het gebaar, dat de verdoemde maakte, bestaat hierin, dat men met gebalde vuist de duim tussen wijs- en middenvinger doorsteekt. Het is 'n allerlaagste en hoogst beledigende beschimping. — 3. Dit is de enige keer, dat 'n verdoemde in de Hel het woord „God" waagt uit te spreken. (vgl. Z. V, 81 en Z. XXVI, 141.) — 4. Waarschijnlik in de borst of in de buik. 5. Volgens 'n oude overlevering zou Pistoja gesticht zijn door de goddeloze aanhangers van de goddeloze Catilina, de beruchte Romeinse samenzweerder. Maar nu had het zelfs 'n Vanni Fucci voortgebracht. — 6. „De Kringen" d. w. z. de Helle-cirkels, die de beide Dichters reeds bezocht hadden. 7. „Die van Thebe's muren stortte" d.i. Kanapeus, één der Zeven tegen Thebe. Zie Z. XIV, 46—72. — 8. Vanni Fucci. — 9. Over de Centauren of Paard-mensen zie Z. XII. Deze Centaur, zoals later zal blijken (v. 25), is eigenlik 'n rover, Cacus genaamd.

VANNI FUCCI, Zang XXV, vers 2.

Maremma,[10] gis ik, bergt niet zoveel adders 19
als op het kruis en op de rug hem woelden
totwaar hij overgaat in mens-gestalte.[11]

En achter op z'n rug en op z'n schouders 22
lag nog 'n draak met uitgeslagen vlerken,
die vlammen spoog naar wat z'n wegen kruiste.

De Meester zei: „Dit is het Paard-mens Cacus,[12] 25
dat in 'n hol van de Aventino huisde,
en menigmaal 'n meer van bloed deed rijzen.

Hij draaft niet in één Cirkel met zijn broeders[13] 28
om 't sluw beroven van de grote kudde,
die ook in zìjne buurt eens kwam te grazen.[14]

'n Einde maakte aan al z'n schurkestreken 31
de knots van Herkules met honderd slagen,
of mín of méer, schoon hij geen tien er voelde."[15]

10. „Maremma": 'n woeste, moeras- en bosrijke streek in Toskane, langs de Middellandse Zee. Het wemelde er van adders. Deze kuststreek werd al nader aangeduid in Z. XIII, 8 vlg. — 11. D.w.z. bij de borst en bij de hals. — 12. „Cacus", 'n zoon van Vulkaan, was 'n woeste rover en moordenaar en 'n tijdgenoot van Herkules. Hij woonde in 'n hol van de Aventinus, één der zeven heuvelen of bergen, waarop later Rome gebouwd werd. Vergilius noemt hem in zijn Aenëis (b. VIII, 194) half mens en half dier. Dit zal de reden wel geweest zijn, waarom hij door Dante tot Centaur werd gemaakt. — 13. D.w.z. de andere Centauren uit de Kring of Cirkel der geweldenaars. (zie Z. XII.) — 14. Als Centaur en geweldenaar behoorde Cacus dus eigenlik in de Kring der gewelddadigen (zie Z. XII, 55 vlgg.), maar als listige en sluwe dief of rover zet Dante hem in de zevende groeve van de achtste Kring. Cacus stal n.l. enige runderen van „de grote kudde," die Herkules op zijn beurt ontstolen had aan koning Geryon (zie Z. XVII.) en die de half-god eens in de nabijheid van Cacus' hol liet grazen. — 15. Cacus had de gestolen runderen aan de staart achterwaarts naar z'n hol getrokken met de bedoeling, Herkules het spoor bijster te maken. Maar door het geloei van de gestolen beesten ontdekte Herkules het hol toch. Daarop knuppelde hij de rover neer. Vóór de tiende slag was deze al dood, maar Herkules, in z'n onbeheerste woede, bleef er geruime tijd op los slaan. — Dante volgt hier Ovidius.

Nog sprak de Gids, toen Cacus langs ons stormde; 34
en ònder ons verschenen nu drie geesten,
die nòch de Leider nòch ik zelf ontwaarde

dan op hun luide roep: „Wie zijt gij beiden?" 37
En mee was 't nu gedaan met ons vertelsel[16]
en hadden we enkel aandacht voor de schimmen.[17]

Ik kende geen er van; doch nu gebeurde, 40
(zoals wel meer 'n toeval iets ontsluiert)
dat ze onderling 'n naam te noemen hadden

en éne zeide: „Waar zou Cîanfa[18] blijven?" — 43
Toen, om m'n Gids tot stilzijn aan te manen,
verhief ik snel van kin tot neus de vinger.[19]

O lezer, als ge moeizaam zult geloven, 46
wat ik u zeggen ga, zou 't wonder wezen?
Ik, die het zàg, geloof mezelf met moeite. —

Terwijl ik keek, de brauwen hoog geheven,[20] 49
wierp zich 'n slang, gewapend met zes poten,
op één van hen[21] en hing zich aan zijn leden.

Het midden-paar hield hem de buik omkronkeld, 52
terwijl het voorste hem bij de armen haakte;
dan beet hij, één voor één, in beide konen.

Z'n achter-poten streek hij langs de dijen 55
en wrong de staart toen tussen beide benen
en hield hem achter langs de rug naar boven.

16. Het vertelsel van Cacus. — 17. Zoals later blijken zal, zijn deze schimmen: Agnello Brunelleschi, Buoso degli Abati en Puccio Sciancato de'Galigai, drie Florentijnse burgerlike hoogwaardigheidsbekleders. Deze voorname heren schijnen zich op minder voorname wijze schuldig gemaakt te hebben aan diefstal ten nadele van de staat. — 18. „Cianfa" (spreek uit: Tsjanfa.) de' Donati, eveneens 'n aanzienlik Florentijn en aanzienlik dief. Deze Cianfa zal dadelik te voorschijn komen als 'n zes-potige, monsterachtige slang. — 19. D.w.z. Dante legde de vinger op de lippen. — 20. D.i., terwijl ik met wijd opengesperde ogen naar de drie schimmen keek. — 21. Agnello Brunelleschi. Zie v. 68.

Nooit vlocht klimop zo vast z'n groene ranken 58
rondom 'n boom, als dit afgrijslik monster
z'n bochtig lijf om dat des zondaars prangde.

En toen, alsof ze uit hete was bestonden, 61
vloeide alles saam, en mengden zich hun kleuren.[22]
En wat moest slang en wat moest schim nog heten?

Zo stijgt er door 't papier, aleer de hitte 64
het vlammen doet, 'n donkre kleur naar boven
(schoon nog geen zwart) terwijl dan 't wit verdoezelt. —

En de andre twee,[23] ze zagen 't aan en huilden: 67
„Helaas, Agnel,[24] hoe kunt ge u zo verandren!
Ziedaar, in u nòch twee noch één meer over!"

Twee hoofden waren reeds tot één versmolten, 70
toen, als vermengd, twee wezens nog verschenen
op één gelaat, dat twee[25] reeds had verslonden.

Nog vormden zich twee armen uit twee stompen; 73
er kwam 'n buik, 'n borstkas, benen, heupen,
ach, ledematen als men nooit aanschouwde.[26]

Gebroken lag daar alle vroeger beeldsel.[27] 76
't Gedrocht leek slang en schim en geen van beiden.
En zo verdween het toen, met lome schreden.

Zoals we bij 't gestriem der hondsdag-hitte 79
het hagedisje, als 't van struik verwisselt,
snel als het weerlicht over 't pad zien flitsen,

22. De kleuren van mens en slang begonnen dooreen te lopen. — 23. Buoso degli Abati en Puccio Sciancato. — 24. „Agnel" (spreek uit: Anjel.) is Agnello Brunelleschi. — 25. Mens en slang. — 26. Het veranderingsproces van slang en mens tot één, nieuw, afzonderlik gedrocht is afgelopen. De vier stompen, waaruit zich twee armen vormden voor het monster (v. 73), waren oorspronkelik de twee armen van Agnello Brunelleschi en de twee voorpoten van de slang. (zie v. 53.) — 27. D.w.z. de gedaante van mens en slang afzonderlik.

aldus verscheen, afschietend op de buiken
der andre twee,[28] 'n kleine slang, vol woede,
en vaal en zwart zoals 'n peper-korrel.[29]

En één[30] dier twee doorstak het kleine monster,
daar waar wij voor het eerst ons voedsel nemen;[31]
en viel toen voor hem neer, uiteengekronkeld.

De schim, ofschoon gewond, zag zwijgend neder.
En roerloos stond hij daar en gaapte heftig,
als werd z'n brein door slaap of koorts besprongen.[32]

Hij bleef de slang, de slang bleef hem begluren;
't serpent blies uit z'n bek, hij uit z'n wonde
'n dichte damp, die tot één wolk vervloeide.

Nu zwijg Lucaan, waar ons zijn Muze schildert
de ellende van Sabell' en van Nassidîus;[33]
nu luistre hij naar 't snorren mijner schichten.[34]

Van Arethuse en Cadmus zwijge ook Naso;[35]
mij deert geen nijd, als hij in schone verzen
de man in slang, de vrouw in bron verandert;[36]

28. Buoso degli Abati en Puccio Sciancato. — 29. Zoals in 't slotvers van deze Zang aangeduid zal worden, is dit woedend serpentje de schim van Francesco de' Cavalcanti, 'n befaamd roofridder in z'n tijd. — 30. N.l. Buoso degli Abati. — 31. D.w.z. bij de navel. — 32. Degenen die bezwaar hebben tegen deze 25e Inferno-zang van Dante, leze eens de annotatie van Rensburg bij deze terzine. — 33. Lucanus in z'n Pharsalia (b. IX, 761 vlgg.) verhaalt, hoe Sabellus en Nassidius, twee soldaten uit het leger van Cato Uticensis (zie Vagev. Z. I, 31 vlgg.), gebeten werden door 'n slang. Sabellus verteerde onmiddellik tot as. Nassidius zwol zo hevig op, dat z'n lichaam berstte. — 34. D.w.z. laat hij liever scherp toeluisteren, wat merkwaardige dingen hier verhaald worden. Vgl. Vagev. Z. XXIV, 17—18. — 35. „Naso" d.i. Publius Ovidius Naso. Arethusa was 'n nymf van Diana; Cadmus, de mythologiese grondlegger van Thebe. — 36. D.i. in zijn Metamorphosen of Gedaantewisselingen. Over Arethusa handelt Ovidius in b. V, 572 vlgg. en 632 vlgg. Over Cadmus in b. IV, 575 vlgg.

want, oog in oog,[37] zijn daar nooit twee naturen 100
aldus veranderd, dat hun vorm-beginsels
genegen bleken om van stof te ruilen.[38]

Het wisslen hier verliep naar zulke wetten, 103
dat, toen de slang de staart tot gaffel splitste,
hij die gebeten was, de voeten saâmde.

De benen, tòt en mèt de dijen, smolten 106
zo vast ineen, dat reeds na korte wijle
geen spoor meer was te zien der vroegre splitsing.[39]

Na 't splijten gaf de staart de vorm te aanschouwen, 109
die ginds verloren ging;[40] en zacht en soepel
werd 't slangevel en 's mensen huid verhardde.

Nog zag ik de armen zich in de oksels stuwen 112
en bij de slang het tweetal korte poten
zo verre lengen als ginds de armen krompen.[41]

37. „Oog in oog" d.w.z. in elkaars tegenwoordigheid. — 38. Het onderscheid tussen de gedaanteveranderingen bij Ovidius en Dante ligt vooral in twee dingen. 1e. Bij Ovidius verandert het ene wezen in het andere *sukcessief*, bij Dante *gelijktijdig*. 2e. Bij Ovidius verandert het ene wezen in het andere *geheel;* bij Dante blijft in ieder wezen het voorhandige vorm-beginsel en wisselen deze vorm-beginsels alleen hun grondstof. In de mens is dat vorm-beginsel de redelike ziel, in de slang de dierlike slangeziel. In de hier beschreven verandering woont in het slange-lijf toevallig 'n menselike ziel, die hier dan op ongewone wijze 'n slange-lijf geïnformeerd had, toen ze n.l. zelf eerst van mens in slang veranderd was. Dante bedient zich hier van de filosofiese termen, eigen aan het wijsgerig stelsel „hylomorfisme" genoemd, n.l. de woorden „vorm-beginsel" (forma) en „grondstof" (materia). De eigenlike termen zijn „forma substantialis" en „materia prima." Door de forma substantialis (vorm-beginsel) wordt de materia prima (onbepaalde stof) 'n bepaald zuiver-stoffelik of geestelik-stoffelik wezen. — 39. N.l. waar de benen in het kruis bij elkaar komen. — 40. De gespleten staart werd nu tot de twee benen van de mens. — 41. De armen van de mens werden korter naarmate de twee korte poten (de voorpoten) van 't serpentje langer werden. De twee armen van de mens werden de voorpoten van de slang en de twee korte voorpoten van de slang werden de twee armen van de mens. Uit het geheel der beschrijving kunnen we opmaken, dat deze slang vier poten had.

Toen krampten de achterpoten zich te samen 115
om 't lid te worden, dat we uit schaamte omhullen;
en de arme schim zag 't zijne in tweeën barsten.[42]

Terwijl de damp[43] als nieuwe kleuren[44] weefde 118
om schim en slang, en hìer[45] de huid met haren
bedekte, en gìnds[46] van alle haar beroofde,

hief de een[47] zich op, en zonk de tweede[48] neder, 121
al bleven ze ook met 't oog elkaar bestormen;
en kop en hoofd verkreeg tans nieuwe trekken.[49]

Die recht stond, trok de muil zich naar de slapen; 124
en aan de stof, die was te veel gekomen,
ontrezen de oren langs de schriele wangen.

En van wat bleef en niet naar achter vluchtte, 127
werd aan het nieuw gelaat 'n neus gegeven,
en 't hielp de lippen aan hun dikte en ronding.

Die néerlag, spitste opeens de mond naar voren 139
en haalde door het hoofd z'n oren binnen,
juist als de slakken doen met hunne horens.

En de éne tong,[50] eerst glad en rad in 't spreken, 133
spleet als 'n vork uiteen; en die gevorkte
bij de andre[51] kromp; en alle rook verflauwde.[52]

De geest,[53] veranderd in 'n kruipend monster, 136
vlood door de delling onder hevig sissen,
terwijl, al schimpend, de ander[54] naar hem spuwde.

42. N.l. opdat hieruit de twee achter-poten van de slang gevormd zouden worden. — 43. Zie v. 93. — 44. De mens kreeg de kleuren van de slang en de slang die van de mens. — 45. N.l. op de huid van de slang. — 46. Bij de mens. — 47. De slang reeds in mens veranderend. — 48. De mens reeds in slang veranderend. — 49. Terwijl mens en slang elkaar met boze blikken bekijken, voltrekt zich de verandering van mensehoofd en slangekop en omgekeerd. — 50. De tong van de schim. — 51. De slangetong. — 52. Zie v. 93 en v. 118. Het veranderings- en verwisselingsproces tussen mens en slang is nu geheel voltrokken. — 53. Buoso degli Abati. — 54. Francesco Guercio de'Cavalcanti.

Toen toonde hij 't serpent z'n nieuwe schouders 139
en gromde tot de derde:[55] „Nu moet Buoso[56]
ook kruipen, juist als ik deed, op vier poten." —

Zo zag ik daar het zevende bezinksel[57] 142
in òp- en neergang telkens weer verandren.
Ach, faalt mijn pen, verschoon haar om het nieuwe!

En waren ook m'n ogen wat verduisterd 145
en was m'n geest verbijsterd van ontzetting,
zo heimlik wist het tweetal[58] niet te ontvluchten,

of helder zag ik nog Puccio Sciancato;[59] 148
want van hun drieën, die het eerst verschenen,[60]
bleef hij alleen lichaamlik onveranderd;

en de ander[61] was, om wie gij treurt, Gaville.[62] 151

55. Puccio Sciancato. Zie v. 148. — 56. Buoso (spreek uit: Bwozo.) degli Abati. 57. De verdoemden uit de zevende Gruwel-groeve. (de dieven) — 58. „Het tweetal" Guercio de' Cavalcanti (van slang in mens veranderd.) en Puccio Scancato (onveranderd gebleven; zie v. 150.) — 59. Spreek uit: Poetsjo Sjankato. — 60. Zie v. 35. — 61. Francesco de' Cavalcanti. — 62. Gaville is 'n klein plaatsje in de Arno-Vallei, waar de genoemde Francesco de'Cavalcanti vermoord was om zijn afpersingen en andere misdaden. Z'n bloedverwanten namen zulk 'n verschrikkelike wraak op de inwoners, dat het stadje er lange tijd om geleden en getreurd heeft. Om zich de hoogst merkwaardige voorvallen in deze Zang beschreven nog eens duidelik voor te stellen, herinnere men zich, dat alles wordt afgespeeld door vijf personen. Eerst zag Dante drie schimmen naderen n.l. Agnello Brunelleschi, Buoso degli Abati en Puccio Sciancato. (v. 35) Dezen tonen zich verwonderd over het wegblijven van hun makker Cianfa de'Donati. (v. 43) Opeens komt deze echter te voorschijn in de gedaante van 'n zespotige slang, die zich op Agnello Brunelleschi werpt, met deze vergroeit tot 'n monster (half mens en half slang.), dat dan wegstrompelt. (v. 50—78.) Van de drie schimmen, die Dante 't eerst gezien heeft, bleven er dus nog twee over n.l. Buoso degli Abati en Puccio Sciancato. Nu verschijnt er echter weer 'n slang; 'n vaalkleurige kleine slang. (v. 28—83.) Dit is eigenlik de schim van Francesco de'Cavalcanti (v. 86) en nu begint de verandering van mens (Buoso degli Abati) in slang, en van slang (Franc. de'Cavalcanti) in mens. (van v. 88—136.) Buoso degli Abati als slang neemt de vlucht. (v. 137) Over bleven dus nog: Franc. de'Cavalcanti en Puccio Sciancato. Zie v. 139—151.

Florence, juich! Zo hoog toch stijgt uw glorie, 1
dat over zee en land uw loflied vleugelt
en door de Hel uw naam wordt omgedragen.

Vijf van uw burgers, vijf van de allereerste[1] 4
bij 't dieverot! En purpert mij de schaamte,
ù zet die smaad nog trotser op uw zetel.[2]

Doch als er waarheid ligt in uchtenddromen,[3] 7
dan zult ook gìj ervaren, en heel spoedig,
wat Prato zelfs u wenst, niet min dan andren.[4]

't Zou niet te vroeg zijn, als het nù gebeurde. 10
Zo kome dan, wat eenmaal toch moet komen!
Maakt niet der jaren gang het aldoor zwaarder?[5] —

We gingen heen; en òp langs eender blokken 13
als eerst de brug ons bood bij 't néderdalen,[6]
steeg weer m'n Gids, en trok mij mee naar boven.

En toen we saam het doodse pad vervolgden, 16
hoog tussen klip en rots van 't brug-gesteente,[7]
kwam zonder hand de voet geen stap naar voren.

1. Het vijftal, dat in de vorige Zang voorkomt. — 2. Deze aanhef tot Florrence (van v. 1 tot v. 6.) is natuurlik sarkasties bedoeld. — 3. Dit was 'n aloud en algemeen gevoelen. Op welke droom-tegen-de-morgen Dante hier in 't biezonder doelt, is niet geheel duidelik. — 4. „Prato", 'n klein plaatsje in de nabijheid van Florence. Zelfs haar naaste buren wensten de trotse en onrustige stad alle kwaad. Het kwaad en de rampen, Florence toegewenst, zijn waarschijnlik de staatkundige troebelen en enkele algemene grote rampen, die Florence heeft meegemaakt vanaf 1301 tot 1305. — 5. Ofschoon Dante z'n geboortestad met bitter sarkasme te lijf gaat, kan hij echter niet nalaten tevens te getuigen van zijn onuitsprekelike liefde voor haar. — 6. Men herinnere zich (zie Z. XXIV, 72—82.), dat Dante met Vergilius van de zevende brug was afgedaald naar de wal of oever, om beter te kunnen zien. De overgang van de brug naar de wal schijnt gevormd te zijn door ruwe en grote rotsblokken. Over dezelfde soort van blokken voert Vergilius Dante nu op de steile brug over de achtste Gruwel-balg. — 7. De achtste brug-boog.

En 't werd me bang en bang is 't mij nog heden, 19
als ik herdenk wat toen m'n oog aanschouwde;[8]
en vaster grijpt m'n hand der vroomheid teugel,

opdat m'n geest niet blindlings voort zou draven, 22
en ik, zo goed gestarnte[9] of hoger wezen[10]
die gave[11] ons schonk, ze nimmer zou betreuren.[12] —

Gelijk de landman rustende op de heuvel 25
— ten tijde, dat het grote licht der wereld[13]
z'n aangezicht ons korter houdt verborgen[14] —

zohaast de vliegjes wijken voor de muggen,[15] 28
wel duizend lichtjes[16] in het dal ziet flikkren,
waar hij misschien z'n wijngaard heeft of akker:

van zoveel vuren lichtte aan alle zijden 31
het achtste diep, als ook m'n oog bespeurde,
zohaast ik stond, waar 't dal z'n bodem toonde.[17]

En als de man, gewroken door de beren,[18] 34
de wagen van Elias zag verdwijnen
— toen steil de paarden zich ten hemel hieven —

8. De zondaars en hun straffen in de achtste groeve. — 9. Over de invloed van de sterren op de mens, op z'n gaven, op z'n lot enz., handelt Dante uitvoerig in z'n werk „Het Gastmaal." — 10. „Of hoger wezen", d.i. geleigeest of engel of ook God zelf. — 11. „Die gave" d.i. het verstand. — 12. De volledige zin van v. 19 tot v. 24 is deze: Toen Dante op de brug kwam van de achtste groeve, zag hij daar de vreeslike straf van de kwade raadgevers. Ze waren n.l. allen opgesloten in 'n vuur-vlam. (Ze maakten misbruik van het licht van hun verstand, nu zijn ze geheel en al door vuur ingesloten!) Telkens dan als Dante, terug op de wereld, zich dit vreeslik schouwspel herinnert, herleeft z'n oude smart; maar meer dan anders bewaakt hij dan ook z'n verstand, om toch nooit iemand slechte raad te geven en dus later spijt te moeten voelen, omdat hij van zulk 'n kostbaar goed misbruik heeft gemaakt. — 13. De zon. — 14. In de zomer. — 15. Tegen de avond. — 16. Glimwormpjes. — 17. Dante stond dus op de top van de brug boven het achtste dal of diep. — 18. De profeet Eliseus. Toen baldadige jongens hem, de Godsgezant, voor kaalkop uitscholden, werden ze door beren verscheurd. (IV Kon. II, 23 vlg.)

doch hem met de ogen niet vermocht te volgen,
en toen alleen maar, als 'n nietig wolkje,
'n enkle stille vlam omhoog zag stijgen,[19]

zo zweefden door de geul der donkre delling
de vlammen van wier buit men niets ontwaarde,
schoon iedre vlam 'n zondaar hield omwikkeld.

'k Stond op m'n tenen van de brug te kijken;
en, hadde ik niet 'n rotsblok vastgegrepen,
ook zonder stoot ware ik omlaag getuimeld.

Toen mij de Gids zo zag in diep gemijmer,
sprak hij: „De geesten zijn in deze vuren;
elk hult zich in de vlam, voor hèm ontstoken." —

— „O Meester," ik toen weer, „door u te horen
won ik mij zekerheid, schoon 'k al vermoedde,
dat 't zo zou zijn; en juist wilde ik u vragen:

Wie is er in de vlam, die zich van boven
in tweeën splitst, als steeg ze van de mutserd,
waar, naast z'n broer, Etéocles verbrandde?"[20]

En hij hernam: „Ulysses lijdt daar binnen
en Diomédes;[21] en zò gaan ze samen
als vroeger tot de wraak,[22] tans tot de foltring.

19. Over Elias' hemelvaart zie IV Kon. II, 11 vlg. — 20. Etéocles met z'n broer Polynices, tweelingsbroeders, zonen van Oedipus en Jocaste. Uit haat en naijver vermoordden zij elkaar, en hun onderlinge haat was zo groot, dat, toen hun lijken op één brandstapel gelegd waren, het vuur met twee gescheiden vlammen naar boven steeg. — 21. Ulysses en Diomedes, de twee befaamde Grieken uit de Trojaanse oorlog. Ze haalden samen allerlei waagstukken en schurkestreken uit, waarbij Ulysses meestal het hoofd was, dat alles uitbroedde, en Diomedes de arm, die alles uitvoerde. — 22. Hun wraakzucht tegen de Trojanen. Die woede tegen de Trojanen was de moeder van hun meeste listen en sluwigheden.

En in die felle vuurgloed wordt bejammerd
de hinderlaag-met-'t-Paard,[23] de poort geworden,
die 't edel zaad der Romers uittocht leende.[24]

Daar wordt de list beschreid, die Deidamìa
na 't sterven nog doet treuren om Achilles;[25]
daar eist 't Palladium[26] z'n zware boete." —

— „Vermogen ze ook te spreken in die hitte,"
zeide ik, „dan smeek en smeek ik nogmaals, Meester,
(en laat mijn bee voor duizenden u gelden)

dat gij me niet ontzegt 'n wijl te toeven,
tot die gehoornde vlam ons nader zweve;
ge ziet, hoe 'k tot haar heennijg in verlangen."

En hij tot mij: „O waardig is uw bede
de hoogste lof; ze worde u dus bewilligd,
doch tracht vooreerst uw tong in toom te houden.

23. „De hinderlaag-met-'t-Paard". Hier is prake van het bekende houten Paard van Troje, waarin Griekse soldaten verborgen waren, die op deze wijze binnen Troje gesmokkeld werden. In de Aeneïs b. II, 264 wordt als uitdenker van de list genoemd Epéos, maar in v. 261 was toch al gezegd, dat Ulysses tot de bemanning van het Paard behoorde. Het is natuurlik niet buitengesloten, dat Diomedes ook z'n aandeel gehad heeft in de onderneming. — 24. De list met het houten Paard werd de oorzaak van Troje's val en dwong Aeneas met de zijnen te vluchten. Aeneas was de edele stamvader van het Romeinse volk. — 25. Om de jonge Achilles te onttrekken aan de Trojaanse oorlog, had z'n moeder hem, als meisje verkleed, naar het hof van Licomédes gestuurd, koning van Scyros. Ulysses, daarachter gekomen, reisde er heen als koopman in allerlei zaken. Toen Achilles wapenen zag, viel hij er dadelik op aan. Dit verried hem en hij moest mee ten oorlog trekken. Deidamia, 's konings dochter en Achilles' geliefde, treurt nog altijd om hem in de Limbus, waar zij zich bevindt. (zie Vagev. Z. XXII, 114.) — 26. „Het Palladium" was 'n beeld van Pallas-Athene, dat zich in Troje bevond. Zolang het daar bleef, kon de stad niet ingenomen worden. Daarom werd het door Ulysses en Diomedes op listige wijze gestolen.

Laat mij het woord; al wat uw hart mocht wensen, 73
begreep ik reeds; zij mochten voor uw woorden,
dewijl ze Grieken zijn, eens schichtig wezen."[27]

En toen de vlam zich daar had heen bewogen, 76
waar tijd en plaats geschikt scheen aan de Leider,
hoorde ik m'n Gids in dezer voege spreken:

„O gij met tweeën in één vlam besloten, 79
had ik om u verdiensten, toen ik leefde;
had ik om u verdiensten, veel of weinig,

toen 'k in de wereld schreef mijn grootse verzen,[28] 82
verroert u niet, doch één[29] van u verhale,
waar hij door eigen schuld eens kwam te sterven."

De hoogste spits[30] dier vlam uit de oude tijden 85
begon, fel knettrend, heen en weer te schudden,
gelijk de vlam die plots 'n windvlaag teistert.

En links en rechts zich draaiend met haar spitse, 88
als ware deze 'n tong om mee te spreken,
daar wierp de vlam 'n stem uit en ze zeide:

„Toen ik eens Circe ontvlood, die bij Gaëta, 91
lang voor Aeneas nog de stad zo noemde,
mij ruim 'n jaar verborgen wist te houden,[31]

vermocht noch de eerbied voor m'n oude vader,[32] 94
noch teerheid voor m'n zoon,[33] noch liefdeplichten,
die mijn Penélope[34] verheugen moesten,

27. Ofwel omdat Dante (door Aeneas) van de Trojanen afstamde en Vergilius niet, ofwel omdat Dante voor de twee befaamde krijgers nog niet beroemd genoeg was. — 28. In de Aeneïde. — 29. N.l. Ulysses. Zie aant. 55. 30. Daarin sprak Ulysses als de voornaamste. — 31. Circe was 'n tovenares, die op 'n eiland woonde bij de tegenwoordige berg Circello en bij de stad Gaëta, die door Aeneas aldus genoemd is, ter ere van z'n voedster, aldaar gestorven. Zie Aen. b. VII, 1 vlgg. — 32. Laërtes. — 33. Telemachus. 34. Z'n vrouw Penélope.

het vuur te doven, dat mijn borst doorstroomde,
om kennis van de wereld mij te gadren
en van de mensen met hun deugd en zonde.[35]

De grote en diepe zee[36] wilde ik bevaren
met éen, éen enkel schip en luttel makkers,
wier zoete trouw mij nooit meer heeft verlaten.

En 'k zag haar kust tot Spanje en tot Marokko,[37]
gehéel haar kust; en 't eiland van de Sarden[38]
en de andre, die haar golven zacht omzingen.[39]

We waren grijs en stram, ik en mijn mannen,
toen we ons bevonden bij de nauwe monding,[40]
waar eens Herkuul z'n zuilen[41] stelde als wachters,

opdat geen mens ooit verder zich zou wagen.
Sevilla[42] liet ik aan m'n rechterzijde,
nadat ik Ceuta[43] links reeds had gelaten.

„O broeders," zeide ik hun, „door honderd duizend
gevaren naar het Westen voortgedrongen,
misgunt niet aan de korte tijd van waken,

die nog maar overblijft voor de aardse zinnen,[44]
de wetenschap dier onbewoonde wereld,[45]
die ge eenmaal vinden zult op 't spoor der zonne.[46]

35. Die zucht naar kennis was op zich zelf niet ongeoorloofd, maar de manier, waarop hij ze wilde veroveren, deugde niet, was tegen hoger Wil. (vgl. v. 109 en v. 141.) — 36. „De grote en diepe zee" d.i. de Middellandse Zee. — 37. Hij zag dus de uiterste kusten van Europa en Afrika. — 38. Sardinië. — 39. De andere eilanden in de Middellandse Zee, zoals Sicilië, Malta enz. — 40. De straat van Gibraltar. — 41. De z.g. zuilen van Herkules zijn niets anders dan twee bergen: Calpa in Europa en Abila in Afrika. Misschien grifte hij er 'n waarschuwend opschrift in. — 42. „Sevilla" in Spanje. 43. „Ceuta" in Afrika. — 44. „De aardse zinnen" d.w.z. uw stoffelike zintuigen. — 45. Men meende in Dante's tijd, dat het zuidelik halfrond onbewoond was. — 46. Dus in zuid-westelike richting.

Bedenkt, wiens kroost ge zijt! Werdt gij geschapen
om hier te leven als de stomme dieren?
Of om u deugd en wetenschap te zaamlen?"

'k Ontstak de makkers door mijn korte rede
in zulk 'n gloed en vlam om voort te varen,
dat ik hun drift met moeite had beteugeld.

Toen 't achterdek gekeerd lag naar de Morgen,[47]
werd iedre logge riem 'n lichte vleugel;
en steeds naar links,[48] vloog 't schip der dwazen verder.

Reeds zag ik, als de nacht viel, al de starren
van de andre pool;[49] maar de onze zonk àl dieper,
en stak het hoofd niet langer uit de baren.[50]

Vijf maal ontgloeid en even vaak verblonken
was 't licht, dat ons de maan toekaatst van onder,[51]
(sinds wij de diepe doorvaart[52] binnenvlogen)

toen ons 'n berg[53] oprees, nog vaag en duister
om de afstand; doch, naar 't scheen, van zulk 'n hoogte
als nooit m'n oog ter wereld nog aanschouwde.

Hoe juichten wij! Doch 't lied verging in tranen:
'n storm vloog op van deze nieuwe kusten
en greep, als dol, de voorkant van ons scheepje.

47. D.i. naar 't Oosten. — 48. Zuidwaarts. — 49. De Zuidpool. — 50. De Noordpool was dus reeds onder de horizon verdwenen. — 51. Vijfmaal was de zijde van de maan, die naar de aarde gekeerd is, verlicht en verdonkerd geweest. D.w.z. dus, dat het vijf maal volle en nieuwe maan geweest was. 52. De straat van Gibraltar. Velen verstaan dit vers anders. — 53. Volgens de meeste uitleggers is deze berg de Louteringsberg of de berg van Dante's Vagevuur.

Driemalen liet hij 't met de golven draaien; 139
de vierde maal verhief zich de achtersteven
en ging de boeg omlaag (naar 't Eén[54] behaagde)

totdat zich boven ons de golven sloten."[55] 142

54. Die „Eén" is God. Vgl. Z. V. 81. — 55. Dit verhaal van Ulysses wijkt aanmerkelik af van het bekende verhaal bij Homerus. Of Dante sommige Middeleeuwse legenden volgde of eigenmachtig z'n stof wijzigde, is niet zeker. In ieder geval heeft de Dichter in Ulysses willen voorstellen: het overmoedig en vermetel pogen van de mens om langs zuiver natuurlike weg en door eigen kracht dingen te willen bereiken, die buiten zijn domein liggen. Vlg. de Faust-sage.

En recht stond weer de vlam en onbewogen 1
(daar zij niet langer sprak) en zweefde al henen
met oorlof van de zacht-gezinde Dichter,[1]

toen reeds 'n tweede vlam, op de eerste volgend, 4
ons de ogen deed verheffen naar heur spitse,
waaruit verward geluid ons tegenstroomde.

Zoals Sicielje's Stier[2] voor 't eerst eens loeide 7
door 't weegeroep van hèm (o 't was rechtvaardig!)
wiens boze vijl 't afschuwlik kunstwerk wrochtte;

gelijk die Stier, al was hij louter koper, 10
door 't kermen van de man geweldig brulde,
of hij van eigen smarten stond doorfolterd, —

zò, wijl ze in 't vuur eerst weg noch uitgang wisten, 13
vermengden zich met sissend vonk-geknetter
des zondaars[3] droeve en jammervolle woorden.

Maar toen 'n weg naar boven was gevonden 16
en zij de spits der vlam in trilling brachten,
zoals ze eerst zelf op tong en lippen beefden,[4]

1. Vergilius. — 2. De z.g. Siciliaanse Stier was 'n koperen marteloven (in de vorm van 'n stier.) vervaardigd door de Athener Perillus en door deze ten geschenke gegeven aan Phalaris, tyran van Agrigento. (zesde eeuw v. Kr.) De oven was zo kunstig gemaakt, dat het gejammer van de ongelukkigen, die er in verbrand werden, niet anders klonk dan als het geloei van 'n stier. De eerste, die de deugdelikheid van het afschuwelik marteltuig bewijzen moest, was Perillus zelf. (vgl. Ovid Trist. b. III eleg. XI v. 39 vlgg. Ars Amandi b. I 653 vlgg.) — 3. De schim, omhuld door de vlam. — 4. Vgl. Z. XXVI, 89. De vergelijking tussen de stier en de vlam is dus deze: Gelijk men eerst zou menen, dat de stier zelf loeide, maar al gauw tot het inzicht kwam, dat dit geloei het gejammer moest zijn van de ongelukkige in de oven, zo scheen het verward geluid dat uit de vlam opsteeg, eerst het geknetter van de vonken, maar alras bleek dit geluid te zijn de woorden van de arme schim, in de vlam verborgen.

hoorde ik: „O gij, tot wie mijn woorden stromen 19
gij die zo juist in uw Lombardies[5] zeide:
— „Nu ga, te spreken noop ik u niet langer" —

schoon ik misschien wat laat ben hier gekomen, 22
verdriete 't u toch niet, te spreken even.
Mishaagt het mij, die vuur en hitte foltert?

Vertoeft ge eerst pas in deze donkre wereld, 25
hier neergeworpen uit dat zoete Itaalje,[6]
van waar ook ik m'n zonden mede torste,

zeg dan, of 't vrede of krijg is in Romagna,[7] 28
daar 'k uit het hoogland ben, Urbino[8] scheidend
van 't berg-juk,[9] dat de Tiber zich ontworstelt."[10]

Stil stond ik nog gebogen naar de diepte, 31
toen zacht de Gids m'n elleboog beroerde
en zei: „Spreek gij: 'n Italiaan[11] is deze."

En ik, ten weder-woord alrede vaardig, 34
ving zonder oponthoud dus aan en zeide:
„O ziel, die u daaronder houdt verborgen,[12]

5. De schim richtte zich dus tot Vergilius, omdat deze ook met de vorige vlam had gesproken, waarin zich Ulysses en Diomedes bevonden. Als Mantuaan had Vergilius zich bediend van 't Lombardies dialekt. (vgl. Z. 1 v. 68—69.) — 6. Onder het eigenlike Italië en de eigenlike Italianen verstaat Dante alleen het land beneden de Po, en degenen, die daar woonden. Die boven de Po woonden, noemde hij alleen Lombarden. Italië onder de Po werd ook wel Latium genoemd naar het eigenlike oude Latium, dat later alles heeft veroverd. — 7. „Romagna" (spreek uit: Romagna.) Daaronder moet verstaan worden het land rondom Bologna, met Bologna zelf, Ferrara, Ravenna, Forli enz. (zie v. 40—52.) — 8. „Urbino" (spreek uit: Oerbieno.): 'n stad. — 9. Dit „berg-juk" of deze bergtop is de Monte Coronaro, waar de Tiber ontspringt. — 10. De schim, die hier spreekt, is graaf Guido da Montefeltro, geboortig uit het plaatsje dat dezelfde naam draagt. Montefeltro ligt in het bergland tussen de stad Urbino en de berg Coronaro. — 11. Vgl. de noot bij v. 26. — 12. Daar zij omhuld is door 'n vlam.

nooit wàs, nooit ìs het land der Romagnolen 37
van oorlog vrij in 't hart van zijn tierannen;
maar niet in open strijd liet ik het achter.

Ravenna bleef als 't was sinds vele jaren, 40
wijl de arend der Polenta's er nog nestelt
en Cervîa[13] nog omschaduwt met z'n vleugels.[14]

De veste,[15] die het lang beleg braveerde, 43
en al de Fransen tot 'n bloed-klomp beukte,[16]
is onderworpen aan de groene klauwen.[17]

En de oude en jonge bloed-hond van Verrucchîo,[18] 46
die aan Montagna zich zo wreed vergrepen,[19]
ze bijten nòg, waar zij te bijten plachten.[20]

De steden aan Lamone en aan Santerno 49
beheerst in 't zilvren nest het leeuwewulpje,
dat van partij ruilt, ieder jaargetijde.[21]

13. „Cervia" (spreek uit: „Tsjervja), 'n klein plaatsje in de nabijheid van Ravenna, zuidwaarts en aan de oever van de Adriatiesè zee. — 14. De zin van deze terzine is: Zowel Ravenna als Cervia zijn nog steeds onderworpen aan de adellike familie der Polenta's. De Polenta's voerden 'n arend in hun wapen. — 15. De stad Forli. — 16. De stad had 'n langdurig beleg doorstaan tegen de franse troepen, nog versterkt door de hulptroepen van paus Martinus de Vierde. Onder leiding van graaf Guido da Montefeltro brachten de inwoners van Forli de Fransen met hun bondgenoten eindelik 'n verpletterende nederlaag toe. (1282) — 17. In 1300 kwam Forli onder 't bestuur van de Ordelaffi's; op hun familiewapen stond o.m. 'n leeuw met „groene klauwen." — 18. „Verrucchio", spreek uit: Verroekjo. De oude en de jonge Verrucchio zijn: Malatesta da Verrucchio (de oude) en Malatestino da Verrucchio (de jonge). Broers van Malatestino waren Giancotto en Paölo: de eerste de man, de tweede de zwager en geliefde van Franciska da Rimini. (zie Z. V.) Bloedhonden worden ze genoemd om hun ongehoorde wreedheid. (vgl. nog Z. XXVIII, 76 vlgg.) — 19. „Montagna" (spreek uit: Montanja.) de' Parcisati, 'n Gibellijns edelman, om z'n staatkundige gezindheid door de Verrucchio's wreedaardig vermoord. (1295) — 20. N.l. te Rimini. — 21. De steden aan de rivier Lamone en Santerno zijn Faënza en Immola. Omstreeks 1300 stonden ze onder het bestuur van Mainardo di Pagani, wiens wapen 'n jonge leeuw was op 'n wit veld. Mainardo stond bekend als 'n zwakkeling, die telkens van partij verwisselde, alnaar het hem voordeel opleverde.

En zij, wier wal de Savìo-stroom[22] beluistert 52
— gelijk zij tussen bergland ligt en vlakte —
zo leeft ze ook tussen vrijheid en verdrukking.[23]

En zeg nu, wie ge zijt, is tans mijn bede. 55
Toon u niet stugger dan zich andren[24] toonden,
zo moge uw naam ter wereld lang nog leven!"

En toen de vlam 'n wijle had geknetterd, 58
naar eigen aard, bewoog de scherpe spitse
nu hier, dan daar; en 't knettren werd toen spreken:

„Als ik geloven moest het woord te richten 61
tot één, die weer zal keren naar de wereld,
m'n vlam zou stilstaan en niet langer trillen.[25]

Maar wijl geen levende ooit uit deze diepte 64
te ontsnappen wist (als 't waar is, wat ik hoorde)
geef ik u antwoord zonder vrees voor schande.

'k Droeg eerst het zwaard en toen de wollen gordel;[26] 67
en dùs omgord, dacht ik mijn schuld te boeten,
en vast had zich vervuld, wat ik verhoopte,

als niet — 't verga hem slecht! — de hoogste Herder[27] 70
mij weer in 't oude kwaad had neergeslingerd.
't *Waarom* en 't *hoe* wil ik, dat gij zult horen.

22. „Savio", spreek uit: Savjo. — 23. De stad, hier aangeduid, is Cesena. Gelijk zij ligt tussen de bergen (de Apennijnen-keten) en de vlakte, zo leefde zij nu eens onder 't juk van deze of gene tieran, dan weer onder 'n vrij burgerlik bestuur. — 24. „Andren", d.i. andere schimmen, die zich in de voorafgaande Kringen aan de twee Dichters bekend gemaakt hebben. — 25. D.w.z. dat de schim niet langer zou spreken. — 26. Graaf Guido da Montefeltro was 'n groot deel van z'n leven leger-aanvoerder der Gibellijnen. In 1296 (?) trad hij in de orde der Franciskanen. Dezen dragen 'n wollen koord. Hij stierf omstreeks 't jaar 1298. — 27. Paus Bonifacius de Achtste.

Zolang ik ginds het vlees en been bezielde, 73
dat mij m'n moeder schonk,[28] was 'k in m'n wandel
niet als 'n leeuw, doch wel 'n vos zou voegen.[29]

De sluwe knepen en geheime paden 76
ik wist ze stuk voor stuk, zo fijn en kunstig,
dat tot der wereld eind de roep weergalmde.

Maar toen die tijd van 't leven was gekomen, 79
dat ieder haast moest maken om de zeilen
te reven en de touwen in te halen,[30]

verdroot mij, wat me vroeger vreugde baarde. 82
En 'k had berouw en biechtte oprecht m'n zonden[31]
en 'k zou behouden zijn, wee mij verdoemde....!

Maar 't Opperhoofd der nieuwe Farizeeërs,[32] 85
hij die bij 't Lateraan zelfs oorlog voerde,[33]
— en nìet met Joden, nìet met Saracenen,

want ieder, die hij daar bestreed, was kristen, 88
schoon géen tot Akkons val had meegevochten
noch koopwaar had geleurd in Sultans landen[34] —

28. D.w.z. zolang m'n ziel nog in m'n aardse lichaam vertoefde. — 29. In afwijking met de hier gegeven karakteristiek, berichten vele anderen, dat Guido da Montefeltro niet alleen slim en sluw, maar ook dapper en edelmoedig was. Trouwens in z'n Convito (tr. IV, c. 28), waarschijnlik eerder geschreven dan dit gedeelte der Commedia, prijst Dante zelf hem als: „il nobilissimo nostro Guido Montefeltrano." — 30. D.i. aan 't einde van 't leven. 31. Velen lezen dit vers anders n.l. „en 'k had berouw en biechtte en ging in 't klooster." — 32. „'t Opperhoofd der nieuwe Farizeeërs n.l. Paus Bonifacius de Achtste. Onder de nieuwe Farizeeën zullen verstaan moeten worden de Kardinalen, die 's Pausen biezonderste raadgevers en vrienden waren. — 33. Bonifacius had voortdurend te kampen met de oproerige adellike familie der Colonna's, die hun paleizen hadden in de buurt van het Lateraan. Dit verzet der Colonna's tegen Bonifacius gold bij Dante vanzelf voor hoge deugd. — 34. Dante stelt de allesbehalve heilige Colonna's hier voor als model-kristenen tegenover de twee kategorieën van kristenen, die zeker geen model-kristenen waren n.l. 1e degenen die in 1291 de Turken geholpen hadden bij de verovering van Accon of St. Jan d'Acre, het laatste

hij eerde noch in zich de priesterwijding 91
of 't opperambt, noch ook in mij de gordel,
die eens z'n dragers schraler placht te maken.[35]

Doch als eens Konstantijn deed in Soracte,[36] 94
toen hij Sylvester vroeg z'n kwaal te helen,
zo riep mij gene[37] als dokter aan z'n sponde,

daar ik zijn hoogmoedskoortsen moest genezen. 97
Hij vroeg me om raad; en ik, ik vond geen woorden,
want zijn gezwets bleek dronkemansgebrabbel.

Toen zeide hij: „Wees maar niet achterdochtig. 100
Ik spreek van schuld u vrij, mits ik verneme,
hoe 'k Prenestina moet ter aarde slingren.[38]

De hemel kan ik sluiten en ontsluiten, 103
zoals ge weet; dies draag ik beide sleutlen,[39]
bij die ze droeg vòor mij, niet hoog in waarde."[40]

Toen bukte ik, om 't gezag van mijn betoger; 106
en langer zwijgen scheen me niet geraden
en 'k zeide: „Vader, gij die af kunt wissen

steunpunt van de kristenheid in het Oosten en 2e degenen die, tegen het kerkelik verbod, handel dreven met de Turken of Saracenen. — 35. Dante schijnt te willen zeggen, dat de kloostertucht bij de Franciskanen niet meer zo goed was als in het begin. — 36. Ofschoon keizer Konstantijn door het edikt van Milaan (313) vrijheid van godsdienst had afgekondigd, werden de Kristenen toch nog dikwels vervolgd. Zo zou ook paus Sylvester voor de vervolging gevlucht zijn naar 'n hol in de berg Soracte. (tegenwoordig de Monte Sant' Oreste in de nabijheid van Rome.) Om z'n nalatigheid in het beschermen van de kristenen zou Konstantijn door God geslagen zijn met melaatsheid of huidzeer. Hij verzocht de heilige Sylvester om genezing en verkreeg ze ook. Bij die gelegenheid zou de keizer eindelik ook het doopsel gevraagd hebben. Dit verhaal werd in Dante's tijd nog algemeen geloofd. — 37. Bonifacius de Achtste. — 38. Prenestina, het oude Preneste, het tegenwoordige Palestrina. In deze stad hadden de Colonna's zich versterkt en werden zij geruime tijd, maar tevergeefs, door de troepen van Bonifacius belegerd. — 39. Met de beide sleutels, die de hemel sluiten en ontsluiten, wordt bedoeld: de macht om zonde te houden en te vergeven. — 40. Paus Coelestinus de Vijfde. Vgl. Z. III, 59.

de zonde, die mijn ziel nu gaat besmeuren, — 109
'n Berg beloven en geen grasje geven,
dat brengt de zege u eens op 't hoog gestoelte."[41] —

En later kwam Franciskus,[42] na mijn sterven; 112
doch één der zwarte Cherubijnen[43] raasde:
„Voer hem niet heen! Zoudt gij mijn rechten schenden?

Omlaag met hem temidden mijner rakkers, 115
want boze raad is uit zijn mond gekomen;
sinds hield ik hem gestadig bij de haren.

Wie geen berouw heeft, vindt ook geen vergeving. 118
Berouw en wil-tot-kwaad, dat gaat niet samen.
't Is tegenspraak en 't één sluit 't ander buiten." —

Mij, droeve ziel! hoe 'k rilde toen en beefde, 121
toen hij me greep en kreet: „Hadt ge ooit vermoeden,
dat ik zo'n meester was in 't redenéren?" —

Bij Minos bracht hij mij; en 't Monster zwiepte 124
acht keer[44] de staart rondom z'n harde lenden
en riep, toen 't zich als dol de staart doormuilde:

41. Guido gaf aan de Paus de raad, de Colonna's veel te beloven en later z'n woord niet te houden. Histories staat vast, dat de Colonna's Prenestina overgaven, maar van de Paus heel weinig kregen. De stad werd met de grond gelijk gemaakt; de Colonna's met hun aanhangers òf verbannen òf gevangen genomen. Het z.g. onderhoud tussen Guido en Bonifacius, hier door Dante meegedeeld, is vanzelf 'n fabeltje. Ook als dichterlike fiktie is het echter 'n grote onjuistheid. Verleid door z'n haat tegen Bonifacius, maakt Dante hier van twee machtige historiese persoonlikheden twee raaskallende grijzaards. Het is eenvoudig ondenkbaar, dat twee zulke scherpzinnige mannen zulk 'n onzin konden uitslaan, of men moest aannemen, dat ze elkaar voor de gek wilden houden. — 42. N.l. om mij naar de hemel te voeren. — 43. Zoals de Cherubijnen in de hiërarchie van de hemel de achtste plaats innemen, zo noemt Dante de duivels en bewakers van de achtste Helle-kring spottend „de zwarte Cherubijnen". — 44. Ten teken dat de ongelukkige veroordeeld was tot de achtste Gruwel-groeve.

„Ziehier 'n gast voor onze smokkel-vlammen!"[45] 127
Zo ging ik, daar waar gij me ziet, verloren;
zo word ik in dit kleed van vuur gepijnigd."

En toen de schim geeindigd had met spreken, 130
verdween de helle-vlam met luid gejammer,
terwijl de scherpe punt zich heftig kromde.

We gingen voort — èn ik èn ook de Leider, 133
de rots-weg langs, tot wij de brug beklommen,
die 't dal bespant, waarin hun cijns betalen:

zij die het kwaad der tweedracht houdt gebogen.[46] 136

45. „De smokkel-vlammen" zo noemt Dante de vlammen die in de achtste Kring ieder 'n zondaar (valse-raadgever) verborgen houden. — 46. De beide Dichters komen op de brug van de negende Gruwel-groeve, waar twist- en tweedrachtzaaiers gestraft worden.

Wie zou naar eis, zelfs niet in dichter-woorden,
van al het bloed en al de wonden spreken,
als ik nu zag, al deed hij 't duizend malen!

Ach, iedre tong moest voor die taak bezwijken;
want 's mensen taal en geest had nimmer ruimte
voor zulk 'n reeks van gruwlen en ellende.

Al kwamen ooit de duizenden te samen,
die Puglîa's grond, zo rijk aan wisselingen,[1]
besproeiden met hun bloed, eerst in de dagen

van 't oude Rome[2] en toen in 't lang geworstel,[3]
dat zulk 'n rijke buit aan ringen schafte,
zoals ons Livius naar waarheid schildert;[4] —

al kwamen er nog bij die wonden droegen,
wijl zij Robèrt Guiscàrd weerstreven dorsten,[5]
met de andren wier gebeente men nog zamelt

bij Ceperano,[6] waar opeens heel Puglîa
verrader bleek; en die van Tagliacazzo,[7]
waar de oude Alardus won, ook zonder wapens;[8] —

1. „Puglia" (spreek uit: Poelja.), zuid-oostelik deel van Italië; de oude naam is Apulië. Door allerlei oorlogen (zie volgende verzen.) kende het al de wisselingen van de fortuin. — 2. De Dichter doelt op de veroveringstochten van de oude Romeinen tegen de Apuliërs de z.g. Samnitiese oorlogen. Begonnen in de vierde eeuw v. Kr. werden zij ten gunste van Rome beslecht in 290 of 275? v. Kr. door Manius Curius Dentatus. — 3. De tweede Puniese oorlog (218—201 v. Kr.). — 4. In de slag bij Cannae (in genoemde tweede Puniese oorlog.) werden zoveel Romeinse ridders gedood, dat Hannibal 'n massa ridder-ringen als buit naar Karthago kon zenden. Aldus Titus Livius b. XXIII c. 12 Vgl. Convito tr. IV c. 5. — 5. Deze verzen zien op de verslagen Saracenen en Grieken, in de oorlogen gevoerd door de Normandiese baron Robert Guiscard (spreek uit: Robèrt Gwieskaàr.). Deze oorlogen hadden plaats vóór de tweede helft van de elfde eeuw. — 6. „Ceperano" (spreek uit: Tsjeperano.), 'n plaatsje in de buurt van Benevento, waar, vooral door het verraad van de Pugliese troepen, Manfred, 'n natuurlike zoon van keizer Frederik de Tweede, verslagen werd door Karel van Anjou. (1265) — 7. „Tagliacozzo" (spreek uit: Taljakotso.), 'n kasteel in de Abruzzen. In 1268 (23 Aug.) had hier weer 'n slag plaats tussen Karel van Anjou en Konradijn,

en als dan elk van hen zijn leden toonde, 19
doorstoken of doorkerfd, 't zou niets nog wezen
bij 't bloed-toneel der negende onheilsgroeve.[9]

Geen ton die duig of bodem kwam te missen, 22
gaapte ooit zo wijd als ik 'n schim aanschouwde,
gekloofd vanaf de kin totaan de billen.

De darmen hingen slingrend langs z'n benen; 25
bloot lag het hartvlies en de nare holte,
waar spijs en drank in walglik vuil verandert.

Terwijl ik alles deed, om goed te kijken, 28
keek hij naar mij, en spleet zich met de handen
de borst en sprak: „Zie mij mezelf verscheuren.

Aanschouw, hoe Mahomed[10] hier is doorkorven. 31
Mij vóor, gaat onder luid gejammer Ali,[11]
gespleten in 't gelaat van kin tot lokken.

'n neef van Manfred en de laatste der Hohenstaufen. — 8. Alard de Valleri, 'n bejaard ridder uit het leger van Karel van Anjou, gaf aan deze de raad in de slag van Tagliacozzo slechts twee derden van zijn troepen tegen de Duitsers in het veld te brengen, dezen 'n schijnoverwinning te laten behalen en dan plotseling de reserven aan te voeren. Zo gebeurde het. De Duitsers, in de waan geheel overwonnen te hebben, gaven zich reeds over aan plundering, toen Alardus met de reservetroepen op hen aanviel en zonder noemenswaardige verliezen 'n volledige overwinning behaalde. — 9. De negende Gruwel-groeve, waar zoals gezegd de twist- en tweedrachtzaaiers gestraft worden. — 10. Mahomed (560—633), stichter van het Islamisme. Waarom bevindt zich deze met nog andere ketters in de achtste Kring? (negende Gruwel-groeve) bij de tweedrachtzaaiers en niet bij de andere ketters in de zesde Kring? Het komt mij voor, dat in de zesde Kring meer gestraft worden de persoonlike en theoretiese ketters. De ketters in de negende Gruwel-groeve gestraft, verwierven zich vele aanhangers, brachten massa-afval voort. Dante bechouwt ze dus meer als scheurmakers die het mystieke lichaam der kerk verscheurden en uiteenrukten. — 11. „*Ali*" (volledig Ali-Ebu-Abi-Talid.), neef en schoonzoon van Mahomed en vierde kalief (597—661). Hij stichtte onder de Mohamedanen de sekte der Chiiten, die ook nu nog aanhangers heeft, vooral in Perzië.

En de andren, die ge ziet, ze waren allen 34
in 't aardse leven, twist- en tweedrachtzaaiers;
daarom is heel dit volk zo droef gespleten.

'n Duivel loert daarginder, die wreedaardig 37
met purper ons omhangt, dewijl zijn degen
doorstéekt en kerft elk blad uit deze bundel,[12]

zohaast we ons lijdenspad zijn rondgestrompeld;[13] 40
en alle wonden zijn dus weer gesloten,
eer iemand andermaal z'n kwelgeest[14] nadert.

Doch wie zijt gij die neergluurt van de hoogte, 43
misschien om trager tot de straf te komen,
u na uw Minos-biecht reeds toegewezen."[15] —

— „Geen dood besprong hem nog", hernam de Meester, 46
„geen zonde sleurt hem voort ter droeve foltring,
maar, tot vervulling van zijn diepste weten,

gevoegt het mij, 'n dode, hem te leiden 49
van Kring tot Kring door heel de Helle-diepte;
en 't is zo waar als onze tongen spreken." —

Dit horend, bleven zeker honderd schimmen 52
in 't dal plots staan, en staarden strak naar boven,
schier alle pijn vergetend door verbazing.

— „O gij die licht al ras de zon ziet schijnen, 55
zeg toch aan fra Dolcin,[16] dat hij zich wapen',
— wenst hij niet binnenkort me na te komen —

12. D.w.z. iedere schim van al de schimmen uit deze groeve. — 13. D.i. als wij het cirkelvormig dal doorlopen hebben. — 14. De duivel-met-het-zwaard. 15. Voor Minos legt iedere verdoemde z'n schuldbekentenis af. Naar het karakter der beleden zonden, wordt hij dan verwezen naar 'n bepaalde Kring. Zie Z. V, 6—8. — 16. „Dolcin", spreek uit: Doltsjien.

met zoveel leeftocht, dat geen sneeuw-lawine 58
Novara's volk de zege doe behalen,
die 't anders niet zo licht zich zou verovren."[17] —

Met de éne voet ten gang reeds opgeheven, 61
had Mahomed aldus me toegesproken;
toen drukte hij hem neer en ijlde henen.

'n Ander, wie de gorgel was doorstoken 64
en 't neus-been afgehakt totaan de brauwen,
en die één oor maar had, hij stond verwonderd

en als versuft met de andren nog te kijken, 67
en deed, al de andren vóor, de keel plots open,
— aan alle kanten bloedig-rood van buiten —

en zeide: „O gij nog door geen schuld verwezen, 70
gij die 'k al vroeger zag in 't schone Itaalje,
doet niet te veel gelijkenis mij falen,

gedenk toch Peter, Medicina's burger,[18] 73
ziet ooit uw oog de schone vlakte weder,
die van Vercell' naar Marcabò zich kronkelt.[19]

17. Dante legt met deze woorden Mahomed 'n waarschuwing op de lippen voor 'n befaamd ketterhoofd en scheurmaker uit Dichters eigen tijd n.l. Dolcino Tornïelli. Deze, geboren in de buurt van Novara, was 'n weggejaagde kloosterling en werd de opvolger van Gherardo Segarelli van Parma, stichter der z.g. Apostoliese Broeders, die o.m. de gemeenschap van goederen leerde, volgens sommigen zelfs, gemeenschap van vrouwen. Met ongeveer 3000 aanhangers zwierf hij sinds 1300 enige jaren plunderend rond door Lombardije, totdat paus Clemens de Vijfde 'n kruistocht tegen hem predikte. In de winter van 1306 op 1307 was hij op de berg Zebello bij Vercelli en Novara door 'n geweldige sneeuwval en door gebrek aan voedsel genoodzaakt zich over te geven aan de Novarezen. In Junie 1307 werd hij in Novara ter dood gebracht. — 18. „Medicina" spreek uit: Medietsjina. Medicina is 'n klein plaatsje in de provincie Bologna. De hier aangeduide Peter, uit het stedeke Medicina, was 'n lid der familie Cattani. Met hem gaat Dante van de kerkelike twistzaaiers over op de staatkundige. Pïetro Medicina zaaide tweedracht tussen de burgers van Bologna en tussen Guido van Polenta en Malatestino van Rimini. — 19. De schone vlakte

En meld aan 't edelst burger-paar uit Fano,[20] 76
heer Guido, maar ook Angiolello mede,[21]
dat, is 't vooruitzien hier geen ijdel kunstje,

men beiden van hun schip in zee zal slingren, 79
gebonden in 'n zak, bij Cattolica,[22]
doordat 'n snood tieran[23] verraad zal plegen.

Ach, tussen 't eiland Cyprus en Majorca 82
zag nooit Neptuun zo'n schande-stuk volvoeren,
noch door piraten noch door Argolijnen.[25]

Hij, die verrader, blind aan één der ogen,[26] 85
en heer van 't land,[27] waarvan hier één der makkers[28]
mocht wensen, dat hij 't nimmer had betreden,

hij zal ze beiden ter berading noden, 88
maar zò dan doen, dat voor Focara's stormen
gelofte noch gebed meer nodig blijken."[29]

van Vercell' (spreek uit: Vertsjell.') tot Marcabo is het beroemde Lombardiese laagland. Vercelli is 'n stadje in Piëmont; Marcabo was 'n kasteel aan de oevers van de Adriatiese zee ten Noorden van Ravenna. Het kasteel is in 1309 verwoest. — 20. Plaatsje aan de Adriatiese zee. — 21. Angiolello (spreek uit: Andzjolello.) en Guido waren Guido del Cassero en Angiolello da Cagnano, twee deugdzame en hooggeëerde edellieden. — 22. Cattolica, 'n kasteel tussen Fano en Rimini aan de oever van de Adriatiese zee. 23. Deze snode tieran is Malatestino da Rimini (vgl. nog Z. XXVII, 46 vlgg.). Om welke reden hij dit verraad pleegde, staat niet vast. De gebeurtenis had waarschijnlik plaats in 1304. — 24. D.w.z. op heel de Middellandse zee. — 25. Het schijnt dat het Argolijnse (Griekse) scheepsvolk in Dante's tijd niet al te gunstig bekend stond. — 26. Malatestino van Rimini zag maar met één oog. — 27. Rimini. — 28. Zoals later zal blijken, is deze schim de Romeinse volkstribuun Curio, die bij Rimini Julius Caesar de raad gaf de Rubicon over te trekken en door die raad de burgeroorlog deed ontbranden. — 29. De zin dezer verzen is: Tussen Fano en Rimini aan de Adriatiese zee, dicht bij Cattolica, ligt 'n hoge berg Focara genoemd, waar altijd 'n woeste en gevaarlike wind woei. De zeevarenden trachtten zich hiertegen te beschermen door gebeden en geloften. Voor Guido en Angiolello, zegt Dante, zullen deze echter niet nodig zijn, daar zij, alvorens Focara te bereiken, al overboord geworpen waren. Zie v. 79—80.

En ik tot hem: „Nu spreek en geef verklaring, 91
als ik van u daarginds[30] nog nieuws moet melden,
wie de aanblik van dit land zo bitter rouwde."[31]

Toen greep z'n hand de kaak van één der schimmen 94
en rukte met geweld de mond hem open,
en kreet: „Daar is ie zelf, maar 't is geen prater."[32]

Als balling[33] nog, versloeg hij 't lastig weiflen 97
in Caesars's hart, toen hij met klem betoogde,
dat, wie gereed is, schade lijdt door wachten."[34]

O, door wat angsten scheen de schim besprongen, 100
wie tot de keel de tong was uitgesneden,
die Curio, zo driest eens in z'n woorden.

En één, wie 't handen-paar was afgeslagen, 103
hief beide stompen naar de duistre hemel,
zodat het bloed z'n aangezicht bespatte.

Hij riep: „Zult ge ook nog eens aan Mosca[35] denken, 106
de man, die zei: Gedaan is eerst gewonnen,
wat 't zaad van onheil werd voor heel Toskane."[36] —

30. N.l. op aarde. — 31. Zie v. 86—87. — 32. De reden, waarom hij niet spreekt, geeft v. 101. — 33. Als partijganger van Caesar was hij uit Rome verbannen. — 34. Omschrijving van het bekende woord bij Lucanus: „Semper nocuit differre paratis." (Pharsal. b. I. 281.) — 35. „Mosca", uit het geslacht der Lamberti's of Uberti's? Dezelfde die Dante reeds eerder gewenst had te ontmoeten. (zie Z. VI, 80.) — 36. Deze verzen zien op de volgende voorvallen. In 1215 had 'n jong Florentijns edelman, Buondelmonte de'Buondelmonti, zich verloofd met 'n dame uit de famili der Amadeï. Hij verliet deze echter voor 'n andere dame uit het geslacht der Donati's. De Amadeï besloten zich te wreken. Op 'n bijeenkomst, waar ook Mosca tegenwoordig was, kon men niet tot 'n besluit komen, of de jonge edelman àl of niet met de dood gestraft moest worden. Toen zou Mosca het befaamde woord gesproken hebben: „Cosa fatta capo ha". (het franse: Rien n'est têtu comme un fait.) Buondelmonte werd vermoord en sindsdien dagtekenen de grote partijtwisten in Florence.

— „En voor uw huis de dood,"[37] wierp ik hem tegen.
En de arme schim, met leed op leed beladen,
ontvlood gelijk 'n mens door smart uitzinnig.

Maar ik bleef staan om de optocht[38] weer te aanschouwen,
en zag iets, wat m'n hart beangst moest maken,
om 't zonder meer bewijs alleen te noemen,

vond ik geen hulp en vrijspraak bij 't geweten,
de trouwe vriend, die 's mensen hart beveiligt
in 't borstkuras van zuivre waarheidsliefde.

'k Aanschouwde dan, en meen het nog te aanschouwen,
hoe zonder hoofd 'n romp daar liep te dolen,
die ging als de andren gaan dier nare kudde.

In één der handen bengelde aan de haren
z'n afgehouwen hoofd lantaarnsgewijze;
en 't staarde ons aan en riep: „O wat ellende!"

Hij maakte van zich zelf 'n licht in 't donker.[39]
En twée zag ik in één en één in beiden.[40]
Hoe 't wezen mag, weet Hij die 't dùs beschikte.[41]

En vlak nabij de voet van 't brug-gevaarte,
stak plots de schim z'n arm en 't hoofd naar boven
als zocht hij met z'n woorden ons te nadren,

z'n woorden: „Ach, aanschouw dit gruwzaam lijden,
gij die de doden ziet, schoon gij nog ademt!
Zeg, of er smarten zijn zoals de mijne![42]

37. Het geslacht, waartoe Mosca behoorde, ging door die partijschappen op het laatst geheel te gronde. — 38. D.w.z. de bloed-stoet der gewonde en verminkte schimmen. — 39. De schim maakte van z'n hoofd 'n lantaarn om zich zelf bij te lichten in de wrede Helle-nacht. — 40. Dit betekent: „Ik zag 'n hoofd en 'n romp afzonderlik en toch maar één mens of menselike ziel in beiden." — 41. D.i. God. — 42. Zinspeling op Jeremias' Lamentationes. Lament. I, 12. „O vos omnes enz.

En om van mij naar boven[43] nieuws te dragen, 133
o hoor mij aan: ik ben Bertrand van Borne,[44]
de boze raadsman van 'n jonge koning.

Ik stichtte tweespalt tussen zoon en vader;[45] 136
Met Absalon en David deed niet erger
Achitofel door zijn kwaadaardig stoken.[46]

Omdat ik scheidde, wat natuur vereende, 139
draag ik, m'n eigen brein, helaas, gescheiden
van zijn beginsel,[47] in deez' romp gebleven.

Zo leeft in mij de wet der weervergelding."[48] 142

43. Naar de aarde. — 44. Bertrand van Born, de beroemde troubadour en krijgszuchtige kasteelheer van 't beroemde slot Hautefort in Gascogne. 45. Hij stookte twist tussen de jonge koning, Hendrik van Engeland (zijn leenheer, gest. 1183.) en diens vader. — 46. Zie het tweede boek van Samuel hfdst. XVI, 20 vlgg. — 47. N.l. het hart. Volgens de toenmalige Aristoteliese filosofie was het hart (zeker primarië) het voornaamste levensbeginsel. 48. In Bertrand van Born zien we vervuld de z.g. lex talionis: oog om oog, tand om tand.

DE HEL — ZANG XXIX

Het vele volk en al die smart en wonden, 1
't had de ogen mij van weedom zo verzadigd,
dat ze al verlangden rustig uit te schreien.

„Wat blijft ge dan nog staren?", vroeg Vergilîus. 4
„Hoe schijnt uw blik als roerloos vastgeketend
beneden bij de droef-verminkte schimmen?

Zo deedt ge niet bij de andre Smarte-buidels. 7
Bedenk, als gij de schimmen wenst te tellen,
dat twee en twintig mijl de groeve cirkelt.[1]

De maan is al beneden onze voeten;[2] 10
Kort is nog maar de tijd, ons toegemeten;[3]
en veel, nog niet aanschouwd, rest u te aanschouwen." —

— „Hadde u zo juist," liet ik als antwoord volgen, 13
„voor oog gestaan, wat mìj de blikken spande,
licht hadt ge mij vergund nog wat te toeven."

Reeds ging de Leidsman voort, terwijl ik volgde 16
in 's Meesters spoor; en 'k voegde aan wat ik zeide,[4]
ook dìt nog toe: „Daar onder in de groeve,

1. Dante geeft hier voor het eerst 'n bepaalde ruimte-maat aan. Hij zegt n.l. dat de negende groeve zich twee en twintig mijlen in de rondte uitstrekt. In de volgende Zang (v. 30) geeft hij opnieuw de omvang aan van de tiende groeve n.l. elf mijlen in de lengte en 'n halve mijl in de breedte. Met deze gegevens kan men zich enigermate voorstellen de ontzaglike ruimte van de gehele Hel in het algemeen, en van de grootte en de steilte der verschillende Kringen in 't biezonder. — 2. Daar de volle maan bij middernacht boven ons, bij avend aan de horizon staat, bevindt ze zich 's middags en 's morgens beneden ons. Dante wil dus zeggen, dat het nu middag is. Ongeveer anderhalf uur na twaalven. — 3. De tien uren in het donkere woud niet meegerekend, zou de tocht door de Hel 'n volle dag duren. Ongeveer vier à zes uur moesten de Dichters dus nog in de afgrond van de Hel doorbrengen. Vgl. Z. II, 1—6; Z. XI, 112—114; Z. XX, 127; Z. XXI, 112—114; Z. XXXIV, 68—69. — 4. Zie v. 13—15.

waar ik zo strak het oog op hield gevestigd,
betreurt, geloof ik, één van mijn verwanten
de zonde, die we omlaag zo duur betalen."

Toen sprak de Meester: „Breek u toch niet langer
het hoofd om hem, doch let op andre dingen,
en laat hem aan z'n eigen lot daar over.

Want onderaan de brug[5] zag ik hem wijzen
naar u met dreigend uitgestoken vinger;
en 'k hoorde er ook z'n naam: Geri del Bello.[6]

Zozeer hield toen uw geest de zondaar bezig,
die eens 't kasteel bezat van Alta-forte,[7]
dat u, voor[8] déze ging, ook géne[9] ontsnapte."—

— „O gij, m'n Leidsman, om z'n bloedig einde,
dat nog geen wraak gewerd" (zeide ik nu weder)
„door één die had te delen in zijn schande,[10]

dáárom, naar ik vermoed, was deez' verdoemde
zo boos en vlood hij henen zonder spreken,
doch wekte in mij te dieper mededogen."[11]

Zo sprekend, waren wij het punt genaderd,[12]
waar 't nieuwe dal[13] voor 't oog zich had ontsluierd
(was er meer licht geweest) totaan z'n bodem.

5. „Onderaan de brug," zie Z. XXVIII, 127. — 6. „Geri" (spreek uit: „Dzjeri.) del Bello," 'n broer van Dante's grootvader Bellincione. Geri was 'n onrustige geest, 'n twist- en tweedrachtzaaier. Hij bedreef ook 'n doodslag, waarna hij op zijn beurt door 'n familielid van de verslagene uit de weg werd geruimd. Zie v. 3—5. — 7. N.l. Bertrand van Born. Zie Z. XXVIII, 118—142. 8. Bertrand van Born. — 9. Geri del Bello. — 10. N.l. door één zijner familieleden of vrienden. — 11. Dante geeft hier ófwel z'n instemming te kennen met de beruchte Middeleeuwse bloedwraak, ófwel hij betreurt het, dat één zijner bloedverwanten zelfs na de dood nog zo vervuld is van wraakgedachten. — 12. Het punt, vanwaar de hele diepe vallei totaan de bodem zelfs te zien zou zijn, is vanzelf de top van de klip-brug over dit dal. — 13. Het tiende.

En toen we stonden boven 't laatste klooster[14] 40
der Smart-spelonken en de vrome broeders
zich onze blikken reeds vertonen konden,

toen troffen mij zo felle jammerkreten 43
— als pijlen die de ziel van leed doorvlijmden —
dat ik mij de oren met de handen dekte.

Als 't wezen zou, wanneer de hospitalen 46
uit Valdichîaan (van Julie tot September)[15]
en ook Maremm'[16] en 't eiland van de Sarden[17]

hun kwalen in één groeve samen brachten, 49
zò was het daar; en zulk 'n stank kwam boven,
als opstijgt uit verrotte ledematen.

We daalden nu omlaag naar de uiterste oever 52
der lange klip-brug,[18] steeds ter linkerzijde.
En feller schoot m'n blik al in de diepte,

waar zij, de dienares van de Allerhoogste, 55
Gerechtigheid, nooit in haar oordeel falend,
inschrijft en straft de drommen der vervalsers.[19]

14. Het is niet onmogelik, dat Dante met deze benaming 'n schimpscheut bedoelt op kloosters, waar de tucht niet behoorlik werd onderhouden. Even goed echter kan hij deze onrustige helleholen sarkasties kloosters noemen, zoals hij b.v. de duivels van de achtste Gruwel-groeve sarkasties als „zwarte Cherubijnen" betitelde. Zie Z. XXVIII, 113. En bovendien kan „chiostra" eenvoudig betekenen: omheining, kring, plaats enz. Zie Purg. Z. VII, 27.
15. „Valdichiaan" (spreek uit: Valdiekjaan.), ongezonde streek in de Arnovallei tussen Arezzo en Cortona. Vooral in de zomer (van Julie tot September) was het er heel ongezond. — 16. „Maremm" of Maremma (vgl. Z. XIII, 8—9 en Z. XXV, 19.), moerassige kuststrook in Toskane langs de Middellandse Zee. — 17. „'t Eiland van de Sarden" d.i. Sardinië eveneens met 'n ongezond klimaat. — 18. De Dichters verlieten de lange klip-brug, eigenlik tien achtereenvolgende bruggen in één lijn over de Gruwel-groeven naar de diepte lopend, om de laatste zijwand van de tiende groeve te betreden.
19. In de tiende Gruwel-groeve worden dus de vervalsers bestraft, vervalsers van personen, woorden, metalen enz.

Geen droever schouwspel bood, naar mijne mening,
het Eginese volk[20] in leed verkwijnend,
toen daar de lucht zo vol was van besmetting,

dat al wat adem haalde, er ook moest sterven
tot 't nietigst wormpje, schoon de aloude volkren
(gelijk de dichters in hun lied getuigen)[21]

zich als herteelden uit het zaad van mieren,[22] —
geen droever schouwspel was 't, dan in dit duister
de schimmen, schaar bij schaar, te zien versmachten. —

Ze lagen op elkanders buik of schouders;
nog andren kropen langs de gore paden
als dieren rond op handen en op voeten.

We gingen stapvoets voort en zonder spreken,
steeds kijkend en steeds luistrend naar die zieken,
niet eens in staat hun lichaam op te richten.

'k Zag twee gezeten daar, elkander steunend
— als pan naast pan gezet wordt ter verwarming —
van kruin totaan de zool vol vuile zweren.

En sneller nooit zag 'k met z'n roskam jagen
de stalboef, die verwacht wordt bij de meester,
noch één die hunkert naar z'n legerstede,

als bei deez' schimmen met de spits der nagels
hun huid bekrabden wegens 't razend jeuken,
waartegen hun geen ander middel baatte.

20. Egina (tegenwoordig Engia.), 'n eilandje in de Egëiese zee bij de Peloponesus. De ziekte, die er heerste, was 'n kwaadaardige pest. — 21. B.v. Ovidius in z'n Metamorph. b. VII, 614 vlgg. — 22. Deze wonderlike wedergeboorte werd bewerkt door Jupiter op 't gebed van Egina's koning Eacus. Dit volk herboren uit mieren, waren de z.g. Myrmidonen, het Thraciese volk van Achilles.

Zò vlogen hunne nagels door de roven 82
gelijk 'n mes door 't pantser van de brasem
of andre vissen met nog breder schubben.

— „O gij die met de vingers u ontmaliet,"[23] 85
begon m'n Gids tot één der twee melaatsen,
„en menigmaal ze zelfs hanteert als tangen,

zeg ons, of bij de lijders in deez' groeve 88
ook Italîanen zijn; en moge uw nagel
in eeuwigheid het zwoegen u verlichten!"—

„Wij beiden, als ge ziet, zo droef geschonden, 91
zijn Italîanen," sprak er één al schreiend,
„doch wie zijt gij, die komt als ondervrager?"—

De Gids hernam: „'k Ben één die kom van boven[24] 94
met hem, die leeft,[25] van Kring tot Kring steeds dieper;
en 't is m'n doel hem heel de Hel te tonen."

Toen viel uitéen het zonderlinge steunsel;[26] 97
en siddrend staarden zij naar mij, die beiden
en de andren, die de Dichter[27] mede hoorden.

En naast me vond ik weer de goede Meester, 100
die sprak: „Zeg hun, wat gij verlangt te horen."
En ik hief aan, daar hij 't aldus begeerde:

„Indien uw heugenis in de eerste wereld[28] 103
niet moet verdwijnen uit der mensen harten,
maar welig bloeien onder vele zonnen,[29]

23. „Ontmaliet" d.w.z. ontvelt. De twee ongelukkigen scheuren zich de huid af in stukjes als de maliën van 'n wapenrok. — 24. „Van boven" d.i. van de aarde of uit de Limbus. — 25. Dante. — 26. D.w.z. de twee schimmen leunden en steunden niet langer op elkaar. — 27. N.l. het antwoord van Vergilius. — 28. „In de eerste wereld" d.i. op aarde. — 29. D.w.z. nog vele jaren.

dan zegt me, wie ge zijt en waar geboren; 106
en toont geen vrees om u bekend te maken,
ondanks uw schande en weerzinwekkend lijden."—

„'k Was uit Arezzo[30]; en Albert van Sîena,"[31] 109
sprak één der twee, „liet mij ten vure doemen;
doch wat me hier bracht, deed me toch niet sterven.

't Is waar, dat ik al schertsend hem verhaalde, 112
op vleugels in de lucht te kunnen stijgen;
en hij, nieuwsgierig wèl, maar niet verstandig,

verging van lust om ook die kunst te leren; 115
en daar ik hem geen Daedalus[32] kon maken,
ging ik ter vuurdood door die „zoon" hem noemde.[33]

Doch in de laatste der vier Gruwel-groeven 118
wierp mij, 'n alchimist eens op de wereld,
hij die niet falen mag: Minos, de rechter."

En 'k zeide tot de Dichter: „Was op aarde 121
ooit volk zo wuft als dat der Siënezen?
Zo wuft, voorwaar, zijn nog niet eens de Fransen."[34]

En 't andre vuil-hoofd,[35] dat mij mede aanhoorde, 124
gaf fluks ten antwoord: „Laat er Stricca buiten,
die steeds zo sober was in geldvergooien,[36]

30. „Arezzo" spreek uit: Aretso. De schim die hier spreekt is 'n zekere Griffolino uit Arezzo. Hij was eigenlik 'n alchimist of z.g. goud-maker. (zie v. 119.) en om die zonde ligt hij ook in de Hel. Waarom hij eens tot de vuurdood was verwezen, zeggen de volgende verzen. — 31. Van Adelbertus van Siëna is alleen bekend, dat hij 'n halve idioot was en 'n natuurlike zoon van de toenmalige bisschop van Siëna. Zie v. 117. — 32. „Daedalus" die op wassen vleugels naar de zon wou stijgen. Zie Z. XVII, 109—111. — 33. D.w.z. door z'n vader, de bisschop van Siëna. — 34. Naar aanleiding van Adelbertus van Siëna doet Dante hier 'n uitval tegen de lichtzinnigheid der inwoners van Siëna, die hij nog wufter noemt dan het franse volk. — 35. Zoals dadelik zal blijken, is deze melaatse 'n zekere Capocchio. — 36. „Stricca" (spreek uit Striekka.) Ironies verzoekt de schim (Capocchio) van de lichtzinnige

en ook heer Niccolo, die 't eerst ontdekte 127
het duur gerecht, bereid met groffelnagel,[37]
in 't paradijs, waar zulke zaden bloeien.[38]

En zonder mee de Kring[39] uit, waar verspilde 130
Caccîa d'Ascîaan[40] z'n druiven en z'n eiken,
en waar 't vernuft van l'Abbaglîato[41] flitste.

En wilt ge weten, wie mèt u zo lustig 133
op Sîena losslaat, scherp op mìj uw blikken,
en mijn gelaat zal u van antwoord dienen.

Dan zal uw oog Capocchîo's schim[42] aanschouwen, 136
die door z'n zwarte kunst metaal vervalste;
en zie 'k u wèl, dan zult ge u vast herinn'ren,

hoe goed ik van natuur voor aap kon spelen." 139

Siënezen deze Stricca uit te zonderen, die juist bekend stond als de eerste en grootste brasser en verkwister. — 37. Eveneens moet uitgezonderd worden 'n zekere Nikolaas van de familie der Salimbeni's of Bonsignori's. Dit heerschap was de glorieuze ontdekker van 'n fijne vlees-schotel of uiterst keurig gerecht op 'n biezondere manier klaargemaakt met giroffel of groffelnagel. (kruidnagel) — 38. „In 't paradijs" enz. d.w.z. in Siëna. — 39. Ten slotte moet nog uitgezonderd worden de gehele kring of het gezelschap van aanzienlike jongelui uit Siëna, bekend onder de naam van „Brigata Spendereccia" (de verkwistende bende.), 'n losbollige troep van jonge rijkaards en nietsnutters, die in 'n minimum van tijd er enorme geldsommen doorjakkerden. 40. „Caccîa d'Ascîaan" (spreek uit: Katsja d'Asjaan.), waarschijnlik behorend tot de familie der Scialenghi's, 'n jongeman die al z'n wijngaarden en bossen verspilde. — 41. „l'Abbagliato," spreek uit: l'Abbaljato. Waarschijnlik 'n bijnaam („de verkwister") voor Bartolomeo de Folcacchieri, 'n talentvolle dichterlike losbol uit dezelfde Kring, van wie enkele gedichten bewaard zijn gebleven. — 42. „Capocchio", spreek uit: Kapokjo. Deze Capocchio uit Siëna of Florence was 'n studiemakker van Dante geweest, uiterst bekwaam in 't nabootsen van personen en in 't namaken van allerlei dingen. Zo kwam hij er toe zich bezig te gaan houden met zwarte kunst (Alchimie) en 't vervalsen van metalen. Deze liefhebberij bracht onze Capocchio in 1293 te Siëna op de brandstapel.

Ten tijde toen er haat in Juno[1] gloeide, 1
om Bacchus' moeder,[2] tegen 't bloed van Thebe,[3]
als zij niet éens, maar meer dan éens zelfs toonde,

werd Athamas[4] door waanzin zo besprongen, 4
dat hij, op zekre dag z'n vrouw[5] ontwarend,
'n zoontje op bei haar armen, woedend brulde:

„De netten uit! 'k Wil op haar doortocht vangen 7
de leeuwemoeder met de leeuwewelpen!" —
En reeds ontspanden zich de wrede klauwen

en greep hij 't jonkske, dat Learchus heette, 10
en sloeg 't als razend op 'n rots te pletter.
Toen sprong de vrouw in zee met 't tweede knaapje.[6]

En toen door 't Lot[7] ter aarde was geslingerd 13
der Trojers waan, die alles zich verstoutte,[8]
zodat èn vorst èn rijk te sâam bezweken,[9]

heeft Hecuba verneerd, gehoond, gevangen,[10] 16
als ze eerst Polyxena zich zag ontnomen[11]
en toen, aan 't strand der zee, met bittre tranen

1. „Juno": de gemalin van Jupiter. — 2. Bacchus' moeder: Semelé. — 3. Wegens het liefdesavontuur van Jupiter met Semelé, dochter van Cadmus, de z.g. stichter van Thebe, was Juno woedend op de Thebanen. — 4. „Athamas": koning van Thebe. Hij werd plotseling zo waanzinnig, dat hij z'n eigen vrouw voor 'n leeuwin aanzag en z'n beide zoontjes voor leeuwewelpen. — 5. „Z'n vrouw": Ino, 'n zuster van Semelé. — 6. Athamas' tweede zoontje heette Melicerta of Melicertes. — 7. Over het Lot of de Fortuin zie Z. VII, 61—96. — 8. Misschien doelt hier de Dichter op de schaking van Helena. — 9. Bij de val van Troje kwam ook Priamus, de koning zelf, om het leven. Voor Juno, Athamas, Priamus, enz. zie Ovid. Metam, b. III, 253—315; b. IV, 416—541; b. XIII, 398—574. — 10. „Hecuba, de gemalin van Priamus, werd door de Grieken als gevangene en slavin meegevoerd. 11. „Polyxena": Hecuba's dochter, geofferd op het graf van Achilles.

het lijk van Polydorus[12] had gevonden, 19
van razernij geblaft als honden blaffen,
zozeer was door de smart haar geest verbijsterd.

Maar nòch Thebaanse nòch Trojaanse driften 22
zaagt ge ooit op dieren en nog min op mensen,
zo beestig wreed hun blinde woede koelen,

als ik opeens twee grauwe en naakte schimmen, 25
naar alles bijtend, door de gracht zag rennen,
als 't woedend zwijn dat uit z'n kot komt stormen.

De een[13] vloog Capocchîo[14] aan en beet en knauwde 28
hem 't nek-been stuk en trok de zondaar mede,
zodat de harde grond de buik hem scheurde.

En de Aretijner,[15] die van angst nog rilde, 31
hij sprak: „Dit duivelskind is Gianni Schicchi,[16]
en rent zich dol, om ieder mooi te maken."[17]

„Ach", zeide ik hem, „als de andre[18] u niet z'n tanden 34
diep in de rug graaft, zij 't u dan geen moeite,
vóor deze ontvlucht, mij eerst de naam te noemen."

En hij: „Dit is 'n ziel uit de oude tijden: 37
de boze Myrrha,[19] die haar eigen vader
tot minnares werd door haar vuile lusten.

12. „Polydorus": Hecuba's zoon, als jeugdige knaap bij 't begin van de oorlog gestuurd naar 't hof van Polymnester, koning van de Thraciese Chersonesus. Na de val van Troje liet Polymnester Polydorus doden en de rampzalige moeder vond toevallig het lijk van haar kind op het strand van de zee. — 13. „De een" n.l. Gianni Schicchi. Zie v. 32. — 14. „Capocchio", spreek uit: Kapokjo. Zie vorige Zang v. 136. — 15. N.l. Griffolino van Arezzo. Zie Z. XXIX, 109. — 16. „Gianni Schicchi" (spreek uit: Dzjannie Skiekkie.), van de familie der Cavalcanti's. Over z'n misdrijf zie v. 43—46. 17. Vgl. Z. XXVIII, 37. — 18. Uit v. 37—38 zal blijken wie deze schim is. 19. „Myrrha": dochter van Cinyras, koning van Paphos op Cyprus. Ze bedreef 's nachts onder 'n vermomming bloedschande met haar eigen vader. De vrucht van deze schandelike liefde was Adonis. Zie Ovid. Metamorph. b. X, 298 vlgg.

En tot dit kwaad met hem is zij gekomen, 40
door als 'n vreemde vrouw zich aan te bieden,
zoals die ginds nog rent,[20] het ook eens waagde

— om 't mooiste paard der stoeterij te winnen — 43
zich uit te geven voor Bûoso Donati[21]
en zelfs 'n wettlik testament te maken."[22]

Toen 't razend tweespan was voorbijgevlogen, 46
waar ik m'n ogen eerst op hield gevestigd,
sloeg ik 'n blik op de andre kwaad-geboornen.[23]

En 'k zag 'n schim, die op 'n luit[24] zou lijken, 49
als hem de lies weerszijds ware afgesneden,
daar waar de mens gevormd is als 'n gaffel.[25]

De barre waterzucht, die ons de leden 52
dùs ongelijk maakt door z'n kwade vochten,
dat hoofd en buik niet langer samenvoegen,[26]

hield hem de lippen wijd vaneen gespleten, 55
zoals in felle dorst de teringlijder
de éen opwaarts trekt en de ándre naar beneden.

20. Gianni Schicchi. — 21. „Buoso", spreek uit: Bwozo. Deze vervalsingsgeschiedenis komt in 't kort hierop neer: Toen de rijke Buoso Donati (zie Z. XXV, 140.) gestorven was, verzocht 'n verre bloedverwant, Simon geheten, Gianni Schicchi, in het bed van Buoso te gaan liggen en voor de overledene te spelen. Gianni dikteerde nu geheel in de vormen 'n testament, waarbij genoemde Simon ongeveer de gehele erfenis werd toegewezen. Als loon had Gianni o.m. bedongen 'n prachtig paard van de dode, dat bekend stond als „de koningin der stoeterij." — 23. D.w.z. de andere verdoemden. Kwaad-geboornen noemt hen de Dichter, omdat het hun beter geweest ware nooit geboren te zijn. Het tweespan uit v. 46 is: Gianni Schicchi en Myrrha. — 24. De luit hier bedoeld is 'n snarenspeeltuig met smal handvat, en van onder wijd en bolvormig uitlopend. (Bohl) — 25. Daar waar de romp overgaat in de beide benen. — 26. Het hoofd is n.l. in verhouding tot het opgezette lichaam veel te klein.

„O gij die veilig schijnt voor alle straffen 58
('k weet niet waarom) in deze sombre wereld,
ziet toe", sprak hij tot ons, „en let aandachtig

op Meester Adams duldeloze pijnen.[27] 61
In 't leven had ik alwat ik begeerde,
en ach, nu snak ik naar éen druppel water.

De beekjes, die vanaf de groene heuvels 64
in 't Casentijnse[28] stil naar de Arno vloeien
en daar de bodem koel en vruchtbaar maken,

ze staan mij staâg, en niet vergeefs, voor ogen, 67
dewijl hun beeld mij feller doet verkwijnen
dan 't lijden, dat mijn aangezicht verschrompelt.

Het onverbiddlik Recht, dat mij hier tuchtigt, 70
trekt voordeel uit de woonplaats mijner zonden
door steeds mijn heimwee sterker op te roepen.

Daar ligt Romèna,[29] waar ik goud vervalste, 73
het wettig goud met Dopers beeld bestempeld.[30]
Dies bleef m'n lijf verbrand daar boven achter.[31]

Doch zag ik hier de zwarte ziel van Guido 76
of Alexander of die van hun broeder,[32]
'k gaf u dit schouwspel niet voor Fonte Branda.[33]

27. Meester Adam uit Brescia: 'n bekwaam en welgesteld metaalbewerker, die later in Casentino muntvervalser werd. Zie v. 73—91. — 28. „'t Casentijnse": 'n heerlike streek in de Arno-vallei boven Arezzo. — 29. „Romena": 'n kasteel in Casentino bij de Arno. — 30. Adam van Brescia vervalste daar de florentijnse goudgulden, waarop als beeldenaar stond Johannes de Doper, patroon van Florence. Zie Z. XIII, 143—144. — 31. In 1281 werd Adam van Brescia te Florence verbrand. — 32. De graven van Romena n.l. Guido (spreek uit: Gwiedo.), Alexander en Aghinolfo. — 33. „Fonte Branda": 'n prachtige bron bij Romena.

Eén is al hier,[34] indien de woeste schimmen, 79
me links en rechts omzwervend, waarheid spreken.
Wat baat het mij, wiens leden zijn gebonden!

Ware ik voor 't minst zo licht nog maar en lenig, 82
dat ik kon gaan één duim in honderd jaren,
ik was al onderweg, om hem te zoeken

temidden dezer droef-mismaakte wezens, 85
ofschoon voor 't dal elf mijlen in de rondte,
en half 'n mijl in doorsnee wordt gerekend.

Door hen[35] ben ik beland bij deez' vervalsers: 88
door hen kwam ik tot 't slaan van florentijnen,
die drie karaat[36] aan vals allooi bevatten." —

En ik tot hem: „Wie zijn de twee geplaagden, 91
die roken als 'n natte hand bij winter,
en rechts van u languit ter aarde liggen?" —

— „Ik vond ze hier en zag ze nimmer anders" 94
(aldus de schim) „toen 'k in deez greppel[37] stortte;
en eeuwig, eeuwig, zal het zo wel blijven.

De éne is de vrouw, die Jozef vals betichtte;[38] 97
Sinon, de valse Griek van Troje, is de andre[39]:
door felle koortsen dampen zij zo hevig."

En een[40] der twee, daar 't hem allicht niet smaakte, 100
dat hij zo zwart zich zelf zag afgeschilderd,
liet op de leren buik[41] z'n vuist neerdalen.

34. De ziel van Aghinolfo (gest. ± 1300). — 35. Zie v. 76—77. — 36. 'n Karaat is het 24e deel van 'n ons goud. — 37. De 10e Gruwel-groeve. — 38. Deze vrouw is de gemalin van Putifar. Zie Gen. XXXIX, 6—23. — 39. Over Sinon, de jonge Griekse spion bij Troje, zie Verg. Aen. b. II, 57 vlgg. — 40. Sinon, als blijkt uit de volgende verzen. — 41. D.i. van de vorige spreker: Mr. Adam.

De buik van Sinon klonk gelijk 'n trommel; 103
doch Meester Adam sloeg hem op de wangen
met eigen vuist, niet minder krachtig blijkend,

en snauwde bits: „Kan ik me ook niet verroeren 106
om deze leden, die als lood me wegen,
ik heb m'n arm nog vrij voor zo'n karweitje." —

— „Toen jìj naar 't vuur ging", schreeuwde de ander woedend,
„toen stond die arm je niet zo goed ten dienste,
maar wèl en beter zelfs bij 't munt-vervalsen."

Die 't water kwelde riep: „De waarheid spreek je!" 112
Maar geenszins was je zo'n oprecht getuige,
toen je eens de waarheid werd gevraagd bij Troje.[42] —

— „Was ik 'n wòord- jij was 'n mùntvervalser", 115
zei Sinon; „ìk ben hier om éne zonde,
maar jìj om meer dan één van deze duivels." —

— „Denk aan het houten Paard, jij eedverkrachter",[43] 118
riep hij, wiens buik door 't water stond gezwollen;
„en tot je straf, moge iedereen het weten." —

— „En jòu, jòu scheur'de dorst je tong in tweeën," 121
zei weer de Griek, „en kwelle 't vuile water,
waardoor je buik wordt tot 'n hoge heining."

De muntvervalser toen: „Als naar gewoonte 124
gaapt hier je muil, om gal en gif te spuwen;
maar lijd ìk dorst en foltert mìj het water,

42. Door Priamus ondervraagd, loog Sinon er dapper op los. — 43. Onder het aanroepen van hemel en aarde had Sinon Priamus gedrongen, het houten Paard, waarin Griekse soldaten verborgen waren, Troje binnen te halen. Zie Verg. Aen. b. II, 154. vlgg.

jij gloeit van koorts en berst van hersenpijnen;
en, om Narcissus' spiegelglas[44] te lekken,
zou jij je heus zo lang niet bidden laten."

Met heel m'n ziel stond ik nog steeds te luistren,
toen weer de Meester zeide: „Blijf toch kijken!
Het scheelt maar weinig, of we twisten samen."

Toen ik m'n Gids in gramschap hoorde spreken,
boog ik me snel tot hem met zulk 'n schaamte,
dat ik dit beeld nog voor m'n geest zie zweven.

En zoals hij die droomt van eigen schande,
en in z'n droom verlangt alleen te dròmen,
en, van wat ìs, dus wenst, dat 't nìet zou wezen,

zo stond ik daar en zocht en vond geen woorden:
want zuivren wilde ik mij; en 'k wàs gezuiverd
geheel en al, schoon ik 't niet mooglik achtte.[45]

„O, groter feil dan de uwe", sprak de Meester,
„wordt aanstonds uitgewist door minder schaamte.
Bevrijd u dus van alle droeve dingen;

en denk er aan, dat ik in sterke liefde
uw makker blijf, als u het lot zou voeren,
waar lieden zijn, die zo minwaardig kijven:

want klein is hij, die graag naar twisten luistert."

44. „Narcissus' spiegel-glas" d.w.z. het water. Narcissus, zoon van de nymf Liriope zag zich zelf eens in 'n heldere bron en werd toen op z'n eigen schoonheid verliefd. Verg. Ovid. Metamorph. b. III, 407 vlgg. — 45. De Dichter bedoelt, dat hij verlangde zich te verontschuldigen met woorden, maar dat hij zich reeds volkomen verontschuldigd had door daden n.l. door de verwarring en schaamte die hij toonde bij de berisping van z'n Meester. Zie v. 131—134.

Dezelfde tong, die me eerst zo deerlik wondde,
dat de ene en de andre wang zich purper kleurde,
schonk ook het heilzaam kruis tot mijn genezing.[1]

Zò hoorde ik, dat de speer, die van Achilles
en van z'n vader was, eerst smart en wonden
en later louter goeds placht aan te brengen.[2] —

We toonden 't droeve dal[3] reeds onze schouders
hoog op de rots,[4] die 't overal omgordelt,
en staken dwars toen over,[5] zonder spreken.

Het was er mìn dan dag en mìn dan avend,[6]
en 't oog kwam niet veel verder dan de voeten;
maar in de verte schalde 'n zware horen,

wiens kracht de donder zelf had dood gedonderd,
en die mijn oog, dat in zijn richting staarde,
als aan één enkel punt hield vastgebonden.

— Na 't gruwlik bloedbad, toen de grote Karel
beroofd werd van zijn vrome paladijnen,
heeft Roeland niet schrikwekkender geblazen.[7]

1. „Dezelfde tong" d.i. de tong van Vergilius, die Dante eerst berispte, zodat deze rood werd van schaamte (Z. XXX, 131—132), maar die hem later ook weer bemoedigde en vertroostte. (Z. XXX, 141—145) — 2. De speer, die Achilles van z'n vader had geërfd, bezat volgens de sage het vermogen degenen, die ze eerst gewond had, later weer te genezen ofwel door eenvoudige aanraking ofwel door het roest van de punt. Zie Ovid. Metamorph. b. XII, 112 en b. XIII, 171—172. — 3. Dat is de tiende of laatste Gruwelgroeve. — 4. Zie Z. XXIX, 52—53. — 5. De beide Dichters liepen dus regelrecht aan op de diepe Helle-put, waarover al gesproken werd in Z. XVIII, 45. — 6. Er hing dus 'n zware schemer. In de hogere gedeelten van de Hel was het diep-donkere nacht, maar men kon er zien door de vlammen. Hier waren geen vlammen meer en zou men, als 't nacht geweest was, niets hebben kunnen zien. — 7. Deze verzen slaan op de bloedige nederlaag van Roncevaux in de Pyreneeën. Hier werd de achterhoede van het leger van Karel de Grote, die zich uit Spanje terugtrok, door 'n overmacht van Saracenen overvallen en totaal vernietigd. Velen van Karels vrome paladijnen kwamen er jammerlik om het leven. Om Karel te waarschuwen, blies de

Nauw hief ik nog het hoofd in gindse richting,[8] 19
toen 'k vele hoge torens dacht te ontwaren,
en 'k zeide: „Meester, wat voor stad ligt ginder?"

En hij tot mij: „Daar gij dit schemer-donker 22
doorlopen wilt uit al te grote verte,
moest uw verbeelding wel in dool geraken.

Ge zult dus zien, wanneer ge ginds zult wezen, 25
hoe 't zintuig vaak door de afstand wordt bedrogen:
daarom tot feller spoed u zelf geprikkeld."

Hij nam me bij de hand met grote liefde 28
en zeide nog: „Vóór wij nu verder wandlen,
en mede opdat de zaak min vreemd u schijne,

zo weet, dat ginds geen torens staan, doch reuzen. 31
Ze staan diep in de put[9] rondom zijn gordel,
verborgen van de navel tot de voeten.

Gelijk, wanneer de mistgordijnen scheuren, 34
het oog allengs herbeeldt, wat eerst de nevel,
die heel de lucht verzwaart, ons hield verborgen,

aldus, wijl 't oog de zwarte lucht-laag kliefde, 37
en we aldoor dichter bij de put-rand kwamen,
verzonk de waan en klom de vrees steeds hoger.

stervende Roeland zo geweldig op z'n beroemde horen, dat de slapen hem berstten en dat z'n vreeslik horengeschal mijlen ver was te horen. — 8. Zie v. 14—15. — 9. De put, alreeds eerder aangeduid in Z. XVIII, 4—5, is 'n diepe rond afgrond of schacht, die de toegang vormt tot de negende of laatste Helle-kring, waar de verraders gestraft worden. Als bewakers van deze toegang tot de negende Kring zien we hier de Reuzen of Titanen, die eens opstonden tegen de goden en dezen uit de hemel wilden jagen. Bij hen bevindt zich ook de Bijbelse reus Nemrod, die door z'n toren van Babel als 't ware ook de hemel wilde bestormen. In hun sombere grootheid zijn de reuzen hier tevens de symbolen van geweld en verraad.

NIMROD, Zang XXXI, vers 46.

Zoals toch op z'n ronde vesting-muren 40
zich Mont'reggión[10] omkranst met vele torens,
zo torste de oever, die de put omcirkelt,

als torens in het rond, de boven-lijven 43
der gruwbre reuzen, die vanuit de hemel
Jupijn nog steeds bedreigt, wanneer hij dondert.[11]

En 'k zag van éne[12] reeds gelaat en schouders, 46
de borst, en van de buik 'n groot gedeelte,
en, langs de zijden hangend, bei z'n armen.

O wèl bewees Natuur 'n dienst aan de aarde, 49
toen ze in dit volk haar kunst niet langer toonde
en Mars beroofde van zo woeste helpers.[13]

En blijft ze ook olifant en walvis baren, 52
wie scherper ziet en schouwt, zal om die reden
haar nog rechtvaardiger en wijzer achten.

Want waar het hoger licht van kunst en kennis 55
zich voegt bij brute kracht en boze neiging,
kan niemand zich tot tegenweer omgorden.[14] —

10. „Mont'reggión" spreek uit: Mont'redzión. Montereggioni was 'n oud kasteel bij Siëna met 40 (?) torens op z'n ringmuur. — 11. Telkens als de Reuzen 't in de Hel horen donderen, denken ze met angst terug aan de slag bij Flegra (in Thessalië), toen ze de hemel wilden bestormen, maar door Jupiter werden doodgebliksemd. Vgl. Z. XIV, 58. — 12. Deze reus, als blijken zal uit v. 76, is Nemrod. — 13. Door hun geweldige lichaamskracht en buitengewoon-grote afmetingen waren de Reuzen vanzelf uitstekende dienaars voor de oorlogsgod Mars. — 14. De zin van v. 52—57 wordt door Haghebaert aldus weergegeven: „De natuur brengt nu nog reusachtige *dieren* voort, maar geen *reus-mensen* meer, en dat is geheel recht en voorzichtig gedaan. Immers de reusachtige dieren hebben geen verstand, en de mens kan tegen hen de schranderheid van zijn vernuft gebruiken. Maar wie kan aan de reuzen, die zelve verstand hebben, weerstaan?"

Zijn aangezicht[15] geleek in lengte en breedte
op de Appel van 't Sint-Pietersplein te Rome;[16]
en naar verhouding waren de andre leden.

Zo gaf de rand[17] dus, die als schootsvel diende
van 't middel tot de voet, zoveel te aanschouwen
van 't bovenlijf, dat zelfs 'n drietal Friezen[18]

zich niet beroemd had totaan 't haar te reiken:
want 'k schatte hem[19] op dertig grote palmen
vanaf de plaats, waar we ons de mantel snoeren.[20]

„Raphel maì amech izàbi almi",[21]
begon z'n onbehouwen muil te brullen,
die fijner klanken wis niet voegen zouden.

„Jij onverstand," berispte hem m'n Leider,
„blijf bij je hoorn en zoek bij hem verlichting,
als toorn of andre drift je bloed doet koken.

Voel aan je hals; daar zal je 't koord ook vinden,
waaraan hij hangt, jij warhoofd als geen ander.
Kijk maar, hoe hij je brede borst omslingert."[22]

15. „Zijn aangezicht" n.l. van de reus uit v. 46. — 16. Deze Appel is 'n verguld bronzen pijnappel, die oorspronkelik het Mausolëum (de Engelenburcht) van keizer Hadrianus of het Pantheon bekroond had. In Dante's tijd bevond hij zich onder de portiek aan het voorplein van de oude Sint-Pieterskerk. Tegenwoordig is hij opgesteld in de tuinen van het Vatikaan. (in de Damasushof.) Z'n hoogte bedraagt twee en halve meter. — 17. D.i. de rand van de put. — 18. De Friezen stonden in Dante's tijd bekend als zeer groot van gestalte. — 19. De reus uit v. 46. (Nemrod) — 20. D.i. bij de hals. Vanaf de hals tot het middel was de reus dus dertig grote palmen lang. — 21. 'n Onverstaanbaar duivelstaaltje, zoals Pluto uitsloeg bij de ingang van de vierde Helle-kring. (zie Z. VII, 1.) Het schijnt nochtans 'n soort van zelfbeschuldiging geweest te zijn, die Vergilius wel begrepen had, als blijkt uit v. 76. — 22. Van v. 70—74 bespot Vergilius Nemrod: „Blaas maar op je hoorn. Jouw duivelstaaltje verstaat niemand. Voel maar 'ns aan je hals! Ben je al weer vergeten, dat je nog 'n hoorn hebt?"

En dan tot mij: „Hoor eens die zelf-betichting! 76
Dit is die Nemrod,[23] door wiens boze hersens
niet langer éne taal weerklinkt op aarde.

Nu weg van hem; geen woord aan hem verloren: 79
want alle talen klinken hèm als andren
de zijne, die voor ieder blijft gesloten."

En links gekeerd, en onze weg vervolgend, 82
bespeurden we andermaal, 'n boogschot verder,
'n tweede reus, veel woester nog en groter.

Wie wel de meester was, die deze eens boeide: 85
ik weet het niet; doch àchter was de rechter,
en vòòr de linker arm hem vastgebonden

door middel van 'n ketting hem omslingrend 88
vanaf de hals, zodat hij romp en schouders
omwonden hield tot mèt de vijfde kronkel.

„Deez' blaaskaak," sprak de Gids, „wilde ons z'n sterkte 91
bewijzen tegen de Opperste der goden;[24]
en als beloning draagt hij deze keten.

Fialtes is 't, die wel z'n proefstuk waagde, 94
toen 't reuzendom de goden zelfs deed siddren.[25]
Nooit, nooit beweegt hij meer de opstandige armen."

En ik tot hem: „Als 't ging, zoude ik wel wensen, 97
dat ik van Briareus' wanstaltig wezen[26]
eens kennis nemen mocht met eigen ogen."

23. „Nemrod": de eerste koning van Babylon. Door z'n hoogmoed om de toren van Babel te willen bouwen, werd hij de oorzaak van de Babyloniese spraakverwarring. — 24. N.l. Jupiter. — 25. Fialtes was 'n zoon van Neptunus en Iphimedia. Hij en z'n broer Otus stapelden de bergen Ossa en Pelion op de Olympus, om zo de hemel te kunnen bestormen. — 26. Briareus of Egeon, 'n zoon van Uranus en Terra, 'n buiten alle verhoudingen groot monster met honderd armen en vijftig monden. De nieuwsgierigheid van Dante om dit wangedrocht te zien, was gewekt door de beschrijving die Vergilius er van geeft in de Aeneïde b X, 565 vlgg.

Hij nu hernam: „Antëus[27] zult ge aanschouwen
hier dicht nabij; hij spréekt en torst geen ketting;[28]
en dragen zal hij ons naar 't diepste lijden.[29]

De reus, die gij wilt zien,[30] staat heel wat verder;
deze is geboeid en van gedaante als gene;[31]
alleen schijnt hij van aanzien nog veel woester."

Nooit trilde en beefde de aarde zo geweldig,
dat zij 'n toren heftiger deed schudden
dan nu Fialtes plots met 't lichaam schokte.

Toen vreesde ik meer dan ooit te moeten sterven;
en door die vrees alleen ware ik bezweken,
als niet m'n oog gerust had op zijn kluisters.

We gingen weder voort, totdat we kwamen
nabij Antëus, die vijf ellen zeker
vanuit de put stak, 't hoofd niet meegerekend. —

„O gij,[32] die in het dal der wisselingen[33]
— dat Scipio zo rijk aan glorie maakte,
toen Hannibal er vluchtte met de zijnen —

als buit wel duizend leeuwen hebt veroverd,[34]
gij die, waart ge in de grote strijd uw broeders[35]
ter hulp geweest — als velen nòg geloven[36] —

27. „Antëus": eveneens 'n zoon van Uranus en Terra. — 28. Hij is niet geboeid; waarschijnlik, omdat hij geen deel genomen had aan de strijd der Titanen tegen de Goden. (zie v. 119—120.) — 29. „'t Diepste lijden" d.w.z. de bodem van de Hel. — 30. Briareus. — 31. „Als gene" d.i. als Antëus. Waarom Vergilius hier z'n eigen beschrijving van Briareus in de Aeneïde verloochent, weet ik niet. — 32. „O gij" n.l. Antëus. — 33. „Het dal der wisselingen" is het dal van Bagrada bij Zama in Noord-Afrika. Terecht noemt Dante dit „het dal der wisselingen", omdat daar Hannibal na vele schitterende overwinningen er op zijn beurt verslagen werd door Scipio Africanus. Volgens Lucanus (Pharsal. b. IV, 590 vlgg.) woonde Antëus in het Bragada-dal. — 34. Antëus stond bekend als 'n geweldig leeuwejager. — 35. N.l. de Reuzen. — 36. Om Antëus gunstig te stemmen, vleit

der aarde zonen hadt doen zegepralen,
zet ons (en zonder weerzin) in de diepte,
waar koude en ijs Cocytus[37] houdt gegrendeld.

Verjaag ons niet naar Titîus en naar Typhon;[38]
Hìj[39] weet te geven, wat ze hier verlangen:[40]
buig u dan neer en trek geen scheve lippen!

Nog kan hij u ter wereld roem verschaffen,
omdat hij leeft en lang nog meent te leven,
roept vóor z'n tijd Gods gunst hem niet ten hemel."[41]

Zò sprak de Meester en de reus stak haastig
de handen uit en greep hem met die vuisten,
wier harde greep ook Herkules al kende.[42]

En toen Vergilius zich voelde grijpen,
riep hij: „Hierheen, dan kan ik ù omvatten."
Toen deed hij zò, dat wij één bundel vormden.[43]

Gelijk voor hem, die aan de scheve zijde
der Carisenda staat (wanneer de wolken
er tegen gaan) de toren schijnt te vallen,[44]

Vergilius hem met deze ongelooflike veronderstelling. „Maar de hoovaardigheid ziet zoo nauw niet," zegt Haghebaert. — 37. „Cocytus", de vierde en laatste grote Helle-rivier. — 38. Titius en Typhon: twee andere Reuzen, die zich waarschijnlik het dichtst bij bevonden. Vergilius wilde zeggen: „Zet gij, Antëus, ons nu maar neer in de diepte en dwing ons niet om andere Reuzen te vragen ons op de bodem van de Hel te zetten. — 39. „Deez" di.i Dante. 40. N.l. de roem. (zie v. 127.) Dit is de laatste maal, dat het zinspelen op roem de verdoemden gunstig moet stemmen. In de negende of laatste Helle-kring verlangen de verworpelingen alleen vergetelheid. (zie Z. XXVII, 61—67.), maar dit schijnt als 'n uitzonderlik geval opgevat te moeten worden. — 41. Dante dacht nog wel lang te zullen leven, maar door 'n biezondere genade kan men vóór z'n eerst bepaald levenseinde ten hemel worden geroepen. — 42. Herkules worstelde eens met Antëus. Telkens echter als de Reus in aanraking kwam met de aarde, kreeg hij nieuwe krachten, en het kostte de heros heel wat moeite om z'n tegenstander eronder te krijgen. (Vgl. Luc. Pharsal.) — 43. Vergilius omsloot Dante vast met z'n armen. — 44. De Carisenda

zò scheen Antëus mij, die reeds verwachtte, 139
dat hij zich bukken zou; en in die stonde
had mij 'n andre weg méer toegelachen.

Doch zacht liet hij ons neder in de diepte, 142
die Lucifer en Judas houdt verslonden;[45]
niet lang zag ik de reus zo diep gebogen,

doch als 'n mast-op-'t-schip herrees hij weder. 145

is 'n scheve toren te Bologna. Als tegen z'n spits aan de kant, waar de toren helt, wolken drijven, lijkt het de toeschouwer of de toren voorover zal vallen.
45. Zie Z. XXXIV, v. 20 en v. 62.

Beschikte ik over klanken, stug en somber, 1
als voegen zouden aan het hol der doden,[1]
dat de afgrond torst met al z'n sombre rotsen,

't sap van mijn geest viel neer in zwaarder dropplen; 4
doch wijl 't me faalt aan zulke donkre klanken,
voer ik m'n zangen voort niet zonder zorgen.

Want heus, het is geen taak om mee te spotten: 7
de bodem van 't heelal[2] in beeld te brengen.
Kan dit 'n taal, die wiegewoordjes brabbelt?[3]

Doch mogen met heur kracht mijn verzen schragen, 10
zij die bij Thebe's bouw Amfion steunden,[4]
zodat mijn taal der stof zich waardig tone. —

O gij van alle schepslen 't meest rampzalig, 13
gij, 't oord bewonend, waar m'n pen voor huivert,
o waart ge als rund of geit hier[5] eens geboren! —

Toen we onder in de duistre put-schacht stonden, 16
veel lager dan de plompe reuzevoeten,[6]
en ik nog tuurde naar de hoge steilte,

hoorde ik 'n stem, die sprak: „Let op uw schreden 19
en zorg toch met de voetzool niet te stoten
de hoofden dezer arme en moede broeders."[7]

Ik keek dus om,[8] en zag nu vòor en ònder 22
m'n voeten als 'n meer, dat door de koude
op glas geleek en geenszins meer op water.

1. De negende of laatste Kring. — 2. „De bodem van 't heelal" d.w.z. dezelfde laatste Helle-kring. — 3. Met deze taal, die pas begint te staamlen, bedoelt Dante het jonge nieuwe Italiaans, waarvan hij zich in zijn Commedia bedient; en wel in tegenstelling met het oude en volmaakte Latijn, dat de taal der geleerden was en der officiële letterkundigen. — 4. N.l. de Muzen. Ze verleenden Amfions lier zulke zoete klanken, dat bij de bouw van Thebe de stenen zich vanzelf tot 'n muur opstapelden. — 5. „Hier" d.w.z. op aarde. 6. D.w.z. de voeten van Antëus. — 7. Degene die spreekt is Vergilius. 8. Daar Dante vlak voor de wand van de schacht naar omhoog stond te

Nooit sloeg in Oostenrijk bij barre winter
de Donau om z'n vloed zo dik 'n sluier,
noch zelfs de Don, ginds onder kouder hemel,

als daar het ijs was, want als Pîetrapána
of Tambernic[9] er op was neergedonderd,
zelfs aan de zoom hadt gij 't niet horen kraken.[10] —

Zoals de kikvors met de kop uit 't water
te kwaken staat, wanneer de boeredeerne
van 't vrolik aren-lezen pleegt te dromen,[11]

zo stonden, bleek van kou, de droeve schimmen,
tot waar de schaamte troont,[12] in 't ijs gestoken,
maar dan als uivers[13] klepprend met de tanden.

Ze hielden allen 't aangezicht naar onder;[14]
de droeve mond getuigde van hun koude,
de wenende ogen van hun zielsellende.

Ik keek eerst rond; toen zag ik aan m'n voeten
twee schimmen, die elkaar zo vast omknelden,
dat beider hoofdhaar was dooreengewarreld.

„O gij," riep ik, „elkaar zo woest omgrijpend,
„zegt, wie ge zijt!" — Mee draaiden zij de halzen, —
en toen hun blik tot mij was opgerezen,

ontsprong aan 't oog, eerst vochtig maar van binnen,
'n tranen-vloed, die langs de wangen rolde,
doch ras bevroor en 't oog steeds dichter klemde:

kijken, moest hij zich omdraaien. — 9. „Pietrapana" spreek uit: (Pjeetrapána.) en „Tambernic": twee hoge bergen. Welke bergen Dante precies bedoelt is niet zeker. Waarschijnlik bedoelt hij met de eerste 'n hoge berg in Noord-Italië bij Lucca, en met de twede 'n hoge berg in Slavonië. — 10. Naar men zegt, is het ijs aan de kanten altijd het minst sterk. — 11. D.w.z. 's zomersavends en 's zomersnachts. — 12. „Tot waar de schaamte troont" d.w.z. totaan hals en hoofd. — 13. Ooievaar. — 14. Uit schaamte om niet herkend te worden.

geen schroef dreef bout aan bout ooit vaster samen. — 49
Toen botsten ze op elkander als twee bokken:
zo'n wilde woede had hun ziel vermeesterd.

En één, die de oren waren afgevroren, 52
sprak ruw en nors, met de ogen naar beneden:
„Wat tuurt ge ons aan alsof we spiegels waren?[15]

Indien ge 't tweetal ginds verlangt te kennen — 55
het dal, waardoor Bizenzîo's bedding kronkelt,
was van hun vader Albert en hun beiden.

Hen droeg één moederschoot[16]; doorzoek Kaïna[17] 58
naar links en rechts, géen zal er u verschijnen,
die méér verdient van deez' gelei te snoepen.[18]

Zelfs hij niet, wien één stoot van Arturs woede 61
èn borst èn schaduw tegelijk doorkliefde;[19]
nòch ook Foccaccîa;[20] nòch wiens grote schedel

15. Met 'n zinspeling op het ijs, waarin ze staken. — 16. De twee schimmen, die als bokken op elkaar stieten, waren Alexander en Napoleon degli Alberti, zonen van één vader (Albertus degli Alberti) en één moeder. Het dal waardoor de Bizenzîo (spreek uit: Biedsjensjo.) neerstroomt in de Arno, behoorde eens aan hun vader en was later hun gemeenschappelik bezit. Na eerst hun vader vermoord te hebben, vermoordden zij elkaar. (1282?) 17. „Kaina." (vgl. Z. V, 107.) De laatste Hellekring of Cocytus, waar de verraders gestraft worden, heeft vier onderafdelingen met vier soorten van verraders. Dèze afdeling heet Kaina, naar Kain, de eerste broedermoorder. In de twede afdeling bevinden zich de verraders van hun vaderland. Deze afdeling heet Antenora, volgens sommigen naar Antenor, die z'n vaderstad Troje verried aan de Grieken. In de derde afdeling zijn de verraders van hun vrienden. Hij heet Ptolomëa, waarschijnlik naar Ptolomëus, die Simon de Machabeeër als gastvriend aan tafel nodigde, maar hem en z'n zoons verraderlik liet doden. In de vierde afdeling zijn de verraders van hun weldoeners. Hij heet Giudecca of Judas-kuil naar de apostel Judas, de aartsverrader. — 18. Met bittere spot vergelijkt Dante het bevroren water van de Cocytus met gelei. — 19. „Zelfs niet...." enz. Hiermede is bedoeld Mordrec, 'n zoon van koning Artur. Volgens de roman van Lancelot had hij z'n vader willen doden, maar deze voorkwam hem en doorstak hem de borst met 'n lans-stoot. De wonde was zo groot, dat het licht er door drong en de schaduw van Mordrec verdeelde. Daarom zegt Dante, dat Artur borst

mij staag belet 'n blik vooruit te zenden. 64
De plager heette eens Sassol Mascheroni.[21]
Zijt gij Toskaan, dan is hij u geen vreemde.

Maar, om van mij niets anders meer te horen, 67
verneem, dat 'k Camicîón de' Pazzi heette,[22]
en 'k wacht Carlijn, wiens schuld de mijne mindert."[23]

Toen zag ik meer dan duizend aangezichten, 70
verhondst door koude, en 'k rilde van ontzetting,
en zal steeds rillen bij bevroren plassen.

Terwijl we samen naar het midden[24] togen, 73
waar àl der wereld zwaarte zich verenigt,
en ik van koude beefde in 't eeuwig donker —

was 't vrije wil, was 't toeval of beschikking, 76
ik weet het niet — maar onder al die hoofden
trapte ik 'n schim heel pijnlik op z'n wangen.

„Waarom vertrapt ge mij?" vroeg deze al schreiend. 79
„En komt ge niet, om 't lijden te verzwaren
voor Montapert', waartoe dan deze foltring?"[25]

en schaduw tegelijk doorkliefde. — 20. „Foccaccîa" (spreek uit: Fokkatsja.), dei Cancellieri, 'n berucht edelman uit Pistoja, die enigen van zijn familie doodde. — 21. Sassol Mascheroni (spreek uit: Maskeronie) van Florence. Uit hebzucht vermoordde hij de enige zoon van z'n broer. Hij werd in 'n vat met spijkers doodgemarteld. Dit feit was algemeen bekend in Toskane. Hierop ziet v. 66. — 22. „Camicion de' Pazzi" (spreek uit: Kamietsjóon de Patsi.), 'n edelman uit de Arno-vallei, ook 'n moordenaar van bloedverwanten. 23. „Carlijn" n.l. Carlino de' Pazzi, 'n bloedverwant van Camicion en nog erger familie-moordenaar. Daarom zegt Camicion, dat z'n eigen schuld naast die van Carlijn als 't ware verbleekt. — 24. D.w.z. naar het middelpunt van de aarde. — 25. De schim, die hier spreekt, is, zoals uit v. 106 zeker zal worden, de schim van Bocca degli Abbati. Hij verried de Welfen van Florence in de slag van Montaperti. (1260) Zie Z. X, 48.

En ik: „O wacht 'n wijle, lieve Meester, 82
en laat de schim 'n twijfel eerst mij doden,[26]
dàn zult ge mij, zoveel ge wilt doen ijlen."

De Gids bleef staan; en ik tot die verdoemde, 85
die maar geregeld buldren bleef en vloeken:
„Wie zijt ge toch, die andren dùs durft schelden?" —

— „En wie zijt gij, die Antenoor[27] doorwandelt, 88
(vroeg mij de schim) „en trapt op aangezichten?
Waart ge één die leeft, 'n onmens zou 'k u noemen." —

— „'k Ben één die leeft en u van dienst kan wezen," 91
antwoordde ik hem, „mocht u de roem bekoren
uw naam gevoegd te zien bij de andre namen."[28]

— „Naar 't tegendeel," sprak hij „gaat mijn begeerte. 94
En ga nu heen en val me niet meer lastig;
het staat u slecht te vleien in deez' kelder."

Toen greep ik hem bij 't nek-haar[29] en ik zeide: 97
„En toch, toch mòet en zùlt ge uw naam mij noemen,
of zelfs geen haar blijft op uw schedel over."

En hij tot mij: „Ontruk me huid en haren, 100
wie 'k ben, ik zal 't nòch zeggen u, nòch tonen,
al zoudt ge ook duizend maal op 't hoofd mij vallen."

M'n hand was reeds geheel met haar omwikkeld 103
en meer dan éne lok hem uitgetrokken,
terwijl hij blafte, de ogen neergeslagen,

26. Door 't horen van de naam Montaperti, kreeg Dante al 'n vermoeden, wie die schim wel zijn kon. Zeker wist hij het echter nog niet. — 27. De Dichters zijn inmiddels aangekomen in de twede afdeling van de negende Kring, waar de verraders van hun vaderland gestraft worden. Zoals gezegd, heet deze afdeling Antenora naar Antenor. — 28. N.l. als de Dichter weer op aarde zal wezen en zijn bevindingen uit de andere wereld zal mededelen in z'n groot Gedicht, de Divina Commedia. — 29. Dante was vergramd, omdat de verdoemde z'n naam niet wilde noemen. Zie v. 87.

toen luid 'n ander riep: „Wat heb je, Bocca?[30]
Is 't niet genoeg te klappren met de kaken?
Moet je ook nog blaffen? Zeg, wat duivel slaat je?"

Toen ik: „Geen woord, geen woord meer, aartsverrader;
— want ik zal eenmaal spreken tot uw schande,
als ik van u de waarheid ginds ontsluier." —

— „Ga toch," riep hij, „en lust het u, zeg alles;
maar zwijg ook niet, ontsnapt ge ooit uit deez' kerker,
van hem, die hier zo vlug z'n mond kon roeren.

Hij huilt hier om z'n Franse zilverstukken.
„Ik zag," moogt ge eens dan zeggen, „die van Duerra,[31]
daar waar de zondaars van het ijs genieten."

En vragen ze u, wat andren hier nog waren:
ginds aan uw zijde is die van Beccheria,
wien eens Florence de keel heeft afgesneden.[32]

Hans Soldanier[33] moet verder zich bevinden,
niet ver van Ganeloen[34] en Tebaldello,
door wie, bij nacht, Faënza werd ontsloten."[35]

30. Dante wist nu wie de schim was, die z'n naam niet wilde bekend maken. De ene verrader verraadt hier de andere. — 31. „Die van Duerra" (spreek uit: Dwerra.) d.i. Buosa van Doaria of Duerra uit Cremona. Hij verried Manfred en de Gibellijnen, door de Fransen te helpen bij hun overtocht van de rivier de Oglio. (1265) Hiervoor zou hij van Karel van Anjou 'n grote som zilver ontvangen hebben. — 32. „Die van Beccheria" (spreek uit: Bekkèrla.) d.i. Don Tesauro di Beccheria, abt van Valombrosa, kardinaal-legaat van Paus Alexander de Vierde naar Florence. Hij zou met de Gibellijnen samengespannen hebben en werd nu door de Welfen te Florence onthoofd. (1258) — 33. „Hans Soldanier" (Giovanni Soldanieri), 'n Florentijns edelman, die in 1266 van de Gibellijnen overliep naar de Welfen. — 34. „Ganeloen": de bekende verrader van Karel de Grote en Roeland. — 35. „Tebaldello": 'n burger van Faënza, die bij 't beleg van de stad door de Fransen 's nachts de poort opende voor de vijand.

We gingen heen, en zagen met ontzetting
twee schimmen[36] in 'n bijt zo vastgevroren,
dat de een z'n hoofd tot hoed voor 't andre strekte.

En evenals men brood verslindt bij honger,
zo beet, die boven lag, gestaag in de andre,
waar nek en hersenpan zich samenvoegen.

Niet anders knaagde uit 't woedend wraak-begeren
Tydeus weleer aan Menelippus' slapen,[37]
als deze knaagde aan 't hoofd en de andre delen.

„O gij die als 'n dier in dierlik woeden
hem die tot spijze u dient, uw haat doet blijken,
zeg mij 't „waarom", sprak ik, „en wees verzekerd:

— kunt ge u met reden over hem beklagen
en ken ik straks ùw namen en zìjn zonde —
ter wereld ginds, zal ik het u vergelden,[38]

als 't lid, waarmede ik spreek, nog niet verdorde."[39]

36. Zoals uit de volgende Zang zal blijken, zijn deze twee schimmen graaf Ugolino della Gherardesca, podestà van Pisa, en Ruggieri degli Ubaldi, aartsbisschop van die stad. De eerste zou z'n vaderstad verraden hebben, de tweede liet Ugolino opsluiten in de z.g. Honger-toren, ofschoon hij eerst z'n vriend was. Ugolini gold dus als 'n verrader van z'n vaderland, Ruggieri van z'n vrienden. We moeten hieruit besluiten, dat de beide Dichters zich nu juist bevinden op de grens van Antenora en Ptoloméa. — 37. Tydeus, één der Zeven tegen Thebe, was door de Thebaan Menelippus dodelik gewond. Hij had echter nog de kracht om ook zijn tegenstander neer te vellen. Stervend liet hij zich diens lijk brengen en begon aan de slapen te knagen. (Statius' Thebaïs b. VIII.) — 38. Dante wil zeggen: Als ge zo welwillend zijt mij te woord te staan, en als ge werkelik grond hebt u over hem te beklagen, zal ik u daarboven in de wereld recht doen geschieden. — 39. D.w.z. als m'n tong door de dood nog niet verstijfd zal zijn.

De zondaar[1] hief van zijn afgrijslik voedsel 1
de lippen op, en droogde ze aan de haren
van 't achterhoofd, dat hij had aangevreten.

Toen hief hij aan: „Weer wilt ge mij doen lijden 4
de hopeloze smart, die mij doet stikken,
eer ik nog spreek, alleen maar door te denken.

Maar als mijn woord moet zijn voor die verrader, 7
waaraan ik knaag, het zaad der zwartste schande,
dan zult ge zien, hoe 'k spreken zal en.... wenen.[2]

Ik weet niet wie ge zijt, noch op wat wijze 10
ge hier komt neergedaald; doch Florentijner
schijnt gij me vast, wanneer ik u hoor spreken.

Welnu dan weet: ik was graaf Ugolino;[3] 13
en déze hier de aartsbisschop Ruggieri.[4]
Tans zeg ik u, wat ons geburen maakte.

Hoe hij met duister brein, schoon 'k hem vertrouwde, 16
in 't kerkerhol me bracht en daar liet sterven,
dit alles wéer te zeggen, is onnodig.

Doch wat uw oor nog nooit heeft opgevangen, 19
hoe wréed mijn sterven was — dàt gaat ge horen.
En weten zult ge of hij me heeft beledigd. —

1. Graaf Ugolino. Zie v. 13. — 2. Niet de hoop op persoonlike roem zal de zondaar doen spreken, maar wel de verwachting, dat z'n woord meer schande zal brengen voor z'n vijand. — 3. „Ugolino" (spreek uit: Oegolino.) della Gherardesca, graaf van Donoratico, was 'n aanzienlik edelman uit Pisa, 'n Welf, die geruime tijd, eerst alleen, daarna (sinds 1285) met z'n neef Nino Visconti, te Pisa de hoogste macht in handen had. — 4. „Ruggieri" (spreek uit: Roedzièri.) degli Ubaldi, Aartsbisschop van Pisa en leider der Gibellijnen aldaar. Hij huichelde vriendschap voor Hugolino en bracht hem op deze wijze ten val. (1288) Hugolino werd met z'n beide zoons, Gaddo en Uguccione, en met z'n twee kleinzoons, Brigata en Anselmuccio, opgesloten in 'n toren, waar ze na 'n maanden-lange gevangenschap allen de hongerdood stierven. (Maart 1289)

Door 't klene venster van de duistre kerker, 22
die sinds — om mìj — de Honger-toren heette,
en waar nog menig hart in moet versmachten,[5]

had ik reeds vaak 'n nieuwe maan[6] zien lichten, 25
toen in de nacht 'n boze droom me plaagde,
die plots 't gordijn der toekomst openrukte.

Het was, of 'k hèm[7] aanschouwde als heer en meester, 28
de wolf en wolfjes[8] naar de Berg-top drijvend,
die Pisa's burgren 't uitzicht rooft op Lucca.[9]

Met brakken, afgericht en uitgehongerd, 31
had hij aan 't hoofd der jacht vooruitgezonden
Gualandi's en Sismondi's en Lanfranchi's.[10]

Al ras scheen mij de vader met z'n kindren 34
vermoeid; en 't was alsof de wilde honden
met bitse tanden hun de flanken kliefden. —

En toen ik, vóor de morgenstond, ontwaakte, 37
hoorde ik m'n zonen, die m'n kerker deelden,
me schreiend in hun slaap om voedsel vragen.

— Wèl zijt ge wreed, als ook ùw hart niet siddert, 40
bedenkend wat mìjn hart werd aangekondigd.
En weent ge niet, wat zal u dan doen wenen? —

5. Het is wel waarschijnlik, dat Dante hier doelt op bepaalde feiten en personen. Welke die feiten en personen echter zijn, is niet zeker. — 6. D.w.z. sinds Hugolino's gevangenneming waren verscheiden maanden verlopen. Z'n gevangenschap duurde n.l. van Julie 1288 tot Maart 1289. — 7. Ruggieri. — 8. N.l. graaf Hugolino zelf met z'n zoons en kleinzoons. — 9. „Lucca", spreek uit: Loekka. De berg, waardoor Lucca niet gezien kon worden door de Pisanen, is de Monte Juliano. — 10. De „Gualandi's" (spreek uit: Gwalandi's.), Sismondi's (spreek uit: Siesmondi's.) en Lanfranchi's (spreek uit: Lanfranki's.) waren heren uit machtige Gibellijnse adel-families van Pisa. Onder de hongerige brakken kan 't Pisaanse gepeupel verstaan worden.

Ze ontwaakten reeds; en nader kwam de stonde, 43
waarin men ons de spijs placht aan te dragen.
Doch allen waren angstig om dat dromen....[11]

Daar hoorde ik onder ons de poort dichtspijkren 46
van 't gruwzaam toren-huis; en zonder woorden
staarde ik in de aangezichten mijner zonen.

Ik schreide niet: ik was versteend van binnen. 49
Doch zìj, zij weenden, en m'n kleine Anselmus,
vroeg bang: „Wat scheelt u toch? Ge kijkt zo, vader!"

Nòg schreide ik niet, en sprak niet op hun vragen, 52
geheel die dag en ook de nacht die volgde,
tot weer 'n nieuwe zonne rees op aarde.

En toen 'n weinig licht lag uitgesprenkeld 55
in 't kerker-hol, en ik op vier gezichten
m'n eigen wezenstrekken zag weerspiegeld,

beet ik van razernij me in beide handen; 58
en zij, die meenden, dat ik aldus raasde
door honger-pijn, ze vlogen op en klaagden:

„O, vader, minder, minder werd ons lijden, 61
als ge at van ons; hebt gìj ons eens omhangen
met dit armzalig vlees, neem gìj 't ook weder."

'k Verstomde toen, om hen niet méer te foltren: 64
die dag en de andre bleven stom wij allen....
O wrede grond, waarom u niet geopend? —

En toen de vierde dag was aangebroken, 67
viel Gaddo languit voor mij neer en steunde:
„Och, vader toch, waarom mij niet geholpen?"

11. Ook de kinderen hadden benauwende dromen gehad.

Hij stierf. — Zowaar uw ogen mij aanschouwen, 70
zag ik de drie nog vallen, de een na de ander,
vanaf de vijfde tot de zesde morgen.

En blind reeds, zocht ik ze één voor één te strelen, 73
en riep ze nog drie dagen na hun scheiden.
En sterker dan de smart bleek toen de honger."[12] —

En de ogen draaiend, greep hij na die woorden 76
opnieuw de droeve schedel met z'n tanden,
die, sterk als van 'n hond, het been vergruisden.

Wee, Pisa, wee, gij schandvlek aller steden 79
uit 't schone land,[13] dat ons het „si"[14] laat horen!
O, daar uw buren[15] traag zijn in 't bestraffen,

verheffe zich Capraia met Gorgona,[16] 82
en bouwe 'n hoge dijk in de Arno-monding,
en al uw burgers mogen dan verdrinken!

Want liep 't gerucht ook, dat graaf Ugolino 85
u door verraad beroofde van uw sterkten,[17]
dit mocht geen reden zijn z'n kroost te foltren.

Onschuldig waren om hun jonge jaren — 88
nieuw Thebe[18] gij! — Brigat'[19] en Uguccione[20]
en de andre twee, die 't Lied hier boven noemde.[21]

12. D.w.z. ook graaf Hugolino stierf eindelik door de honger. — 13. Italië. 14. Dante onderscheidde de Romaanse talen, naar hun meest gebruikelik bevestigingspartikel „ja" in „*lingua d'oc*" (Provencaals en Spaans), in „*lingua d'oill*" (Frans) en in „*lingua di si*" (Italiaans). — 15. Florence, Lucca en andere steden. — 16. „Capraia" en „Gorgona": twee eilandjes nabij de mond van de Arno. — 17. In de oorlog van Pisa tegen Florence en Lucca had graaf Hugolino inderdaad enige kastelen der Pisanen aan de vijand overgegeven. Waarschijnlik deed hij dit echter om groter kwaad te voorkomen. In ieder geval waren er meer-zekere en ernstiger feiten, waarom Dante hem 'n plaats gaf onder de verraders van het vaderland. — 18. De Dichter vergelijkt Pisa bij Thebe, berucht wegens de gruwelen tegen het geslacht van Cadmus. Zie Z. XXX, v. 1, v. 12 en v. 22. — 19. Brigata was 'n kleinzoon van Hugolino. De eigenlike naam van deze kleinzoon was Nino. — 20. „Uguc-

We gingen voort tot waar 't bevroren water 91
'n ander volk[22] wreedaardig samenbundelt,
het hoofd niet naar beneden, doch naar boven.

Het wenen wordt door wenen hier verhinderd; 94
en 't leed, dat zich bij de ogen ziet weerhouden,
benauwt het harte door nog zwaarder lijden.

Want de eerste tranen hopen zich te samen 97
en vullen, als kristallen helm-vizieren,
de oog-kassen, heel en al, tot aan de brauwen.

En schoon (zoals 't geval is bij vereelting) 100
van mijn gelaat door de overgrote koude
volkomen elk gevoel was weggenomen,

meende ik nochtans 'n lichte wind te ontwaren: 103
dies zeide ik: „Wie beweegt deez' luchtstroom, Meester?
Is dan omlaag[23] niet alle damp vervluchtigd?"[24]

En hij tot mij: „Haast zult ge u daar bevinden, 106
waar 't oog u antwoord geeft op deze vragen,
als 't ziet, van waar die wind komt losgebroken.[25]

En één dier armen in 't verstijfde water[26] 109
riep luide ons toe: „O zielen zo misdadig,
dat ge u de laatste Kring[27] ziet toegewezen,

cione" (spreek uit: Oegoetsjòne.) was 'n zoon. — 21. De twee anderen waren Anselmuccio (zie v. 50.), 'n kleinzoon, en Gaddo (zie v. 68.) 'n zoon. — 22. „'n Ander volk." Dit zijn de verraders van hun vrienden. De beide Dichters bevinden zich nu dus geheel en al in Ptoloméa. (zie v. 124.) — 23. „Omlaag" d.w.z. in de Hel. — 24. „Dante voelt 'n luchtstroom, die naar hij meende het gevolg moest zijn van een optrekken van damp door de zonnewarmte, en vraagt dus, hoe dit daar mogelijk is." (Rensburg) Vgl. nog Z. IX, 68. 25. De wind wordt veroorzaakt doordat Lucifer klapt met z'n vlerken. Zie Z. XXXIV, 50—51. — 26. Het ijs. — 27. „De laatste Kring" d.i. de laatste afdeling van de laagste of negende Helle-kring.

heft op van mijn gelaat de zware sluier,[28] 112
zodat ik, eer mijn tranen weer bevriezen,
'n weinig lucht geve aan mijn zielsbenauwing."

Toen ik tot hem: „Wenst ge u mijn hulp te erlangen, 115
zeg, wie ge zijt. En breng ik geen bevrijding,
in 't diepste van dit ijs moge ik verzinken."[29]

„Ik ben," sprak nu de schim, „fra Alberigo, 118
de man der vruchten uit de tuin der zonde;
en dadels vond ik hier in plaats van vijgen."[30]

„Wàt!" riep ik toen, „zijt gij dan al gestorven?" 121
En hij tot mij: „Hoe 't boven in de wereld
m'n lichaam stelt, kan ik u niet verhalen.[31]

Zulk voorrecht[32] toch geniet ons Ptoloméa, 124
dat meer dan eens 'n ziel hier binnentuimelt,
eer Atropos[33] de laatste slag laat vallen.

Maar, om van mijn gelaat 'n weinig vlugger 127
al die verglaasde tranen weg te strijken,
hoor hoe 'n mens, mée hij verraad durft plegen,

28. D.w.z. de tot ijs gestolde tranen. — 29. Zoals uit v. 111 bleek, hield de schim Dante en Vergilius voor twee verdoemden, verwezen tot de laagste afdeling van de negende Kring. En ofschoon Dante ook deze afdeling bezoeken zal, geeft hij voor, dat hij er niet komen zal. Zo wordt de verrader als 't ware met verraad betaald. — 30. „Fra Alberigo," 'n aanzienlik edelman van het geslacht der Manfredi uit Faënza in Romagna. Hij behoorde op latere leeftijd tot de boven genoemde Fratres Gaudentes (zie Z. XXIII, 103 vlgg.). Hij noodde 'n bloedverwant, met wie hij in onmin leefde, met diens zoon, kwansuis ter verzoening, tot 'n gastmaal uit. Toen hij bij het einde van het maal riep: „Brengt de vruchten op," kwamen er mannen te voorschijn, die op zijn bevel de twee gasten om hals brachten. Dit gebeurde in 1285. — „Dadels krijgen in plaats van vijgen" is 'n Italiaanse spreekwijze, die hetzelfde betekent als het Hollandse: „Loon naar werken ontvangen." In verband met het woord „vruchten" uit v. 119 is de spreekwijze hier buitengewoon juist te pas gebracht. — 31. Alberigo zegt, dat z'n lichaam nog altijd op aarde moet zijn. Hoe dit kan, verklaren de volgende verzen. — 32. Dit is vanzelf sarkasties gezegd. — 33. Atropos is een der drie Schrikgodinnen. Ze laat haar laatste slag vallen, als ze de levensdraad doorknipt.

als ik eens deed, zich 't lichaam ziet ontweldigd 130
door één der duivels, die 't bewoont als meester,
totdat het einde komt van 't aardse leven.

De ziel ploft neer in deze foltergroeve, 133
en mooglik loopt het lichaam nog op aarde
van hem, die achter mij reeds overwintert.[34]

Ge kent hem vast, werd pàs dit hol uw woning: 136
Heer Branca d'Orîa[35] is 't; en meerdre jaren[36]
vervlogen al, sinds hij dùs werd gekerkerd." —

— „Me dunkt," sprak ik, „ge zoekt me beet te nemen: 139
die Branca d'Orîa toch is niet gestorven,
doch eet en drinkt en slaapt en draagt nog kleren."[37]

— „Omhoog," sprak hij, „in 't dal der Gruwel-klauwen,"[38]
daar, waar het taaie pek nog sist en bobbelt,
lag Michel Zanche[39] nog niet neergetuimeld,

toen reeds 'n duivel 't lichaam had veroverd 145
van deze geest[40] en één van zijn verwanten,[41]
die saam met hem het zwart verraad[42] volvoerde.

Doch steek de hand tans uit en vlug 'n beetje! 148
Ontsluit mij 't oog!" Doch 'k liet het fijn gesloten;
want heusheid was 't, voor hem onheus te wezen.

34. Spottend noemt de schim de ijs-straf van deze Kring „overwinteren." 35. Branca d'Oria" (spreek uit: Branka d'Orja.), 'n Gibellijn uit Genua die in verbond met 'n neef z'n schoonvader verraderlik vermoordde. (zie v. 147.) 136. Die moord had al plaats gehad in 1275. — 37. Branca d'Oria leefde nog in 1311. — 38. „In het dal der Gruwel-klauwen" d.i. in de vijfde Gruwel-groeve van de achtste Kring. De duivel-bewakers van die groeve worden door Dante Gruwel-klauwen genoemd. Zie Z. XXI, 37. — 39. „Michel Zanche (spreek uit: Michel Dzanke.): dit was de schoonvader van Branca d'Oria en werd door deze vermoord. Zie v. 107. Over Michel Zanche zie Z. XXII, 88. — 40. De ziel van Branca d'Oria. Waar bleef de ziel van de moordenaar? Waarschijnlik viel ze nog sneller in de Hel dan de ziel van de vermoorde Michel Zanche. — 41. 'n Neef. Verder is niets van hem bekend. 42. De verraderlike moord op Michel Zanche.

O Genuezen, arm aan alle deugden, 151
doch rijk, schatrijk aan alle kwaad en zonden,
waarom vaagde u geen stormwind weg van de aarde?

Want bij de snoodste geest uit heel Romagna,[43] 154
zag 'k één van u, 'n man,[44] die om zijn werken
zich met de ziel reeds dompelt in Cocytus,[45]

schoon nog, als schijnt, z'n lichaam leeft daar boven.[46] 157

43. „Romagna" (spreek uit: Romanja.) is het land rondom Bologna enz. Met de snoodste geest uit Romagna is bedoeld fra Alberigo. Zie v. 118. — 44. Branca d'Oria. — 45. „Cocytus" is de vierde grote Helle-rivier of de ijszee, die de negende of laatste Helle-kring vormt. — 46. „Daar boven" d.i. op aarde.

„Vexilla regis prodeunt Inferni.[1]
Staar recht vooruit, of reeds de Helle-koning[2]
zich aan uw blik vertoont," zo sprak de Meester. —

Gelijk, wanneer het duister daalt op aarde
of zware nevel, de ogen in de verte
'n molen zien, waarvan de wieken draaien,

zo leek 't gevaarte[3] mij, dat ik aanschouwde.
En om de wind[4] drong 'k achter m'n Geleider:
'n andre schuilplaats toch viel niet te vinden.

Reeds was ik (en ik huiver onder 't dichten)
waar al de schimmen, als in 't ijs gemetseld,
'n stroohalm leken, door 'n glaswand scheemrend.

Hier làg er een, ginds hield zich een geheven
op hoofd of voet; 'n derde stond gebogen —
gelijk 'n grote boog — van kruin tot tenen.

En toen we nu zo ver gekomen waren,
dat 't aan de Meester goeddacht mij te tonen
het schepsel, dat eens blonk van hemel-luister,[5]

week hij voor mij ter zijde, en hield me staande,[6]
en sprak: „Ziedaar nu Dis,[7] ziedaar zijn woning,
waar ge u omgorden moet met kracht en sterkte."

1. „Vexilla regis prodëunt (spreek uit: prodèoent.) Inferni." Deze woorden betekenen: „De vaandels van de Helle-koning komen te voorschijn." De woorden „Vexilla regis prodeunt" zijn de begin-woorden van 'n kerkelike hymne ter ere van het heilig Kruis, de koningsstandaard van Kristus. Het veranderen van Kristus' zegelied in het zegelied van Satan is van 'n uiterste gedurfdheid en allerhevigst sarkasme. Onder de vaandels van de Helle-vorst moeten verstaan worden de afgrijslike vlerken van Lucifer (zie v. 46.), die in 't geheimzinnig half-donker Dante doen denken aan reusachtige molenwieken bij mistig weer of vallende avend. — 2. Helle-koning: Lucifer. — 3. Eveneens Satan. — 4. Zie Z. XXXIII, 103. — 5. D.i. Lucifer, eens de schoonste van alle engelen. — 6. Zie v. 8. — 7 „Dis": andere naam voor Lucifer. Zie Z. VIII, 68.

En hoe 'k verstijfde toen en schier bezwijmde,
vraag 't niet, o lezer, want mijn veder weigert,
daar alle taal hier hees of stom zou blijken.

Ik stierf wel niet, maar bleef toch ook niet leven.
Bedenk dus — rest u nog één geestessprankel —
hoe 't mij verging, niet dood dus en niet levend.[8]

En 'k zag de Keizer van het rijk der smarten
vanaf de helft der borst het ijs ontstijgen;
en meer kom ik 'n Reus[9] nabij in lengte

dan wel de Reuzen lijken op zijn armen.
Bereken nu, hoe groot 't geheel moet wezen,
dat evenredig is aan zulke delen.

En was hij eens zo schoon als nu wanstaltig,
en dorst hij zelfs z'n Schepper 't hoofd te bieden,
dan is 't van hèm, dat alle kwaad moet komen.

Hoe scheen het mij 'n groot en duister wonder,
toen 'k aan zijn hoofd ontwaarde drie gezichten,
waarvan het voorste 'n kleur had als scharlaken.

Van de andre twee, die zich op zij bevonden
(in 't midden-boven van de beide schouders)
en die op 't achterhoofd te samen vloeiden,

leek 't rechter tussen geel en wit te zweven;
maar 't linker droeg de kleur van hen die komen,
van waar de Nijl zich neerstort in de vlakte.[10]

8. Dante verkeerde dus in 'n toestand tussen leven en dood. Iets wat kan voorkomen bij buitengewone ontroeringen. — 9. Over de Reuzen, zie Z. XXXI, 31 vlgg. — 10. Deze voorstelling van Lucifer met drie menselike gezichten is natuurlik 'n karikaturale voorstelling van het geheim der h. Drie-Eenheid. Maar wat betekenen de drie kleuren van de drie gezichten: rood, geel en zwart? In het mysterie van de h. Drie-Eenheid kennen wij de Vader vooral toe de almacht; de Zoon de wijsheid; de h. Geest de liefde. Het rode, geel-witte en zwarte gezicht verbeeldt nu in tegenovergestelde orde het om-

'k Zag onder elk gelaat twee grote vlerken, 46
zoals 't ook voegde aan zulk 'n monster-vogel:
nooit zag ik op de zee zo grote zeilen.

Ze waren onbevêerd als vleermuis-vleugels; 49
en met die vlerken sloeg hij zo geweldig,
dat drie orkanen door het luchtruim gierden[11];

en door de koude sloot zich heel Cocytus. — 52
Hij weende met zes ogen, en drie kinnen
bedroop 'n bloedig kwijl, vermengd met tranen.

In iedre muil verbrijzelden zijn kaken 55
'n zondaar juist alsof ze 'n vlasbraak waren;
zo leden deze drie wel zware pijnen.

Die in de voorste muil stak, had van 't bijten 58
geen pijnen door de wreder pijn van 't klauwen,[12]
dat keer op keer de ruggegraat ontblootte.

„De ziel daar boven,[13] die het zwaarst moet lijden",[14] 61
sprak weer de Gids, „is Judas Iscarîotes[15]:
z'n hoofd is binnen en z'n benen buiten.

gekeerde van de drie goddelike eigenschappen almacht, wijsheid en liefde. Het rode gelaat betekent dus de haat; het geel-witte: de onwetendheid; het zwarte: de onmacht. Aldus de oudste kommentatoren. Latere kommentators zien in de drie gezichten drie andere ondeugden verbeeld n.l. gramschap, hebzucht en nijd. De nieuwere uitleggers menen, dat de drie gezichten betekenen de drie toenmaals bekende mensen-rassen, wonende in de drie bekende werelddelen: Europa, Azië en Afrika. Met het land waar de Nijl in het dal omlaag stort of naar de vlakte afdaalt, is Aethiopië bedoeld. — 11. Waarschijnlik 'n verbeelding van de drie grote ondeugden, die de Duivel over de wereld loslaat: hebzucht, nijd en hoogmoed, of: begeerlikheid des vleses, begeerlikheid der ogen en hovaardij des levens. — 12. Lucifer verbrijzelde de zondaar niet alleen met de tanden, maar ontvelde hem ook met de klauwen. — 13. Lucifer staat zo hoog uit boven Dante en Vergilius, dat deze laatste over de zondaar in de Satans-muil kon spreken als van „de ziel daar boven." — 14. Waarom deze de zwaarste straf lijdt, blijkt uit v. 59—60 en v. 63. — 15. „Judas Iscariotes" (spreek uit: Iskaarjotes.), de verrader van Kristus.

Van de andre twee, die 't hoofd naar onder houden,
is hij, die uit de zwarte muil[16] hangt, Brutus[17];
zie, hoe hij spartelt, doch hij zwijgt hardnekkig.

De tweede is Cassiûs, en hij schijnt zeer vlezig![18] —
Doch zie, 't wordt nacht[19] en de ure is aangebroken
om heen te gaan van hier, daar we alles zagen."

En naar zijn wens, omvatte ik hem de schouders;
en toen hem tijd en plaats geschikt toeschenen,
daar juist de vlerken wijd geopend stonden,

greep hij zich vast aan Satans haarge flanken,
en liet van vlok tot vlok zich naar beneden,
neerglijdend tussen 't ijs en 't woud van haren.

En toen we daar nu kwamen, waar de schenkel[20]
zich draait vlak boven 't dikke van de heupen,
bracht mijn Geleider onder angstig zwoegen

z'n hoofd, waar eerst z'n beide voeten stonden,[21]
en greep opnieuw de huid, als om te stijgen;
zodat ik in de Hel dacht weer te keren.

16. De zwarte muil van het zwarte gelaat aan de linkerzijde. — 17. „Brutus" d.i. de bekende Marcus Junius Brutus, een der moordenaars van Julius Caesar. — 18. Cassius (spreek uit: Kasjus.), eveneens een der moordenaars en samenzweerders tegen Julius Caesar. De moordenaar van Caesar: Cajus Cassius was niet zwaar en dik, doch mager. Dante heeft hem hoogstwaarschijnlik verward met 'n andere Cassius n.l. Lucius Cassius, over wiens dikte Cicero spreekt in een zijner redevoeringen tegen Catilina. — 19. D.i. de avend daalt. Bij 't vallen van de avend was de tocht begonnen (zie Z. II, 1.), bij 't vallen van de avend gaat hij eindigen. De tocht door de Hel heeft dus van avend tot avend of vier en twintig uren geduurd. Het is nu Zaterdagavend vóor het Paasfeest: 26 Maart 1300, ongeveer tussen vijf en zes uur. Twaalf uren hebben de Dichters doorgebracht in de zes eerste en twaalf uren in de drie laatste Kringen. Vgl. nog Z. II, 1—67; Z. XI, 112; Z. XX, 129 en Z. XXIX, 11. — 20. „De schenkel" d.i. de dij. — 21. Waarom bracht Dante met veel moeite en angst z'n hoofd dáar, waar eerst z'n voeten stonden? Omdat de beide Dichters, zoals blijkt uit de plaatselike aanduiding van Lucifers lichaam (het dij-gewricht), aan 't middelpunt van 't heelal zijn gekomen,

„Klem stijf u vast; want 't is langs zulk 'n ladder", 82
zeide, als naar adem snakkend, mijn Geleider,
„dat ge u bevrijden moet van zulk 'n jammer."

Hij wrong zich door 'n rots-spleet nu naar buiten,[22] 85
en hief mij naar de rand, om wat te rusten;
voorzichtig volgden toen z'n eigen voeten.

Ik keek omhoog en dacht daar nu de Duivel 88
te zullen zien als ik hem had verlaten;
doch 'k zag hem met de benen in de hoogte.[23]

— En of ik toen versteld stond en verslagen, 91
bedenke 't domme volk, nog steeds onwetend
omtrent het punt, waar ik was doorgetrokken."[24] —

„Verhef u op uw voeten", sprak de Meester: 94
„de tocht is lang, de weg is vol gevaren;
en haast twee uren schijnt de zon al weder."[25]

't Was geen paleis-zaal, wat we nu betraden; 97
alleen 'n grot, die zich Natuur hier bouwde,
met pover licht[26] en hobbelige bodem.

waar volgens de wet van de zwaartekracht alle richtingsbewegingen omkeren. De Dichters moeten niet langer *dalend*, maar *stijgend* naar de wereld terugkeren. Natuurlik is dit alles op de eerste plaats symbolies te verstaan. Uit alle zonde moeten wij *opktimmen* naar het licht. En die opgang uit de zonde naar de deugd moet geschieden door 'n *totale omkeer* in ons binnenste, 'n omkeer, die niet zonder „angstig zwoegen" tot stand wordt gebracht. — 22. Die rotsspleet is 'n spleet in de onderste bodem van de ijs-zee of Cocytus, waardoor de Dichters in de andere helft van de aarde komen. — 23. Zie v. 121—127. — 24. N.l. het middelpunt van de aarde. — 25. De zin van v. 95 en 96 is deze: De tocht naar de oppervlakte van de aarde zal lang duren: de afstand, die afgelegd moest worden, bedroeg de halve middellijn van de aardbol. Ginds op aarde, onder het zuidelik halfrond, waar de Louteringsberg oprijst, is het ongeveer acht uur in de morgen. Als Dante aanstonds (v. 104) z'n verwondering er over uit, dat het zo gauw van avend of nacht (zie v. 68.) ochtend is geworden, zal Vergilius hem hierop antwoorden, alsmede op nog twee andere vragen. (v. 186 vlgg.) — 26. Zie Z. XXXI, 10.

„O Vader, voor ik de Afgrond[27] ga verlaten",
ving ik weer aan, toen ik was opgerezen,
„bevrijd me door uw spreken van 'n dwaling.

Waar is het ijs? Waarom staat nu de Duivel
gans omgekeerd? En hoe heeft toch zo spoedig
de zon z'n weg gemaakt van nacht tot morgen?"[28]

En hij tot mij: „Nog waant ge u aan die zijde
van 't middelpunt,[29] waar 'k aan de Worm mij klemde,
de boze Worm,[30] die knaagt door 't hart der wereld.

Ge bleeft er maar, zolang als ik er daalde;
want bij m'n buitlen, waart ge 't punt genaderd,
waar àl der wereld lasten samenkomen.[31]

En tans zijt ge onder 't halfrond[32]-over-'t-tweede,
dat 't vasteland bedekt[33] en onder 't zenith[34]
de Mens gekruisigd zag, die zonder zonde

geboren werd en zonder zonde leefde.[35]
Ge zet de voeten op de klene Cirkel,
die de andre zijde ons zien laat van Giudecca.[36]

Als hier[37] de morgen rijst, daalt ginder[38] de avend.
En hij wiens huid ons tot 'n ladder strekte,
zit nog in 't ijs geklemd zoals te voren.

27. De Hel. — 28. Zie v. 96 en de aantekening. — 29. N.l. aan de noordelike zijde van het middelpunt der aarde. — 30. „De boze Worm", is Lucifer. In Z. VII, 22 noemde Dante ook Cerberus „de grote Worm". — 31. Voor deze terzine zie Z. XXXII, 74 en v. 76—79 van deze Zang. — 32. „Onder 't halfrond" d.w.z. onder het zuidelik hemel-halfrond of de zuidelike hemisfeer. — 33. N.l. de noordelike hemisfeer. — 34. „Zenith": het hoogste punt van de hemel boven de horizon. Juist onder het hoogste punt van de noordelike hemel lag volgens Dante Jeruzalem en de Kalvarieberg. — 35. Die „Mens" was Kristus, die noch de erfzonde noch de persoonlike zonde kende. Openbaarde Dante zich hier misschien als 'n tegenstander van de onbevlekte ontvangenis van Maria? — 36. „Giudecca" (spreek uit: Dzjoedekka.) d.i. de Judas-kuil of laatste afdeling van de negende Helle-kring. — 37. D.i. op het zuidelik halfrond. Vgl. v. 96. — 38. D.i. op het noordelik halfrond. Vgl. v. 68.

Langs deze zijde[39] viel hij uit de hemel. 121
En wat zich vroeger hier aan land vertoonde,
greep naar de zee als sluier en ontvluchtte

naar onze hemisfeer[40]; en 't land, dat heden 124
hier rijst,[41] het sprong (allicht om hèm[42] te ontwijken)
uit de aarde omhoog en liet dit Hol[43] toen achter.[44]

Beneden is 'n oord,[45] zo diep gelegen 127
van Belzebub[46] als hoog zijn grafstee duistert.[47]
Het oor en niet het oog leert ons de omgeving

39. „Langs deze zijde" d.w.z. aan de kant van het zuidelik halfrond. — 40. Volgens de geografen van Dante's tijd was het zuidelik halfrond geheel met water overdekt. — 41. Te midden van de onmetelike zee, die het zuidelik halfrond bedekte, verhief zich 'n eenzame hoge berg: Dante's Louteringsberg of Vagevuur. — 42. „Hem": Lucifer. — 43. De Hel. — 44. Van v. 121 tot v. 126 geeft Dante 'n wel wat gedrongen beschrijving van 't ontstaan van de Hel en de Louteringsberg. Toen Lucifer met het hoofd omlaag uit de hemel naar de aarde geslingerd werd aan de kant van het zuidelik halfrond, bedekte het daar aanwezige land zich uit angst met de golven der zee en drong toen naar het noordelik halfrond, waar door de vermeerdering van land o.a. ook de Kalvarieberg ontstond. Op het ogenblik, dat Satans reuzelijf in de vaste aard-massa drong en daar de geweldige onderaardse ruimte deed ontstaan, die de Helle-trechter moest vormen, sprong 'n gedeelte van de weggedrongen aard-massa, om niet langer met de Duivel in aanraking te komen, onder z'n voeten weer naar boven om op het zuidelik halfrond de Louteringsberg te vormen. — 45. Met dit oord bedoelt Dante de onderkant van de Louteringsberg aan de binnenzijde van de aarde. Dante zegt „beneden", omdat hij in z'n spreken, zoals meermalen gebeurt, rekent vanaf het noordelik halfrond of vanuit Italië. — 46. „Belzebub", 'n andere naam voor Lucifer. Waarschijnlik is het 'n naam van 'n oude afgod van de Philistijnen. (Espinasse-Montegenet). — 47. „Z'n grafstee" d.i. de Helle-diepte. De zin van v. 127—128 is dus: De voet van de Louteringsberg bevindt zich even ver van Lucifer als de gehele Hel diep is; dus op 'n afstand van de halve middellijn van de aarde.

door 't ruisen van 'n beekje,[48] dat al kronklend 130
en langzaam hellend neerglijdt langs 'n bedding,[49]
door eigen kracht in 't rots-steen uitgedolven.

'k Ging, na m'n Gids, dit duister pad[50] nu binnen, 133
om weer te keren naar het licht der wereld.
We gaven ons geen tijd meer om te rusten,

doch klommen staâg, hij de eerste en ik de tweede, 136
totdat ik van der heemlen pronk en luister
'n schijnsel opving,[51] door 'n open ronding. —

Daar gingen we uit, om wéer te zien de sterren.[52] 139

48. Dit beekje is waarschijnlik de voortzetting van de rivier de Lethe, op de top van de Louteringsberg (zie Vagev. Z. XXVIII, 127, 128 en 130.) en wordt gevormd door de tranen der boetende zielen. Het beekje werkt mede om de duivels en verdoemden te pijnigen, daar 't zich waarschijnlik verenigt met Cocytus, de laatste grote Helle-rivier. — 49. Langs deze bedding ontstond tegelijk het pad, dat van de voet van de Louteringsberg leidde naar het middelpunt van de aarde. — 50. Het pad langs de beek. — 51. Dante zag in de verte door 'n ronde rots-spleet al iets van de schoonheid van de lucht op aarde. Het was nu ongeveer zes uur in de morgen op de Louteringsberg. (van de volgende dag.) — 52. Onder 't woord „sterren" verstaat Dante niet alleen alle hemel-lichamen (ook zon en maan) maar hij bedoelt er ook mede de hemel in 't algemeen. Alle drie de delen van de goddelike Komedie eindigen dan ook met het woord „sterren". De vereniging van de mens met God is het einddoel van ieders levensreis.